නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස

මජ්ඣිමනිකායෙ

උපරිපණ්ණාස-අට්ඨකථා

1. දෙවදහවග්ගො

1. දෙවදහසුත්තවණ්ණනා

1. **එවං මෙ සුතන්ති** දෙවදහසුත්තං. තත්ථ **දෙවදහං නාමාති** දෙවා වුච්චන්ති රාජානො, තත්ථ ච සක්‍යරාජූනං මඞ්ගලපොක්ඛරණී අහොසි පාසාදිකා ආරක්ඛසම්පන්නා, සා දෙවානං දහත්තා ‘‘දෙවදහ’’න්ති පඤ්ඤායිත්ථ. තදුපාදාය සොපි නිගමො දෙවදහන්ත්වෙව සඞ්ඛං ගතො. භගවා තං නිගමං නිස්සාය ලුම්බිනිවනෙ විහරති. **සබ්බං තං පුබ්බෙකතහෙතූති** පුබ්බෙ කතකම්මපච්චයා. ඉමිනා කම්මවෙදනඤ්ච කිරියවෙදනඤ්ච පටික්ඛිපිත්වා එකං විපාකවෙදනමෙව සම්පටිච්ඡන්තීති දස්සෙති. **එවං වාදිනො, භික්ඛවෙ, නිගණ්ඨාති** ඉමිනා පුබ්බෙ අනියමෙත්වා වුත්තං නියමෙත්වා දස්සෙති.

අහුවම්හෙව මයන්ති ඉදං භගවා තෙසං අජානනභාවං ජානන්තොව කෙවලං කලිසාසනං ආරොපෙතුකාමො පුච්ඡති. යෙ හි ‘‘මයං අහුවම්හා’’තිපි න ජානන්ති, තෙ කථං කම්මස්ස කතභාවං වා අකතභාවං වා ජානිස්සන්ති. උත්තරිපුච්ඡායපි එසෙව නයො.

2. **එවං සන්තෙති** චූළදුක්ඛක්ඛන්ධෙ (ම. නි. 1.179-180) මහානිගණ්ඨස්ස වචනෙ සච්චෙ සන්තෙති අත්ථො, ඉධ පන එත්තකස්ස ඨානස්ස තුම්හාකං අජානනභාවෙ සන්තෙති අත්ථො. **න කල්ලන්ති** න යුත්තං.

3. **ගාළ්හූපලෙපනෙනාති** බහලූපලෙපනෙන, පුනප්පුනං විසරඤ්ජිතෙන, න පන බලියා ලිත්තෙන විය. **එසනියාති** එසනිසලාකාය අන්තමසො නන්තකවට්ටියාපි. **එසෙය්‍යාති** ගම්භීරං වා උත්තානං වාති වීමංසෙය්‍ය. **අගදඞ්ගාරන්ති** ඣාමහරීතකස්ස වා ආමලකස්ස වා චුණ්ණං. **ඔදහෙය්‍යාති** පක්ඛිපෙය්‍ය. **අරොගොතිආදි** මාගණ්ඩියසුත්තෙ (ම. නි. 2.213) වුත්තමෙව.

එවමෙව ඛොති එත්ථ ඉදං ඔපම්මසංසන්දනං, සල්ලෙන විද්ධස්ස හි විද්ධකාලෙ වෙදනාය පාකටකාලො විය ඉමෙසං ‘‘මයං පුබ්බෙ අහුවම්හා වා නො වා, පාපකම්මං අකරම්හා වා නො වා, එවරූපං වා පාපං කරම්හා’’ති ජානනකාලො සියා. වණමුඛස්ස පරිකන්තනාදීසු චතූසු කාලෙසු වෙදනාය පාකටකාලො විය ‘‘එත්තකං වා නො දුක්ඛං නිජ්ජිණ්ණං, එත්තකෙ වා නිජ්ජිණ්ණෙ සබ්බමෙව දුක්ඛං නිජ්ජිණ්ණං භවිස්සති, සුද්ධන්තෙ පතිට්ඨිතා නාම භවිස්සාමා’’ති ජානනකාලො සියා. අපරභාගෙ ඵාසුභාවජානනකාලො විය දිට්ඨෙව ධම්මෙ අකුසලානං ධම්මානං පහානාය කුසලානං ධම්මානං උපසම්පදාය ජානනකාලො සියා. එවමෙත්ථ එකාය උපමාය තයො අත්ථා, චතූහි උපමාහි එකො අත්ථො පරිදීපිතො.

4. ඉමෙ පන තතො එකම්පි න ජානන්ති, විරජ්ඣිත්වා ගතෙ සල්ලෙ අවිද්ධොව ‘‘විද්ධොසි මයා’’ති පච්චත්ථිකස්ස වචනප්පමාණෙනෙව ‘‘විද්ධොස්මී’’ති සඤ්ඤං උප්පාදෙත්වා දුක්ඛප්පත්තපුරිසො විය කෙවලං මහානිගණ්ඨස්ස වචනප්පමාණෙන සබ්බමෙතං සද්දහන්තා එවං සල්ලොපමාය භගවතා නිග්ගහිතා පච්චාහරිතුං අසක්කොන්තා යථා නාම දුබ්බලො සුනඛො මිගං උට්ඨාපෙත්වා සාමිකස්ස අභිමුඛං කරිත්වා අත්තනා ඔසක්කති, එවං මහානිගණ්ඨස්ස මත්ථකෙ වාදං පක්ඛිපන්තා **නිගණ්ඨො, ආවුසොතිආදිමාහංසු.**

5. අථ නෙ භගවා සාචරියකෙ නිග්ගණ්හන්තො **පඤ්ච ඛො ඉමෙතිආදිමාහ. තත්‍රායස්මන්තානන්ති** තෙසු පඤ්චසු ධම්මෙසු ආයස්මන්තානං. **කා අතීතංසෙ සත්ථරි සද්ධාති** අතීතංසවාදිම්හි සත්ථරි කා සද්ධා. යා අතීතවාදං සද්දහන්තානං තුම්හාකං මහානිගණ්ඨස්ස සද්ධා, සා කතමා? කිං භූතත්ථා අභූතත්ථා, භූතවිපාකා අභූතවිපාකාති පුච්ඡති. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. **සහධම්මිකන්ති** සහෙතුකං සකාරණං. **වාදපටිහාරන්ති** පච්චාගමනකවාදං. එත්තාවතා තෙසං ‘‘අපනෙථ සද්ධං, සබ්බදුබ්බලා එසා’’ති සද්ධාඡෙදකවාදං නාම දස්සෙති.

6. **අවිජ්ජා අඤ්ඤාණාති** අවිජ්ජාය අඤ්ඤාණෙන. **සම්මොහාති** සම්මොහෙන. **විපච්චෙථාති** විපරීතතො සද්දහථ, විපල්ලාසග්ගාහං වා ගණ්හථාති අත්ථො.

7. **දිට්ඨධම්මවෙදනීය**න්ති ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ විපාකදායකං. **උපක්කමෙනා**ති පයොගෙන. **පධානෙනා**ති වීරියෙන. **සම්පරායවෙදනීය**න්ති දුතියෙ වා තතියෙ වා අත්තභාවෙ විපාකදායකං. **සුඛවෙදනීය**න්ති ඉට්ඨාරම්මණවිපාකදායකං කුසලකම්මං. විපරීතං **දුක්ඛවෙදනීයං. පරිපක්කවෙදනීය**න්ති පරිපක්කෙ නිප්ඵන්නෙ අත්තභාවෙ වෙදනීයං, දිට්ඨධම්මවෙදනීයස්සෙවෙතං අධිවචනං. **අපරිපක්කවෙදනීය**න්ති අපරිපක්කෙ අත්තභාවෙ වෙදනීයං, සම්පරායවෙදනීයස්සෙවෙතං අධිවචනං. එවං සන්තෙපි අයමෙත්ථ විසෙසො – යං පඨමවයෙ කතං පඨමවයෙ වා මජ්ඣිමවයෙ වා පච්ඡිමවයෙ වා විපාකං දෙති, මජ්ඣිමවයෙ කතං මජ්ඣිමවයෙ වා පච්ඡිමවයෙ වා විපාකං දෙති, පච්ඡිමවයෙ කතං තත්ථෙව විපාකං දෙති, තං දිට්ඨධම්මවෙදනීයං නාම. යං පන සත්තදිවසබ්භන්තරෙ විපාකං දෙති, තං පරිපක්කවෙදනීයං නාම. තං කුසලම්පි හොති අකුසලම්පි.

තත්‍රිමානි වත්ථූනි – **පුණ්ණො** නාම කිර දුග්ගතමනුස්සො රාජගහෙ සුමනසෙට්ඨිං නිස්සාය වසති. තමෙනං එකදිවසං නගරම්හි නක්ඛත්තෙ සඞ්ඝුට්ඨෙ සෙට්ඨි ආහ – ‘‘සචෙ අජ්ජ කසිස්සසි, ද්වෙ ච ගොණෙ නඞ්ගලඤ්ච ලභිස්සසි. කිං නක්ඛත්තං කීළිස්සසි, කසිස්සසී’’ති. කිං මෙ නක්ඛත්තෙන, කසිස්සාමීති? තෙන හි යෙ ගොණෙ ඉච්ඡසි, තෙ ගහෙත්වා කසාහීති. සො කසිතුං ගතො. තං දිවසං සාරිපුත්තත්ථෙරො නිරොධා වුට්ඨාය ‘‘කස්ස සඞ්ගහං කරොමී’’ති? ආවජ්ජන්තො පුණ්ණං දිස්වා පත්තචීවරං ආදාය තස්ස කසනට්ඨානං ගතො. පුණ්ණො කසිං ඨපෙත්වා ථෙරස්ස දන්තකට්ඨං දත්වා මුඛොදකං අදාසි. ථෙරො සරීරං පටිජග්ගිත්වා කම්මන්තස්ස අවිදූරෙ නිසීදි භත්තාභිහාරං ඔලොකෙන්තො. අථස්ස භරියං භත්තං ආහරන්තිං දිස්වා අන්තරාමග්ගෙයෙව අත්තානං දස්සෙසි.

සා සාමිකස්ස ආභටභත්තං ථෙරස්ස පත්තෙ පක්ඛිපිත්වා පුන ගන්ත්වා අඤ්ඤං භත්තං සම්පාදෙත්වා දිවා අගමාසි. පුණ්ණො එකවාරං කසිත්වා නිසීදි. සාපි භත්තං ගහෙත්වා ආගච්ඡන්තී ආහ – ‘‘සාමි පාතොව තෙ භත්තං ආහරියිත්ථ, අන්තරාමග්ගෙ පන සාරිපුත්තත්ථෙරං දිස්වා තං තස්ස දත්වා අඤ්ඤං පචිත්වා ආහරන්තියා මෙ උස්සූරො ජාතො, මා කුජ්ඣි සාමී’’ති. භද්දකං තෙ භද්දෙ කතං, මයා ථෙරස්ස පාතොව දන්තකට්ඨඤ්ච මුඛොදකඤ්ච දින්නං, අම්හාකංයෙවානෙන පිණ්ඩපාතොපි පරිභුත්තො, අජ්ජ ථෙරෙන කතසමණධම්මස්ස මයං භාගිනො ජාතාති චිත්තං පසාදෙසි. එකවාරං කසිතට්ඨානං සුවණ්ණමෙව අහොසි. සො භුඤ්ජිත්වා කසිතට්ඨානං ඔලොකෙන්තො විජ්ජොතමානං දිස්වා උට්ඨාය යට්ඨියා පහරිත්වා රත්තසුවණ්ණභාවං ජානිත්වා ‘‘රඤ්ඤො අකථෙත්වා පරිභුඤ්ජිතුං න සක්කා’’ති ගන්ත්වා රඤ්ඤො ආරොචෙසි. රාජා තං සබ්බං සකටෙහි ආහරාපෙත්වා රාජඞ්ගණෙ රාසිං කාරෙත්වා ‘‘කස්සිමස්මිං නගරෙ එත්තකං සුවණ්ණං අත්ථී’’ති පුච්ඡි. කස්සචි නත්ථීති ච වුත්තෙ සෙට්ඨිට්ඨානමස්ස අදාසි. සො **පුණ්ණසෙට්ඨි** නාම ජාතො.

අපරම්පි වත්ථු – තස්මිංයෙව රාජගහෙ **කාළවෙළියො** නාම දුග්ගතො අත්ථි. තස්ස භරියා පණ්ණම්බිලයාගුං පචි. මහාකස්සපත්ථෙරො නිරොධා වුට්ඨාය ‘‘කස්ස සඞ්ගහං කරොමී’’ති ආවජ්ජන්තො තං දිස්වා ගන්ත්වා ගෙහද්වාරෙ අට්ඨාසි. සා පත්තං ගහෙත්වා සබ්බං තත්ථ පක්ඛිපිත්වා ථෙරස්ස අදාසි, ථෙරො විහාරං ගන්ත්වා සත්ථු උපනාමෙසි. සත්ථා අත්තනො යාපනමත්තං ගණ්හි, සෙසං පඤ්චන්නං භික්ඛුසතානං පහොසි. කාළවළියොපි තං ඨානං පත්තො චූළකං ලභි. මහාකස්සපො සත්ථාරං කාළවළියස්ස විපාකං පුච්ඡි. සත්ථා ‘‘ඉතො සත්තමෙ දිවසෙ සෙට්ඨිච්ඡත්තං ලභිස්සතී’’ති ආහ. කාළවළියො තං කථං සුත්වා ගන්ත්වා භරියාය ආරොචෙසි.

තදා ච රාජා නගරං අනුසඤ්චරන්තො බහිනගරෙ ජීවසූලෙ නිසින්නං පුරිසං අද්දස. පුරිසො රාජානං දිස්වා උච්චාසද්දං අකාසි ‘‘තුම්හාකං මෙ භුඤ්ජනභත්තං පහිණථ දෙවා’’ති. රාජා ‘‘පෙසෙස්සාමී’’ති වත්වා සායමාසභත්තෙ උපනීතෙ සරිත්වා ‘‘ඉමං හරිතුං සමත්ථං ජානාථා’’ති ආහ, නගරෙ සහස්සභණ්ඩිකං චාරෙසුං. තතියවාරෙ කාළවළියස්ස භරියා අග්ගහෙසි . අථ නං රඤ්ඤො දස්සෙසුං, සා පුරිසවෙසං ගහෙත්වා පඤ්චාවුධසන්නද්ධා භත්තපාතිං ගහෙත්වා නගරා නික්ඛමි. බහිනගරෙ තාලෙ අධිවත්ථො **දීඝතාලො** නාම යක්ඛො තං රුක්ඛමූලෙන ගච්ඡන්තිං දිස්වා ‘‘තිට්ඨ තිට්ඨ භක්ඛොසි මෙ’’ති ආහ. නාහං තව භක්ඛො, රාජදූතො අහන්ති. කත්ථ ගච්ඡසීති. ජීවසූලෙ නිසින්නස්ස පුරිසස්ස සන්තිකන්ති. මමපි එකං සාසනං හරිතුං සක්ඛිස්සසීති. ආම සක්ඛිස්සාමීති. ‘‘දීඝතාලස්ස භරියා සුමනදෙවරාජධීතා කාළී පුත්තං විජාතා’’ති ආරොචෙය්‍යාසි. ඉමස්මිං තාලමූලෙ සත්ත නිධිකුම්භියො අත්ථි, තා ත්වං ගණ්හෙය්‍යාසීති. සා ‘‘දීඝතාලස්ස භරියා සුමනදෙවරාජධීතා කාළී පුත්තං විජාතා’’ති උග්ඝොසෙන්තී අගමාසි.

සුමනදෙවො යක්ඛසමාගමෙ නිසින්නො සුත්වා ‘‘එකො මනුස්සො අම්හාකං පියපවත්තිං ආහරති, පක්කොසථ න’’න්ති සාසනං සුත්වා පසන්නො ‘‘ඉමස්ස රුක්ඛස්ස පරිමණ්ඩලච්ඡායාය ඵරණට්ඨානෙ නිධිකුම්භියො තුය්හං දම්මී’’ති ආහ. ජීවසූලෙ නිසින්නපුරිසො භත්තං භුඤ්ජිත්වා මුඛපුඤ්ඡනකාලෙ ඉත්ථිඵස්සොති ඤත්වා චූළාය ඩංසි, සා අසිනා අත්තනො චූළං ඡින්දිත්වා රඤ්ඤො සන්තිකංයෙව ගතා. රාජා භත්තභොජිතභාවො කථං ජානිතබ්බොති? චූළසඤ්ඤායාති වත්වා රඤ්ඤො ආචික්ඛිත්වා තං ධනං ආහරාපෙසි. රාජා අඤ්ඤස්ස එත්තකං ධනං නාම අත්ථීති. නත්ථි දෙවාති. රාජා තස්සා පතිං තස්මිං නගරෙ ධනසෙට්ඨිං අකාසි. **මල්ලිකායපි** දෙවියා වත්ථු කථෙතබ්බං. ඉමානි තාව **කුසලකම්මෙ වත්ථූනි.**

නන්දමාණවකො පන උප්පලවණ්ණාය ථෙරියා විප්පටිපජ්ජි, තස්ස මඤ්චතො උට්ඨාය නික්ඛමිත්වා ගච්ඡන්තස්ස මහාපථවී භිජ්ජිත්වා ඔකාසමදාසි, තත්ථෙව මහානරකං පවිට්ඨො. **නන්දොපි** ගොඝාතකො පණ්ණාස වස්සානි ගොඝාතකකම්මං කත්වා එකදිවසං භොජනකාලෙ මංසං අලභන්තො එකස්ස ජීවමානකගොණස්ස ජිව්හං ඡින්දිත්වා අඞ්ගාරෙසු පචාපෙත්වා ඛාදිතුං ආරද්ධො. අථස්ස ජිව්හා මූලෙ ඡිජ්ජිත්වා භත්තපාතියංයෙව පතිතා, සො විරවන්තො

කාලං කත්වා නිරයෙ නිබ්බත්ති. **නන්දොපි යක්ඛො** අඤ්ඤෙන යක්ඛෙන සද්ධිං ආකාසෙන ගච්ඡන්තො සාරිපුත්තත්ථෙරං නවොරොපිතෙහි කෙසෙහි රත්තිභාගෙ අබ්භොකාසෙ නිසින්නං දිස්වා සීසෙ පහරිතුකාමො ඉතරස්ස යක්ඛස්ස ආරොචෙත්වා තෙන වාරියමානොපි පහාරං දත්වා ඩය්හාමි ඩය්හාමීති විරවන්තො තස්මිංයෙව ඨානෙ භූමිං පවිසිත්වා මහානිරයෙ නිබ්බත්තොති ඉමානි **අකුසලකම්මෙ වත්ථූනි**.

යං පන අන්තමසො මරණසන්තිකෙපි කතං කම්මං භවන්තරෙ විපාකං දෙති, තං සබ්බං **සම්පරායවෙදනීයං** නාම. තත්ථ යො අපරිහීනස්ස ඣානස්ස විපාකො නිබ්බත්තිස්සති, සො ඉධ නිබ්බත්තිතවිපාකොති වුත්තො. තස්ස මූලභූතං කම්මං නෙව දිට්ඨධම්මවෙදනීයං න සම්පරායවෙදනීයන්ති, න විචාරිතං, කිඤ්චාපි න විචාරිතං, සම්පරායවෙදනීයමෙව පනෙතන්ති වෙදිතබ්බං. යො පඨමමග්ගාදීනං භවන්තරෙ ඵලසමාපත්තිවිපාකො, සො ඉධ නිබ්බත්තිතගුණොත්වෙව වුත්තො. කිඤ්චාපි එවං වුත්තො, මග්ගකම්මං පන **පරිපක්කවෙදනීය**න්ති වෙදිතබ්බං. මග්ගචෙතනායෙව හි සබ්බලහුං ඵලදායිකා අනන්තරඵලත්තාති.

8. බහුවෙදනීයන්ති සඤ්ඤාභවූපගං. **අප්පවෙදනීයන්ති** අසඤ්ඤාභවූපගං. **සවෙදනීයන්ති** සවිපාකං කම්මං. **අවෙදනීයන්ති** අවිපාකං කම්මං. **එවං සන්තෙති** ඉමෙසං දිට්ඨධම්මවෙදනීයාදීනං කම්මානං උපක්කමෙන සම්පරායවෙදනීයාදි භාවකාරණස්ස අලාභෙ සති. **අඵලොති** නිප්ඵලො නිරත්ථකොති. එත්තාවතා අනියානිකසාසනෙ පයොගස්ස අඵලතං දස්සෙත්වා පධානච්ඡෙදකවාදො නාම දස්සිතොති වෙදිතබ්බො. **සහධම්මිකා වාදානුවාදාති** පරෙහි වුත්තකාරණෙන සකාරණා හුත්වා නිගණ්ඨානං වාදා ච අනුවාදා ච. **ගාරය්හං ඨානං ආගච්ඡන්තීති** විඤ්ඤූහි ගරහිතබ්බං කාරණං ආගච්ඡන්ති. ''වාදානුප්පත්තා ගාරය්හට්ඨානා''තිපි පාඨො. තස්සත්ථො – පරෙහි වුත්තෙන කාරණෙන සකාරණා නිගණ්ඨානං වාදං අනුප්පත්තා තං වාදං සොසෙන්තා මිලාපෙන්තා දුක්කටකම්මකාරිනොතිආදයො දස ගාරය්හට්ඨානා ආගච්ඡන්ති.

9. **සඞ්ගතිභාවහෙතූති** නියතිභාවකාරණා. **පාපසඞ්ගතිකාති** පාපනියතිනො. **අභිජාතිහෙතූති** ඡළභිජාතිහෙතු.

10. එවං නිගණ්ඨානං උපක්කමස්ස අඵලතං දස්සෙත්වා ඉදානි නියානිකසාසනෙ උපක්කමස්ස වීරියස්ස ච සඵලතං දස්සෙතුං **කථඤ්ච, භික්ඛවෙ**තිආදිමාහ. තත්ථ **අනද්ධභූත**න්ති අනධිභූතං. දුක්ඛෙන අනධිභූතො නාම මනුස්සත්තභාවො වුච්චති, න තං අද්ධභාවෙති නාභිභවතීති අත්ථො. තම්පි නානප්පකාරාය දුක්කරකාරිකාය පයොජෙන්තො දුක්ඛෙන අද්ධභාවෙති නාම. යෙ පන සාසනෙ පබ්බජිත්වා ආරඤ්ඤකා වා හොන්ති රුක්ඛමූලිකාදයො වා, තෙ දුක්ඛෙන න අද්ධභාවෙන්ති නාම. නියානිකසාසනස්මිඤ්හි වීරියං සම්මාවායාමො නාම හොති.

ථෙරො පනාහ – යො ඉස්සරකුලෙ නිබ්බත්තො සත්තවස්සිකො හුත්වා අලඞ්කතප්පටියත්තො පිතුඅඞ්කෙ නිසින්නො සරෙ හත්තකිච්චං කත්වා නිසින්නෙන භික්ඛුසඞ්ඝෙන අනුමොදනාය කරියමානාය තිස්සො සම්පත්තියො දස්සෙත්වා සච්චෙසු පකාසිතෙසු අරහත්තං පාපුණාති, මාතාපිතූහි වා ''පබ්බජිස්සසි තාතා''ති වුත්තො ''ආම පබ්බජිස්සාමී''ති වත්වා න්හාපෙත්වා අලඞ්කරිත්වා විහාරං නීතො තචපඤ්චකං උග්ගණ්හිත්වා නිසින්නො කෙසෙසු ඔහාරියමානෙසු ඛුරග්ගෙයෙව අරහත්තං පාපුණාති, නවපබ්බජිතො වා පන මනොසිලාතෙලමක්ඛිතෙන සීසෙන පුනදිවසෙ මාතාපිතූහි පෙසිතං කාජභත්තං භුඤ්ජිත්වා විහාරෙ නිසින්නොව අරහත්තං පාපුණාති, අයං න දුක්ඛෙන අත්තානං අද්ධභාවෙති නාම. අයං පන උක්කට්ඨසක්කාරො. යො දාසිකුච්ඡියං නිබ්බත්තො අන්තමසො රජතමුද්දිකම්පි පිළන්ධිත්වා ගොරකපියඞ්ගුමත්තෙනාපි සරීරං විලිම්පෙත්වා ''පබ්බාජෙථ න''න්ති නීතො ඛුරග්ගෙ වා පුනදිවසෙ වා අරහත්තං පාපුණාති, අයම්පි න අනද්ධභූතං අත්තානං දුක්ඛෙන අද්ධභාවෙති නාම.

ධම්මිකං සුඛං නාම සඞ්ඝතො වා ගණතො වා උප්පන්නං චතුපච්චයසුඛං. **අනධිමුච්ඡිතොති** තණ්හාමුච්ඡනාය අමුච්ඡිතො. ධම්මිකඤ්හි සුඛං න පරිච්චජාමීති න තත්ථ ගෙධො කාතබ්බො. සඞ්ඝතො හි උප්පන්නං සලාකභත්තං වා වස්සාවාසිකං වා ''ඉදමත්ථං එත''න්ති පරිච්ඡින්දිත්වා සඞ්ඝමජ්ඣෙ භික්ඛූනං අන්තරෙ පරිභුඤ්ජන්තො පත්තන්තරෙ පදුමං විය සීලසමාධිවිපස්සනාමග්ගඵලෙහි වඩ්ඪති. **ඉමස්සාති** පච්චුප්පන්නානං පඤ්චන්නං ඛන්ධානං මූලභූතස්ස. **දුක්ඛනිදානස්සාති** තණ්හාය. සා හි පඤ්චක්ඛන්ධදුක්ඛස්ස නිදානං. **සඞ්ඛාරං පදහතොති** සම්පයොගවීරියං කරොන්තස්ස. **විරාගො හොතීති** මග්ගෙන විරාගො හොති. ඉදං වුත්තං හොති ''සඞ්ඛාරපධානෙන මෙ ඉමස්ස දුක්ඛනිදානස්ස විරාගො හොතී''ති **එවං පජානාතීති** ඉමිනා සුඛාපටිපදා ඛිප්පාභිඤ්ඤා කථිතා. දුතියවාරෙන තස්ස සම්පයොගවීරියස්ස මජ්ඣත්තතාකාරො කථිතො. **සො යස්ස හි ඛ්වාස්සාති** එත්ථ අයං සඞ්ඛෙපත්ථො – සො පුග්ගලො යස්ස දුක්ඛනිදානස්ස සඞ්ඛාරපධානෙන විරාගො හොති, සඞ්ඛාරං තත්ථ පදහති, මග්ගපධානෙන පදහති. යස්ස පන දුක්ඛනිදානස්ස අජ්ඣුපෙක්ඛතො උපෙක්ඛං භාවෙන්තස්ස විරාගො හොති, උපෙක්ඛං තත්ථ භාවෙති, මග්ගභාවනාය භාවෙති. **තස්සාති** තස්ස පුග්ගලස්ස.

11. **පටිබද්ධචිත්තොති** ඡන්දරාගෙන බද්ධචිත්තො. **තිබ්බච්ඡන්දොති** බහලච්ඡන්දො. **තිබ්බාපෙක්ඛොති** බහලපත්ථනො. **සන්තිට්ඨන්තින්ති** එකතො තිට්ඨන්තිං. **සඤ්ජග්ඝන්තින්ති** මහාහසිතං හසමානං. **සංහසන්තින්ති** සිතං කුරුමානං.

එවමෙව ඛො, භික්ඛවෙති එත්ථ ඉදං ඔපම්මවිභාවනං – එකො හි පුරිසො එකිස්සා ඉත්ථියා සාරත්තො සාසච්ඡාදනමාලාලඞ්කාරාදීනි දත්වා ඝරෙ වාසෙති. සා තං අතිචරිත්වා අඤ්ඤං සෙවති. සො ''නූන අහං අස්සා අනුරූපං සක්කාරං න කරොමී''ති සක්කාරං වඩ්ඪෙසි. සා භියොසොමත්තාය අතිචරතියෙව. සො – ''අයං සක්කරියමානාපි අතිචරතෙව, ඝරෙ මෙ වසමානා අනත්ථම්පි කරෙය්‍ය, නීහරාමි න''න්ති පරිසමජ්ඣෙ අලංවචනීයං කත්වා ''මා පුන ගෙහං පාවිසී''ති විස්සජ්ජෙසි. සා කෙනචි උපායෙන තෙන සද්ධිං සන්ථවං කාතුං අසක්කොන්තී නටනච්චකාදීහි සද්ධිං විචරති. තස්ස පුරිසස්ස තං දිස්වා නෙව උප්පජ්ජති දොමනස්සං, සොමනස්සං පන උප්පජ්ජති.

තත්ථ පුරිසස්ස ඉත්ථියා සාරත්තකාලො විය ඉමස්ස භික්ඛුනො අත්තභාවෙ ආලයො. සාසච්ඡාදනාදීනි දත්වා ඝරෙ වසාපනකාලො විය අත්තභාවස්ස පටිජග්ගනකාලො. තස්සා අතිචරණකාලො විය ජග්ගියමානස්සෙව අත්තභාවස්ස පිත්තපකොපාදීනං වසෙන සාබාධතා. ''අත්තනො අනුරූපං සක්කාරං අලභන්තී අතිචරතී''ති සල්ලක්ඛෙත්වා සක්කාරවඩ්ඪනං විය ''භෙසජ්ජං අලභන්තො එවං හොතී''ති සල්ලක්ඛෙත්වා භෙසජ්ජකරණකාලො. සක්කාරෙ වඩ්ඪිතෙපි පුන අතිචරණං විය පිත්තාදීසු එකස්ස භෙසජ්ජෙ කරියමානෙ සෙසානං පකොපවසෙන පුන සාබාධතා. පරිසමජ්ඣෙ අලංවචනීයං කත්වා ගෙහා නික්කඩ්ඪනං විය ''ඉදානි තෙ නාහං දාසො න කම්මකරො, අනමතග්ගෙ සංසාරෙ තංයෙව උපට්ඨහන්තො විචරිං, කො මෙ තයා අත්ථො, ජීජ්ජ වා භිජ්ජ වා''ති තස්මිං අනපෙක්ඛතං ආපජ්ජිත්වා වීරියං ථිරං කත්වා මග්ගෙන කිලෙසසමුග්ඝාතනං. නටනච්චකාදීහි නච්චමානං විචරන්තිං දිස්වා යථා තස්ස පුරිසස්ස දොමනස්සං න උප්පජ්ජති, සොමනස්සමෙව උප්පජ්ජති, එවමෙව ඉමස්ස භික්ඛුනො අරහත්තං පත්තස්ස පිත්තපකොපාදීනං වසෙන ආබාධිකං අත්තභාවං දිස්වා දොමනස්සං න උප්පජ්ජති, ''මුච්චිස්සාමි වත ඛන්ධපරිහාරදුක්ඛතො''ති සොමනස්සමෙව උප්පජ්ජතීති. අයං පන උපමා ''පටිබද්ධචිත්තස්ස දොමනස්සං උප්පජ්ජති, අප්පටිබද්ධචිත්තස්ස නත්ථෙතන්ති ඤත්වා ඉත්ථියා ඡන්දරාගං පජහති, එවමයං භික්ඛු සඞ්ඛාරං වා පදහන්තස්ස උපෙක්ඛං වා භාවෙන්තස්ස දුක්ඛනිදානං පහීයති, නො අඤ්ඤථාති ඤත්වා තදුභයං සම්පාදෙන්තො දුක්ඛනිදානං පජහතී''ති එතමත්ථං විභාවෙතුං ආගතාති වෙදිතබ්බා.

12. **යථා සුඛං ඛො මෙ විහරතොති** යෙන සුඛෙන විහරිතුං ඉච්ඡාමි තෙන, මෙ විහරතො. **පදහතොති** පෙසෙන්තස්ස. එත්ථ ච යස්ස සුඛා පටිපදා අසප්පායා, සුඛුමචීවරානි ධාරෙන්තස්ස පාසාදිකෙ සෙනාසනෙ වසන්තස්ස චිත්තං වික්ඛිපති, දුක්ඛා පටිපදා සප්පායා, ඡින්නභින්නානි ථූලචීවරානි ධාරෙන්තස්ස සුසානරුක්ඛමූලාදීසු වසන්තස්ස චිත්තං එකග්ගං හොති, තං සන්ධායෙතං වුත්තං.

එවමෙව ඛොති එත්ථ ඉදං ඔපම්මසංසන්දනං, උසුකාරො විය හි ජාතිජරාමරණභීතො යොගී දට්ඨබ්බො, වඞ්කකුටිලජිම්හතෙජනං විය වඞ්කකුටිලජිම්හචිත්තං, ද්වෙ අලාතා විය කායිකචෙතසිකවීරියං, තෙජනං උජුං කරොන්තස්ස කඤ්ජිකතෙලං විය සද්ධා, නමනදණ්ඩකො විය ලොකුත්තරමග්ගො, උස්සුකාරස්ස වඞ්කකුටිලජිම්හතෙජනං කඤ්ජිකතෙලෙන සිනෙහෙත්වා අලාතෙසු තාපෙත්වා නමනදණ්ඩකෙන උජුකරණං විය ඉමස්ස භික්ඛුනො වඞ්කකුටිලජිම්හචිත්තං සද්ධාය සිනෙහෙත්වා කායිකචෙතසිකවීරියෙන තාපෙත්වා ලොකුත්තරමග්ගෙන උජුකරණං, උසුකාරස්සෙව එවං උජුකතෙන තෙජනෙන සපත්තං විජ්ඣිත්වා සම්පත්තිඅනුභවනං විය ඉමස්ස යොගිනො තථා උජුකතෙන චිත්තෙන කිලෙසගණං විජ්ඣිත්වා පාසාදිකෙ සෙනාසනෙ නිරොධවරතලගතස්ස ඵලසමාපත්තිසුඛානුභවනං දට්ඨබ්බං. ඉධ තථාගතො සුඛාපටිපදාඛිප්පාභිඤ්ඤභික්ඛුනො, දුක්ඛාපටිපදාදන්ධාභිඤ්ඤභික්ඛුනො ච පටිපත්තියො කථිතා, ඉතරෙසං ද්වින්නං න කථිතා, තා කථෙතුං ඉමං දෙසනං ආරභි. ඉමාසු වා ද්වීසු කථිතාසු ඉතරාපි කථිතාව හොන්ති, ආගමනීයපටිපදා පන න කථිතා, තං කථෙතුං ඉමං දෙසනං ආරභි. සහාගමනීයාපි වා පටිපදා කථිතාව, අදස්සිතං පන එකං බුද්ධුප්පාදං දස්සෙත්වා එකස්ස කුලපුත්තස්ස නික්ඛමනදෙසනං අරහත්තෙන විනිවට්ටෙස්සාමීති දස්සෙතුං ඉමං දෙසනං ආරභි. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසූදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

දෙවදහසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. පඤ්චත්තයසුත්තවණ්ණනා

21. **එවං මෙ සුතන්ති** පඤ්චත්තයසුත්තං. තත්ථ **එකෙති** එකච්චෙ. **සමණබ්‍රාහ්මණාති** පරිබ්බජුපගතභාවෙන සමණා ජාතියා බ්‍රාහ්මණා, ලොකෙන වා සමණාති ච බ්‍රාහ්මණාති ච එවං සම්මතා. අපරන්තං කප්පෙත්වා විකප්පෙත්වා ගණ්හන්තීති **අපරන්තකප්පිකා**. අපරන්තකප්පො වා එතෙසං අත්ථීතිපි අපරන්තකප්පිකා. එත්ථ ච **අන්තොති** ''සක්කායො ඛො, ආවුසො, එකො අන්තො''තිආදීසු (අ. නි. 6.61) විය ඉධ කොට්ඨාසො අධිප්පෙතො. **කප්පොති** තණ්හාදිට්ඨියො. වුත්තම්පි චෙතං ''කප්පොති උද්දානතො ද්වෙ කප්පා තණ්හාකප්පො ච දිට්ඨිකප්පො චා''ති. තස්මා තණ්හාදිට්ඨිවසෙන අනාගතං ඛන්ධකොට්ඨාසං කප්පෙත්වා ඨිතාති අපරන්තකප්පිකාති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. තෙසං එවං අපරන්තං කප්පෙත්වා ඨිතානං පුනප්පුනං උප්පජ්ජනවසෙන අපරන්තමෙව අනුගතා දිට්ඨීති **අපරන්තානුදිට්ඨිනො**. තෙ එවංදිට්ඨිනො තං අපරන්තං ආරබ්භ ආගම්ම පටිච්ච අඤ්ඤම්පි ජනං දිට්ඨිගතිකං කරොන්තා අනෙකවිහිතානි අධිවුත්තිපදානි අභිවදන්ති. **අනෙකවිහිතානීති** අනෙකවිධානි. **අධිවුත්තිපදානීති**

අධිවචනපදානි. අථ වා භූතමත්ථං අධිභවිත්වා යථාසභාවතො අග්ගහෙත්වා වත්තනතො **අධිවුත්තියොති** දිට්ඨියො වුච්චන්ති, අධිවුත්තීනං පදානි **අධිවුත්තිපදානි,** දිට්ඨිදීපකානි වචනානීති අත්ථො.

සඤ්ඤීති සඤ්ඤාසමඞ්ගී. **අරොගොති** නිච්චො. **ඉත්ථෙකෙති** ඉත්ථං එකෙ, එවමෙකෙති අත්ථො. ඉමිනා සොළස සඤ්ඤීවාදා කථිතා, **අසඤ්ඤීති** ඉමිනා අට්ඨ අසඤ්ඤීවාදා, **නෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤීති** ඉමිනා අට්ඨ නෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤීවාදා, **සතො වා පන සත්තස්සාති** ඉමිනා සත්ත උච්ඡෙදවාදා. තත්ථ **සතොති** විජ්ජමානස්ස. **උච්ඡෙදන්ති** උපච්ඡෙදං. **විනාසන්ති** අදස්සනං. **විභවන්ති** භවවිගමං. සබ්බානෙතානි අඤ්ඤමඤ්ඤවෙවචනානෙව. **දිට්ඨධම්මනිබ්බානං වාති** ඉමිනා පඤ්ච දිට්ඨධම්මනිබ්බානවාදා කථිතා. තත්ථ **දිට්ඨධම්මොති** පච්චක්ඛධම්මො වුච්චති, තත්ථ තත්ථ පටිලද්ධඅත්තභාවස්සෙතං අධිවචනං. දිට්ඨධම්මෙ නිබ්බානං දිට්ඨධම්මනිබ්බානං, ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ දුක්ඛවූපසමන්ති අත්ථො. **සන්තං වාති** සඤ්ඤීතිආදිවසෙන තීහාකාරෙහි සන්තං. **තීණි හොන්තීති** සඤ්ඤී අත්තාතිආදීනි සන්තඅත්තවසෙන එකං, ඉතරානි ද්වෙති එවං තීණි.

22. රූපිං වාති කරජරූපෙන වා කසිණරූපෙන වා රූපිං. තත්ථ ලාභී කසිණරූපං අත්තාති ගණ්හාති, තක්කී උභොපි රූපානි ගණ්හාතියෙව. **අරූපින්ති** අරූපසමාපත්තිනිමිත්තං වා, ඨපෙත්වා සඤ්ඤාක්ඛන්ධං සෙසඅරූපධම්මෙ වා අත්තාති පඤ්ඤපෙන්තා ලාභිනොපි තක්කිකාපි එවං පඤ්ඤපෙන්ති. තතියදිට්ඨි පන මිස්සකගාහවසෙන පවත්තා, චතුත්ථා තක්කගාහෙනෙව. දුතියචතුක්කෙ පඨමදිට්ඨි සමාපන්නකවාරෙන කථිතා, දුතියදිට්ඨි අසමාපන්නකවාරෙන, තතියදිට්ඨි සුප්පමත්තෙන වා සරාවමත්තෙන වා කසිණපරිකම්මවසෙන, චතුත්ථදිට්ඨි විපුලකසිණවසෙන කථිතාති වෙදිතබ්බා.

එතං වා පනෙකෙසං උපාතිවත්තතන්ති සඤ්ඤීතිපදෙන සඞ්ඛෙපතො වුත්තං සඤ්ඤාසත්තකං අතික්කන්තානන්ති අත්ථො. අපරෙ අට්ඨකන්ති වදන්ති. තදුභයං පරතො ආවිභවිස්සති. අයං පනෙත්ථ සඞ්ඛෙපත්ථො – කෙචි හි එතා සත්ත වා අට්ඨ වා සඤ්ඤා සමතික්කමිතුං සක්කොන්ති, කෙචි පන න සක්කොන්ති. තත්ථ යෙ සක්කොන්ති, තෙව ගහිතා. තෙසං පන එකෙසං උපාතිවත්තතං අතික්කමිතුං සක්කොන්තානං යථාපි නාම ගඞ්ගං උත්තිණ්ණෙසු මනුස්සෙසු එකො දීඝවාපිං ගන්ත්වා තිට්ඨෙය්‍ය, එකො තතො පරං මහාගාමං; එවමෙව එකෙ විඤ්ඤාණඤ්චායතනං අප්පමාණං ආනෙඤ්ජන්ති වත්වා තිට්ඨන්ති, එකෙ ආකිඤ්චඤ්ඤායතනං. තත්ථ විඤ්ඤාණඤ්චායතනං තාව දස්සෙතුං **විඤ්ඤාණකසිණමෙකෙති** වුත්තං. පරතො ''ආකිඤ්චඤ්ඤායතනමෙකෙ''ති වක්ඛති. **තයිදන්ති** තං ඉදං දිට්ඨිගතඤ්ච දිට්ඨිපච්චයඤ්ච දිට්ඨාරම්මණඤ්ච. **තථාගතො අභිජානාතීති**. ඉමිනා පච්චයෙන ඉදං නාම දස්සනං ගහිතන්ති අභිවිසිට්ඨෙන ඤාණෙන ජානාති.

ඉදානි තදෙව විත්ථාරෙන්තො **යෙ ඛො තෙ හොන්තොති**ආදිමාහ. **යා වා පන එතාසං සඤ්ඤානන්ති** යා වා පන එතාසං ''යදි රූපසඤ්ඤාන''න්ති එවං වුත්තසඤ්ඤානං. **පරිසුද්ධාති** නිරුපක්කිලෙසා. **පරමාති** උත්තමා. **අග්ගාති** සෙට්ඨා. **අනුත්තරියා අක්ඛායතීති** අසදිසා කථීයති. **යදි රූපසඤ්ඤානන්ති** ඉමිනා චතස්සො රූපාවචරසඤ්ඤා කථිතා. **යදි අරූපසඤ්ඤානන්ති** ඉමිනා ආකාසානඤ්චායතනවිඤ්ඤාණඤ්චායතනසඤ්ඤා. ඉතරෙහි පන ද්වීහි පදෙහි සමාපන්නකවාරො ච අසමාපන්නකවාරො ච කථිතොති එවමෙතා කොට්ඨාසතො අට්ඨ, අත්ථතො පන සත්ත සඤ්ඤා හොන්ති. සමාපන්නකවාරො හි පුරිමාහි ඡහිසඞ්ගහිතොයෙව. **තයිදං සඞ්ඛතන්ති** තං ඉදං සබ්බම්පි සඤ්ඤාගතං සද්ධිං දිට්ඨිගතෙන සඞ්ඛතං පච්චයෙහි සමාගන්ත්වා කතං. **ඔළාරිකන්ති** සඞ්ඛතත්තාව ඔළාරිකං. **අත්ථි ඛො පන සඞ්ඛාරානං නිරොධොති** එතෙසං පන සඞ්ඛතන්ති වුත්තානං සඞ්ඛාරානං නිරොධසඞ්ඛාතං නිබ්බානං නාම අත්ථි. **අත්ථෙතන්ති ඉති විදිත්වාති** තං ඛො පන නිබ්බානං ''අත්ථි එත''න්ති එවං ජානිත්වා. **තස්ස නිස්සරණදස්සාවීති** තස්ස සඞ්ඛතස්ස නිස්සරණදස්සී නිබ්බානදස්සී. **තථාගතො තදුපාතිවත්තොති** තං සඞ්ඛතං අතික්කන්තො සමතික්කන්තොති අත්ථො.

23. තත්‍රාති තෙසු අට්ඨසු අසඤ්ඤීවාදෙසු. **රූපිං වාති**ආදීනි සඤ්ඤීවාදෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බානි. අයඤ්ච යස්මා අසඤ්ඤීවාදො, තස්මා ඉධ දුතියචතුක්කං න වුත්තං. **පටික්කොසන්තීති** පටිබාහන්ති පටිසෙධෙන්ති. **සඤ්ඤා රොගොති**ආදීසු ආබාධට්ඨෙන **රොගො,** සදොසට්ඨෙන **ගණ්ඩො,** අනුපවිට්ඨට්ඨෙන **සල්ලං. ආගතිං වා ගතිං වාති**ආදීසු පටිසන්ධිවසෙන **ආගතිං,** චුතිවසෙන **ගතිං,** චවනවසෙන **චුතිං,** උපපජ්ජනවසෙන **උපපත්තිං,** පුනප්පුනං උප්පජ්ජිත්වා අපරාපරං වඩ්ඪනවසෙන **වුඩ්ඪිං විරූළ්හිං වෙපුල්ලං.** කාමඤ්ච චතුවොකාරභවෙ රූපං විනාපි විඤ්ඤාණස්ස පවත්ති අත්ථි, සෙසෙ පන තයො ඛන්ධෙ විනා නත්ථි. අයං පන පඤ්හො පඤ්චවොකාරභවවසෙන කථිතො. පඤ්චවොකාරෙ හි එත්තකෙ ඛන්ධෙ විනා විඤ්ඤාණස්ස පවත්ති නාම නත්ථි. විතණ්ඩවාදී පනෙත්ථ ''අඤ්ඤත්‍ර රූපාතිආදිවචනතො අරූපභවෙපි රූපං, අසඤ්ඤාභවෙ ච විඤ්ඤාණං අත්ථි, තථා නිරොධසමාපන්නස්සා''ති වදති. සො වත්තබ්බො – බ්‍යඤ්ජනච්ඡායාය චෙ අත්ථං පටිබාහසි, ආගතිං වාතිආදිවචනතො තං විඤ්ඤාණං පක්ඛිද්විපදචතුප්පදා විය උප්පතිත්වාපි ගච්ඡති, පදසාපි ගච්ඡති, ගොවිසාණවල්ලිආදීනි විය ච වඩ්ඪතීති ආපජ්ජති. යෙ ච භගවතා අනෙකසතෙසු සුත්තෙසු තයො භවා වුත්තා, තෙ අරූපභවස්ස අභාවා ද්වෙව ආපජ්ජන්ති. තස්මා මා එවං අවච, යථා වුත්තමත්ථං ධාරෙහීති.

24. තත්‍රාති අට්ඨසු නෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤීවාදෙසු භුම්මං. ඉධාපි **රූපිං වාති**ආදීනි වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බානි. **අසඤ්ඤා සම්මොහොති** නිස්සඤ්ඤභාවො නාමෙස සම්මොහට්ඨානං. යො හි කිඤ්චි න ජානාති, තං අසඤ්ඤී එසොති වදන්ති. **දිට්ඨසුතමුතවිඤ්ඤාතබ්බසඞ්ඛාරමත්තෙනාති** දිට්ඨවිඤ්ඤාතබ්බමත්තෙන සුතවිඤ්ඤාතබ්බමත්තෙන

මුතවිඤ්ඤාතබ්බමත්තෙන. එත්ථ ච විජානාතීති විඤ්ඤාතබ්බං, දිට්ඨසුතමුතවිඤ්ඤාතබ්බමත්තෙන පඤ්චද්වාරිකසඤ්ඤාපවත්තිමත්තෙනාති අයඤ්හි එත්ථ අත්ථො. **සඞ්ඛාරමත්තෙනාති** ඔළාරිකසඞ්ඛාරපවත්තිමත්තෙනාති අත්ථො. **එතස්ස ආයතනස්සාති** එතස්ස නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනස්ස . **උපසම්පදන්ති** පටිලාභං. **බ්‍යසනං හෙතන්ති** විනාසො හෙස, වුට්ඨානං හෙතන්ති අත්ථො. පඤ්චද්වාරිකසඤ්ඤාපවත්තඤ්හි ඔළාරිකසඞ්ඛාරපවත්තං වා අප්පවත්තං කත්වා තං සමාපජ්ජිතබ්බං. තස්ස පන පවත්තෙන තතො වුට්ඨානං හොතීති දස්සෙති. **සඞ්ඛාරසමාපත්තිපත්තබ්බමක්ඛායතීති** ඔළාරිකසඞ්ඛාරපවත්තියා පත්තබ්බන්ති න අක්ඛායති. **සඞ්ඛාරාවසෙසසමාපත්තිපත්තබ්බන්ති** සඞ්ඛාරානංයෙව අවසෙසා භාවනාවසෙන සබ්බසුඛුමභාවං පත්තා සඞ්ඛාරා, තෙසං පවත්තියා එතං පත්තබ්බන්ති අත්ථො. එවරූපෙසු හි සඞ්ඛාරෙසු පවත්තෙසු එතං පත්තබ්බං නාම හොති. **තයිදන්ති** තං ඉදං එතං සුඛුමම්පි සමානං සඞ්ඛතං සඞ්ඛතත්තා ච ඔළාරිකං.

25. **තත්‍රාති** සත්තසු උච්ඡෙදවාදෙසු භුම්මං. **උද්ධං සරන්ති** උද්ධං වුච්චති අනාගතසංසාරවාදො, අනාගතං සංසාරවාදං සරන්තීති අත්ථො. **ආසත්තිංයෙව අභිවදන්ති** ලග්ගනකංයෙව වදන්ති. ‘‘ආසත්ත’’න්තිපි පාඨො, තණ්හංයෙව වදන්තීති අත්ථො. **ඉති පෙච්ච භවිස්සාමාති** එවං පෙච්ච භවිස්සාම. ඛත්තියා භවිස්සාම, බ්‍රාහ්මණා භවිස්සාමාති එවමෙත්ථ නයො නෙතබ්බො. **වාණිජූපමා මඤ්ඤෙති** වාණිජූපමා විය වාණිජපටිභාගා වාණිජසදිසා මය්හං උපට්ඨහන්ති. **සක්කායභයාති** සක්කායස්ස භයා. තෙ හි යථෙව ‘‘චත්තාරො බො, මහාරාජ, අභයස්ස භායන්ති. කතමෙ චත්තාරො? ගණ්ඩුප්පාදො බො, මහාරාජ, භයා පථවිං න ඛාදති ‘මා පථවී ඛියී’ති, කොන්තො බො, මහාරාජ, එකපාදෙන තිට්ඨති ‘මා පථවී ඔසීදී’ති, කිකී බො, මහාරාජ, උත්තානා සෙති ‘මා අම්භා උන්ද්‍රියී’ති, බ්‍රාහ්මණධම්මිකො බො, මහාරාජ, බ්‍රහ්මචරියං න චරති ‘මා ලොකො උච්ඡිජ්ජී’ති ඉමෙ චත්තාරො අභයස්ස භායන්ති, එවං සක්කායස්ස භායන්ති’’. **සක්කායපරිජෙගුච්ඡාති** තමෙව තෙභූමකසඞ්ඛාතං සක්කායං පරිජිගුච්ඡමානා. **සා ගද්දූලබද්ධොති** දණ්ඩකෙ රජ්ජුං පවෙසෙත්වා බද්ධසුනඛො. **එවමෙවිමෙති** එත්ථ දළ්හත්ථම්භො විය ඛීලො විය ච තෙභූමකධම්මසඞ්ඛාතො සක්කායො දට්ඨබ්බො, සා විය දිට්ඨිගතිකො, දණ්ඩකො විය දිට්ඨි, රජ්ජු විය තණ්හා, ගද්දූලෙන බන්ධිත්වා ථම්භෙ වා ඛීලෙ වා උපනිබද්ධසුනඛස්ස අත්තනො ධම්මතාය ඡින්දිත්වා ගන්තුං අසමත්ථස්ස අනුපරිධාවනං විය දිට්ඨිගතිකස්ස දිට්ඨිදණ්ඩකෙ පවෙසිතාය තණ්හාරජ්ජුයා බන්ධිත්වා සක්කායෙ උපනිබද්ධස්ස අනුපරිධාවනං වෙදිතබ්බං.

26. **ඉමානෙව පඤ්චායතනානීති** ඉමානෙව පඤ්ච කාරණානි. ඉති මාතිකං ඨපෙන්තෙනපි පඤ්චෙව ඨපිතානි, නිගමෙන්තෙනපි පඤ්චෙව නිගමිතානි, භාජෙන්තෙන පන චත්තාරි භාජිතානි. දිට්ඨධම්මනිබ්බානං කුහිං පවිට්ඨන්ති. එකත්තනානත්තවසෙන ද්වීසු පදෙසු පවිට්ඨන්ති වෙදිතබ්බං.

27. එවඤ්ච චතුචත්තාලීස අපරන්තකප්පිකෙ දස්සෙත්වා ඉදානි අට්ඨාරස පුබ්බන්තකප්පිකෙ දස්සෙතුං **සන්ති, භික්ඛවෙතිආදිමාහ.** තත්ථ අතීතකොට්ඨාසසඞ්ඛාතං පුබ්බන්තං කප්පෙත්වා විකප්පෙත්වා ගණ්හන්තීති **පුබ්බන්තකප්පිකා**. පුබ්බන්තකප්පො වා එතෙසං අත්ථීති පුබ්බන්තකප්පිකා. එවං සෙසම්පි පුබ්බෙ වුත්තප්පකාරං වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. **සස්සතො අත්තා ච ලොකො චාති** රූපාදීසු අඤ්ඤතරං අත්තාති ච ලොකොති ච ගහෙත්වා සස්සතො අමරො නිච්චො ධුවොති අභිවදන්ති. යථාහ ‘‘රූපං අත්තා චෙව ලොකො ච සස්සතො චාති අත්තානඤ්ච ලොකඤ්ච පඤ්ඤපෙන්තී’’ති වින්ථාරො. අසස්සතාදීසුපි එසෙව නයො. එත්ථ ච පඨමවාදෙන චත්තාරො සස්සතවාදා වුත්තා, දුතියවාදෙන සත්ත උච්ඡෙදවාදා.

නනු චෙතෙ හෙට්ඨා ආගතා, ඉධ කස්මා පුන ගහිතාති. හෙට්ඨා තත්ථ තත්ථ මතො තත්ථ තත්ථෙව උච්ඡිජ්ජතීති දස්සනත්ථං ආගතා. ඉධ පන පුබ්බෙනිවාසලාභී දිට්ඨිගතිකො අතීතං පස්සති, න අනාගතං, තස්ස එවං හොති ‘‘පුබ්බන්තතො ආගතො අත්තා ඉධෙව උච්ඡිජ්ජති, ඉතො පරං න ගච්ඡතී’’ති ඉමස්සත්ථස්ස දස්සනත්ථං ගහිතා. තතියවාදෙන චත්තාරො එකච්චසස්සතවාදා වුත්තා, චතුත්ථවාදෙන චත්තාරො අමරාවික්ඛෙපිකා වුත්තා. **අන්තවාති** සපරියන්තො පරිච්ඡින්නො පරිවටුමො. අවඩ්ඪිතකසිණස්ස තං කසිණං අත්තාති ච ලොකොති ච ගහෙත්වා එවං හොති. දුතියවාදො වඩ්ඪිතකසිණස්ස වසෙන වුත්තො, තතියවාදො තිරියං වඩ්ඪෙත්වා උද්ධමධො අවඩ්ඪිතකසිණස්ස, චතුත්ථවාදො තක්කිවසෙන වුත්තො. අනන්තරචතුක්කං හෙට්ඨා වුත්තනයමෙව.

එකන්තසුඛීති නිරන්තරසුඛී. අයං දිට්ඨි ලාභීජාතිස්සරතක්කීනං වසෙන උප්පජ්ජති. ලාභිනො හි පුබ්බෙනිවාසඤාණෙන ඛත්තියාදිකුලෙ එකන්තසුඛමෙව අත්තනො ජාතිං අනුස්සරන්තස්ස එවං දිට්ඨි උප්පජ්ජති. තථා ජාතිස්සරස්ස පච්චුප්පන්නං සුඛමනුභවතො අතීතාසු සත්තසු ජාතීසු තාදිසමෙව අත්තභාවං අනුස්සරන්තස්ස. තක්කිස්ස පන ඉධ සුඛසමඞ්ගිනො ‘‘අතීතෙපාහං එවමෙව අහොසි’’න්ති තක්කෙනෙව උප්පජ්ජති.

එකන්තදුක්ඛීති අයං දිට්ඨි ලාභිනො නුප්පජ්ජති. සො හි එකන්තෙනෙව ඉධ ඣානසුඛෙන සුඛී හොති. ඉධ දුක්ඛෙන ඵුට්ඨස්ස පන ජාතිස්සරස්ස තක්කිස්සෙව ච සා උප්පජ්ජති. තතියා ඉධ වොකිණ්ණසුඛදුක්ඛානං සබ්බෙසම්පි තෙසං උප්පජ්ජති, තථා චතුත්ථා දිට්ඨි. ලාභිනො හි ඉදානි චතුත්ථජ්ඣානවසෙන අදුක්ඛමසුඛස්ස, පුබ්බෙ චතුත්ථජ්ඣානිකමෙව බ්‍රහ්මලොකං අනුස්සරන්තස්ස . ජාතිස්සරස්සාපි පච්චුප්පන්නෙ මජ්ඣත්තස්ස, අනුස්සරන්තස්සාපි මජ්ඣත්තභූතට්ඨානමෙව අනුස්සරන්තස්ස, තක්කිනොපි පච්චුප්පන්නෙ මජ්ඣත්තස්ස, අතීතෙපි එවං භවිස්සතීති තක්කෙනෙව ගණ්හන්තස්ස එසා දිට්ඨි උප්පජ්ජති. එත්තාවතා චත්තාරො සස්සතවාදා, චත්තාරො

එකච්චසස්සතිකා, චත්තාරො අන්තානන්තිකා, චත්තාරො අමරාවික්ඛෙපිකා , ද්වෙ අධිච්ච-සමුප්පන්නිකාති අට්ඨාරසපි පුබ්බන්තකප්පිකා කථිතා හොන්ති.

28. ඉදානි දිට්ඨුද්ධාරං උද්ධරන්තො **තත්‍ර, භික්ඛවෙ**තිආදිමාහ. තත්ථ **පච්චත්තංයෙව ඤාණ**න්ති පච්චක්ඛඤාණං. **පරිසුද්ධ**න්ති නිරුපක්කිලෙසං. **පරියොදාත**න්ති පභස්සරං. සබ්බපදෙහි විපස්සනාඤාණංයෙව කථිතං. සද්ධාදයො හි පඤ්ච ධම්මා බාහිරසමයස්මිම්පි හොන්ති, විපස්සනාඤාණං සාසනස්මිංයෙව. **තත්ථ ඤාණභාගමත්තමෙව පරියොදපෙන්තී**ති මයමිදං ජානාමාති එවං තත්ථ ඤාණකොට්ඨාසං ඔතාරෙන්තියෙව. **උපාදානමක්ඛායතී**ති න තං ඤාණං, මිච්ඡාදස්සනං නාමෙතං, තස්මා තදපි තෙසං භවන්තානං දිට්ඨුපාදානං අක්ඛායතීති අත්ථො. අථාපි තං ජානනමත්තලක්ඛණත්තා ඤාණභාගමත්තමෙව, තථාපි තස්ස දස්සනස්ස අනුපාතිවත්තනතො උපාදානපච්චයතො ච උපාදානමෙව. **තදුපාතිවත්තතො**ති තං දිට්ඨිං අතික්කන්තො. එත්තාවතා චත්තාරො සස්සතවාදා, චත්තාරො එකච්චසස්සතිකා, චත්තාරො අන්තානන්තිකා, චත්තාරො අමරාවික්ඛෙපිකා, ද්වෙ අධිච්චසමුප්පන්නිකා, සොළස සඤ්ඤීවාදා, අට්ඨ අසඤ්ඤීවාදා, අට්ඨ නෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤීවාදා, සත්ත උච්ඡෙදවාදා, පඤ්ච දිට්ඨධම්මනිබ්බානවාදාති බ්‍රහ්මජාලෙ ආගතා ද්වාසට්ඨිපි දිට්ඨියො කථිතා හොන්ති. බ්‍රහ්මජාලෙ පන කථිතෙ ඉදං සුත්තං අකථිතමෙව හොති. කස්මා? ඉධ තතො අතිරෙකාය සක්කායදිට්ඨියා ආගතත්තා. ඉමස්මිං පන කථිතෙ බ්‍රහ්මජාලං කථිතමෙව හොති.

30. ඉදානි ඉමා ද්වාසට්ඨි දිට්ඨියො උප්පජ්ජමානා සක්කායදිට්ඨිපමුඛෙනෙව උප්පජ්ජන්තීති දස්සෙතුං **ඉධ, භික්ඛවෙ, එකච්චො**තිආදිමාහ. තත්ථ **පටිනිස්සග්ගා**ති පරිච්චාගෙන. **කාමසංයොජනානං අනධිට්ඨානා**ති පඤ්චකාමගුණතණ්හානං නිස්සට්ඨත්තා. **පවිවෙකං පීති**න්ති සප්පීතිකජ්ඣානද්වයපීතිං. **නිරුජ්ඣතී**ති ඣානනිරොධෙන නිරුජ්ඣති. සමාපත්තිතො පන වුට්ඨිතස්ස නිරුද්ධා නාම හොති. යථෙව හි ‘‘අදුක්ඛමසුඛාය වෙදනාය නිරොධා උප්පජ්ජති නිරාමිසං සුඛං, නිරාමිසසුඛස්ස නිරොධා උප්පජ්ජති අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා’’ති එත්ථ න අයමත්ථො හොති – චතුත්ථජ්ඣානනිරොධා තතියජ්ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරතීති. අයං පනෙත්ථ අත්ථො – චතුත්ථජ්ඣානා වුට්ඨාය තතියං ඣානං සමාපජ්ජති, තතියජ්ඣානා වුට්ඨාය චතුත්ථං ඣානං සමාපජ්ජතීති, එවංසම්පදමිදං වෙදිතබ්බං. **උප්පජ්ජති දොමනස්ස**න්ති හීනජ්ඣානපරියාදානකදොමනස්සං. සමාපත්තිතො වුට්ඨිතචිත්තස්ස පන කම්මනීයභාවො කථිතො.

පවිවෙකා පීතීති සා එව ඣානද්වයපීති. **යං ඡායා ජහතී**ති යං ඨානං ඡායා ජහති. කිං වුත්තං හොති? යස්මිං ඨානෙ ඡායා අත්ථි, තස්මිං ආතපො නත්ථි. යස්මිං ආතපො අත්ථි, තස්මිං ඡායා නත්ථීති.

31. **නිරාමිසං සුඛ**න්ති තතියජ්ඣානසුඛං.

32. **අදුක්ඛමසුඛ**න්ති චතුත්ථජ්ඣානවෙදනං.

33. **අනුපාදානොහමස්මී**ති නිග්ගහණො අහමස්මි. **නිබ්බානසප්පාය**න්ති නිබ්බානස්ස සප්පායං උපකාරභූතං . නනු ච මග්ගදස්සනං නාම සබ්බත්ථ නිකන්තියා සුක්ඛාපිතාය උප්පජ්ජති, කථමෙතං නිබ්බානස්ස උපකාරපටිපදා නාම ජාතන්ති, සබ්බත්ථ අනුපාදියනවසෙන අග්ගණ්හනවසෙන උපකාරපටිපදා නාම ජාතං. **අභිවදතී**ති අභිමානෙන උපවදති. **පුබ්බන්තානුදිට්ඨීන්**ති අට්ඨාරසවිධම්පි පුබ්බන්තානුදිට්ඨිං. **අපරන්තානුදිට්ඨීන්**ති චතුචත්තාරීසවිධම්පි අපරන්තානුදිට්ඨිං. **උපාදානමක්ඛායතී**ති අහමස්මීති ගහණස්ස සක්කායදිට්ඨිපරියාපන්නත්තා දිට්ඨුපාදානං අක්ඛායති.

සන්තිවරපදන්ති වූපසන්තකිලෙසත්තා සන්තං උත්තමපදං. **ඡන්නං ඵස්සායතනාන**න්ති භගවතා ‘‘යත්ථ චක්ඛු ච නිරුජ්ඣති රූපසඤ්ඤා ච නිරුජ්ඣති සො ආයතනො වෙදිතබ්බො’’ති එත්ථ ද්වින්නං ආයතනානං පටික්ඛෙපෙන නිබ්බානං දස්සිතං.

> ‘‘යත්ථ ආපො ච පථවී, තෙජො වායො න ගාධති;
> අතො සරා නිවත්තන්ති, එත්ථ වට්ටං න වත්තති;
> එත්ථ නාමඤ්ච රූපඤ්ච, අසෙසං උපරුජ්ඣතී’’ති. (සං. නි. 1.27) –

එත්ථ පන සඞ්ඛාරපටික්ඛෙපෙන නිබ්බානං දස්සිතං.

> ‘‘කත්ථ ආපො ච පථවී, තෙජො වායො න ගාධති;
> කත්ථ දීඝඤ්ච රස්සඤ්ච, අණුං ථූලං සුභාසුභං;
> කත්ථ නාමඤ්ච රූපඤ්ච, අසෙසං උපරුජ්ඣතී’’ති. (දී. නි. 1.498);

තත්‍ර වෙය්‍යාකරණං භවති –

> ‘‘විඤ්ඤාණං අනිදස්සනං, අනන්තං සබ්බතො පභ’’න්ති –

එත්ථ සඞ්ඛාරපටික්ඛෙපෙන නිබ්බානං දස්සිතං. ඉමස්මිං පන සුත්තෙ ඡආයතනපටික්ඛෙපෙන දස්සිතං. අඤ්ඤත්ථ ච **අනුපාදාවිමොක්ඛොති** නිබ්බානමෙව දස්සිතං, ඉධ පන අරහත්තඵලසමාපත්ති. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසූදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

පඤ්චත්තයසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. කින්තිසුත්තවණ්ණනා

34. **එවං මෙ සුතන්ති** කින්තිසුත්තං. තත්ථ **පිසිනාරායන්ති** එවංනාමකෙ මණ්ඩලපදෙසෙ. **බලිහරණෙති** තස්මිං වනසණ්ඩෙ භූතානං බලිං ආහරන්ති, තස්මා සො බලිහරණන්ති වුත්තො. **චීවරහෙතූති** චීවරකාරණා, චීවරං පච්චාසීසමානොති අත්ථො. **ඉතිභවාභවහෙතූති** එවං ඉමං දෙසනාමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථුං නිස්සාය තස්මිං තස්මිං භවෙ සුඛං වෙදිස්සාමීති ධම්මං දෙසෙතීති කිං තුම්හාකං එවං හොතීති අත්ථො.

35. **චත්තාරො සතිපට්ඨානාති**ආදයො සත්තතිංස බොධිපක්ඛියධම්මා ලොකියලොකුත්තරාව කථිතා. **තත්ථාති** තෙසු සත්තතිංසාය ධම්මෙසු. **සියංසූති** භවෙය්‍යුං. **අභිධම්මෙති** විසිට්ඨෙ ධම්මෙ, ඉමෙසු සත්තතිංසබොධිපක්ඛියධම්මෙසූති අත්ථො. **තත්‍ර චෙති** ඉදම්පි බොධිපක්ඛියධම්මෙස්වෙව භුම්මං. **අත්ථතො චෙව නානං බ්‍යඤ්ජනතො චාති** එත්ථ ''කායොව සතිපට්ඨානං වෙදනාව සතිපට්ඨාන''න්ති වුත්තෙ අත්ථතො නානං හොති , ''සතිපට්ඨානා''ති වුත්තෙ පන බ්‍යඤ්ජනතො නානං නාම හොති. **තදමිනාපීති** තං තුම්හෙ ඉමිනාපි කාරණෙන ජානාථාති අත්ථඤ්ච බ්‍යඤ්ජනඤ්ච සමානෙත්වා අඨස්ස ච අඤ්ඤථා ගහිතභාවො බ්‍යඤ්ජනස්ස ච මිච්ඡා රොපිතභාවො දස්සෙතබ්බො. **යො ධම්මො යො විනයොති** එත්ථ අත්ථඤ්ච බ්‍යඤ්ජනඤ්ච විඤ්ඤාපනකාරණමෙව ධම්මො ච විනයො ච.

37. **අත්ථතො හි ඛො සමෙතීති** සතියෙව සතිපට්ඨානන්ති ගහිතා. **බ්‍යඤ්ජනතො නානන්ති** කෙවලං බ්‍යඤ්ජනමෙව සතිපට්ඨානොති වා සතිපට්ඨානාති වා මිච්ඡා රොපෙථ. **අප්පමත්තකං ඛොති** සුත්තන්තං පත්වා බ්‍යඤ්ජනං අප්පමත්තකං නාම හොති. පරිත්තමත්තං ධනිතං කත්වා රොපිතෙපි හි නිබ්බුතිං පත්තුං සක්කා හොති.

තත්‍රිදං වත්ථු – විජයාරාමවිහාරවාසී කිරෙකො ඛීණාසවත්ථෙරො ද්වින්නං භික්ඛූනං සුත්තං ආහරිත්වා කම්මට්ඨානං කථෙන්තො – ''සමුද්ධො සමුද්ධොති, භික්ඛවෙ, අස්සුතවා පුථුජ්ජනො භාසතී''ති ධනිතං කත්වා ආහ. එකො භික්ඛු ''සමුද්ධො නාම, භන්තෙ''ති ආහ. ආවුසො, සමුද්ධොති වුත්තෙපි සමුද්දොති වුත්තෙපි මයං ලොණසාගරමෙව ජානාම, තුම්හෙ පන නො අත්ථගවෙසකා, බ්‍යඤ්ජනගවෙසකා, ගච්ඡථ මහාවිහාරෙ පගුණබ්‍යඤ්ජනානං භික්ඛූනං සන්තිකෙ බ්‍යඤ්ජනං සොධාපෙථාති කම්මට්ඨානං අකථෙත්වාව උට්ඨාපෙසි. සො අපරභාගෙ මහාවිහාරෙ භෙරිං පහරාපෙත්වා භික්ඛුසඞ්ඝස්ස චතූසු මග්ගෙසු පඤ්හං කථෙත්වාව පරිනිබ්බුතො. එවං සුත්තන්තං පත්වා බ්‍යඤ්ජනං අප්පමත්තකං නාම හොති.

විනයං පන පත්වා නො අප්පමත්තකං. සාමණෙරපබ්බජ්ජාපි හි උභතොසුද්ධිතො වට්ටති, උපසම්පදාදිකම්මානිපි සිථිලාදීනං ධනිතාදිකරණමත්තෙනෙව කුප්පන්ති. ඉධ පන සුත්තන්තබ්‍යඤ්ජනං සන්ධායෙතං වුත්තං.

38. අථ චතුත්ථවාරෙ විවාදො කස්මා? සඤ්ඤාය විවාදො. ''අහං සතිමෙව සතිපට්ඨානං වදාමි, අයං 'කායො සතිපට්ඨාන'න්ති වදතී''ති හි නෙසං සඤ්ඤා හොති. බ්‍යඤ්ජනෙපි එසෙව නයො.

39. **න චොදනාය තරිතබ්බන්ති** න චොදනත්ථාය වෙගායිතබ්බං. එකච්චො හි පුග්ගලො ''නලාටෙ තෙ සාසපමත්තා පිළකා''ති වුත්තො ''මය්හං නලාටෙ සාසපමත්තං පිළකං පස්සසි, අත්තනො නලාටෙ තාලපක්කමත්තං මහාගණ්ඩං න පස්සසී''ති වදති. තස්මා පුග්ගලො උපපරික්ඛිතබ්බො. **අදළ්හදිට්ඨීති** අනාදානදිට්ඨී සුංසුමාරං හදයෙ පක්ඛිපන්තො විය දළ්හං න ගණ්හාති.

උපඝාතොති චණ්ඩභාවෙන වණඝට්ටිතස්ස විය දුක්ඛුප්පත්ති. **සුප්පටිනිස්සග්ගීති** ''කිං නාම අහං ආපන්නො, කදා ආපන්නො''ති වා ''ත්වං ආපන්නො, තව උපජ්ඣායො ආපන්නො''ති වා එකං ද්වෙ වාරෙ වත්වාපි ''අසුකං නාම අසුකදිවසෙ නාම, භන්තෙ, ආපන්නත්ථ, සණිකං අනුස්සරථා''ති සරිත්වා තාවදෙව විස්සජ්ජෙති. **විහෙසාති** බහුං අත්ථඤ්ච කාරණඤ්ච ආහරන්තස්ස කායචිත්තකිලමථො. **සක්කොමීති** එවරූපො හි පුග්ගලො ඔකාසං කාරෙත්වා ''ආපත්තිං ආපන්නත්ථ, භන්තෙ''ති වුත්තො ''කදා කිස්මිං වත්ථුස්මි''න්ති වත්වා ''අසුකදිවසෙ අසුකස්මිං වත්ථුස්මි''න්ති වුත්තෙ ''න සරාමි, ආවුසො''ති වදති, තතො ''සණිකං, භන්තෙ, සරථා''ති බහුං වත්වා සාරිතො සරිත්වා විස්සජ්ජෙති. තෙනාහ ''සක්කොමී''ති. ඉමිනා නයෙන සබ්බත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො.

උපෙක්ඛා නාතිමඤ්ඤිතබ්බාති උපෙක්ඛා න අතික්කමිතබ්බා, කත්තබ්බා ජනෙතබ්බාති අත්ථො. යො හි එවරූපං පුග්ගලං ඨිතකංයෙව පස්සාවං කරොන්තං දිස්වාපි ''නනු, ආවුසො, නිසීදිතබ්බ''න්ති වදති, සො උපෙක්ඛං අතිමඤ්ඤති නාම.

40. **වචීසංහාරොති** වචනසඤ්චාරො. ඉමෙහි කථිතං අමුසං අන්තරං පවෙසෙය්‍යා, තුම්හෙ ඉමෙහි ඉදඤ්චිදඤ්ච වුත්තාති අමුහි කථිතං ඉමෙසං අන්තරං පවෙසෙය්‍යාති අත්ථො. **දිට්ඨිපළාසොතිආදීහි** චිත්තස්ස අනාරාධනියභාවො කථිතො. **තං ජානමානො සමානො ගරහෙය්‍යාති** තං සත්ථා ජානමානො සමානො නින්දෙය්‍ය අම්හෙති. **එතං පනාවුසො, ධම්මන්ති** එතං කලහභණ්ඩනධම්මං.

තඤ්චෙති තං සඤ්ඤත්තිකාරකං භික්ඛුං. **එවං බ්‍යාකරෙය්‍යාති** මයා එතෙ සුද්ධන්තෙ පතිට්ඨාපිතාති අවත්වා යෙන කාරණෙන සඤ්ඤත්ති කතා, තදෙව දස්සෙන්තො එවං බ්‍යාකරෙය්‍ය. **තාහං ධම්මං සුත්වාති** එත්ථ **ධම්මොති** සාරණීයධම්මො අධිප්පෙතො. **න චෙව අත්තානන්තිආදීසු** ''බ්‍රහ්මලොකප්පමාණො හෙස අග්ගි උට්ඨාසි, කො එතමඤ්ඤත්‍ර මයා නිබ්බාපෙතුං සමත්ථො''ති හි වදන්තො අත්තානං උක්කංසෙති නාම. ''එත්තකා ජනා විචරන්ති, ඔකාසො ලද්ධුං න සක්කා, එකොපි එත්තකමත්තං නිබ්බාපෙතුං සමත්ථො නාම නත්ථී''ති වදමානො පරං වම්භෙති නාම. තදුභයම්පෙස න කරොති. **ධම්මො** පනෙත්ථ සම්මාසම්බුද්ධස්ස බ්‍යාකරණං, තෙසං භික්ඛූනං සඤ්ඤත්තිකරණං **අනුධම්මො,** තදෙව **බ්‍යාකරොති නාම. න ච කොචි සහධම්මිකොති** අඤ්ඤො චස්ස කොචි සහෙතුකො පරෙහි වුත්තො වාදො වා අනුවාදො වා ගරහිතබ්බභාවං ආගච්ඡන්තො නාම නත්ථි. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසූදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

කින්තිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. සාමගාමසුත්තවණ්ණනා

41. **එවං මෙ සුතන්ති** සාමගාමසුත්තං. තත්ථ **සාමගාමෙති** සාමාකානං උස්සන්නත්තා එවංලද්ධනාමෙ ගාමෙ. **අධුනා කාලඞ්කතොති** සම්පති කාලං කතො. **ද්වෙධිකජාතාති** ද්වෙජ්ඣජාතා ද්වෙභාගජාතා. භණ්ඩනාදීසු **භණ්ඩනං** පුබ්බභාගකලහො, තං දණ්ඩාදානාදිවසෙන පණ්ණත්තිවීතික්කමවසෙන ච වඩ්ඪිතං **කලහො,** ''න ත්වං ඉමං ධම්මවිනයං ආජානාසී''තිආදිකං විරුද්ධවචනං **විවාදො. විතුදන්තාති** විතුජ්ජන්තා. **සහිතං මෙති** මම වචනං අත්ථසංහිතං. **අධිචිණ්ණං තෙ විපරාවත්තන්ති** යං තව අධිචිණ්ණං චිරකාලසෙවනවසෙන පගුණං, තං මම වාදං ආගම්ම නිවත්තං. **ආරොපිතො තෙ වාදොති** තුය්හං උපරි මයා දොසො ආරොපිතො. **චර වාදප්පමොක්ඛායාති** භත්තපුටං ආදාය තං තං උපසඞ්කමිත්වා වාදප්පමොක්ඛත්ථාය උත්තරි පරියෙසමානො චර. **නිබ්බෙඨෙහි වාති** අථ මයා ආරොපිතවාදතො අත්තානං මොචෙහි. **සචෙ පහොසීති** සචෙ සක්කොසි. **වධොයෙවාති** මරණමෙව.

නාටපුත්තියෙසූති නාටපුත්තස්ස අන්තෙවාසිකෙසු. **නිබ්බින්නරූපාති** උක්කණ්ඨිතසභාවා, අභිවාදනාදීනි න කරොන්ති. **විරත්තරූපාති** විගතපෙමා. **පටිවානරූපාති** තෙසං නිපච්චකිරියතො නිවත්තසභාවා. **යථා තන්ති** යථා ච දුරක්ඛාතාදිසභාවෙ ධම්මවිනයෙ නිබ්බින්නවිරත්තපටිවානරූපෙහි භවිතබ්බං, තථෙව ජාතාති අත්ථො. **දුරක්ඛාතෙති** දුක්කථිතෙ. **දුප්පවෙදිතෙති** දුවිඤ්ඤාපිතෙ. **අනුපසමසංවත්තනිකෙති** රාගාදීනං උපසමං කාතුං අසමත්ථො. **භින්නථූපෙති** භින්නපතිට්ඨෙ. එත්ථ හි නාටපුත්තොව නෙසං පතිට්ඨෙන ථූපො, සො පන භින්නො මතො. තෙන වුත්තං ''භින්නථූපෙ''ති. **අප්පටිසරණෙති** තස්සෙව අභාවෙන පටිසරණවිරහිතෙ.

නනු චායං නාටපුත්තො නාළන්දවාසිකො, සො කස්මා පාවායං කාලංකතොති. සො කිර උපාලිනා ගහපතිනා පටිවිද්ධසච්චෙන දසහි ගාථාහි භාසිතෙ බුද්ධගුණෙ සුත්වා උණ්හං ලොහිතං ඡඩ්ඩෙසි. අථ නං අඵාසුකං ගහෙත්වා පාවං අගමංසු, සො තත්ථ කාලමකාසි. කාලං කුරුමානො ච ''මම ලද්ධි අනිය්‍යානිකා සාරරහිතා, මයං තාව නට්ඨා, අවසෙසජනො මා අපායපූරකො අහොසි . සචෙ පනාහං 'මම සාසනං අනිය්‍යානික'න්ති වක්ඛාමි, න සද්දහිස්සන්ති. යංනූනාහං ද්වෙපි ජනෙ න එකනීහාරෙන උග්ගණ්හාපෙය්‍යං, තෙ මමච්චයෙන අඤ්ඤමඤ්ඤං විවදිස්සන්ති. සත්ථා තං විවාදං පටිච්ච එකං ධම්මකථං කථෙස්සති, තතො තෙ සාසනස්ස මහන්තභාවං ජානිස්සන්තී''ති.

අථ නං එකො අන්තෙවාසිකො උපසඞ්කමිත්වා ආහ ''භන්තෙ, තුම්හෙ දුබ්බලා, මය්හං ඉමස්මිං ධම්මෙ සාරං ආචික්ඛථ ආචරියප්පමාණ''න්ති. ආවුසො, ත්වං මමච්චයෙන සස්සතන්ති ගණ්හෙය්‍යාසීති. අපරොපි තං උපසඞ්කමි, තං උච්ඡෙදං ගණ්හාපෙසි. එවං ද්වෙපි ජනෙ එකලද්ධිකෙ අකත්වා බහූ නානානීහාරෙන උග්ගණ්හාපෙත්වා කාලමකාසි. තෙ තස්ස සරීරකිච්චං කත්වා සන්නිපතිත්වා අඤ්ඤමඤ්ඤං පුච්ඡිංසු ''කස්සාවුසො, ආචරියො සාරමාචික්ඛී''ති? එකො උට්ඨහිත්වා මය්හන්ති ආහ. කිං ආචික්ඛීති? සස්සතන්ති. අපරො තං පටිබාහිත්වා මය්හං සාරං ආචික්ඛීති ආහ. එවං සබ්බෙ ''මය්හං සාරං ආචික්ඛි, අහං ජෙට්ඨකො''ති අඤ්ඤමඤ්ඤං විවාදං වඩ්ඪෙත්වා අක්කොසෙ චෙව පරිභාසෙ ච හත්ථපාදපහාරාදීනි ච පවත්තෙත්වා එකමග්ගෙන ද්වෙ අගච්ඡන්තා නානාදිසාසු පක්කමිංසු, එකච්චෙ ගිහී අහෙසුං.

භගවතො පන ධරමානකාලෙපි භික්ඛුසඞ්ඝෙ විවාදො න උප්පජ්ජි. සත්ථා හි තෙසං විවාදකාරණෙ උප්පන්නමත්තෙයෙව සයං වා ගන්ත්වා තෙ වා භික්ඛූ පක්කොසාපෙත්වා ඛන්ති මෙත්තා පටිසඞ්ඛා අවිහිංසා සාරණීයධම්මෙසු එකං කාරණං කථෙත්වා විවාදං වූපසමෙති. එවං ධරමානොපි සඞ්ඝස්ස පතිට්ඨාව අහොසි. පරිනිබ්බායමානොපි අවිවාදකාරණං කත්වාව පරිනිබ්බායි. භගවතා හි සුත්තෙ දෙසිතා චත්තාරො මහාපදෙසා (අ. නි. 4.180; දී. නි. 2.187) යාවජ්ජදිවසා භික්ඛූනං පතිට්ඨා ච අවස්සයො ච. තථා ඛන්ධකෙ දෙසිතා චත්තාරො මහාපදෙසා (මහාව. 305) සුත්තෙ වුත්තානි චත්තාරි පඤ්හබ්‍යාකරණානි (අ. නි. 4.42) ච. තෙනෙවාහ – ‘‘යො වො මයා, ආනන්ද, ධම්මො ච විනයො ච දෙසිතො පඤ්ඤත්තො, සො වො මමච්චයෙන සත්ථා’’ති (දී. නි. 2.216).

42. **අථ ඛො චුන්දො සමණුද්දෙසොති** අයං ථෙරො ධම්මසෙනාපතිස්ස කනිට්ඨභාතිකො. තං භික්ඛූ අනුපසම්පන්නකාලෙ චුන්දො සමණුද්දෙසොති සමුදාචරිත්වා ථෙරකාලෙපි තථෙව සමුදාචරිංසු. තෙන වුත්තං ‘‘චුන්දො සමණුද්දෙසො’’ති. **උපසඞ්කමී**ති කස්මා උපසඞ්කමි? නාටපුත්තෙ කිර කාලංකතෙ ජම්බුදීපෙ මනුස්සා තත්ථ තත්ථ කථං පවත්තයිංසු – ‘‘නිගණ්ඨො නාටපුත්තො එකො සත්ථාති පඤ්ඤායිත්ථ, තස්ස කාලකිරියාය සාවකානං එවරූපො විවාදො ජාතො, සමණො පන ගොතමො ජම්බුදීපෙ චන්දො විය සූරියො විය ච පාකටොයෙව, කීදිසො නු ඛො සමණෙ ගොතමෙ පරිනිබ්බුතෙ සාවකානං විවාදො භවිස්සතී’’ති. ථෙරො තං කථං සුත්වා චින්තෙසි – ‘‘ඉමං කථං ගහෙත්වා දසබලස්ස ආරොචෙස්සාමි, සත්ථා ච එතං අත්ථුප්පත්තිං කත්වා එකං දෙසනං කථෙස්සතී’’ති. සො නික්ඛමිත්වා යෙන සාමගාමො, යෙනායස්මා ආනන්දො තෙනුපසඞ්කමි. උජුමෙව භගවතො සන්තිකං අගන්ත්වා යෙනස්ස උපජ්ඣායො ආයස්මා ආනන්දො තෙනුපසඞ්කමීති අත්ථො. එවං කිරස්ස අහොසි – ‘‘උපජ්ඣායො මෙ මහාපඤ්ඤො, සො ඉමං සාසනං සත්ථු ආරොචෙස්සති, අථ සත්ථා තදනුරූපං ධම්මං දෙසෙස්සතී’’ති. **කථාපාභතන්ති** කථාමූලං, මූලඤ්හි පාභතන්ති වුච්චති. යථාහ –

> ‘‘අප්පකෙනපි මෙධාවී, පාභතෙන විචක්ඛණො;
> සමුට්ඨාපෙති අත්තානං, අණුං අග්ගිංව සන්ධම’’න්ති. (ජා. 2.1.4);

දස්සනායාති දස්සනත්ථාය. කිං පනිමිනා භගවා න දිට්ඨපුබ්බොති? නො න දිට්ඨපුබ්බො, අයඤ්හි ආයස්මා දිවා නව වාරෙ රත්තිං නව වාරෙති එකාහං අට්ඨාරස වාරෙ උපට්ඨානමෙව ගච්ඡති. දිවසස්ස පන සතක්ඛත්තුං වා සහස්සක්ඛත්තුං වා ගන්තුකාමො සමානොපි න අකාරණා ගච්ඡති, එකං පඤ්හුද්ධාරං ගහෙත්වාව ගච්ඡති. සො තංදිවසං තෙන ගන්තුකාමො එවමාහ.

අහිතාය දුක්ඛාය දෙවමනුස්සානන්ති එකස්මිං විහාරෙ සඞ්ඝමජ්ඣෙ උප්පන්නො විවාදො කථං දෙවමනුස්සානං අහිතාය දුක්ඛාය සංවත්තති? කොසම්බකක්ඛන්ධකෙ (මහාව. 451) විය හි ද්වීසු භික්ඛූසු විවාදං ආපන්නෙසු තස්මිං විහාරෙ තෙසං අන්තෙවාසිකා විවදන්ති, තෙසං ඔවාදං ගණ්හන්තො භික්ඛුනිසඞ්ඝො විවදති, තතො තෙසං උපට්ඨාකා විවදන්ති, අථ මනුස්සානං ආරක්ඛදෙවතා ද්වෙ කොට්ඨාසා හොන්ති. තත්ථ ධම්මවාදීනං ආරක්ඛදෙවතා ධම්මවාදිනියො හොන්ති, අධම්මවාදීනං අධම්මවාදිනියො හොන්ති. තතො තාසං ආරක්ඛදෙවතානං මිත්තා භුම්මදෙවතා භිජ්ජන්ති. එවං පරම්පරාය යාව බ්‍රහ්මලොකා ඨපෙත්වා අරියසාවකෙ සබ්බෙ දෙවමනුස්සා ද්වෙ කොට්ඨාසා හොන්ති. ධම්මවාදීහි පන අධම්මවාදිනොව බහුතරා හොන්ති, තතො යං බහූහි ගහිතං, තං ගණ්හන්ති. ධම්මං විස්සජ්ජෙත්වා බහුතරාව අධම්මං ගණ්හන්ති. තෙ අධම්මං පූරෙත්වා විහරන්තා අපායෙ නිබ්බත්තන්ති. එවං එකස්මිං විහාරෙ සඞ්ඝමජ්ඣෙ උප්පන්නො විවාදො බහූනං අහිතාය දුක්ඛාය හොති.

43. **අභිඤ්ඤා දෙසිතාති** මහාබොධිමූලෙ නිසින්නෙන පච්චක්ඛං කත්වා පවෙදිතා. **පතිස්සයමානරූපා විහරන්තීති** උපනිස්සාය විහරන්ති. **භගවතො අච්චයෙනාති** එතරහි භගවන්තං ජෙට්ඨකං කත්වා සගාරවා විහරන්ති, තුම්හාකං, භන්තෙ, උග්ගතෙජතාය දුරාසදතාය විවාදං ජනෙතුං න සක්කොන්ති, භගවතො පන අච්චයෙන විවාදං ජනෙය්‍යුන්ති වදති. යත්ථ පන තං විවාදං ජනෙය්‍යුං, තං දස්සෙන්තො **අජ්ඣාජීවෙ වා අධිපාතිමොක්ඛෙ වාති** ආහ. තත්ථ **අජ්ඣාජීවෙති** ආජීවහෙතු ආජීවකාරණා – ‘‘භික්ඛු උත්තරිමනුස්සධම්මං උල්ලපති ආපත්ති පාරාජිකස්සා’’තිආදිනා (පරි. 287) නයෙන පරිවාරෙ පඤ්ඤත්තානි ඡ සික්ඛාපදානි, තානි ඨපෙත්වා සෙසානි සබ්බසික්ඛාපදානි **අධිපාතිමොක්ඛං** නාම. **අප්පමත්තකො සො ආනන්දාති** අජ්ඣාජීවං අධිපාතිමොක්ඛඤ්ච ආරබ්භ උප්පන්නවිවාදො නාම යස්මා පරස්ස කථායපි අත්තනො ධම්මතායපි සල්ලක්ඛෙත්වා සුප්පජහො හොති, තස්මා ‘‘අප්පමත්තකො’’ති වුත්තො.

තත්‍රායං නයො – ඉධෙකච්චො ‘‘න සක්කා උත්තරිමනුස්සධම්මං අනුල්ලපන්තෙන කිඤ්චි ලද්ධු’’න්තිආදීනි චින්තෙත්වා ආජීවහෙතු උත්තරිමනුස්සධම්මං වා උල්ලපති සඤ්චරිත්තං වා ආපජ්ජති, යො තෙ විහාරෙ වසති, සො භික්ඛු අරහාතිආදිනා නයෙන සාමන්තජප්පනං වා කරොති, අගිලානො වා අත්තනො අත්ථාය පණීතභොජනානි විඤ්ඤාපෙත්වා භුඤ්ජති, භික්ඛුනී වා පන තානි විඤ්ඤාපෙත්වා පාටිදෙසනීයං ආපජ්ජති, යො කොචි දුක්කටවත්ථුකං යංකිඤ්චි සූපොදනවිඤ්ඤත්තිමෙව වා කරොති, අඤ්ඤතරං වා පන පණ්ණත්තිවීතික්කමං කරොන්තො විහරති, තමෙනං සබ්‍රහ්මචාරී එවං සඤ්ජානන්ති – ‘‘කිං ඉමස්ස ඉමිනා ලාභෙන ලද්ධෙන, යො සාසනෙ පබ්බජිත්වා මිච්ඡාජීවෙන ජීවිකං කප්පෙති, පණ්ණත්තිවීතික්කමං කරොතී’’ති. අත්තනො ධම්මතායපිස්ස එවං හොති – ‘‘කිස්ස මය්හං ඉමිනා ලාභෙන, ය්වාහං එවං ස්වාක්ඛාතෙ ධම්මවිනයෙ පබ්බජිත්වා මිච්ඡාජීවෙන ජීවිකං කප්පෙමි,

පණ්ණත්තිවීතික්කමං කරොමී''ති සල්ලක්ඛෙත්වා තතො ඔරමති. එවං පරස්ස කථායපි අත්තනො ධම්මතායපි සල්ලක්ඛෙත්වා සුප්පජහො හොති. තෙන භගවා ''අප්පමත්තකො''ති ආහ.

මග්ගෙ වා හි, ආනන්ද, පටිපදාය වාති ලොකුත්තරමග්ගං පත්වා විවාදො නාම සබ්බසො වූපසම්මති, නත්ථි අධිගතමග්ගානං විවාදො. පුබ්බභාගමග්ගං පන පුබ්බභාගපටිපදඤ්ච සන්ධායෙතං වුත්තං.

තත්‍රායං නයො – එවං භික්ඛුං මනුස්සා ලොකුත්තරධම්මෙ සම්භාවෙන්ති. සො සද්ධිවිහාරිකාදයො ආගන්ත්වා වන්දිත්වා ඨිතෙ පුච්ඡති ''කිං ආගතත්ථා''ති. මනසිකාතබ්බකම්මට්ඨානං පුච්ඡිතුං, භන්තෙති. නිසීදථ, ඛණෙනෙව අරහත්තං පාපෙතුං සමත්ථකම්මට්ඨානකථං ආචික්ඛිස්සාමීති වත්වා වදති – ''ඉධ භික්ඛු අත්තනො වසනට්ඨානං පවිසිත්වා නිසින්නො මූලකම්මට්ඨානං මනසි කරොති, තස්ස තං මනසිකරොතො ඔභාසො උප්පජ්ජති. අයං පඨමමග්ගො නාම. සො දුතියං ඔභාසඤාණං නිබ්බත්තෙති, දුතියමග්ගො අධිගතො හොති, එවං තතියඤ්ච චතුත්ථඤ්ච. එත්තාවතා මග්ගප්පත්තො චෙව ඵලප්පත්තො ච හොතී''ති. අථ තෙ භික්ඛූ ''අඛීණාසවො නාම එවං කම්මට්ඨානං කථෙතුං න සක්කොති, අද්ධායං ඛීණාසවො''ති නිට්ඨං ගච්ඡන්ති.

සො අපරෙන සමයෙන කාලං කරොති. සමන්තා භික්ඛාචාරගාමෙහි මනුස්සා ආගන්ත්වා පුච්ඡන්ති ''කෙනචි, භන්තෙ, ථෙරො පඤ්හං පුච්ඡිතො''ති. උපාසකා පුබ්බෙව ථෙරෙන පඤ්හො කථිතො අම්හාකන්ති. තෙ පුප්ඵමණ්ඩපං පුප්ඵකූටාගාරං සජ්ජෙත්වා සුවණ්ණෙන අක්ඛිපිධානමුඛපිධානාදිං කරිත්වා ගන්ධමාලාදීහි පූජෙත්වා සත්තාහං සාධුකීළිකං කීළෙත්වා ඣාපෙත්වා අට්ඨීනි ආදාය චෙතියං කරොන්ති. අඤ්ඤෙ ආගන්තුකා විහාරං ආගන්ත්වා පාදෙ ධොවිත්වා ''මහාථෙරං පස්සිස්සාම, කහං, ආවුසො, මහාථෙරො''ති පුච්ඡන්ති. පරිනිබ්බුතො, භන්තෙති. දුක්කරං, ආවුසො, ථෙරෙන කතං මග්ගඵලානි නිබ්බත්තෙන්තෙන, පඤ්හං පුච්ඡිත්ථ, ආවුසොති. භික්ඛූනං කම්මට්ඨානං කථෙන්තො ඉමිනා නියාමෙන කථෙසි, භන්තෙති. න එසො, ආවුසො, මග්ගො, විපස්සනුපක්කිලෙසො නාමෙස, න තුම්හෙ ජානිත්ථ, පුථුජ්ජනො, ආවුසො, ථෙරොති. තෙ කලහං කරොන්තා උට්ඨහිත්වා ''සකලවිහාරෙ භික්ඛූ ච භික්ඛාචාරගාමෙසු මනුස්සා ච න ජානන්ති, තුම්හෙයෙව ජානාථ. කතරමග්ගෙන තුම්හෙ ආගතා, කිං වො විහාරද්වාරෙ චෙතියං න දිට්ඨ''න්ති. එවංවාදීනං පන භික්ඛූනං සතං වා, හොතු සහස්සං වා, යාව තං ලද්ධිං නප්පජහන්ති, සග්ගොපි මග්ගොපි වාරිතොයෙව.

අපරොපි තාදිසොව කම්මට්ඨානං කථෙන්තො එවං කථෙති – චිත්තෙනෙව තීසු උද්ධනෙසු තීණි කපල්ලානි ආරොපෙත්වා හෙට්ඨා අග්ගිං කත්වා චිත්තෙනෙව අත්තනො ද්වත්තිංසාකාරං උප්පාටෙත්වා කපල්ලෙසු පක්ඛිපිත්වා චිත්තෙනෙව දණ්ඩකෙන පරිවත්තෙත්වා පරිවත්තෙත්වා භජ්ජිතබ්බං, යා ඣායමානෙ ඡාරිකා හොති, සා මුඛවාතෙන පලාසෙතබ්බා. එත්තකෙන ධූතපාපො නාමෙස සමණො හොති. සෙසං පුරිමනයෙනෙව විත්ථාරෙතබ්බං.

අපරො එවං කථෙති – චිත්තෙනෙව මහාචාටිං ඨපෙත්වා මත්ථුං යොජෙත්වා චිත්තෙනෙව අත්තනො ද්වත්තිංසාකාරං උප්පාටෙත්වා තත්ථ පක්ඛිපිත්වා මත්ථුං ඔතාරෙත්වා මන්ථිතබ්බං. මථියමානං විලීයති, විලීනෙ උපරි ඵෙණො උග්ගච්ඡති. සො ඵෙණො පරිභුඤ්ජිතබ්බො. එත්තාවතා වො අමතං පරිභුත්තං නාම භවිස්සති . ඉතො පරං ''අථ තෙ භික්ඛූ''තිආදි සබ්බං පුරිමනයෙනෙව විත්ථාරෙතබ්බං.

44. ඉදානි යො එවං විවාදො උප්පජ්ජෙය්‍ය, තස්ස මූලං දස්සෙන්තො **ඡයිමානී**තිආදිමාහ. තත්ථ **අගාරවො**ති ගාරවවිරහිතො. **අප්පතිස්සො**ති අප්පතිස්සයො අනීචවුත්ති. එත්ථ පන යො භික්ඛු සත්ථරි ධරමානෙ තීසු කාලෙසු උපට්ඨානං න යාති, සත්ථරි අනුපාහනෙ චඞ්කමන්තෙ සඋපාහනො චඞ්කමති, නීචෙ චඞ්කමෙ චඞ්කමන්තෙ උච්චෙ චඞ්කමෙ චඞ්කමති, හෙට්ඨා වසන්තෙ උපරි වසති, සත්ථු දස්සනට්ඨානෙ උභො අංසෙ පාරුපති, ඡත්තං ධාරෙති, උපාහනං ධාරෙති, න්හානතිත්ථෙ උච්චාරං වා පස්සාවං වා කරොති, පරිනිබ්බුතෙ වා පන චෙතියං වන්දිතුං න ගච්ඡති, චෙතියස්ස පඤ්ඤායනට්ඨානෙ සත්ථුදස්සනට්ඨානෙ වුත්තං සබ්බං කරොති, අඤ්ඤෙහි ච භික්ඛූහි ''කස්මා එවං කරොසි, න ඉදං වට්ටති, සම්මාසම්බුද්ධස්ස නාම ලජ්ජිතුං වට්ටතී''ති වුත්තෙ ''තුණ්හී හොති, කිං බුද්ධො බුද්ධොති වදසී''ති භණති, අයං **සත්ථරි අගාරවො** නාම.

යො පන ධම්මස්සවනෙ සඞ්ඝුට්ඨෙ සක්කච්චං න ගච්ඡති, සක්කච්චං ධම්මං න සුණාති, නිද්දායති වා සල්ලපෙන්තො වා නිසීදති, සක්කච්චං න ගණ්හාති න ධාරෙති, ''කිං ධම්මෙ අගාරවං කරොසී''ති වුත්තෙ ''තුණ්හී හොති, ධම්මො ධම්මොති වදසි, කිං ධම්මො නාමා''ති වදති, අයං **ධම්මෙ අගාරවො** නාම.

යො පන ථෙරෙන භික්ඛුනා අනජ්ඣිට්ඨො ධම්මං දෙසෙති, නිසීදති පඤ්හං කථෙති, වුඩ්ඪෙ භික්ඛූ ඝට්ටෙන්තො ගච්ඡති, තිට්ඨති නිසීදති, දුස්සපල්ලත්ථිකං වා හත්ථපල්ලත්ථිකං වා කරොති, සඞ්ඝමජ්ඣෙ උභො අංසෙ පාරුපති, ඡත්තුපාහනං ධාරෙති, ''භික්ඛුසඞ්ඝස්ස ලජ්ජිතුං වට්ටතී''ති වුත්තෙපි ''තුණ්හී හොති, සඞ්ඝො සඞ්ඝොති වදසි, කිං සඞ්ඝො, මිගසඞ්ඝො අජසඞ්ඝො''තිආදීනි වදති, අයං **සඞ්ඝෙ අගාරවො** නාම. එකභික්ඛුස්මිම්පි හි අගාරවෙ කතෙ සඞ්ඝෙ කතොයෙව හොති. තිස්සො සික්ඛා පන අපරිපූරයමානොව **සික්ඛාය න පරිපූරකාරී** නාම.

අජ්ඣත්තං වාති අත්තනි වා අත්තනො පරිසාය වා. **බාහිද්ධා**ති පරස්මිං වා පරස්ස පරිසාය වා.

46. ඉදානි අයං ඡ ඨානානි නිස්සාය උප්පන්නවිවාදො වඩ්ඪන්තො යානි අධිකරණානි පාපුණාති, තානි දස්සෙතුං **චත්තාරිමානී**තිආදිමාහ. තත්ථ වූපසමනත්ථාය පවත්තමානෙහි සමථෙහි අධිකාතබ්බානීති **අධිකරණානි**. විවාදොව අධිකරණං **විවාදාධිකරණං**. ඉතරෙසුපි එසෙව නයො.

ඉදානි ඉමානිපි චත්තාරි අධිකරණානි පත්වා උපරි වඩ්ඪෙන්තො සො විවාදො යෙහි සමථෙහි වූපසම්මති, තෙසං දස්සනත්ථං **සත්ත ඛො පනිමෙ**තිආදිමාහ. තත්ථ අධිකරණානි සමෙන්ති වූපසමෙන්තීති **අධිකරණසමථා. උප්පන්නුප්පන්නානන්**ති උප්පන්නානං උප්පන්නානං. **අධිකරණානන්**ති එතෙසං විවාදාධිකරණාදීනං චතුන්නං. **සමථාය වූපසමායා**ති සමනත්ථඤ්චෙව වූපසමනත්ථඤ්ච. **සම්මුඛාවිනයො දාතබ්බො...පෙ.... තිණවත්ථාරකොති** ඉමෙ සත්ත සමථා දාතබ්බා.

තත්‍රායං විනිච්ඡයකථා – අධිකරණෙසු තාව ධම්මොති වා අධම්මොති වාති අට්ඨාරසහි වත්ථූහි විවදන්තානං භික්ඛූනං යො විවාදො, ඉදං **විවාදාධිකරණං** නාම. සීලවිපත්තියා වා ආචාරදිට්ඨිආජීවවිපත්තියා වා අනුවදන්තානං යො අනුවාදො උපවදනා චෙව චොදනා ච, ඉදං **අනුවාදාධිකරණං** නාම. මාතිකායං ආගතා පඤ්ච විභඞ්ගෙ ද්වෙති සත්ත ආපත්තික්ඛන්ධා **ආපත්තාධිකරණං** නාම. යං සඞ්ඝස්ස අපලොකනාදීනං චතුන්නං කම්මානං කරණං, ඉදං **කිච්චාධිකරණං** නාම.

තත්ථ **විවාදාධිකරණං** ද්වීහි සමථෙහි සම්මති සම්මුඛාවිනයෙන ච යෙභුය්‍යසිකාය ච. සම්මුඛාවිනයෙනෙව සම්මමානං යස්මිං විහාරෙ උප්පන්නං, තස්මිංයෙව වා, අඤ්ඤත්ථ වූපසමෙතුං ගච්ඡන්තානං අන්තරාමග්ගෙ වා, යත්ථ ගන්ත්වා සඞ්ඝස්ස නිය්‍යාතිතං, තත්ථ සඞ්ඝෙන වා ගණෙන වා වූපසමෙතුං අසක්කොන්තෙ තත්ථෙව උබ්බාහිකාය සම්මතපුග්ගලෙහි වා විනිච්ඡිතං සම්මති. එවං සම්මමානෙ පන තස්මිං යා සඞ්ඝසම්මුඛතා ධම්මසම්මුඛතා, විනයසම්මුඛතා, පුග්ගලසම්මුඛතා, අයං **සම්මුඛාවිනයො** නාම.

තත්ථ ච කාරකසඞ්ඝස්ස සාමග්ගිවසෙන සම්මුඛීභාවො සඞ්ඝසම්මුඛතා. සමෙතබ්බස්ස වත්ථුනො භූතතා ධම්මසම්මුඛතා. යථා තං සමෙතබ්බං, තථෙව සමනං විනයසම්මුඛතා. යො ච විවදති, යෙන ච විවදති, තෙසං උභින්නං අත්තපච්චත්ථිකානං සම්මුඛීභාවො පුග්ගලසම්මුඛතා. උබ්බාහිකාය වූපසමෙ පනෙත්ථ සඞ්ඝසම්මුඛතා පරිහායති. එවං තාව සම්මුඛාවිනයෙනෙව සම්මති.

සචෙ පනෙවම්පි න සම්මති, අථ නං උබ්බාහිකාය සම්මතා භික්ඛූ ''න මයං සක්කොම වූපසමෙතු''න්ති සඞ්ඝස්සෙව නිය්‍යාතෙන්ති. තතො සඞ්ඝො පඤ්චඞ්ගසමන්නාගතං භික්ඛුං සලාකග්ගාහකං සම්මන්නිත්වා තෙන ගුළ්හකවිවටකසකණ්ණජප්පකෙසු තීසු සලාකග්ගාහෙසු අඤ්ඤතරවසෙන සලාකං ගාහෙත්වා සන්නිපතිතපරිසාය ධම්මවාදීනං යෙභුය්‍යතාය යථා තෙ ධම්මවාදිනො වදන්ති, එවං වූපසන්තං අධිකරණං සම්මුඛාවිනයෙන ච යෙභුය්‍යසිකාය ච වූපසන්තං හොති. තත්ථ සම්මුඛාවිනයො වුත්තනයො එව. යං පන යෙභුය්‍යසිකාය කම්මස්ස කරණං, අයං **යෙභුය්‍යසිකා** නාම. එවං විවාදාධිකරණං ද්වීහි සමථෙහි සම්මති.

අනුවාදාධිකරණං චතූහි සමථෙහි සම්මති සම්මුඛාවිනයෙන ච සතිවිනයෙන ච අමූළ්හවිනයෙන ච තස්සපාපියසිකාය ච. සම්මුඛාවිනයෙනෙව සම්මමානං යො ච අනුවදති, යඤ්ච අනුවදති, තෙසං වචනං සුත්වා, සචෙ කාචි ආපත්ති නත්ථි, උභො ඛමාපෙත්වා, සචෙ අත්ථි, අයං නාමෙත්ථ ආපත්තීති එවං විනිච්ඡිතං වූපසම්මති. තත්ථ සම්මුඛාවිනයලක්ඛණං වුත්තනයමෙව.

යදා පන ඛීණාසවස්ස භික්ඛුනො අමූලිකාය සීලවිපත්තියා අනුද්ධංසිතස්ස සතිවිනයං යාචමානස්ස සඞ්ඝො ඤත්තිචතුත්ථෙන කම්මෙන සතිවිනයං දෙති, තදා සම්මුඛාවිනයෙන ච සතිවිනයෙන ච වූපසන්තං හොති. දින්නෙ පන සතිවිනයෙ පුන තස්මිං පුග්ගලෙ කස්සචි අනුවාදො න රුහති.

යදා උම්මත්තකො භික්ඛු උම්මාදවසෙන කතෙ අස්සාමණකෙ අජ්ඣාචාරෙ ''සරතායස්මා එවරූපිං ආපත්ති''න්ති භික්ඛූහි වුච්චමානො – ''උම්මත්තකෙන මෙ, ආවුසො, එතං කතං, නාහං තං සරාමී''ති භණන්තොපි භික්ඛූහි චොදියමානොව පුන අචොදනත්ථාය අමූළ්හවිනයං යාචති, සඞ්ඝො චස්ස ඤත්තිචතුත්ථෙන කම්මෙන අමූළ්හවිනයං දෙති, තදා සම්මුඛාවිනයෙන ච අමූළ්හවිනයෙන ච වූපසන්තං හොති. දින්නෙ පන අමූළ්හවිනයෙ පුන තස්මිං පුග්ගලෙ කස්සචි තප්පච්චයා අනුවාදො න රුහති.

යදා පන පාරාජිකෙන වා පාරාජිකසාමන්තෙන වා චොදියමානස්ස අඤ්ඤෙනාඤ්ඤං පටිචරතො පාපුස්සන්නතාය පාපියස්ස පුග්ගලස්ස – ''සචායං අච්ඡින්නමූලො භවිස්සති, සම්මා වත්තිත්වා ඔසාරණං ලභිස්සති, සචෙ ඡින්නමූලො, අයමෙවස්ස නාසනා භවිස්සතී''ති මඤ්ඤමානො සඞ්ඝො ඤත්තිචතුත්ථෙන කම්මෙන තස්සපාපියසිකං කරොති, තදා සම්මුඛාවිනයෙන ච තස්ස පාපියසිකාය ච වූපසන්තං හොති. එවං අනුවාදාධිකරණං චතූහි සමථෙහි සම්මති.

ආපත්තාධිකරණං තීහි සමථෙහි සම්මති සම්මුඛාවිනයෙන ච පටිඤ්ඤාතකරණෙන ච තිණවත්ථාරකෙන ච. තස්ස සම්මුඛාවිනයෙනෙව වූපසමො නත්ථි. යදා පන එකස්ස වා භික්ඛුනො සන්තිකෙ සඞ්ඝගණමජ්ඣෙසු වා භික්ඛු ලහුකං

ආපත්තිං දෙසෙති, තදා ආපත්තාධිකරණං සම්මුඛාවිනයෙන ච පටිඤ්ඤාතකරණෙන ච වූපසම්මති. තත්ථ සම්මුඛාවිනයො තාව යො ච දෙසෙති, යස්ස ච දෙසෙති, තෙසං සම්මුඛතා. සෙසං වුත්තනයමෙව. පුග්ගලස්ස ච ගණස්ස ච දෙසනාකාලෙ සඞ්ඝසම්මුඛතා පරිහායති. යං පනෙත්ථ ''අහං, භන්තෙ, ඉත්ථන්නාමං ආපත්තිං ආපන්නො''ති ච, ආම ''පස්සාමී''ති ච පටිඤ්ඤාතාය ''ආයතිං සංවරෙය්‍යාසී''ති කරණං, තං පටිඤ්ඤාතකරණං නාම. සඞ්ඝාදිසෙසෙ පරිවාසාදියාචනා පටිඤ්ඤා, පරිවාසාදීනං දානං පටිඤ්ඤාතකරණං නාම.

ද්වෙපක්ඛජාතා පන භණ්ඩනකාරකා භික්ඛූ බහුං අස්සාමණකං අජ්ඣාචාරං චරිත්වා පුන ලජ්ජිධම්මෙ උප්පන්නෙ ''සචෙ මයං ඉමාහි ආපත්තීහි අඤ්ඤමඤ්ඤං කාරෙස්සාම, සියාපි තං අධිකරණං කක්ඛළත්තාය සංවත්තෙය්‍යා''ති අඤ්ඤමඤ්ඤං ආපත්තියා කාරාපනෙ දොසං දිස්වා යදා තිණවත්ථාරකකම්මං කරොන්ති, තදා ආපත්තාධිකරණං සම්මුඛාවිනයෙන ච තිණවත්ථාරකෙන ච සම්මති. තත්‍ර හි යත්තකා හත්ථපාසුපගතා ''න මෙ තං ඛමතී''ති එවං දිට්ඨාවිකම්මං අකත්වා ''දුක්කටං කම්මං පුන කාතබ්බං කම්ම''න්ති න උක්කොටෙන්ති, නිද්දම්පි ඔක්කන්තා හොන්ති, සබ්බෙසම්පි ඨපෙත්වා ථුල්ලවජ්ජඤ්ච ගිහිපටිසංයුත්තඤ්ච සබ්බාපත්තියො වුට්ඨහන්ති. එවං ආපත්තාධිකරණං තීහි සමථෙහි සම්මති. **කිච්චාධිකරණං** එකෙන සමථෙන සම්මති සම්මුඛාවිනයෙනෙව.

ඉමානි චත්තාරි අධිකරණානි යථානුරූපං ඉමෙහි සත්තහි සමථෙහි සම්මන්ති. තෙන වුත්තං ''උප්පන්නුප්පන්නානං අධිකරණානං සමථාය වූපසමාය සම්මුඛාවිනයො දාතබ්බො…පෙ…. තිණවත්ථාරකො''ති. අයමෙත්ථ විනිච්ඡයනයො, විත්ථාරො පන සමථක්ඛන්ධකෙ (චූළව. 185) ආගතොයෙව. විනිච්ඡයොපිස්ස **සමන්තපාසාදිකාය** වුත්තො.

47. යො පනායං ඉමස්මිං සුත්තෙ ''ඉධානන්ද, භික්ඛූ විවදන්තී''තිආදිකො විත්ථාරො වුත්තො, සො එතෙන නයෙන සඞ්ඛෙපතොව වුත්තොති වෙදිතබ්බො. තත්ථ **ධම්මොති**ආදීසු සුත්තන්තපරියායෙන තාව දස කුසලකම්මපථා **ධම්මො,** අකුසලකම්මපථා **අධම්මො.** තථා ''චත්තාරො සතිපට්ඨානා''ති හෙට්ඨා ආගතා සත්තතිංස බොධිපක්ඛියධම්මා, තයො සතිපට්ඨානා තයො සම්මප්පධානා තයො ඉද්ධිපාදා ඡ ඉන්ද්‍රියානි ඡ බලානි අට්ඨ බොජ්ඣඞ්ගා නවඞ්ගිකො මග්ගො චාති, චත්තාරො උපාදානා පඤ්ච නීවරණානීතිආදයො සඞ්කිලිට්ඨධම්මා චාති අයං අධම්මො.

තත්ථ යංකිඤ්චි එකං අධම්මකොට්ඨාසං ගහෙත්වා ''ඉමං අධම්මං ධම්මොති කරිස්සාම, එවං අම්හාකං ආචරියකුලං නිය්‍යානිකං භවිස්සති, මයඤ්ච ලොකෙ පාකටා භවිස්සාමා''ති තං අධම්මං ''ධම්මො අය''න්ති කථෙන්තා ධම්මොති විවදන්ති. තත්ථෙව ධම්මකොට්ඨාසෙසු එකං ගහෙත්වා ''අධම්මො අය''න්ති කථෙන්තා අධම්මොති විවදන්ති.

විනයපරියායෙන පන භූතෙන වත්ථුනා චොදෙත්වා සාරෙත්වා යථාපටිඤ්ඤාය කාතබ්බකම්මං **ධම්මො** නාම, අභූතෙන පන වත්ථුනා අචොදෙත්වා අසාරෙත්වා අපටිඤ්ඤාය කතබ්බකම්මං **අධම්මො** නාම. තෙසුපි අධම්මං ''ධම්මො අය''න්ති කථෙන්තා ධම්මොති විවදන්ති, ''අධම්මො අය''න්ති කථෙන්තා අධම්මොති විවදන්ති.

සුත්තන්තපරියායෙන පන රාගවිනයො දොසවිනයො මොහවිනයො සංවරො පහානං පටිසඞ්ඛාති අයං **විනයො** නාම, රාගාදීනං අවිනයො අසංවරො අප්පහානං අප්පටිසඞ්ඛාති අයං **අවිනයො** නාම. විනයපරියායෙන වත්ථුසම්පත්ති ඤත්තිසම්පත්ති අනුසාවනසම්පත්ති සීමසම්පත්ති පරිසසම්පත්තීති අයං **විනයො** නාම, වත්ථුවිපත්ති…පෙ…. පරිසවිපත්තීති අයං **අවිනයො** නාම. තෙසුපි යංකිඤ්චි අවිනයං ''විනයො අය''න්ති කථෙන්තා විනයොති විවදන්ති, විනයං අවිනයොති කථෙන්තා අවිනයොති විවදන්ති.

ධම්මනෙත්ති සමනුමජ්ජිතබ්බාති ධම්මරජ්ජු අනුමජ්ජිතබ්බා ඤාණෙන සංඝිතබ්බා උපපරික්ඛිතබ්බා. සා පනෙසා ධම්මනෙත්ති ''ඉති ඛො වච්ඡ ඉමෙ දස ධම්මා අකුසලා දස ධම්මා කුසලා''ති එවං මහාවච්ඡගොත්තසුත්තෙ (ම. නි. 2.194) ආගතාති වුත්තා. සා එව වා හොතු, යො වා ඉධ ධම්මොති ච විනයො ච වුත්තො. **යථා තත්ථ සමෙතීති** යථා තාය ධම්මනෙත්තියා සමෙති, ''ධම්මො ධම්මොව හොති, අධම්මො අධම්මොව, විනයො විනයොව හොති, අවිනයො අවිනයොව''. **තථා තන්ති** එවං තං අධිකරණං වූපසමෙතබ්බං. **එකච්චානං අධිකරණානන්ති** ඉධ විවාදාධිකරණමෙව දස්සිතං, සම්මුඛාවිනයො පන න කිස්මිඤ්චි අධිකරණෙ න ලබ්භති.

48. තං පනෙතං යස්මා ද්වීහි සමථෙහි සම්මති සම්මුඛාවිනයෙන ච යෙභුය්‍යසිකාය ච, තස්මා හෙට්ඨා මාතිකාය ඨපිතානුක්කමෙන ඉදානි සතිවිනයස්ස වාරෙ පත්තෙපි තං අවත්වා විවාදාධිකරණස්සෙව තාව දුතියසමථං දස්සෙන්තො **කථඤ්චානන්ද, යෙභුය්‍යසිකාති**ආදිමාහ. තත්ථ **බහුතරාති** අන්තමසො ද්වීහි තීහිපි අතිරෙකතරා. සෙසමෙත්ථ හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං.

49. ඉදානි හෙට්ඨා අවිත්ථාරිතං සතිවිනයං ආදිං කත්වා විත්ථාරිතාවසෙසසමථෙ පටිපාටියා විත්ථාරෙතුං **කථඤ්චානන්ද, සතිවිනයොති**ආදිමාහ. තත්ථ **පාරාජිකසාමන්තෙන වාති** ද්වෙ සාමන්තානි ඛන්ධසාමන්තඤ්ච ආපත්තිසාමන්තඤ්ච. තත්ථ පාරාජිකාපත්තික්ඛන්ධො සඞ්ඝාදිසෙසාපත්තික්ඛන්ධො ථුල්ලච්චය-පාචිත්තිය-

පාටිදෙසනීය-දුක්කට-දුබ්භාසිතාපත්තික්ඛන්ධොති එවං පුරිමස්ස පච්ඡිමඛන්ධං ඛන්ධසාමන්තං නාම හොති. පඨමපාරාජිකස්ස පන පුබ්බභාගෙ දුක්කටං, සෙසානං ථුල්ලච්චයන්ති ඉදං ආපත්තිසාමන්තං නාම. තත්ථ ඛන්ධසාමන්තෙ පාරාජිකසාමන්තං ගරුකාපත්ති නාම හොති. **සරතායස්මාති** සරතු ආයස්මා. **එකච්චානං අධිකරණානන්ති** ඉධ අනුවාදාධිකරණමෙව දස්සිතං.

50. **භාසිතපරික්කන්තන්ති** වාචාය භාසිතං කායෙන ච පරික්කන්තං, පරක්කමිත්වා කතන්ති අත්ථො. **එකච්චානන්ති** ඉධාපි අනුවාදාධිකරණමෙව අධිප්පෙතං. පටිඤ්ඤාතකරණෙ ‘‘එකච්චාන’’න්ති ආපත්තාධිකරණං දස්සිතං.

52. **දවාති** සහසා. **රවාති** අඤ්ඤං භණිතුකාමෙන අඤ්ඤං වුත්තං. **එවං ඛො, ආනන්ද, තස්සපාපියසිකා හොතීති** තස්සපුග්ගලස්ස පාපුස්සන්නතා පාපියසිකා හොති. ඉමිනා කම්මස්ස වත්ථු දස්සිතං. එවරූපස්ස හි පුග්ගලස්ස කම්මං කාතබ්බං. කම්මෙන හි අධිකරණස්ස වූපසමො හොති, න පුග්ගලස්ස පාපුස්සන්නතාය. ඉධාපි ච අනුවාදාධිකරණමෙව අධිකරණන්ති වෙදිතබ්බං.

53. **කථඤ්චානන්ද , තිණවත්ථාරකොති** එත්ථ ඉදං කම්මං තිණවත්ථාරකසදිසත්තා තිණවත්ථාරකොති වුත්තං. යථා හි ගූථං වා මුත්තං වා ඝට්ටියමානං දුග්ගන්ධතාය බාධති, තිණෙහි අවත්ථරිත්වා සුප්පටිච්ඡාදිතස්ස පනස්ස සො ගන්ධො න බාධති, එවමෙව යං අධිකරණං මූලානුමූලං ගන්ත්වා වූපසමියමානං කක්ඛළත්තාය වාළත්තාය භෙදාය සංවත්තති, තං ඉමිනා කම්මෙන වූපසන්තං ගූථං විය තිණවත්ථාරකෙන පටිච්ඡන්නං වූපසන්තං හොතීති ඉදං කම්මං තිණවත්ථාරකසදිසත්තා තිණවත්ථාරකොති වුත්තං. **තස්ස ඉධානන්ද, භික්ඛූනං භණ්ඩනජාතානන්ති**ආදිවචනෙන ආකාරමත්තමෙව දස්සිතං, ඛන්ධකෙ ආගතායෙව පනෙත්ථ කම්මවාචා පමාණං. **ඨපෙත්වා ථුල්ලවජ්ජං ඨපෙත්වා ගිහිපටිසංයුත්තන්ති**. එත්ථ පන **ථුල්ලවජ්ජන්ති** ථුල්ලවජ්ජං පාරාජිකඤ්චෙව සඞ්ඝාදිසෙසඤ්ච. **ගිහිපටිසංයුත්තන්ති** ගිහීනං හීනෙන ඛුංසනවම්භනධම්මිකපටිස්සවෙසු ආපන්නා ආපත්ති. **අධිකරණානන්ති** ඉධ ආපත්තාධිකරණමෙව වෙදිතබ්බං. කිච්චාධිකරණස්ස පන වසෙන ඉධ න කිඤ්චි වුත්තං. කිඤ්චාපි න වුත්තං, සම්මුඛාවිනයෙනෙව පනස්ස වූපසමො හොතීති වෙදිතබ්බො.

54. **ඡයිමෙ , ආනන්ද, ධම්මා සාරණීයාති** හෙට්ඨා කලහවසෙන සුත්තං ආරද්ධං, උපරි සාරණීයධම්මා ආගතා. ඉති යථානුසන්ධිනාව දෙසනා ගතා හොති. හෙට්ඨා කොසම්බියසුත්තෙ (ම. නි. 1.498-500) පන සොතාපත්තිමග්ගසම්මාදිට්ඨි කථිතා, ඉමස්මිං සුත්තෙ සොතාපත්තිඵලසම්මාදිට්ඨි වුත්තාති වෙදිතබ්බා. **අණුන්ති** අප්පසාවජ්ජං. **ථූලන්ති** මහාසාවජ්ජං. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසූදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

සාමගාමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. සුනක්ඛත්තසුත්තවණ්ණනා

55. **එවං මෙ සුතන්ති** සුනක්ඛත්තසුත්තං. තත්ථ **අඤ්ඤාති** අරහත්තං. **බ්‍යාකතාති** ඛීණා ජාතීතිආදීහි චතූහි පදෙහි කථිතා. **අධිමානෙනාති** අප්පත්තෙ පත්තසඤ්ඤිනො, අනධිගතෙ අධිගතසඤ්ඤිනො හුත්වා අධිගතං අම්හෙහීති මානෙන බ්‍යාකරිංසු.

56. **එවඤ්චෙත්ථ සුනක්ඛත්ත තථාගතස්ස හොතීති** සුනක්ඛත්ත එත්ථ එතෙසං භික්ඛූනං පඤ්හබ්‍යාකරණෙ – ‘‘ඉදං ඨානං එතෙසං අවිභූතං අන්ධකාරං, තෙනිමෙ අනධිගතෙ අධිගතසඤ්ඤිනො, හන්ද නෙසං විසොධෙත්වා පාකටං කත්වා ධම්මං දෙසෙමී’’ති, එවඤ්ච තථාගතස්ස හොති. **අථ ච පනිධෙකච්චෙ…පෙ…. තස්සපි හොති අඤ්ඤථත්තන්ති** භගවා පටිපන්නකානං ධම්මං දෙසෙති. යත්ථ පන ඉච්ඡාචාරෙ ඨිතා එකච්චෙ මොඝපුරිසා හොන්ති, තත්‍ර භගවා පස්සති – ‘‘ඉමෙ ඉමං පඤ්හං උග්ගහෙත්වා අජානිත්වාව ජානන්තා විය අප්පත්තෙ පත්තසඤ්ඤිනො හුත්වා ගාමනිගමාදීසු විසෙවමානා විචරිස්සන්ති, තං නෙසං භවිස්සති දීඝරත්තං අහිතාය දුක්ඛායා’’ති එවමස්සායං ඉච්ඡාචාරෙ ඨිතානං කාරණා පටිපන්නකානම්පි අත්ථාය ‘‘ධම්මං දෙසිස්සාමී’’ති උප්පන්නස්ස චිත්තස්ස අඤ්ඤථාභාවො හොති. තං සන්ධායෙතං වුත්තං.

58. **ලොකාමිසාධිමුත්තොති** වට්ටාමිස-කාමාමිස-ලොකාමිසභූතෙසු පඤ්චසු කාමගුණෙසු අධිමුත්තො තන්නින්නො තග්ගරුකො තප්පබ්භාරො. **තප්පතිරූපීති** කාමගුණසභාගා. **ආනෙඤ්ජපටිසංයුත්තායාති** ආනෙඤ්ජසමාපත්තිපටිසංයුත්තාය. **සංසෙය්‍යාති** කථෙය්‍ය. **ආනෙඤ්ජසංයොජනෙන හි ඛො විසංයුත්තොති** ආනෙඤ්ජසමාපත්තිසංයොජනෙන විසංසට්ඨො. **ලොකාමිසාධිමුත්තොති** එවරූපො හි ලූඛචීවරධරො මත්තිකාපත්තං ආදාය අත්තනො සදිසෙහි කතිපයෙහි සද්ධිං පච්චන්තජනපදං ගච්ඡති, ගාමං පිණ්ඩාය පවිට්ඨකාලෙ මනුස්සා දිස්වා ‘‘මහාපංසුකූලිකා ආගතා’’ති යාගුභත්තාදීනි සම්පාදෙත්වා සක්කච්චං දානං දෙන්ති, භත්තකිච්චෙ නිට්ඨිතෙ අනුමොදනං සුත්වා – ‘‘ස්වෙපි, භන්තෙ, ඉධෙව පිණ්ඩාය පවිසථා’’ති වදන්ති. අලං උපාසකා, අජ්ජාපි වො බහූනං

දින්නන්ති. තෙන හි, භන්තෙ, අන්තොවස්සං ඉධ වසෙය්‍යාථාති අධිවාසෙත්වා විහාරමග්ගං පුච්ඡිත්වා විහාරං ගච්ඡන්ති. තත්ථ සෙනාසනං ගහෙත්වා පත්තචීවරං පටිසාමෙන්ති. සායං එකො ආවාසිකො තෙ භික්ඛූ පුච්ඡති ''කත්ථ පිණ්ඩාය චරිත්ථා''ති? අසුකගාමෙති. භික්ඛාසම්පන්නාති? ආම එවරූපා නාම මනුස්සානං සද්ධා හොති. ''අජ්ජෙව නු බො එතෙ එදිසා, නිච්චම්පි එදිසා''ති? සද්ධා තෙ මනුස්සා නිච්චම්පි එදිසා, තෙ නිස්සායෙව අයං විහාරො වඩ්ඪතීති. තතො තෙ පංසුකූලිකා පුනප්පුනං තෙසං වණ්ණං කථෙන්ති , දිවසාවසෙසං කථෙත්වා රත්තිම්පි කථෙන්ති. එත්තාවතා ඉච්ඡාචාරෙ ඨිතස්ස සීසං නික්ඛන්තං හොති උදරං ඵාලිතං. එවං ලොකාමිසාධිමුත්තො වෙදිතබ්බො.

59. ඉදානි ආනෙඤ්ජසමාපත්තිලාභිං අධිමානිකං දස්සෙන්තො **ඨානං බො පනෙතන්ති**ආදිමාහ. **ආනෙඤ්ජාධිමුත්තස්සාති** කිලෙසසිඤ්ජනවිරහිතාසු හෙට්ඨිමාසු ඡසු සමාපත්තීසු අධිමුත්තස්ස තන්නින්නස්ස තග්ගරුනො තප්පබ්භාරස්ස. **සෙ පවුත්තෙති** තං පවුත්තං. ඡ සමාපත්තිලාභිනො හි අධිමානිකස්ස පඤ්චකාමගුණාමිසබන්ධනා පතිතපණ්ඩුපලාසො විය උපට්ඨාති. තෙනෙතං වුත්තං.

60. ඉදානි ආකිඤ්චඤ්ඤායතනසමාපත්ති ලාභිනො අධිමානිකස්ස නිසංසං දස්සෙතුං **ඨානං බො පනාති**ආදිමාහ. තත්ථ **ද්වෙධා භින්නාති** මජ්ඣෙ භින්නා. **අප්පටිසන්ධිකාති** ඛුද්දකා මුට්ඨිපාසාණමත්තා ජතුනා වා සිලෙසෙන වා අල්ලීයාපෙත්වා පටිසන්ධාතුං සක්කා. මහන්තං පන කූටාගාරප්පමාණං සන්ධායෙතං වුත්තං. **සෙ භින්නෙති** තං භින්නං. උපරි සමාපත්තිලාභිනො හි හෙට්ඨාසමාපත්ති ද්වෙධාභින්නා සෙලා විය හොති, තං සමාපජ්ජිස්සාමීති චිත්තං න උප්පජ්ජති. තෙනෙතං වුත්තං.

61. ඉදානි නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනලාභිනො අධිමානිකස්ස ච නිසංසං දස්සෙන්තො **ඨානං බො පනාති**ආදිමාහ. තත්ථ **සෙ වන්තෙති** තං වන්තං. අට්ඨසමාපත්තිලාභිනො හි හෙට්ඨාසමාපත්තියො වන්තසදිසා හුත්වා උපට්ඨහන්ති, පුන සමාපජ්ජිස්සාමීති චිත්තං න උප්පජ්ජති. තෙනෙතං වුත්තං.

62. ඉදානි ඛීණාසවස්ස නිසංසං දස්සෙන්තො **ඨානං බො පනාති**ආදිමාහ. තත්ථ **සෙ උච්ඡින්නමූලෙති** සො උච්ඡින්නමූලො. උපරි සමාපත්තිලාභිනො හි හෙට්ඨාසමාපත්ති මූලච්ඡින්නතාලො විය උපට්ඨාති, තං සමාපජ්ජිස්සාමීති චිත්තං න උප්පජ්ජති. තෙනෙතං වුත්තං.

63. **ඨානං බො පනාති** පාටියෙක්කො අනුසන්ධි. හෙට්ඨා හි සමාපත්තිලාභිනො අධිමානිකස්සපි ඛීණාසවස්සපි නිසංසො කථිතො, සුක්ඛවිපස්සකස්ස පන අධිමානිකස්සපි ඛීණාසවස්සපි න කථිතො. තෙසං ද්වින්නම්පි නිසංසං දස්සෙතුං ඉමං දෙසනං ආරභි. තං පන පටික්ඛිත්තං. සමාපත්තිලාභිනො හි අධිමානිකස්ස නිසංසෙ කථිතෙ සුක්ඛවිපස්සකස්සපි අධිමානිකස්ස කථිතොව හොති, සමාපත්තිලාභිනො ච ඛීණාසවස්ස කථිතෙ සුක්ඛවිපස්සකඛීණාසවස්ස කථිතොව හොති. එතෙසං පන ද්වින්නං භික්ඛූනං සප්පායාසප්පායං කථෙතුං ඉමං දෙසනං ආරභි.

තත්ථ සියා – පුථුජ්ජනස්ස තාව ආරම්මණං අසප්පායං හොතු, ඛීණාසවස්ස කථං අසප්පායන්ති. යදග්ගෙන පුථුජ්ජනස්ස අසප්පායං, තදග්ගෙන ඛීණාසවස්සාපි අසප්පායමෙව. විසං නාම ජානිත්වා ඛාදිතම්පි අජානිත්වා ඛාදිතම්පි විසමෙව. න හි ඛීණාසවෙනපි ''අහං ඛීණාසවො''ති අසංවුතෙන භවිතබ්බං. ඛීණාසවෙනපි යුත්තපයුත්තෙනෙව භවිතුං වට්ටති.

64. තත්ථ **සමණෙනාති** බුද්ධසමණෙන. **ඡන්දරාගබ්‍යාපාදෙනාති** සො අවිජ්ජාසඞ්ඛාතො විසදොසො ඡන්දරාගෙන ච බ්‍යාපාදෙන ච රුප්පති කුප්පති. **අසප්පායානීති** අවඩ්ඪිකරානි ආරම්මණානි. **අනුද්ධංසෙය්‍යාති** සොසෙය්‍ය මිලාපෙය්‍ය. **සඋපාදිසෙසන්ති** සගහණසෙසං, උපාදිතබ්බං ගණ්හිතබ්බං ඉධ උපාදීති වුත්තං. **අනලඤ්ච තෙ අන්තරායායාති** ජීවිතන්තරායං තෙ කාතුං අසමත්ථං. **රජොසූකන්ති** රජො ච වීහිසූකාදි ච සූකං. **අසු ච විසදොසොති** සො ච විසදොසො. **තදූභයෙනාති** යා සා අසප්පායකිරියා ච යො විසදොසො ච, තෙන උභයෙන. **පුථුත්තන්ති** මහන්තභාවං.

එවමෙව බොති එත්ථ සඋපාදානසල්ලුද්ධාරො විය අප්පහීනො අවිජ්ජාවිසදොසො දට්ඨබ්බො, අසප්පායකිරියාය ඨිතභාවො විය ඡසු ද්වාරෙසු අසංවුතකාලො, තදූභයෙන වණෙ පුථුත්තං ගතෙ මරණං විය සික්ඛං පච්චක්ඛාය හීනායාවත්තනං, මරණමත්තං දුක්ඛං විය අඤ්ඤතරාය ගරුකාය සංකිලිට්ඨාය ආපත්තියා ආපජ්ජනං දට්ඨබ්බං. සුක්කපක්ඛෙපි ඉමිනාව නයෙන ඔපම්මසංසන්දනං වෙදිතබ්බං.

65. **සතියායෙතං අධිවචනන්ති** එත්ථ සති පඤ්ඤාගතිකා. ලොකිකාය පඤ්ඤාය ලොකිකා හොති, ලොකුත්තරාය ලොකුත්තරා. **අරියායෙතං පඤ්ඤායාති** පරිසුද්ධාය විපස්සනාපඤ්ඤාය.

ඉදානි ඛීණාසවස්ස බලං දස්සෙන්තො **සො වතාති**ආදිමාහ. තත්ථ **සංවුතකාරීති** පිහිතකාරී. **ඉති විදිත්වා නිරුපධීති** එවං ජානිත්වා කිලෙසුපධිපහානා නිරුපධි හොති, නිරුපාදානොති අත්ථො. **උපධිසඞ්ඛයෙ විමුත්තොති** උපධීනං සඞ්ඛයභූතෙ නිබ්බානෙ ආරම්මණතො විමුත්තො. **උපධිස්මින්ති** කාමුපධිස්මිං. **කායං උපසංහරිස්සතීති** කායං අල්ලීයාපෙස්සති. ඉදං වුත්තං හොති – තණ්හක්ඛයෙ නිබ්බානෙ ආරම්මණතො විමුත්තො ඛීණාසවො පඤ්ච

කාමගුණෙ සෙවිතුං, කායං වා උපසංහරිස්සති චිත්තං වා උප්පාදෙස්සතීති නෙතං ඨානං විජ්ජති. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථමෙවාති.

පපඤ්චසූදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

සුනක්ඛත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. ආනෙඤ්ජසප්පායසුත්තවණ්ණනා

66. **එවං මෙ සුතන්ති** ආනෙඤ්ජසප්පායසුත්තං. තත්ථ **අනිච්චාති** හුත්වා අභාවට්ඨෙන අනිච්චා. **කාමාති** වත්ථුකාමාපි කිලෙසකාමාපි. **තුච්ඡාති** නිච්චසාරධුවසාරඅත්තසාරවිරහිතත්තා රිත්තා, න පන නත්ථීති ගහෙතබ්බා. න හි තුච්ඡමුට්ඨීති වුත්තෙ මුට්ඨි නාම නත්ථීති වුත්තං හොති. යස්ස පන අබ්භන්තරෙ කිඤ්චි නත්ථි, සො වුච්චති තුච්ඡො. **මුසාති** නාසනකා. **මොසධම්මාති** නස්සනසභාවා, ඛෙත්තං විය වත්ථු විය හිරඤ්ඤසුවණ්ණං විය ච න පඤ්ඤායිත්ථ, කතිපාහෙනෙව සුපිනකෙ දිට්ඨා විය නස්සන්ති න පඤ්ඤායන්ති. තෙන වුත්තං ''මොසධම්මා''ති, **මායාකතමෙතන්ති** යථා මායාය උදකං මණීති කත්වා දස්සිතං, බදරිපණ්ණං කහාපණොති කත්වා දස්සිතං, අඤ්ඤං වා පන එවරූපං දස්සනූපචාරෙ ඨිතස්සෙව තථා පඤ්ඤායති, උපචාරාතික්කමතො පට්ඨාය පාකතිකමෙව පඤ්ඤායති. එවං කාමාපි ඉත්තරපච්චුපට්ඨානට්ඨෙන ''මායාකත''න්ති වුත්තා. යථා ච මායාකාරො උදකාදීනි මණිආදීනං වසෙන දස්සෙන්තො වඤ්චෙති, එවං කාමාපි අනිච්චාදීනි නිච්චාදිසභාවං දස්සෙන්තා වඤ්චෙන්තීති වඤ්චනකට්ඨෙනපි ''මායාකත''න්ති වුත්තා. **බාලලාපනන්ති** මය්හං පුත්තො, මය්හං ධීතා, මය්හං හිරඤ්ඤං මය්හං සුවණ්ණන්ති එවං බාලානං ලාපනතො බාලලාපනං. **දිට්ඨධම්මිකා කාමාති** මානුසකා පඤ්ච කාමගුණා. **සම්පරායිකාති** තෙ ඨපෙත්වා අවසෙසා. **දිට්ඨධම්මිකා. කාමසඤ්ඤාති** මානුසකෙ කාමෙ ආරබ්භ උප්පන්නසඤ්ඤා. **උභයමෙතං මාරධෙය්‍යන්ති** එතෙ කාමා ච කාමසඤ්ඤා ච උභයම්පි මාරධෙය්‍යං. යෙහි උභයමෙතං ගහිතං, තෙසඤ්හි උපරි මාරො වසං වත්තෙති. තං සන්ධාය ''උභයමෙතං මාරධෙය්‍ය''න්ති වුත්තං.

මාරස්සෙස විසයොතිආදීසුපි යථා චොළස්ස විසයො චොළවිසයො, පණ්ඩස්ස විසයො පණ්ඩවිසයො, සංවරානං විසයො සංවරවිසයොති පවත්තනට්ඨානං විසයොති වුච්චති, එවං යෙහි එතෙ කාමා ගහිතා, තෙසං උපරි මාරො වසං වත්තෙති. තං සන්ධාය **මාරස්සෙස විසයොති** වුත්තං. පඤ්ච පන කාමගුණෙ නිවාපබීජං විය විප්පකිරන්තො මාරො ගච්ඡති. යෙහි පන තෙ ගහිතා, තෙසං උපරි මාරො වසං වත්තෙති. තං සන්ධාය **මාරස්සෙස නිවාපොති** වුත්තං. යථා ච යත්ථ හත්ථිආදයො වසං වත්තෙන්ති, සො හත්ථිගොචරො අස්සගොචරො අජගොචරොති වුච්චති, එවං යෙහි එතෙ කාමා ගහිතා, තෙසු මාරො වසං වත්තෙති. තං සන්ධාය **මාරස්සෙස ගොචරොති** වුත්තං.

එත්ථාති එතෙසු කාමෙසු. **මානසාති** චිත්තසම්භූතා. තත්ථ සියා – දුවිධෙ තාව කාමෙ ආරබ්භ අභිජ්ඣානලක්ඛණා අභිජ්ඣා, කරණුත්තරියලක්ඛණො සාරම්භො ච උප්පජ්ජතු, බ්‍යාපාදො කථං උප්පජ්ජතීති? මමායිතෙ වත්ථුස්මිං අච්ඡින්නෙපි සොචන්ති, අච්ඡිජ්ජන්තෙපි සොචන්ති, අච්ඡින්නසඞ්කිනොපි සොචන්ති, යො එවරූපො චිත්තස්ස ආඝාතොති එවං උප්පජ්ජති. **තෙච අරියසාවකස්සාති** තෙ අරියසාවකස්ස. චකාරො ආගමසන්ධිමත්තං හොති. **ඉධ මනුසික්ඛතොති** ඉමස්මිං සාසනෙ සික්ඛන්තස්ස තෙ තයොපි කිලෙසා අන්තරායකරා හොන්ති. **අභිභුය්‍ය ලොකන්ති** කාමලොකං අභිභවිත්වා. **අධිට්ඨාය මනසාති** ඣානාරම්මණචිත්තෙන අධිට්ඨහිත්වා. **අපරිත්තන්ති** කාමාවචරචිත්තං පරිත්තං නාම, තස්ස පටික්ඛෙපෙන මහග්ගතං අපරිත්තං නාම. **පමාණන්ති**පි කාමාවචරමෙව, රූපාවචරං අරූපාවචරං **අප්පමාණං. සුභාවිතන්ති** පන එතං කාමාවචරාදීනං නාමං න හොති, ලොකුත්තරස්සෙවෙතං නාමං. තස්මා එතස්ස වසෙන අපරිත්තං අප්පමාණං සුභාවිතන්ති සබ්බං ලොකුත්තරමෙව වට්ටති.

තබ්බහුලවිහාරිනොති කාමපටිබාහනෙන තමෙව පටිපදං බහුලං කත්වා විහරන්තස්ස. **ආයතනෙ චිත්තං පසීදතීති** කාරණෙ චිත්තං පසීදති. කිං පනෙත්ථ කාරණං? අරහත්තං වා, අරහත්තස්ස විපස්සනං වා, චතුත්ථජ්ඣානං වා, චතුත්ථජ්ඣානස්ස උපචාරං වා. **සම්පසාදෙ සතීති** එත්ථ දුවිධො සම්පසාදො අධිමොක්ඛසම්පසාදො ච පටිලාභසම්පසාදො ච. අරහත්තස්ස හි විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා විහරතො මහාභූතාදීසු උපට්ඨහන්තෙසු යෙනිමෙ නීහාරෙන මහාභූතා උපට්ඨහන්ති, උපාදාරූපා උපට්ඨහන්ති නාමරූපා උපට්ඨහන්ති, පච්චයා සබ්බථා උපට්ඨහන්ති, ලක්ඛණාරම්මණා විපස්සනා උපට්ඨහති, අජ්ජෙව අරහත්තං ගණ්හිස්සාමීති අප්පටිලද්ධෙයෙව ආසා සන්තිට්ඨති, අධිමොක්ඛං පටිලභති. තතියජ්ඣානං වා පාදකං කත්වා චතුත්ථජ්ඣානත්ථාය කසිණපරිකම්මං කරොන්තස්ස නීවරණවික්ඛම්භනාදීනි සමනුපස්සතො යෙනිමෙ නීහාරෙන නීවරණා වික්ඛම්භන්ති, කිලෙසා සන්නිසීදන්ති, සති සන්තිට්ඨති, සඞ්ඛාරගතං වා විභූතං පාකටං හුත්වා දිබ්බචක්ඛුකස්ස පරලොකො විය උපට්ඨාති , චිත්තුප්පාදො ලෙපපිණ්ඩෙ ලග්ගමානො විය උපචාරෙන සමාධියති, අජ්ජෙව චතුත්ථජ්ඣානං නිබ්බත්තෙස්සාමීති අපටිලද්ධෙයෙව ආසා සන්තිට්ඨති, අධිමොක්ඛං පටිලභති . අයං **අධිමොක්ඛසම්පසාදො** නාම. තස්මිං සම්පසාදෙ සති. යො පන අරහත්තං වා පටිලභති චතුත්ථජ්ඣානං වා, තස්ස චිත්තං විප්පසන්නං හොතියෙව. ඉධ පන ''ආයතනෙ චිත්තං පසීදතී''ති වචනතො අරහත්තවිපස්සනාය චෙව චතුත්ථජ්ඣානූපචාරස්ස ච පටිලාභො **පටිලාභසම්පසාදොති** වෙදිතබ්බො. විපස්සනා හි පඤ්ඤාය අධිමුච්චනස්ස කාරණං, උපචාරං ආනෙඤ්ජසමාපත්තියා.

එතරහි වා ආනෙඤ්ජං සමාපජ්ජති. පඤ්ඤාය වා අධිමුච්චතීති එත්ථ එතරහි වා පඤ්ඤාය අධිමුච්චති, ආනෙඤ්ජං වා සමාපජ්ජතීති එවං පදපරිවත්තනං කත්වා අත්ථො වෙදිතබ්බො. ඉදඤ්හි වුත්තං හොති – තස්මිං සම්පසාදෙ සති එතරහි වා පඤ්ඤාය අධිමුච්චති, අරහත්තං සච්ඡිකරොතීති අත්ථො. තං අනභිසම්භුණන්තො ආනෙඤ්ජං වා සමාපජ්ජති, අථ වා **පඤ්ඤාය වා අධිමුච්චතීති** අරහත්තමග්ගං භාවෙති, තං අනභිසම්භුණන්තො ආනෙඤ්ජං වා සමාපජ්ජති. අරහත්තමග්ගං භාවෙතුං අසක්කොන්තො එතරහි චතුසච්චං වා සච්ඡිකරොති. තං අනභිසම්භුණන්තො ආනෙඤ්ජං වා සමාපජ්ජතීති.

තත්‍රායං නයො – ඉධ භික්ඛු තතියජ්ඣානං පාදකං කත්වා චතුත්ථජ්ඣානස්ස කසිණපරිකම්මං කරොති. තස්ස නීවරණා වික්ඛම්භන්ති, සති සන්තිට්ඨති, උපචාරෙන චිත්තං සමාධියති. සො රූපාරූපං පරිගණ්හාති, පච්චයං පරිග්ගණ්හාති, ලක්ඛණාරම්මණිකං විපස්සනං වවත්ථපෙති, තස්ස එවං හොති – ''උපචාරෙන මෙ ඣානං විසෙසභාගියං භවෙය්‍ය, තිට්ඨතු විසෙසභාගියතා, නිබ්බෙධභාගියං නං කරිස්සාමී''ති විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අරහත්තං සච්ඡිකරොති. එත්තකෙනස්ස කිච්චං කතං නාම හොති. අරහත්තං සච්ඡිකාතුං අසක්කොන්තො පන තතො ඔසක්කිතමානසො අන්තරා න තිට්ඨති, චතුත්ථජ්ඣානං සමාපජ්ජතියෙව. යථා කිං? යථා පුරිසො ''වනමහිංසං ඝාතෙස්සාමී''ති සත්තිං ගහෙත්වා අනුබන්ධන්තො සචෙ තං ඝාතෙති, සකලගාමවාසිනො තොසෙස්සති, අසක්කොන්තො පන අන්තරාමග්ගෙ සසගොධාදයො ඛුද්දකමිගෙ ඝාතෙත්වා කාජං පූරෙත්වා එතියෙව.

තත්ථ පුරිසස්ස සත්තිං ගහෙත්වා වනමහිංසානුබන්ධනං විය ඉමස්ස භික්ඛුනො තතියජ්ඣානං පාදකං කත්වා චතුත්ථජ්ඣානස්ස පරිකම්මකරණං, වනමහිංසඝාතනං විය – ''නීවරණවික්ඛම්භනාදීනි සමනුපස්සතො විසෙසභාගියං භවෙය්‍ය, තිට්ඨතු විසෙසභාගියතා, නිබ්බෙධභාගියං නං කරිස්සාමී''ති විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අරහත්තස්ස සච්ඡිකරණං, මහිංසං ඝාතෙතුං අසක්කොන්තස්ස අන්තරාමග්ගෙ සසගොධාදයො ඛුද්දකමිගෙ ඝාතෙත්වා කාජං පූරෙත්වා ගමනං විය අරහත්තං සච්ඡිකාතුං අසක්කොන්තස්ස, තතො ඔසක්කිත්වා චතුත්ථජ්ඣානසමාපජ්ජනං වෙදිතබ්බං. මග්ගභාවනා චතුසච්චසච්ඡිකිරියායොජනාසුපි එසෙව නයො.

ඉදානි අරහත්තං සච්ඡිකාතුං අසක්කොන්තස්ස නිබ්බත්තට්ඨානං දස්සෙන්තො **කායස්ස භෙදා**තිආදිමාහ. තත්ථ **යන්ති** යෙන කාරණෙන තං සංවත්තනිකං විඤ්ඤාණං අස්ස ආනෙඤ්ජූපගං, තං කාරණං විජ්ජතීති අත්ථො. එත්ථ ච **තංසංවත්තනික**න්ති තස්ස භික්ඛුනො සංවත්තනිකං. යෙන විපාකවිඤ්ඤාණෙන සො භික්ඛු සංවත්තති නිබ්බත්තති, තං විඤ්ඤාණං. **ආනෙඤ්ජූපග**න්ති කුසලානෙඤ්ජසභාවූපගතං අස්ස, තාදිසමෙව භවෙය්‍යාති අත්ථො. කෙචි කුසලවිඤ්ඤාණං වදන්ති. යං තස්ස භික්ඛුනො සංවත්තනිකං උපපත්තිහෙතුභූතං කුසලවිඤ්ඤාණං ආනෙඤ්ජූපගතං අස්ස, විපාකකාලෙපි තන්නාමකමෙව අස්සාති අත්ථො. සො පනායමත්ථො – ''පුඤ්ඤං චෙ සඞ්ඛාරං අභිසඞ්ඛරොති, පුඤ්ඤූපගං හොති විඤ්ඤාණං. අපුඤ්ඤං චෙ සඞ්ඛාරං අභිසඞ්ඛාරොති, අපුඤ්ඤූපගං හොති විඤ්ඤාණං. ආනෙඤ්ජං චෙ සඞ්ඛාරං අභිසඞ්ඛරොති, ආනෙඤ්ජූපගං හොති විඤ්ඤාණ''න්ති (සං. නි. 2.51) ඉමිනා නයෙන වෙදිතබ්බො. **ආනෙඤ්ජසප්පායා**ති ආනෙඤ්ජස්ස චතුත්ථජ්ඣානස්ස සප්පායා. න කෙවලඤ්ච සා ආනෙඤ්ජස්සෙව, උපරි අරහත්තස්සාපි සප්පායාව උපකාරභූතායෙවාති වෙදිතබ්බා. ඉති ඉමස්මිං පඨමකආනෙඤ්ජෙ සමාධිවසෙන ඔසක්කනා කථිතා.

67. **ඉති පටිසඤ්චික්ඛතීති** චතුත්ථජ්ඣානං පත්වා එවං පටිසඤ්චික්ඛති. අයඤ්හි භික්ඛු හෙට්ඨිමෙන භික්ඛුනා පඤ්ඤවන්තතරො තස්ස ච භික්ඛුනො අත්තනො චාති ද්වින්නම්පි කම්මට්ඨානං එකතො කත්වා සම්මසති. **තබ්බහුලවිහාරිනොති** රූපපටිබාහනෙන තමෙව පටිපදං බහුලං කත්වා විහරන්තස්ස. **ආනෙඤ්ජං සමාපජ්ජතීති** ආකාසානඤ්චායතනානෙඤ්ජං සමාපජ්ජති. සෙසං පුරිමසදිසමෙව. යථා ච ඉධ, එවං සබ්බත්ථ විසෙසමත්තමෙව පන වක්ඛාම. ඉති ඉමස්මිං දුතියආනෙඤ්ජෙ විපස්සනාවසෙන ඔසක්කනා කථිතා, ''යංකිඤ්චි රූප''න්ති එවං විපස්සනාමග්ගං දස්සෙන්තෙන කථිතාති අත්ථො.

ඉති පටිසඤ්චික්ඛතීති ආකාසානඤ්චායතනං පත්වා එවං පටිසඤ්චික්ඛති. අයඤ්හි හෙට්ඨා ද්වීහි භික්ඛූහි පඤ්ඤවන්තතරො තෙසඤ්ච භික්ඛූනං අත්තනො චාති තිණ්ණම්පි කම්මට්ඨානං එකතො කත්වා සම්මසති. **උභයමෙතං අනිච්චන්ති** එත්ථ අට්ඨ එකෙකකොට්ඨාසා දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකවසෙන පන සඞ්ඛිපිත්වා උභයන්ති වුත්තං. **නාලං අභිනන්දිතුන්ති** තණ්හාදිට්ඨිවසෙන අභිනන්දිතුං න යුත්තං. සෙසපදද්වයෙපි එසෙව නයො. **තබ්බහුලවිහාරිනොති** කාමපටිබාහනෙන ච රූපපටිබාහනෙන ච තමෙව පටිපදං බහුලං කත්වා විහරන්තස්ස. **ආනෙඤ්ජං සමාපජ්ජතීති** විඤ්ඤාණඤ්චායතනානෙඤ්ජං සමාපජ්ජති. ඉමස්මිං තතියආනෙඤ්ජෙ විපස්සනාවසෙන ඔසක්කනා කථිතා.

68. **ඉති පටිසඤ්චික්ඛතීති** විඤ්ඤාණඤ්චායතනං පත්වා එවං පටිසඤ්චික්ඛති. අයඤ්හි හෙට්ඨා තීහි භික්ඛූහි පඤ්ඤවන්තතරො තෙසඤ්ච භික්ඛූනං අත්තනො චාති චතුන්නම්පි කම්මට්ඨානං එකතො කත්වා සම්මසති. **යත්ථෙතා අපරිසෙසා නිරුජ්ඣන්තීති** යං ආකිඤ්චඤ්ඤායතනං පත්වා එතා හෙට්ඨා වුත්තා සබ්බසඤ්ඤා නිරුජ්ඣන්ති. **එතං සන්තං එතං පණීතන්ති** එතං අඞ්ගසන්තතාය ආරම්මණසන්තතාය ච **සන්තං,** අතප්පකට්ඨෙන **පණීතං.** **තබ්බහුලවිහාරිනොති** තාසං සඤ්ඤානං පටිබාහනෙන තමෙව පටිපදං බහුලං කත්වා විහරන්තස්ස. ඉමස්මිං පඨමාකිඤ්චඤ්ඤායතනෙ සමාධිවසෙන ඔසක්කනා කථිතා.

ඉති පටිසඤ්චික්ඛතීති විඤ්ඤාණඤ්චායතනමෙව පත්වා එවං පටිසඤ්චික්ඛති. අයඤ්හි හෙට්ඨා චතූහි භික්ඛූහි පඤ්ඤවන්තතරො තෙසඤ්ච භික්ඛූනං අත්තනො චාති පඤ්චන්නම්පි කම්මට්ඨානං එකතො කත්වා සම්මසති. **අත්තෙන වා අත්තනියෙන වාති** අහං මමාති ගහෙතබ්බෙන සුඤ්ඤං තුච්ඡං රිත්තං. එවමෙත්ථ ද්විකොටිකා සුඤ්ඤතා දස්සිතා. **තබ්බහුලවිහාරිනොති** හෙට්ඨා වුත්තපටිපදඤ්ච ඉමඤ්ච සුඤ්ඤතපටිපදං බහුලං කත්වා විහරන්තස්ස. ඉමස්මිං දුතියාකිඤ්චඤ්ඤායතනෙ විපස්සනාවසෙන ඔසක්කනා කථිතා.

70. **ඉති පටිසඤ්චික්ඛතීති** විඤ්ඤාණඤ්චායතනමෙව පත්වා එවං පටිසඤ්චික්ඛති. අයඤ්හි හෙට්ඨා පඤ්චහි භික්ඛූහි පඤ්ඤවන්තතරො තෙසඤ්ච භික්ඛූනං අත්තනො චාති ඡන්නම්පි කම්මට්ඨානං එකතො කත්වා සම්මසති. **නාහං ක්වචනි කස්සචි කිඤ්චනතස්මිං, න ච මම ක්වචනි කිස්මිඤ්චි කිඤ්චනං නත්ථීති** එත්ථ පන චතුකොටිකා සුඤ්ඤතා කථිතා. කථං? අයඤ්හි **නාහං ක්වචනීති** ක්වචි අත්තානං න පස්සති, **කස්සචි කිඤ්චනතස්මින්ති** අත්තනො අත්තානං කස්සචි පරස්ස කිඤ්චනභාවෙ උපනෙතබ්බං න පස්සති, අත්තනො භාතිට්ඨානෙ භාතරං සහායට්ඨානෙ සහායං පරික්ඛාරට්ඨානෙ වා පරික්ඛාරං මඤ්ඤිත්වා උපගන්ත්වා උපනෙතබ්බං න පස්සතීති අත්ථො. **න ච මම ක්වචනීති** එත්ථ මම – සද්දං තාව ඨපෙත්වා න ච ක්වචනි පරස්ස ච අත්තානං ක්වචි න පස්සතීති අයමත්ථො. ඉදානි මම – සද්දං ආහරිත්වා **මම කිස්මිඤ්චි කිඤ්චනං නත්ථීති** සො පරස්ස අත්තා මම කිස්මිඤ්චි කිඤ්චනභාවෙ අත්ථීති න පස්සති. අත්තනො භාතිට්ඨානෙ භාතරං සහායට්ඨානෙ සහායං පරික්ඛාරට්ඨානෙ වා පරික්ඛාරන්ති කිස්මිඤ්චි ඨානෙ පරස්ස අත්තානං ඉමිනා කිඤ්චනභාවෙන උපනෙතබ්බං න පස්සතීති අත්ථො. එවමයං යස්මා නෙව කත්ථචි අත්තානං පස්සති, න තං පරස්ස කිඤ්චනභාවෙ උපනෙතබ්බං පස්සති, න පරස්ස අත්තානං පස්සති, න පරස්ස අත්තානං අත්තනො කිඤ්චනභාවෙ උපනෙතබ්බං පස්සති, තස්මා අයං සුඤ්ඤතා චතුකොටිකාති වෙදිතබ්බා. **තබ්බහුලවිහාරිනොති** හෙට්ඨා වුත්තපටිපදං ඉමං චතුකොටිසුඤ්ඤතඤ්ච බහුලං කත්වා විහරන්තස්ස. ඉමස්මිං තතියාකිඤ්චඤ්ඤායතනෙපි විපස්සනාවසෙනෙව ඔසක්කනා කථිතා.

ඉති පටිසඤ්චික්ඛතීති ආකිඤ්චඤ්ඤායතනං පත්වා එවං පටිසඤ්චික්ඛති. අයඤ්හි හෙට්ඨා ඡහි භික්ඛූහි පඤ්ඤවන්තතරො තෙසඤ්ච භික්ඛූනං අත්තනො චාති සත්තන්නම්පි කම්මට්ඨානං එකතො කත්වා සම්මසති. **යත්ථෙතා අපරිසෙසා නිරුජ්ඣන්තීති** යං නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං පත්වා එත්ථ එතා හෙට්ඨා වුත්තා සබ්බසඤ්ඤා නිරුජ්ඣන්ති. **තබ්බහුලවිහාරිනොති** තාසං සඤ්ඤානං පටිබාහනෙන තමෙව පටිපදං බහුලං කත්වා විහරන්තස්ස. ඉමස්මිං නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනෙ සමාධිවසෙන ඔසක්කනා කථිතා.

71. **නො චස්ස නො ච මෙ සියාති** සචෙ මය්හං පුබ්බෙ පඤ්චවිධං කම්මවට්ටං න ආයූහිතං අස්ස, යං මෙ ඉදං එතරහි එවං පඤ්චවිධං විපාකවට්ටං එතං මෙ න සියා නප්පවත්තෙය්‍යාති අත්ථො. **න භවිස්සතීති** සචෙ එතරහි පඤ්චවිධං කම්මවට්ටං ආයූහිතං න භවිස්සති. **න මෙ භවිස්සතීති** තස්මිං අසති අනාගතෙ මෙ පඤ්චවිධං විපාකවට්ටං න භවිස්සති. **යදත්ථි යං භූතං තං පජහාමීති** යං අත්ථි යං භූතං එතරහි ඛන්ධපඤ්චකං, තං පජහාමි. **එවං උපෙක්ඛං පටිලභතීති** සො භික්ඛු එවං විපස්සනුපෙක්ඛං ලභතීති අත්ථො.

පරිනිබ්බායෙය්‍ය නු ඛො සො, භන්තෙ, භික්ඛු න වා පරිනිබ්බායෙය්‍යාති කිං පුච්ඡාමීති පුච්ඡති, තතියජ්ඣානං පාදකං කත්වා ඨිතස්ස අරහත්තම්පි ඔසක්කනාපි පටිපදාපි පටිසන්ධිපි කථිතා, තථා චතුත්ථජ්ඣානාදීනි පාදකානි කත්වා ඨිතානං, නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං පාදකං කත්වා ඨිතස්ස න කිඤ්චි කථිතං, තං පුච්ඡාමීති පුච්ඡති. **අපෙත්ථාති** අපි එත්ථ. **සො තං උපෙක්ඛං අභිනන්දතීති** සො තං විපස්සනුපෙක්ඛං තණ්හාදිට්ඨිඅභිනන්දනාහි අභිනන්දති. සෙසපදද්වයෙපි එසෙව නයො. **තන්නිස්සිතං හොති විඤ්ඤාණන්ති** විඤ්ඤාණං විපස්සනානිස්සිතං හොති. **තදුපාදානන්ති** යං නිකන්තිවිඤ්ඤාණං, තං තස්ස උපාදානං නාම ගහණං නාම හොති. **සඋපාදානොති** සගහණො. **න පරිනිබ්බායතීති** විපස්සනාය සාලයො භික්ඛු මම සාසනෙ න පරිනිබ්බායති. යො පන විහාරපරිවෙණඋපට්ඨාකාදීසු සාලයො, තස්මිං වත්තබ්බමෙව නත්ථීති දස්සෙති. **කහං පනාති**? කත්ථ පන? **උපාදියමානො උපාදියතීති** පටිසන්ධිං ගණ්හමානො ගණ්හාති. **උපාදානසෙට්ඨං කිර සො, භන්තෙති**, භන්තෙ, සො කිර භික්ඛු ගහෙතබ්බට්ඨානං සෙට්ඨං උත්තමං භවං උපාදියති, සෙට්ඨභවෙ පටිසන්ධිං ගණ්හාතීති අත්ථො. ඉමිනා තස්ස භික්ඛුනො පටිසන්ධි කථිතා. ඉදානිස්ස අරහත්තං කථෙතුං **ඉධානන්දාතිආදිමාහ**.

73. **නිස්සාය නිස්සායාති** තං තං සමාපත්තිං නිස්සාය. **ඔඝස්ස නිත්ථරණා අක්ඛාතාති** ඔඝතරණං කථිතං, තතියජ්ඣානං පාදකං කත්වා ඨිතභික්ඛුනො ඔඝනිත්ථරණා කථිතා…පෙ…. නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං පාදකං කත්වා ඨිතභික්ඛුනො ඔඝනිත්ථරණා කථිතාති වදති.

කතමො පන, භන්තෙ, අරියො විමොක්ඛොති ඉධ කිං පුච්ඡති? සමාපත්තිං තාව පදට්ඨානං කත්වා විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අරහත්තං ගණ්හන්තො භික්ඛු නාවං වා උළුම්පාදීනි වා නිස්සාය මහොඝං තරිත්වා පාරං ගච්ඡන්තො විය න කිලමති. සුක්ඛවිපස්සකො පන පකිණ්ණකසඞ්ඛාරෙ සම්මසිත්වා අරහත්තං ගණ්හන්තො බාහුබලෙන සොතං ඡින්දිත්වා පාරං ගච්ඡන්තො විය කිලමති. ඉති ඉමස්ස සුක්ඛවිපස්සකස්ස අරහත්තං පුච්ඡාමීති පුච්ඡති. **අරියසාවකොති** සුක්ඛවිපස්සකො අරියසාවකො. අයඤ්හි හෙට්ඨා අට්ඨහි භික්ඛූහි පඤ්ඤවන්තතරො තෙසඤ්ච භික්ඛූනං අත්තනො චාති නවන්නම්පි කම්මට්ඨානං එකතො කත්වා සම්මසති. **එස සක්කායො යාවතා සක්කායොති** යත්තකො

තෙභූමකවට්ටසඞ්ඛාතො සක්කායො නාම අත්ථි, සබ්බොපි සො එස සක්කායො, න ඉතො පරං සක්කායො අත්ථීති පටිසඤ්චික්ඛති.

එතං අමතං යදිදං අනුපාදා චිත්තස්ස විමොක්ඛොති යො පනෙස චිත්තස්ස අනුපාදාවිමොක්ඛො නාම, එතං අමතං එතං සන්තං එතං පණීතන්ති පටිසඤ්චික්ඛති. අඤ්ඤත්ථ ච ''අනුපාදා චිත්තස්ස විමොක්ඛො''ති නිබ්බානං වුච්චති. ඉමස්මිං පන සුත්තෙ සුක්ඛවිපස්සකස්ස අරහත්තං කථිතං. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙව.

කෙවලං පන ඉමස්මිං සුත්තෙ සත්තසු ඨානෙසු ඔසක්කනා කථිතා, අට්ඨසු ඨානෙසු පටිසන්ධි, නවසු ඨානෙසු අරහත්තං කථිතන්ති වෙදිතබ්බං. කථං? තතියං ඣානං තාව පාදකං කත්වා ඨිතස්ස භික්ඛුනො ඔසක්කනා කථිතා, පටිසන්ධි කථිතා, අරහත්තං කථිතං, තථා චතුත්ථජ්ඣානං, තථා ආකාසානඤ්චායතනං. විඤ්ඤාණඤ්චායතනං පන පදට්ඨානං කත්වා ඨිතානං තිණ්ණං භික්ඛූනං ඔසක්කනා කථිතා, පටිසන්ධි කථිතා, අරහත්තං කථිතං. තථා ආකිඤ්චඤ්ඤායතනං පාදකං කත්වා ඨිතස්ස භික්ඛුනො. නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං පාදකං කත්වා ඨිතස්ස පන ඔසක්කනා නත්ථි, පටිසන්ධි පන අරහත්තඤ්ච කථිතං. සුක්ඛවිපස්සකස්ස අරහත්තමෙව කථිතන්ති. එවං සත්තසු ඨානෙසු ඔසක්කනා කථිතා, අට්ඨසු ඨානෙසු පටිසන්ධි, නවසු ඨානෙසු අරහත්තං කථිතන්ති වෙදිතබ්බං. ඉමඤ්ච පන සත්තසු ඨානෙසු ඔසක්කනං අට්ඨසු පටිසන්ධිං නවසු අරහත්තං සමොධානෙත්වා කථෙන්තෙන ඉමං ආනෙඤ්ජසප්පායසුත්තං සුකථිතං නාම හොතීති.

පපඤ්චසූදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

ආනෙඤ්ජසප්පායසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. ගණකමොග්ගල්ලානසුත්තවණ්ණනා

74. **එවං මෙ සුතන්ති** ගණකමොග්ගල්ලානසුත්තං. තත්ථ **යාව පච්ඡිමසොපානකළෙවරාති** යාව පඨමසොපානඵලකා එකදිවසෙනෙව සත්තභූමිකො පාසාදො න සක්කා කාතුං, වත්ථුං සොධෙත්වා ථම්භුස්සාපනතො පට්ඨාය පන යාව චිත්තකම්මකරණා අනුපුබ්බකිරියා චෙත්ථ පඤ්ඤායතීති දස්සෙති. **යදිදං අජ්ඣෙනෙති** තයොපි වෙදා න සක්කා එකදිවසෙනෙව අධියිතුං, එතෙසං අජ්ඣෙනෙපි පන අනුපුබ්බකිරියාව පඤ්ඤායතීති දස්සෙති. **ඉස්සත්ථෙති** ආවුධවිජ්ජායපි එකදිවසෙනෙව වාලවෙධි නාම න සක්කා කාතුං, ඨානසම්පාදනමුට්ඨිකරණාදීහි පන එත්ථාපි අනුපුබ්බකිරියා පඤ්ඤායතීති දස්සෙති. **සඞ්ඛානෙති** ගණනාය. තත්ථ අනුපුබ්බකිරියං අත්තනාව දස්සෙන්තො **එවං ගණාපෙමාති**ආදිමාහ.

75. **සෙය්‍යථාපි බ්‍රාහ්මණාති** ඉධ භගවා යස්මා බාහිරසමයෙ යථා යථා සිප්පං උග්ගණ්හන්ති, තථා තථා කෙරාටිකා හොන්ති, තස්මා අත්තනො සාසනං බාහිරසමයෙන අනුපමෙත්වා භද්‍රඅස්සාජානීයෙන උපමෙන්තො **සෙය්‍යථාපීති**ආදිමාහ. භද්‍රො හි අස්සාජානීයො යස්මිං කාරණෙ දමිතො හොති, තං ජීවිතහෙතුපි නාතික්කමති. එවමෙව සාසනෙ සම්මාපටිපන්නො කුලපුත්තො සීලවෙලං නාතික්කමති. **මුඛාධානෙති** මුඛට්ඨපනෙ.

76. **සතිසම්පජඤ්ඤාය චාති** සතිසම්පජඤ්ඤාහි සමඞ්ගිභාවත්ථාය . ද්වෙ හි ඛීණාසවා සතතවිහාරී ච නොසතතවිහාරී ච. තත්ථ **සතතවිහාරී** යංකිඤ්චි කම්මං කත්වාපි ඵලසමාපත්තිං සමාපජ්ජිතුං සක්කොති, නො **සතතවිහාරී** පන අප්පමත්තකෙපි කිච්චෙ කිච්චප්පසුතො හුත්වා ඵලසමාපත්තිං අප්පෙතුං න සක්කොති.

තත්‍රිදං වත්ථු – එකො කිර ඛීණාසවත්ථෙරො ඛීණාසවසාමණෙරං ගහෙත්වා අරඤ්ඤවාසං ගතො, තත්ථ මහාථෙරස්ස සෙනාසනං පත්තං, සාමණෙරස්ස න පාපුණාති, තං විතක්කෙන්තො ථෙරො එකදිවසම්පි ඵලසමාපත්තිං අප්පෙතුං නාසක්ඛි. සාමණෙරො පන තෙමාසං ඵලසමාපත්තිරතියා වීතිනාමෙත්වා ''සප්පායො , භන්තෙ, අරඤ්ඤවාසො ජාතො''ති ථෙරං පුච්ඡි. ථෙරො ''න ජාතො, ආවුසො''ති ආහ. ඉති යො එවරූපො ඛීණාසවො, සො ඉමෙ ධම්මෙ ආදිතො පට්ඨාය ආවජ්ජිත්වාව සමාපජ්ජිතුං සක්ඛිස්සතීති දස්සෙන්තො ''සතිසම්පජඤ්ඤාය චා''ති ආහ.

78. **යෙමෙ, භො ගොතමාති** තථාගතෙ කිර කථයන්තෙව බ්‍රාහ්මණස්ස ''ඉමෙ පුග්ගලා න ආරාධෙන්ති, ඉමෙ ආරාධෙන්ති''ති නයො උදපාදි, තං දස්සෙන්තො එවං වත්තුමාරද්ධො.

පරමජ්ජධම්මෙසූති අජ්ජධම්මා නාම ඡසත්ථාරධම්මා, තෙසු ගොතමවාදොව, පරමො උත්තමොති අත්ථො. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසූදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

ගණකමොග්ගල්ලානසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. ගොපකමොග්ගල්ලානසුත්තවණ්ණනා

79. **එවං මෙ සුතන්ති** ගොපකමොග්ගල්ලානසුත්තං. තත්ථ **අචිරපරිනිබ්බුතෙ භගවතීති** භගවති අචිරපරිනිබ්බුතෙ, ධාතුභාජනීයං කත්වා ධම්මසඞ්ගීතිං කාතුං රාජගහං ආගතකාලෙ. **රඤ්ඤො පජ්ජොතස්ස ආසඞ්කමානොති** චණ්ඩපජ්ජොතො නාමෙස රාජා බිම්බිසාරමහාරාජස්ස සහායො අහොසි, ජීවකං පෙසෙත්වා භෙසජ්ජකාරිතකාලතො පට්ඨාය පන දළ්හමිත්තොව ජාතො, සො “අජාතසත්තුනා දෙවදත්තස්ස වචනං ගහෙත්වා පිතා ඝාතිතො”ති සුත්වා “මම පියමිත්තං ඝාතෙත්වා එස රජ්ජං කරිස්සාමීති මඤ්ඤති, මය්හං සහායස්ස සහායානං අත්ථිකභාවං ජානාපෙස්සාමී”ති පරිසති වාචං අභාසි. තං සුත්වා තස්ස ආසඞ්කා උප්පන්නා. තෙන වුත්තං “රඤ්ඤො පජ්ජොතස්ස ආසඞ්කමානො”ති. **කම්මන්තොති** බහිනගරෙ නගරපටිසඞ්ඛාරාපනත්ථාය කම්මන්තට්ඨානං.

උපසඞ්කමීති මයං ධම්මවිනයසඞ්ගීතිං කාරෙස්සාමාති විචරාම, අයඤ්ච මහෙසක්ඛො රාජවල්ලභො සඞ්ගහෙ කතෙ වෙළුවනස්ස ආරක්ඛං කරෙය්‍යාති මඤ්ඤමානො උපසඞ්කමි. **තෙහි ධම්මෙහීති** තෙහි සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණධම්මෙහි. **සබ්බෙන සබ්බන්ති** සබ්බාකාරෙන සබ්බං. **සබ්බථා සබ්බන්ති** සබ්බකොට්ඨාසෙහි සබ්බං. **කිං පුච්ඡාමීති** පුච්ඡති? ඡ හි සත්ථාරො පඨමතරං අප්පඤ්ඤාතකුලෙහි නික්ඛමිත්වා පබ්බජිතා, තෙ තථාගතෙ ධරමානෙයෙව කාලංකතා, සාවකාපි නෙසං අප්පඤ්ඤාතකුලෙහෙව පබ්බජිතා. තෙ තෙසං අච්චයෙන මහාවිවාදං අකංසු. සමණො පන ගොතමො මහාකුලා පබ්බජිතො, තස්ස අච්චයෙන සාවකානං මහාවිවාදො භවිස්සතීති අයං කථා සකලජම්බුදීපං පත්ථරමානා උදපාදි. සම්මාසම්බුද්ධෙ ච ධරන්තෙ භික්ඛූනං විවාදො නාහොසි. යොපි අහොසි, සොපි තත්ථෙව වූපසමිතො. පරිනිබ්බුතකාලෙ පනස්ස – “අට්ඨසට්ඨියොජනසතසහස්සුබ්බෙධං සිනෙරුං අපවාහිතුං සමත්ථස්ස වාතස්ස පුරතො පුරාණපණ්ණං කිං ඨස්සති, දස පාරමියො පූරෙත්වා සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං පත්තස්ස සත්ථු අලජ්ජමානො මච්චුරාජා කස්ස ලජ්ජිස්සතී”ති මහාසංවෙගං ජනෙත්වා භිය්‍යොසොමත්තාය භික්ඛූ සමග්ගා ජාතා අතිවිය උපසන්තූපසන්තා, කිං නු ඛො එතන්ති ඉදං පුච්ඡාමීති පුච්ඡති. **අනුසඤ්ඤායමානොති** අනුසඤ්ජායමානො, කතාකතං ජානන්තොති අත්ථො. අනුවිචරමානො වා.

80. **අත්ථි නු ඛොති** අයම්පි හෙට්ඨිමපුච්ඡමෙව පුච්ඡති. **අප්පටිසරණෙති** අප්පටිසරණෙ ධම්මවිනයෙ. **කො හෙතු සාමග්ගියාති** තුම්හාකං සමග්ගභාවස්ස කො හෙතු කො පච්චයො. **ධම්මප්පටිසරණාති** ධම්මො අම්හාකං පටිසරණං, ධම්මො අවස්සයොති දීපෙති.

81. **පවත්තතීති** පගුණං හුත්වා ආගච්ඡති. **ආපත්ති හොති වීතික්කමොති** උභයමෙතං බුද්ධස්ස ආණාතික්කමනමෙව. **යථාධම්මං යථානුසිට්ඨං කාරෙමාති** යථා ධම්මො ච අනුසිට්ඨි ච ඨිතා, එවං කාරෙමාති අත්ථො.

න කිර නො භවන්තො කාරෙන්ති ධම්මො නො කාරෙතීති පදද්වයෙපි නො කාරො නිපාතමත්තං. එවං සන්තෙ න කිර භවන්තො කාරෙන්ති, ධම්මොව කාරෙතීති අයමෙත්ථ අත්ථො.

83. **තග්ඝාති** එකංසෙ නිපාතො. **කහං පන භවං ආනන්දොති** කිං ථෙරස්ස වෙළුවනෙ වසනභාවං න ජානාතීති? ජානාති. වෙළුවනස්ස පන අනෙන ආරක්ඛා දින්නා, තස්මා අත්තානං උක්කංසාපෙතුකාමො පුච්ඡති. කස්මා පන තෙන තත්ථ ආරක්ඛා දින්නා? සො කිර එකදිවසං මහාකච්චායනත්ථෙරං ගිජ්ඣකූටා ඔතරන්තං දිස්වා – “මක්කටො විය එසො”ති ආහ. භගවා තං කථං සුත්වා – “සචෙ ඛමාපෙති, ඉච්චෙතං කුසලං. නො චෙ ඛමාපෙති, ඉමස්මිං වෙළුවනෙ ගොනඞ්ගලමක්කටො භවිස්සතී”ති ආහ. සො තං කථං සුත්වා – “සමණස්ස ගොතමස්ස කථාය ද්වෙධාභාවො නාම නත්ථි, පච්ඡා මෙ මක්කටභූතකාලෙ ගොචරට්ඨානං භවිස්සතී”ති වෙළුවනෙ නානාවිධෙ රුක්ඛෙ රොපෙත්වා ආරක්ඛං අදාසි. අපරභාගෙ කාලං කත්වා මක්කටො හුත්වා නිබ්බත්ති. “වස්සකාරා”ති වුත්තෙ ආගන්ත්වා සමීපෙ අට්ඨාසි. **තග්ඝාති** සබ්බවාරෙසු එකංසවචනෙයෙව නිපාතො. **තග්ඝ, භො ආනන්දාති** එවං ථෙරෙන පරිසමජ්ඣෙ අත්තනො උක්කංසිතභාවං ඤත්වා අහම්පි ථෙරං උක්කංසිස්සාමීති එවමාහ.

84. **න ච ඛො, බ්‍රාහ්මණාති** ථෙරො කිර චින්තෙසි “සම්මාසම්බුද්ධෙන වණ්ණිතජ්ඣානම්පි අත්ථි, අවණ්ණිතජ්ඣානම්පි අත්ථි, අයං පන බ්‍රාහ්මණො සබ්බමෙව වණ්ණෙතීති පඤ්හං විසංවාදෙති, න ඛො පන සක්කා ඉමස්ස මුඛං උල්ලොකෙතුං න පිණ්ඩපාතං රක්ඛිතුං, පඤ්හං උජුං කත්වා කථෙස්සාමී”ති ඉදං වත්තුං ආරද්ධං. **අන්තරං කරිත්වාති** අබ්භන්තරං කරිත්වා. **එවරූපං ඛො, බ්‍රාහ්මණ, සො භගවා ඣානං වණ්ණෙසීති** ඉධ සබ්බසඞ්ගාහකජ්ඣානං නාම කථිතං.

යං නො මයන්ති අයං කිර බ්‍රාහ්මණො වස්සකාරබ්‍රාහ්මණං උසූයති, තෙන පුච්ඡිතපඤ්හස්ස අකථනං පච්චාසීසමානො කථිතභාවං ඤත්වා “වස්සකාරෙන පුච්ඡිතං පඤ්හං පුනප්පුනං තස්ස නාමං ගණ්හන්තො විත්ථාරෙත්වා කථෙසි, මයා පුච්ඡිතපඤ්හං පන යට්ඨිකොටියා උප්පීළෙන්තො විය එකදෙසමෙව කථෙසී”ති අනත්තමනො අහොසි, තස්මා එවමාහ. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

ගොපකමොග්ගල්ලානසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. මහාපුණ්ණමසුත්තවණ්ණනා

85. **එවං මෙ සුතන්ති** මහාපුණ්ණමසුත්තං. තත්ථ **තදහූති** තස්මිං අහු, තස්මිං දිවසෙති අත්ථො. උපවසන්ති එත්ථාති **උපොසථො.** උපවසන්තීති සීලෙන වා අනසනෙන වා උපෙතා හුත්වා වසන්තීති අත්ථො. අයං පනෙත්ථ අත්ථුද්ධාරො – ''ආයාම, ආවුසො, කප්පින, උපොසථං ගමිස්සාමා''තිආදීසු හි පාතිමොක්ඛුද්දෙසො උපොසථො. ''අට්ඨඞ්ගසමන්නාගතො ඛො විසාඛෙ උපොසථො උපවුත්ථො''තිආදීසු (අ. නි. 8.53) සීලං. ''සුද්ධස්ස වෙ සදා ඵග්ගු, සුද්ධස්සුපොසථො සදා''තිආදීසු (ම. නි. 1.79) උපවාසො. ''උපොසථො නාම නාගරාජා''තිආදීසු (දී. නි. 2.246) පඤ්ඤත්ති. ''න, භික්ඛවෙ, තදහුපොසථෙ සභික්ඛුකා ආවාසා''තිආදීසු (මහාව. 181) උපවසිතබ්බදිවසො. ඉධාපි සොයෙව අධිප්පෙතො . සො පනෙස අට්ඨමීචාතුද්දසීපන්නරසීභෙදෙන තිවිධො. තස්මා සෙසද්වයනිවාරණත්ථං **පන්නරසෙති** වුත්තං. තෙන වුත්තං ''උපවසන්ති එත්ථාති උපොසථො''ති. මාසපුණ්ණතාය පුණ්ණා සංපුණ්ණාති **පුණ්ණා. මා-**ඉති චන්දො වුච්චති, සො එත්ථ පුණ්ණොති **පුණ්ණමා**. එවං පුණ්ණාය පුණ්ණමායාති ඉමස්මිං පදද්වයෙ අත්ථො වෙදිතබ්බො.

දෙසන්ති කාරණං. **තෙන හි ත්වං භික්ඛු සකෙ ආසනෙ නිසීදිත්වා පුච්ඡාති** කස්මා භගවා ඨිතස්ස අකථෙත්වා නිසීදාපෙසීති. අයං කිර භික්ඛු සට්ඨිමත්තානං පධානියභික්ඛූනං සඞ්ඝත්ථෙරො සට්ඨි භික්ඛූ ගහෙත්වා අරඤ්ඤෙ වසති, තෙ තස්ස සන්තිකෙ කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා ඝටෙන්ති වායමන්ති. මහාභූතානි පරිග්ගණ්හන්ති උපාදාරූපානි, නාමරූපපච්චයලක්ඛණාරම්මණිකවිපස්සනං පරිග්ගණ්හන්ති. අථ නෙ ආචරියුපට්ඨානං ආගන්ත්වා වන්දිත්වා නිසින්නෙ ථෙරො මහාභූතපරිග්ගහාදීනි පුච්ඡති. තෙ සබ්බං කථෙන්ති, මග්ගඵලපඤ්හං පුච්ඡිතා පන කථෙතුං න සක්කොන්ති. අථ ථෙරො චින්තෙසි – ''මම සන්තිකෙ එතෙසං ඔවාදස්ස පරිහානි නත්ථි, ඉමෙ ච ආරද්ධවීරියා විහරන්ති. කුක්කුටස්ස පානීයපිවනකාලමත්තම්පි නෙසං පමාදකිරියා නත්ථි. එවං සන්තෙපි මග්ගඵලානි නිබ්බත්තෙතුං න සක්කොන්ති. අහං ඉමෙසං අජ්ඣාසයං න ජානාමි, බුද්ධවෙනෙය්‍යා එතෙ භවිස්සන්ති , ගහෙත්වා නෙ සත්ථු සන්තිකං ගච්ඡාමි, අථ නෙසං සත්ථා චරියවසෙන ධම්මං දෙසෙස්සතී''ති, තෙ භික්ඛූ ගහෙත්වා සත්ථු සන්තිකං ආගතො.

සත්ථාපි සායන්හසමයෙ ආනන්දත්ථෙරෙන උපනීතං උදකං ආදාය සරීරං උතුං ගණ්හාපෙත්වා මිගාරමාතුපාසාදපරිවෙණෙ පඤ්ඤත්තවරබුද්ධාසනෙ නිසීදි, භික්ඛුසඞ්ඝොපි නං පරිවාරෙත්වා නිසීදි.

තස්මිං සමයෙ සූරියො අත්ථඞ්ගමෙති, චන්දො උග්ගච්ඡති, මජ්ඣට්ඨානෙ ච භගවා නිසින්නො. චන්දස්ස පභා නත්ථි, සූරියස්ස පභා නත්ථි, චන්දිමසූරියානං පභං මක්ඛෙත්වා ඡබ්බණ්ණා යමකබුද්ධරස්මියො විජ්ජොතමානා පුඤ්ජා පුඤ්ජා හුත්වා දිසාවිදිසාසු ධාවන්තීති සබ්බං හෙට්ඨා වුත්තනයෙන විත්ථාරෙතබ්බං. වණ්ණභූමි නාමෙසා, ධම්මකථිකස්සෙවෙත්ථ ථාමො පමාණං, යත්තකං සක්කොති, තත්තකං කථෙතබ්බං. දුක්කථිතන්ති න වත්තබ්බං. එවං සන්නිසින්නාය පරිසාය ථෙරො උට්ඨහිත්වා සත්ථාරං පඤ්හස්ස ඔකාසං කාරෙසි. තතො භගවා – ''සචෙ ඉමස්මිං ඨිතකෙ පුච්ඡන්තෙ 'ආචරියො නො උට්ඨිතො'ති සෙසභික්ඛූ උට්ඨහිස්සන්ති, එවං තථාගතෙ අගාරවො කතො භවිස්සති. අථ නිසින්නාව පුච්ඡිස්සන්ති, ආචරියෙ අගාරවො කතො භවිස්සති, එකග්ගා හුත්වා ධම්මදෙසනං පටිච්ඡිතුං න සක්කුණිස්සන්ති. ආචරියෙ පන නිසින්නෙ තෙපි නිසීදිස්සන්ති. තතො එකග්ගා ධම්මදෙසනං පටිච්ඡිතුං සක්කුණිස්සන්තී''ති ඉමිනා කාරණෙන භගවා ඨිතස්ස අකථෙත්වා නිසීදාපෙතීති.

ඉමෙ නු ඛො, භන්තෙති විමතිපුච්ඡා විය කථිතා. ථෙරො පන පඤ්චක්ඛන්ධානං උදයබ්බයං පරිග්ගණ්හිත්වා අරහත්තං පත්තො මහාඛීණාසවො, නත්ථි එතස්ස විමති. ජානන්තෙනපි පන අජානන්තෙන විය හුත්වා පුච්ඡිතුං වට්ටති. සචෙ හි ජානන්තො විය පුච්ඡති, ''ජානාති අය''න්ති තස්ස තස්ස විස්සජ්ජෙන්තො එකදෙසමෙව කථෙති. අජානන්තෙන විය පුච්ඡිතෙ පන කථෙන්තො ඉතො ච එත්තො ච කාරණං ආහරිත්වා පාකටං කත්වා කථෙති. කොචි පන අජානන්තොපි ජානන්තො විය පුච්ඡති. ථෙරො එවරූපං වචනං කිං කරිස්සති, ජානන්තොයෙව පන අජානන්තො විය පුච්ඡතීති වෙදිතබ්බො.

ඡන්දමූලකාති තණ්හාමූලකා. **එවංරූපො සියන්ති** සචෙ ඔදාතො හොතුකාමො, හරිතාලවණ්ණො වා මනොසිලාවණ්ණො වා සියන්ති පත්ථෙති . සචෙ කාළො හොතුකාමො, නීලුප්පලවණ්ණො වා අඤ්ජනවණ්ණො වා අතසීපුප්ඵවණ්ණො වා සියන්ති පත්ථෙති. **එවංවෙදනොති** කුසලවෙදනො වා සුඛවෙදනො වා සියන්ති පත්ථෙති. සඤ්ඤාදීසුපි එසෙව නයො. යස්මා පන අතීතෙ පත්ථනා නාම නත්ථි, පත්ථෙන්තෙනාපි ච න සක්කා තං ලද්ධුං, පච්චුප්පන්නෙපි න හොති, න හි ඔදාතො කාළභාවං පත්ථෙත්වා පච්චුප්පන්නෙ කාළො හොති, න කාළො වා ඔදාතො, දීඝො වා රස්සො, රස්සො වා දීඝො, දානං පන දත්වා සීලං වා සමාදියිත්වා ''අනාගතෙ ඛත්තියො වා හොමි බ්‍රාහ්මණො වා''ති පත්ථෙන්තස්ස පත්ථනා සමිජ්ඣති. තස්මා අනාගතමෙව ගහිතං.

ඛන්ධාධිවචනන්ති ඛන්ධානං ඛන්ධපණ්ණත්ති කිත්තකෙන හොතීති පුච්ඡති.

මහාභූතා හෙතූති ‘‘තයො කුසලහෙතූ’’තිආදීසු (ධ. ස. 1441) හි හෙතුහෙතු වුත්තො. අවිජ්ජා පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරාදීනං සාධාරණත්තා සාධාරණහෙතු. කුසලාකුසලං අත්තනො අත්තනො විපාකදානෙ උත්තමහෙතු. ඉධ පච්චයහෙතු අධිප්පෙතො. තත්ථ පථවීධාතු මහාභූතං ඉතරෙසං තිණ්ණං භූතානං උපාදාරූපස්ස ච පඤ්ඤාපනාය දස්සනත්ථාය හෙතු චෙව පච්චයො ච. එවං සෙසෙසුපි යොජනා වෙදිතබ්බා.

ඵස්සොති ‘‘ඵුට්ඨො, භික්ඛවෙ, වෙදෙති, ඵුට්ඨො සඤ්ජානාති, ඵුට්ඨො චෙතෙතී’’ති (සං. නි. 4.93) වචනතො ඵස්සො තිණ්ණං ඛන්ධානං පඤ්ඤාපනාය හෙතු චෙව පච්චයො ච. **විඤ්ඤාණක්ඛන්ධස්සාති** එත්ථ පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණෙන තාව සද්ධිං ගබ්භසෙය්‍යකානං උපරිමපරිච්ඡෙදෙන සමතිංස රූපානි සම්පයුත්තා ච තයො ඛන්ධා උප්පජ්ජන්ති, තං නාමරූපං පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණස්ස පඤ්ඤාපනාය හෙතු චෙව පච්චයො ච. චක්ඛුද්වාරෙ චක්ඛුපසාදො චෙව රූපාරම්මණඤ්ච රූපං, සම්පයුත්තා තයො ඛන්ධා නාමං. තං නාමරූපං චක්ඛුවිඤ්ඤාණස්ස පඤ්ඤාපනාය හෙතු චෙව පච්චයො ච. එසෙව නයො සෙසවිඤ්ඤාණෙසු.

87. **කථං පන, භන්තෙති** ඉදං කිත්තකෙන නු ඛොති වට්ටං පුච්ඡන්තො එවමාහ. **සක්කායදිට්ඨි න හොතීති** ඉදං විවට්ටං පුච්ඡන්තො එවමාහ.

88. **අයං රූපෙ අස්සාදොති** ඉමිනා පරිඤ්ඤාපටිවෙධො චෙව දුක්ඛසච්චඤ්ච කථිතං. **අයං රූපෙ ආදීනවොති** ඉමිනා පහානපටිවෙධො චෙව සමුදයසච්චඤ්ච. **ඉදං රූපෙ නිස්සරණන්ති** ඉමිනා සච්ඡිකිරියාපටිවෙධො චෙව නිරොධසච්චඤ්ච. යෙ ඉමෙසු තීසු ඨානෙසු සම්මාදිට්ඨිආදයො ධම්මා, අයං භාවනාපටිවෙධො මග්ගසච්චං. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො.

89. **බහිද්ධාති** පරස්ස සවිඤ්ඤාණකෙ කායෙ. **සබ්බනිමිත්තෙසූති** ඉමිනා පන අනින්ද්‍රියබද්ධම්පි සඞ්ගණ්හාති. ‘‘සවිඤ්ඤාණකෙ කායෙ’’ති වචනෙන වා අත්තනො ච පරස්ස ච කායො ගහිතොව, බහිද්ධා ච සබ්බනිමිත්තග්ගහණෙන අනින්ද්‍රියබද්ධං ගණ්හාති.

90. **අනත්තකතානීති** අනත්තනි ඨත්වා කතානි. **කමත්තානං ඵුසිස්සන්තීති** කතරස්මිං අත්තනි ඨත්වා විපාකං දස්සෙන්තීති සස්සතදස්සනං ඔක්කමන්තො එවමාහ. **තණ්හාධිපතෙය්‍යෙනාති** තණ්හාජෙට්ඨකෙන. **තත්‍ර තත්‍රාති** තෙසු තෙසු ධම්මෙසු. **සට්ඨිමත්තානන්ති** ඉමෙ භික්ඛූ පකතිකම්මට්ඨානං ජහිත්වා අඤ්ඤං නවකම්මට්ඨානං සම්මසන්තා පල්ලඞ්කං අභින්දිත්වා තස්මිංයෙව ආසනෙ අරහත්තං පාපුණිංසු. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසූදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

මහාපුණ්ණමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. චූළපුණ්ණමසුත්තවණ්ණනා

91. **එවං මෙ සුතන්ති** චූළපුණ්ණමසුත්තං. තත්ථ **තුණ්හීභූතං තුණ්හීභූතන්ති** යං යං දිසං අනුවිලොකෙති, තත්ථ තත්ථ තුණ්හීභූතමෙව. **අනුවිලොකෙත්වාති** පඤ්චපසාදපටිමණ්ඩිතානි අක්ඛීනි උම්මීලෙත්වා තතො තතො විලොකෙත්වා අන්තමසො හත්ථකුක්කුච්චපාදකුක්කුච්චානම්පි අභාවං දිස්වා. **අසප්පුරිසොති** පාපපුරිසො. **නො හෙතං, භන්තෙති** යස්මා අන්ධො අන්ධං විය සො තං ජානිතුං න සක්කොති, තස්මා එවමාහංසු. එතෙනෙව නයෙන ඉතො පරෙසුපි වාරෙසු අත්ථො වෙදිතබ්බො. **අස්සද්ධසමන්නාගතොති** පාපධම්මසමන්නාගතො. **අසප්පුරිසභත්තීති** අසප්පුරිසසෙවනො. **අසප්පුරිසචින්තීති** අසප්පුරිසචින්තාය චින්තකො. **අසප්පුරිසමන්තීති** අසප්පුරිසමන්තනං මන්තෙතා. **අසප්පුරිසවාචොති** අසප්පුරිසවාචං භාසිතා. **අසප්පුරිසකම්මන්තොති** අසප්පුරිසකම්මානං කත්තා. **අසප්පුරිසදිට්ඨීති** අසප්පුරිසදිට්ඨියා සමන්නාගතො. **අසප්පුරිසදානන්ති** අසප්පුරිසෙහි දාතබ්බං දානං. **තස්සස්ස මිත්තාති** තෙ අස්ස මිත්තා. **අත්තබ්‍යාබාධායපි චෙතෙතීති** පාණං හනිස්සාමි, අදින්නං ආදියිස්සාමි, මිච්ඡා චරිස්සාමි, දස අකුසලකම්මපථෙ සමාදාය වත්තිස්සාමීති එවං අත්තනො දුක්ඛත්ථාය චින්තෙති. **පරබ්‍යාබාධායාති** යථා අසුකො අසුකං පාණං හන්ති, අසුකස්ස සන්තකං අදින්නං ආදියති, දස අකුසලකම්මපථෙ සමාදාය වත්තති, එවං නං ආණාපෙස්සාමීති එවං පරස්ස දුක්ඛත්ථාය චින්තෙති. **උභයබ්‍යාබාධායාති** අහං අසුකඤ්ච අසුකඤ්ච ගහෙත්වා දස අකුසලකම්මපථෙ සමාදාය වත්තිස්සාමීති එවං උභයදුක්ඛත්ථාය චින්තෙතීති.

අත්තබ්‍යාබාධායපි මන්තෙතීතිආදීසු අහං දස අකුසලකම්මපථෙ සමාදාය වත්තිස්සාමීති මන්තෙන්තො අත්තබ්‍යාබාධාය මන්තෙති නාම. අසුකං දස අකුසලකම්මපථෙ සමාදපෙස්සාමීති මන්තෙන්තො පරබ්‍යාබාධාය මන්තෙති නාම. අඤ්ඤෙන සද්ධිං – ‘‘මයං උභොපි එකතො හුත්වා දස අකුසලකම්මපථෙ සමාදාය වත්තිස්සාමා’’ති මන්තෙන්තො උභයබ්‍යාබාධාය මන්තෙති නාම.

අසක්කච්චං දානං දෙතීති දෙය්‍යධම්මම්පි පුග්ගලම්පි න සක්කරොති. දෙය්‍යධම්මං න සක්කරොති නාම උත්තණ්ඩුලාදිදොසසමන්නාගතං ආහාරං දෙති, න පසන්නං කරොති. පුග්ගලං න සක්කරොති නාම නිසීදනට්ඨානං

අසම්මජ්ජිත්වා යත්ථ වා තත්ථ වා නිසීදාපෙත්වා යං වා තං වා ආධාරකං ඨපෙත්වා දානං දෙති. **අසහත්ථා**ති අත්තනො හත්ථෙන, න දෙති, දාසකම්මකාරාදීහි දාපෙති. **අචිත්තිකත්වා**ති හෙට්ඨා වුත්තනයෙන දෙය්‍යධම්මෙපි පුග්ගලෙපි න චිත්තීකාරං කත්වා දෙති. **අපවිද්ධ**න්ති ඡඩ්ඩෙතුකාමො හුත්වා වම්මිකෙ උරගං පක්ඛිපන්තො විය දෙති. **අනාගමනදිට්ඨිකො**ති නො ඵලපාටිකඞ්ඛී හුත්වා දෙති.

තත්ථ උපපජ්ජතීති න දානං දත්වා නිරයෙ උපපජ්ජති. යං පන තෙන පාපලද්ධිකාය මිච්ඡාදස්සනං ගහිතං, තාය මිච්ඡාදිට්ඨියා නිරයෙ උපපජ්ජති. සුක්කපක්ඛො වුත්තපටිපක්ඛනයෙන වෙදිතබ්බො. **දෙවමහත්තතා**ති ඡකාමාවචරදෙවා. **මනුස්සමහත්තතා**ති තිණ්ණං කුලානං සම්පත්ති. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙව. ඉදං පන සුත්තං සුද්ධවට්ටවසෙනෙව කථිතන්ති.

පපඤ්චසූදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

චූළපුණ්ණමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පඨමවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. අනුපදවග්ගො

1. අනුපදසුත්තවණ්ණනා

93. **එවං මෙ සුතන්ති** අනුපදසුත්තං. තත්ථ **එතදවොචාති** එතං (පටි. ම. 3.4) ''පණ්ඩිතො''තිආදිනා නයෙන ධම්මසෙනාපතිසාරිපුත්තත්ථෙරස්ස ගුණකථං අවොච. කස්මා? අවසෙසත්ථෙරෙසු හි මහාමොග්ගල්ලානත්ථෙරස්ස ඉද්ධිමාති ගුණො පාකටො, මහාකස්සපස්ස ධුතවාදොති, අනුරුද්ධත්ථෙරස්ස දිබ්බචක්ඛුකොති, උපාලිත්ථෙරස්ස විනයධරොති, රෙවතත්ථෙරස්ස ඣායී ඣානාභිරතොති, ආනන්දත්ථෙරස්ස බහුස්සුතොති. එවං තෙසං තෙසං ථෙරානං තෙ තෙ ගුණා පාකටා, සාරිපුත්තත්ථෙරස්ස පන අපාකටා. කස්මා? පඤ්ඤවතො හි ගුණා න සක්කා අකථිතා ජානිතුං. ඉති භගවා ''සාරිපුත්තස්ස ගුණෙ කථෙස්සාමී''ති සභාගපරිසාය සන්නිපාතං ආගමෙසි. විසභාගපුග්ගලානඤ්හි සන්තිකෙ වණ්ණං කථෙතුං න වට්ටති, තෙ වණ්ණෙ කථියමානෙ අවණ්ණමෙව කථෙන්ති. ඉමස්මිං පන දිවසෙ ථෙරස්ස සභාගපරිසා සන්නිපති, තස්සා සන්නිපතිතභාවං දිස්වා සත්ථා වණ්ණං කථෙන්තො ඉමං දෙසනං ආරභි.

තත්ථ **පණ්ඩිතොති** ධාතුකුසලතා ආයතනකුසලතා පටිච්චසමුප්පාදකුසලතා ඨානාට්ඨානකුසලතාති ඉමෙහි චතූහි කාරණෙහි පණ්ඩිතො. **මහාපඤ්ඤොති**ආදීසු මහාපඤ්ඤාදීහි සමන්නාගතොති අත්ථො.

තත්රිදං මහාපඤ්ඤාදීනං නානත්තං – තත්ථ කතමා **මහාපඤ්ඤා**? මහන්තෙ සීලක්ඛන්ධෙ පරිග්ගණ්හාතීති මහාපඤ්ඤා, මහන්තෙ සමාධික්ඛන්ධෙ, පඤ්ඤාක්ඛන්ධෙ, විමුත්තික්ඛන්ධෙ, විමුත්තිඤාණදස්සනක්ඛන්ධෙ පරිග්ගණ්හාතීති මහාපඤ්ඤා, මහන්තානි ඨානාට්ඨානානි, මහන්තා විහාරසමාපත්තියො , මහන්තානි අරියසච්චානි, මහන්තෙ සතිපට්ඨානෙ, සම්මප්පධානෙ, ඉද්ධිපාදෙ, මහන්තානි ඉන්ද්‍රියානි, බලානි, බොජ්ඣඞ්ගානි, මහන්තෙ අරියමග්ගෙ, මහන්තානි සාමඤ්ඤඵලානි, මහන්තා අභිඤ්ඤායො, මහන්තං පරමත්ථං නිබ්බානං පරිග්ගණ්හාතීති මහාපඤ්ඤා.

කතමා **පුථුපඤ්ඤා,** පුථු නානාඛන්ධෙසු ඤාණං පවත්තතීති පුථුපඤ්ඤා. පුථු නානාධාතූසු, පුථු නානාආයතනෙසු, පුථු නානාඅත්ථෙසු, පුථු නානාපටිච්චසමුප්පාදෙසු, පුථු නානාසුඤ්ඤතමනුපලබ්භෙසු, පුථු නානාඅත්ථෙසු, ධම්මෙසු, නිරුත්තීසු, පටිභානෙසු, පුථු නානාසීලක්ඛන්ධෙසු, පුථු නානාසමාධි-පඤ්ඤා-විමුත්ති-විමුත්තිඤාණදස්සනක්ඛන්ධෙසු, පුථු නානාඨානාට්ඨානෙසු, පුථු නානාවිහාරසමාපත්තීසු, පුථු නානාඅරියසච්චෙසු, පුථු නානාසතිපට්ඨානෙසු, සම්මප්පධානෙසු, ඉද්ධිපාදෙසු, ඉන්ද්‍රියෙසු, බලෙසු, බොජ්ඣඞ්ගෙසු, පුථු නානාඅරියමග්ගෙසු, සාමඤ්ඤඵලෙසු, අභිඤ්ඤාසු, පුථු නානාජනසාධාරණෙ ධම්මෙ සමතික්කම්ම පරමත්ථෙ නිබ්බානෙ ඤාණං පවත්තතීති පුථුපඤ්ඤා.

කතමා **හාසපඤ්ඤා,** ඉධෙකච්චො හාසබහුලො වෙදබහුලො තුට්ඨිබහුලො පාමොජ්ජබහුලො සීලං පරිපූරෙති, ඉන්ද්‍රියසංවරං පරිපූරෙති, භොජනෙ මත්තඤ්ඤුතං, ජාගරියානුයොගං, සීලක්ඛන්ධං, සමාධික්ඛන්ධං, පඤ්ඤාක්ඛන්ධං, විමුත්තික්ඛන්ධං, විමුත්තිඤාණදස්සනක්ඛන්ධං පරිපූරෙතීති හාසපඤ්ඤා. හාසබහුලො පාමොජ්ජබහුලො ඨානාට්ඨානං පටිවිජ්ඣති, හාසබහුලො විහාරසමාපත්තියො පරිපූරෙතීති හාසපඤ්ඤා, හාසබහුලො අරියසච්චානි පටිවිජ්ඣති. සතිපට්ඨානෙ, සම්මප්පධානෙ, ඉද්ධිපාදෙ, ඉන්ද්‍රියානි, බලානි, බොජ්ඣඞ්ගානි, අරියමග්ගං භාවෙතීති හාසපඤ්ඤා, හාසබහුලො සාමඤ්ඤඵලානි සච්ඡිකරොති, අභිඤ්ඤායො පටිවිජ්ඣතීති හාසපඤ්ඤා, හාසබහුලො වෙදතුට්ඨිපාමොජ්ජබහුලො පරමත්ථං නිබ්බානං සච්ඡිකරොතීති හාසපඤ්ඤා.

කතමා **ජවනපඤ්ඤා,** යංකිඤ්චි රූපං අතීතානාගතපච්චුප්පන්නං…පෙ…. යං දූරෙ සන්තිකෙ වා, සබ්බං රූපං අනිච්චතො ඛිප්පං ජවතීති ජවනපඤ්ඤා. දුක්ඛතො ඛිප්පං… අනත්තතො ඛිප්පං ජවතීති ජවනපඤ්ඤා. යා කාචි වෙදනා…පෙ…. යංකිඤ්චි විඤ්ඤාණං අතීතානාගතපච්චුප්පන්නං…පෙ…. සබ්බං විඤ්ඤාණං අනිච්චතො දුක්ඛතො අනත්තතො ඛිප්පං ජවතීති ජවනපඤ්ඤා. චක්ඛු…පෙ…. ජරාමරණං අතීතානාගතපච්චුප්පන්නං අනිච්චතො දුක්ඛතො අනත්තතො ඛිප්පං ජවතීති ජවනපඤ්ඤා. රූපං අතීතානාගතපච්චුප්පන්නං අනිච්චං ඛයට්ඨෙන, දුක්ඛං භයට්ඨෙන, අනත්තා අසාරකට්ඨෙනාති තුලයිත්වා තීරයිත්වා විභාවයිත්වා විභූතං කත්වා රූපනිරොධෙ නිබ්බානෙ ඛිප්පං ජවතීති ජවනපඤ්ඤා. වෙදනා, සඤ්ඤා, සඞ්ඛාරා, විඤ්ඤාණං , චක්ඛු…පෙ…. ජරාමරණං අතීතානාගතපච්චුප්පන්නං අනිච්චං ඛයට්ඨෙන…පෙ…. විභූතං කත්වා ජරාමරණනිරොධෙ නිබ්බානෙ ඛිප්පං ජවතීති ජවනපඤ්ඤා. රූපං අතීතානාගතපච්චුප්පන්නං…පෙ…. විඤ්ඤාණං. චක්ඛු…පෙ…. ජරාමරණං අතීතානාගතපච්චුප්පන්නං අනිච්චං සඞ්ඛතං පටිච්චසමුප්පන්නං ඛයධම්මං වයධම්මං විරාගධම්මං නිරොධධම්මන්ති තුලයිත්වා තීරයිත්වා විභාවයිත්වා විභූතං කත්වා ජරාමරණනිරොධෙ නිබ්බානෙ ඛිප්පං ජවතීති ජවනපඤ්ඤා.

කතමා **තික්ඛපඤ්ඤා,** ඛිප්පං කිලෙසෙ ඡින්දතීති තික්ඛපඤ්ඤා. උප්පන්නං කාමවිතක්කං නාධිවාසෙති, උප්පන්නං බ්‍යාපාදවිතක්කං, උප්පන්නං විහිංසාවිතක්කං, උප්පන්නුප්පන්නෙ පාපකෙ අකුසලෙ ධම්මෙ, උප්පන්නං රාගං, දොසං, මොහං, කොධං, උපනාහං, මක්ඛං, පළාසං, ඉස්සං, මච්ඡරියං, මායං, සාඨෙය්‍යං, ථම්භං, සාරම්භං, මානං, අතිමානං, මදං, පමාදං, සබ්බෙ කිලෙසෙ, සබ්බෙ දුච්චරිතෙ, සබ්බෙ අභිසඞ්ඛාරෙ, සබ්බෙ භවගාමිකම්මෙ නාධිවාසෙති පජහති විනොදෙති බ්‍යන්තීකරොති අනභාවං ගමෙතීති තික්ඛපඤ්ඤා. එකස්මිං ආසනෙ චත්තාරො අරියමග්ගා,

චත්තාරි සාමඤ්ඤඵලානි, චතස්සො පටිසම්භිදායො, ඡ ච අභිඤ්ඤායො අධිගතා හොන්ති සච්ඡිකතා ඵස්සිතා පඤ්ඤායාති තික්ඛපඤ්ඤා.

කතමා **නිබ්බෙධිකපඤ්ඤා,** ඉධෙකච්චො සබ්බසඞ්ඛාරෙසු උබ්බෙගබහුලො හොති උත්තාසබහුලො උක්කණ්ඨනබහුලො අරතිබහුලො අනභිරතිබහුලො බහිමුඛො න රමති සබ්බසඞ්ඛාරෙසු, අනිබ්බිද්ධපුබ්බං අප්පදාලිතපුබ්බං ලොභක්ඛන්ධං නිබ්බිජ්ඣති පදාලෙතීති නිබ්බෙධිකපඤ්ඤා. අනිබ්බිද්ධපුබ්බං අප්පදාලිතපුබ්බං දොසක්ඛන්ධං, මොහක්ඛන්ධං, කොධං, උපනාහං…පෙ.… සබ්බෙ භවගාමිකම්මෙ නිබ්බිජ්ඣති පදාලෙතීති නිබ්බෙධිකපඤ්ඤා.

අනුපදධම්මවිපස්සනන්ති සමාපත්තිවසෙන වා ඣානඞ්ගවසෙන වා අනුපටිපාටියා ධම්මවිපස්සනං විපස්සති, එවං විපස්සන්තො අද්ධමාසෙන අරහත්තං පත්තො. මහාමොග්ගල්ලානත්ථෙරො පන සත්තහි දිවසෙහි. එවං සන්තෙපි සාරිපුත්තත්ථෙරො මහාපඤ්ඤවන්තතරො. මහාමොග්ගල්ලානත්ථෙරො හි සාවකානං සම්මසනචාරං යට්ඨිකොටියා උප්පීළෙන්තො විය එකදෙසමෙව සම්මසන්තො සත්ත දිවසෙ වායමිත්වා අරහත්තං පත්තො. සාරිපුත්තත්ථෙරො ඨපෙත්වා බුද්ධානං පච්චෙකබුද්ධානඤ්ච සම්මසනචාරං සාවකානං සම්මසනචාරං නිප්පදෙසං සම්මසි. එවං සම්මසන්තො අද්ධමාසං වායමි. අරහත්තඤ්ච කිර පත්වා අඤ්ඤාසි – ‘‘ඨපෙත්වා බුද්ධෙ ච පච්චෙකබුද්ධෙ ච අඤ්ඤො සාවකො නාම පඤ්ඤාය මයා පත්තබ්බං පත්තුං සමත්ථො නාම න භවිස්සතී’’ති. යථා හි පුරිසො වෙළුයට්ඨිං ගණ්හිස්සාමීති මහාජටං වෙළුං දිස්වා ජටං ඡින්දන්තස්ස පපඤ්චො භවිස්සතීති අන්තරෙන හත්ථං පවෙසෙත්වා සම්පත්තමෙව යට්ඨිං මූලෙ ච අග්ගෙ ච ඡින්දිත්වා ආදාය පක්කමෙය්‍ය, සො කිඤ්චාපි පඨමතරං ගච්ඡති, යට්ඨිං පන සාරං වා උජුං වා න ලභති. අපරො ච තථාරූපමෙව වෙළුං දිස්වා ‘‘සචෙ සම්පත්තං යට්ඨිං ගණ්හිස්සාමි, සාරං වා උජුං වා න ලභිස්සාමී’’ති කච්ඡං බන්ධිත්වා මහන්තෙන සත්ථෙන වෙළුජටං ඡින්දිත්වා සාරා චෙව උජූ ච යට්ඨියො උච්චිනිත්වා ආදාය පක්කමෙය්‍ය. අයං කිඤ්චාපි පච්ඡා ගච්ඡති, යට්ඨියො පන සාරා චෙව උජූ ච ලභති. එවංසම්පදමිදං වෙදිතබ්බං ඉමෙසං ද්වින්නං ථෙරානං පධානං.

එවං පන අද්ධමාසං වායමිත්වා ධම්මසෙනාපති සාරිපුත්තත්ථෙරො සූකරඛතලෙණද්වාරෙ භාගිනෙය්‍යස්ස දීඝනඛපරිබ්බාජකස්ස වෙදනාපරිග්ගහසුත්තන්තෙ දෙසියමානෙ දසබලං බීජයමානො ඨිතො දෙසනානුසාරෙන ඤාණං පෙසෙත්වා පබ්බජිතදිවසතො පන්නරසමෙ දිවසෙ සාවකපාරමිඤාණස්ස මත්ථකං පත්වා සත්තසට්ඨි ඤාණානි පටිවිජ්ඣිත්වා සොළසවිධං පඤ්ඤං අනුප්පත්තො.

තත්‍රිදං, භික්ඛවෙ, සාරිපුත්තස්ස අනුපදධම්මවිපස්සනායාති යා අනුපදධම්මවිපස්සනං විපස්සතීති අනුපදධම්මවිපස්සනා වුත්තා, තත්‍ර අනුපදධම්මවිපස්සනාය සාරිපුත්තස්ස ඉදං හොති. ඉදානි වත්තබ්බං තං තං විපස්සනාකොට්ඨාසං සන්ධායෙතං වුත්තං.

94. පඨමෙ ඣානෙති යෙ පඨමෙ ඣානෙ අන්තොසමාපත්තියං ධම්මා. **ත්‍යාස්සාති** තෙ අස්ස. **අනුපදවවත්ථිතා හොන්තීති** අනුපටිපාටියා වවත්ථිතා පරිච්ඡින්නා ඤාතා විදිතා හොන්ති. කථං? ථෙරො හි තෙ ධම්මෙ ඔලොකෙන්තො අභිනිරොපනලක්ඛණො විතක්කො වත්තතීති ජානාති. තථා අනුමජ්ජනලක්ඛණො විචාරො, ඵරණලක්ඛණා පීති, සාතලක්ඛණං සුඛං, අවික්ඛෙපලක්ඛණා චිත්තෙකග්ගතා, ඵුසනලක්ඛණො ඵස්සො වෙදයිතලක්ඛණා වෙදනා, සඤ්ජානනලක්ඛණා සඤ්ඤා, චෙතයිතලක්ඛණා චෙතනා, විජානනලක්ඛණං විඤ්ඤාණං, කත්තුකම්‍යතාලක්ඛණො ඡන්දො, අධිමොක්ඛලක්ඛණො අධිමොක්ඛො, පග්ගාහලක්ඛණං වීරියං උපට්ඨානලක්ඛණා සති, මජ්ඣත්තලක්ඛණා උපෙක්ඛා, අනුනයමනසිකාරලක්ඛණො මනසිකාරො වත්තතීති ජානාති. එවං ජානං අභිනිරොපනට්ඨෙන විතක්කං සභාවතො වවත්ථපෙති…පෙ.… අනුනයමනසිකාරණට්ඨෙන මනසිකාරං සභාවභාවතො වවත්ථපෙති. තෙන වුත්තං ‘‘ත්‍යාස්ස ධම්මා අනුපදවවත්ථිතා හොන්ති’’ති.

විදිතා උප්පජ්ජන්තීති උප්පජ්ජමානා විදිතා පාකටාව හුත්වා උප්පජ්ජන්ති. **විදිතා උපට්ඨහන්තීති** තිට්ඨමානාපි විදිතා පාකටාව හුත්වා තිට්ඨන්ති. **විදිතා අබ්භත්ථං ගච්ඡන්තීති** නිරුජ්ඣමානාපි විදිතා පාකටාව හුත්වා නිරුජ්ඣන්ති. එත්ථ පන තංඤාණතා චෙව ඤාණබහුතා ච මොචෙතබ්බා. යථා හි තෙනෙව අඞ්ගුලග්ගෙන තං අඞ්ගුලග්ගං න සක්කා ඵුසිතුං, එවමෙව තෙනෙව චිත්තෙන තස්ස චිත්තස්ස උප්පාදො වා ඨිති වා භඞ්ගො වා න සක්කා ජානිතුන්ති. එවං තාව තංඤාණතා මොචෙතබ්බා. යදි පන ද්වෙ චිත්තානි එකතො උප්පජ්ජෙය්‍යුං, එකෙන චිත්තෙන එකස්ස උප්පාදො වා ඨිති වා භඞ්ගො වා සක්කා භවෙය්‍ය ජානිතුං. ද්වෙ පන ඵස්සා වා වෙදනා වා සඤ්ඤා වා චෙතනා වා චිත්තානි වා එකතො උප්පජ්ජනකානි නාම නත්ථි, එකෙකමෙව උප්පජ්ජති. එවං ඤාණබහුතා මොචෙතබ්බා. එවං සන්තෙ කථං? මහාථෙරස්ස අන්තොසමාපත්තියං සොළස ධම්මා විදිතා පාකටා හොන්තීති. වත්ථාරම්මණානං පරිග්ගහිතතාය. ථෙරෙන හි වත්ථු චෙව ආරම්මණඤ්ච පරිග්ගහිතං, තෙනස්ස තෙසං ධම්මානං උප්පාදං ආවජ්ජන්තස්ස උප්පාදො පාකටො හොති, ඨානං ආවජ්ජන්තස්ස ඨානං පාකටං හොති, භෙදං ආවජ්ජන්තස්ස භෙදො පාකටො හොති. තෙන වුත්තං ‘‘විදිතා උප්පජ්ජන්ති විදිතා උපට්ඨහන්ති විදිතා අබ්භත්ථං ගච්ඡන්තී’’ති. **අහුත්වා සම්භොන්තීති** ඉමිනා උදයං පස්සති. **හුත්වා පටිවෙන්තීති** ඉමිනා වයං පස්සති.

අනුපායොති රාගවසෙන අනුපගමනො හුත්වා. **අනපායොති** පටිඝවසෙන අනපගතො. **අනිස්සිතොති** තණ්හාදිට්ඨිනිස්සයෙහි අනිස්සිතො. **අප්පටිබද්ධොති** ඡන්දරාගෙන අබද්ධො. **විප්පමුත්තොති** කාමරාගතො

විප්පමුත්තො. **විසංයුත්තොති** චතූහි යොගෙහි සබ්බකිලෙසෙහි වා විසංයුත්තො. **විමරියාදීකතෙනාති** නිම්මරියාදීකතෙන. **චෙතසාති** එවංවිධෙන චිත්තෙන විහරති.

තත්ථ ද්වෙ මරියාදා කිලෙසමරියාදා ච ආරම්මණමරියාදා ච. සචෙ හිස්ස අන්තොසමාපත්තියං පවත්තෙ සොළස ධම්මෙ ආරබ්භ රාගාදයො උප්පජ්ජෙය්‍යුං, කිලෙසමරියාදා තෙන කතා භවෙය්‍ය, තෙසු පනස්ස එකොපි න උප්පන්නොති කිලෙසමරියාදා නත්ථි. සචෙ පනස්ස අන්තොසමාපත්තියං පවත්තෙ සොළස ධම්මෙ ආවජ්ජන්තස්ස එකච්චෙ ආපාථං නාගච්ඡෙය්‍යුං. එවමස්ස ආරම්මණමරියාදා භවෙය්‍යුං. තෙ පනස්ස සොළස ධම්මෙ ආවජ්ජන්තස්ස ආපාථං අනාගතධම්මො නාම නත්ථීති ආරම්මණමරියාදාපි නත්ථි.

අපරාපි ද්වෙ මරියාදා වික්ඛම්භනමරියාදා ච සමුච්ඡෙදමරියාදා ච. තාසු සමුච්ඡෙදමරියාදා උපරි ආගමිස්සති, ඉමස්මිං පන ඨානෙ වික්ඛම්භනමරියාදා අධිප්පෙතා. තස්ස වික්ඛම්භිතපච්චනීකත්තා නත්ථීති විමරියාදිකතෙන චෙතසා විහරති.

උත්තරි නිස්සරණන්ති ඉතො උත්තරි නිස්සරණං. අඤ්ඤෙසු ච සුත්තෙසු ''උත්තරි නිස්සරණ''න්ති නිබ්බානං වුත්තං, ඉධ පන අනන්තරො විසෙසො අධිප්පෙතොති වෙදිතබ්බො. **තබ්බහුලීකාරාති** තස්ස පජානනස්ස බහුලීකරණෙන. **අත්ථීත්වෙවස්ස හොතීති** තස්ස ථෙරස්ස අත්ථීතියෙව දළ්හතරං හොති. ඉමිනා නයෙන සෙසවාරෙසුපි අත්ථො වෙදිතබ්බො.

දුතියවාරෙ පන සම්පසාදනට්ඨෙන **සම්පසාදො**. සභාවතො වවත්ථපෙති.

චතුත්ථවාරෙ **උපෙක්ඛාති** සුඛට්ඨානෙ වෙදනුපෙක්ඛාව. **පස්සද්ධත්තා චෙතසො අනාභොගොති** යො සො ''යදෙව තත්ථ සුඛ''න්ති චෙතසො ආභොගො, එතෙනෙතං ඔළාරිකමක්ඛායතීති එවං පස්සද්ධත්තා චෙතසො අනාභොගො වුත්තො, තස්ස අභාවාති අත්ථො. **සතිපාරිසුද්ධීති** පරිසුද්ධාසතියෙව. **උපෙක්ඛාපි** පාරිසුද්ධිඋපෙක්ඛා.

95. **සතො වුට්ඨහතීති** සතියා සමන්නාගතො ඤාණෙන සම්පජානො හුත්වා වුට්ඨාති. **තෙ ධම්මෙ සමනුපස්සතීති** යස්මා නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනෙ බුද්ධානංයෙව අනුපදධම්මවිපස්සනා හොති, න සාවකානං, තස්මා එත්ථ කලාපවිපස්සනං දස්සෙන්තො එවමාහ.

පඤ්ඤාය චස්ස දිස්වා ආසවා පරික්ඛීණා හොන්තීති මග්ගපඤ්ඤාය චත්තාරි සච්චානි දිස්වා චත්තාරො ආසවා ඛීණා හොන්ති. සාරිපුත්තත්ථෙරස්ස සමථවිපස්සනං යුගනද්ධං ආහරිත්වා අරහත්තං පත්තවාරොපි අත්ථි, නිරොධසමාපත්තිසමාපන්නවාරොපි. අරහත්තං පත්තවාරො ඉධ ගහිතො, නිරොධං පන චිණ්ණවසිතාය අපරාපරං සමාපජ්ජිස්සතීති වදන්ති.

තත්ථස්ස යස්මිං කාලෙ නිරොධසමාපත්ති සීසං හොති, නිරොධස්ස වාරො ආගච්ඡති, ඵලසමාපත්ති ගුළ්හා හොති. යස්මිං කාලෙ ඵලසමාපත්ති සීසං හොති, ඵලසමාපත්තියා වාරො ආගච්ඡති, නිරොධසමාපත්ති ගුළ්හා හොති. ජම්බුදීපවාසිනො ථෙරා පන වදන්ති ''සාරිපුත්තත්ථෙරො සමථවිපස්සනං යුගනද්ධං ආහරිත්වා අනාගාමිඵලං සච්ඡිකත්වා නිරොධං සමාපජ්ජි, නිරොධා වුට්ඨාය අරහත්තං පත්තො''ති. **තෙ ධම්මෙති** අන්තොසමාපත්තියං පවත්තෙ තිසමුට්ඨානිකරූපධම්මෙ, හෙට්ඨා නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනසමාපත්තියං පවත්තධම්මෙ වා. තෙපි හි ඉමස්මිං වාරෙ විපස්සිතබ්බධම්මාව, තස්මා තෙ වා විපස්සතීති දස්සෙතුං ඉදං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

97. **වසිප්පත්තොති** චිණ්ණවසිතං පත්තො. **පාරමිප්පත්තොති** නිප්ඵත්තිං පත්තො. **ඔරසොති**ආදීසු ථෙරො භගවතො උරෙ නිබ්බත්තසද්දං සුත්වා ජාතොති **ඔරසො,** මුඛෙන පභාවිතං සද්දං සුත්වා ජාතොති **මුඛතො ජාතො,** ධම්මෙන පන ජාතත්තා නිම්මිතත්තා **ධම්මජො ධම්මනිම්මිතො,** ධම්මදායස්ස ආදියනතො **ධම්මදායාදො,** ආමිසදායස්ස අනාදියනතො **නො ආමිසදායාදොති** වෙදිතබ්බො. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසූදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

අනුපදසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. ඡබ්බිසොධනසුත්තවණ්ණනා

98. **එවං මෙ සුතන්ති** ඡබ්බිසොධනසුත්තං. තත්ථ **ඛීණා ජාතීති**ආදීසු එකෙනාපි පදෙන අඤ්ඤා බ්‍යාකතාව හොති, ද්වීහිපි. ඉධ පන චතූහි පදෙහි අඤ්ඤබ්‍යාකරණං ආගතං. **දිට්ඨෙ දිට්ඨවාදිතාති**ආදීසු යාය චෙතනාය දිට්ඨෙ දිට්ඨං මෙති වදති, සා දිට්ඨෙ දිට්ඨවාදිතා නාම. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. **අයමනුධම්මොති** අයං සභාවො. **අභිනන්දිතබ්බන්ති** න කෙවලං අභිනන්දිතබ්බං, පරිනිබ්බුතස්ස පනස්ස සබ්බොපි ඛීණාසවස්ස සක්කාරො කාතබ්බො. **උත්තරිං පඤ්හොති**

සචෙ පනස්ස වෙය්‍යාකරණෙන අසන්තුට්ඨා හොථ, උත්තරිම්පි අයං පඤ්හො පුච්ඡිතබ්බොති දස්සෙති. ඉතො පරෙසුපි තීසු වාරෙසු අයමෙව නයො.

99. අබලන්ති දුබ්බලං. **විරාගුනන්ති** විගච්ඡනසභාවං. **අනස්සාසිකන්ති** අස්සාසවිරහිතං. **උපායූපාදානාති** තණ්හාදිට්ඨීනමෙතං අධිවචනං. තණ්හාදිට්ඨියො හි තෙභූමකධම්මෙ උපෙන්තීති **උපායා,** උපාදියන්තීති **උපාදානා. චෙතසො අධිට්ඨානාභිනිවෙසානුසයාතිපි** තාසංයෙව නාමං. චිත්තඤ්හි තණ්හාදිට්ඨීහි සක්කායධම්මෙසු තිට්ඨති අධිතිට්ඨතීති තණ්හාදිට්ඨියො **චෙතසො අධිට්ඨානා,** තාහි තං අභිනිවිසතීති **අභිනිවෙසා,** තාහියෙව තං අනුසෙතීති **අනුසයාති** වුච්චන්ති. **ඛයා විරාගාති**ආදීසු ඛයෙන විරාගෙනාති අත්ථො. සබ්බානි චෙතානි අඤ්ඤමඤ්ඤවෙවචනානෙව.

100. **පථවීධාතූති** පතිට්ඨානධාතු. **ආපොධාතූති** ආබන්ධනධාතු. **තෙජොධාතූති** පරිපාචනධාතු. **වායොධාතූති** විත්ථම්භනධාතු. **ආකාසධාතූති** අසම්ඵුට්ඨධාතු. **විඤ්ඤාණධාතූති** විජානනධාතු. **න අනත්තතො උපගච්ඡින්ති** අහං අත්තාති අත්තකොට්ඨාසෙන න උපගමිං. **න ච පථවීධාතුනිස්සිතන්ති** පථවීධාතුනිස්සිතා සෙසධාතුයො ච උපාදාරූපඤ්ච අරූපක්ඛන්ධා ච. තෙපි හි නිස්සිතවත්ථුරූපානං පථවීධාතුනිස්සිතත්තා එකෙන පරියායෙන පථවීධාතුනිස්සිතාව. තස්මා ''න ච පථවීධාතුනිස්සිත''න්ති වදන්තො සෙසරූපාරූපධම්මෙපි අත්තතො න උපගච්ඡින්ති වදති. ආකාසධාතුනිස්සිතපදෙ පන අවිනිබ්භොගවසෙන සබ්බම්පි භූතුපාදාරූපං **ආකාසධාතුනිස්සිතං** නාම , තථා තංනිස්සිතරූපවත්ථුකා අරූපක්ඛන්ධා. එවං ඉධාපි රූපාරූපං ගහිතමෙව හොති. විඤ්ඤාණධාතුනිස්සිතපදෙ පන සහජාතා තයො ඛන්ධා චිත්තසමුට්ඨානරූපඤ්ච **විඤ්ඤාණධාතුනිස්සිතන්ති** රූපාරූපං ගහිතමෙව හොති.

101. **රූපෙ චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙ චක්ඛුවිඤ්ඤාණවිඤ්ඤාතබ්බෙසු ධම්මෙසූති** එත්ථ යං අතීතෙ චක්ඛුද්වාරස්ස ආපාථං ආගන්ත්වා නිරුද්ධං, යඤ්ච අනාගතෙ ආපාථං ආගන්ත්වා නිරුජ්ඣිස්සති, යම්පි එතරහි ආගන්ත්වා නිරුද්ධං, තං සබ්බං රූපං නාම. යං පන අතීතෙපි ආපාථං අනාගන්ත්වා නිරුද්ධං, අනාගතෙපි අනාගන්ත්වා නිරුජ්ඣිස්සති, එතරහිපි අනාගන්ත්වා නිරුද්ධං, තං චක්ඛුවිඤ්ඤාණවිඤ්ඤාතබ්බධම්මෙසු සඞ්ගහිතන්ති වුත්තෙ තිපිටකචූළාභයත්ථෙරො ආහ – ''ඉමස්මිං ඨානෙ ද්විධා කරොථ, උපරි ඡන්දොවාරෙ කින්ති කරිස්සථ, නයිදං ලබ්භතී''ති. තස්මා තීසු කාලෙසු ආපාථං ආගතං වා අනාගතං වා සබ්බම්පි තං රූපමෙව, චක්ඛුවිඤ්ඤාණසම්පයුත්තා පන තයො ඛන්ධා චක්ඛුවිඤ්ඤාණවිඤ්ඤාතබ්බධම්මාති වෙදිතබ්බා. අයඤ්හෙත්ථ අත්ථො ''චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන සද්ධිං විඤ්ඤාතබ්බෙසු ධම්මෙසූ''ති. **ඡන්දොති** තණ්හාඡන්දො. **රාගොති** ස්වෙව රජ්ජනවසෙන රාගො. **නන්දීති** ස්වෙව අභිනන්දනවසෙන නන්දී. **තණ්හාති** ස්වෙව තණ්හායනවසෙන තණ්හා. සෙසද්වාරෙසුපි එසෙව නයො.

102. **අහඞ්කාරමමඞ්කාරමානානුසයාති** එත්ථ අහඞ්කාරො මානො, මමඞ්කාරො තණ්හා, ස්වෙව මානානුසයො. **ආසවානං ඛයඤාණායාති** ඉදං පුබ්බෙනිවාසං දිබ්බචක්ඛුඤ්ච අවත්වා කස්මා වුත්තං? භික්ඛු ලොකියධම්මං න පුච්ඡන්ති, ලොකුත්තරමෙව පුච්ඡන්ති, තස්මා පුච්ඡිතපඤ්හංයෙව කථෙන්තො එවමාහ. එකවිස්සජ්ජිතසුත්තං නාමෙතං, ඡබ්බිසොධනන්තිපිස්ස නාමං. එත්ථ හි චත්තාරො වොහාරා පඤ්ච ඛන්ධා ඡ ධාතුයො ඡ අජ්ඣත්තිකබාහිරානි ආයතනානි අත්තනො සවිඤ්ඤාණකකායො පරෙසං සවිඤ්ඤාණකකායොති ඉමෙ ඡ කොට්ඨාසා විසුද්ධා, තස්මා ''ඡබ්බිසොධනිය''න්ති වුත්තං. **පරසමුද්දවාසිත්ථෙරා** පන අත්තනො ච පරස්ස ච විඤ්ඤාණකකායං එකමෙව කත්වා චතූහි ආහාරෙහි සද්ධින්ති ඡ කොට්ඨාසෙ වදන්ති.

ඉමෙ පන ඡ කොට්ඨාසා ''කිං තෙ අධිගතං, කින්ති තෙ අධිගතං, කදා තෙ අධිගතං, කත්ථ තෙ අධිගතං, කතමෙ තෙ කිලෙසා පහීනා, කතමෙසං ත්වං ධම්මානං ලාභී''ති (පාරා. 198) එවං විනයනිද්දෙසපරියායෙන සොධෙතබ්බා.

එත්ථ හි **කිං තෙ අධිගතන්ති** අධිගමපුච්ඡා, ඣානවිමොක්ඛාදීසු සොතාපත්තිමග්ගාදීසු වා කිං තයා අධිගතං. **කින්ති තෙ අධිගතන්ති** උපායපුච්ඡා. අයඤ්හි එත්ථාධිප්පායො – කිං තයා අනිච්චලක්ඛණං ධුරං කත්වා අධිගතං, දුක්ඛානත්තලක්ඛණෙසු අඤ්ඤතරං වා, කිං වා සමාධිවසෙන අභිනිවිසිත්වා , උදාහු විපස්සනාවසෙන, තථා කිං රූපෙ අභිනිවිසිත්වා, උදාහු අරූපෙ, කිං වා අජ්ඣත්තං අභිනිවිසිත්වා, උදාහු බහිද්ධාති. **කදා තෙ අධිගතන්ති** කාලපුච්ඡා, පුබ්බණ්හමජ්ඣන්හිකාදීසු කතරස්මිං කාලෙති වුත්තං හොති.

කත්ථ තෙ අධිගතන්ති ඔකාසපුච්ඡා, කිස්මිං ඔකාසෙ, කිං රත්තිට්ඨානෙ දිවාට්ඨානෙ රුක්ඛමූලෙ මණ්ඩපෙ කතරස්මිං වා විහාරෙති වුත්තං හොති. **කතමෙ තෙ කිලෙසා පහීනාති** පහීනකිලෙසෙ පුච්ඡති, කතරමග්ගවජ්ඣා තව කිලෙසා පහීනාති වුත්තං හොති.

කතමෙසං ත්වං ධම්මානං ලාභීති පටිලද්ධධම්මපුච්ඡා, පඨමමග්ගාදීසු කතමෙසං ත්වං ධම්මානං ලාභීති වුත්තං හොති.

තස්මා ඉදානි චෙපි කොචි භික්ඛු උත්තරිමනුස්සධම්මාධිගමං බ්‍යාකරෙය්‍ය, න සො එත්තාවතාව සක්කාතබ්බො. ඉමෙසු පන ඡසු ඨානෙසු සොධනත්ථං වත්තබ්බො ''කිං තෙ අධිගතං, කිං ඣානං උදාහු විමොක්ඛාදීසු අඤ්ඤතර''න්ති? යො හි යෙන අධිගතො ධම්මො, සො තස්ස පාකටො හොති. සචෙ ''ඉදං නාම මෙ අධිගත''න්ති

වදති, තතො ''කින්ති තෙ අධිගත''න්ති පුච්ඡිතබ්බො. අනිච්චලක්ඛණාදීසු කිං ධුරං කත්වා, අට්ඨතිංසාය වා ආරම්මණෙසු රූපාරූපඅජ්ඣත්තබහිද්ධාදිභෙදෙසු වා ධම්මෙසු කෙන මුඛෙන අභිනිවිසිත්වාති? යො හි යස්සාභිනිවෙසො, සො තස්ස පාකටො හොති.

සචෙ පන ''අයං නාම මෙ අභිනිවෙසො, එවං මයා අධිගත''න්ති වදති, තතො ''කදා තෙ අධිගත''න්ති පුච්ඡිතබ්බො, ''කිං පුබ්බණ්හෙ, උදාහු මජ්ඣන්හිකාදීසු අඤ්ඤතරස්මිං කාලෙ''ති ? සබ්බෙසඤ්හි අත්තනා අධිගතකාලො පාකටො හොති. සචෙ ''අමුකස්මිං නාම මෙ කාලෙ අධිගත''න්ති වදති, තතො ''කත්ථ තෙ අධිගත''න්ති පුච්ඡිතබ්බො, ''කිං දිවාට්ඨානෙ, උදාහු රත්තිට්ඨානාදීසු අඤ්ඤතරස්මිං ඔකාසෙ''ති? සබ්බෙසඤ්හි අත්තනා අධිගතොකාසො පාකටො හොති. සචෙ ''අමුකස්මිං නාම මෙ ඔකාසෙ අධිගත''න්ති වදති, තතො ''කතමෙ තෙ කිලෙසා පහීනා''ති පුච්ඡිතබ්බො, ''කිං පඨමමග්ගවජ්ඣා, උදාහු දුතියාදිමග්ගවජ්ඣා''ති? සබ්බෙසඤ්හි අත්තනා අධිගතමග්ගෙන පහීනකිලෙසා පාකටා හොන්ති.

සචෙ ''ඉමෙ නාම මෙ කිලෙසා පහීනා''ති වදති, තතො ''කතමෙසං ත්වං ධම්මානං ලාභී''ති පුච්ඡිතබ්බො, ''කිං සොතාපත්තිමග්ගස්ස, උදාහු සකදාගාමිමග්ගාදීසු අඤ්ඤතරස්සා''ති? සබ්බෙසඤ්හි අත්තනා අධිගතධම්මො පාකටො හොති. සචෙ ''ඉමෙසං නාමාහං ධම්මානං ලාභී''ති වදති, එත්තාවතාපිස්ස වචනං න සද්ධාතබ්බං. බහුස්සුතා හි උග්ගහපරිපුච්ඡාකුසලා භික්ඛූ ඉමානි ඡ ඨානානි සොධෙතුං සක්කොන්ති. ඉමස්ස භික්ඛුනො ආගමනපටිපදා සොධෙතබ්බා, යදි ආගමනපටිපදා න සුජ්ඣති, ''ඉමාය පටිපදාය ලොකුත්තරධම්මා නාම න ලබ්භන්ති''ති අපනෙතබ්බො.

යදි පනස්ස ආගමනපටිපදා සුජ්ඣති, ''දීඝරත්තං තීසු සික්ඛාසු අප්පමත්තො ජාගරියමනුයුත්තො චතූසු පච්චයෙසු අලග්ගො ආකාසෙ පාණිසමෙන චෙතසා විහරතී''ති පඤ්ඤායති, තස්ස භික්ඛුනො බ්‍යාකරණං පටිපදාය සද්ධිං සංසන්දති සමෙති. ''සෙය්‍යථාපි නාම ගඞ්ගොදකං යමුනොදකෙන සද්ධිං සංසන්දති සමෙති, එවමෙව සුපඤ්ඤත්තා තෙන භගවතා සාවකානං නිබ්බානගාමිනී පටිපදා සංසන්දති සමෙති නිබ්බානඤ්ච පටිපදා චා''ති (දී. නි. 2.296) වුත්තසදිසං හොති.

අපිච ඛො එත්තකෙනාපි සක්කාරො න කාතබ්බො. කස්මා? එකච්චස්ස හි පුථුජ්ජනස්සාපි සතො ඛීණාසවපටිපත්තිසදිසා පටිපදා හොති. තස්මා සො භික්ඛු තෙහි තෙහි උපායෙහි උත්තාසෙතබ්බො. ඛීණාසවස්ස නාම අසනියාපි මත්ථකෙ පතමානාය භයං වා ඡම්භිතත්තං වා ලොමහංසො වා න හොති, පුථුජ්ජනස්ස අප්පමත්තකෙනාපි හොති.

තත්‍රිමානි වත්ථූනි – දීඝභාණකඅභයත්ථෙරො කිර එකං පිණ්ඩපාතිකං පරිග්ගහෙතුං අසක්කොන්තො දහරස්ස සඤ්ඤං අදාසි. සො තං න්හායමානං කල්‍යාණිනදීමුඛද්වාරෙ නිමුජ්ජිත්වා පාදෙ අග්ගහෙසි. පිණ්ඩපාතිකො කුම්භීලොති සඤ්ඤාය මහාසද්දමකාසි, තදා නං පුථුජ්ජනොති සඤ්ජානිංසු. චන්දමුඛතිස්සරාජකාලෙ පන මහාවිහාරෙ සඞ්ඝත්ථෙරො ඛීණාසවො දුබ්බලචක්ඛුකො විහාරෙයෙව අච්ඡි. රාජා ථෙරං පරිග්ගණ්හිස්සාමීති භික්ඛූසු භික්ඛාචාරං ගතෙසු අප්පසද්දො උපසඞ්කමිත්වා සප්පො විය පාදෙ අග්ගහෙසි. ථෙරො සිලාථම්භො විය නිච්චලො හුත්වා කො එත්ථාති ආහ ? අහං, භන්තෙ, තිස්සොති. සුගන්ධං වායසි නො තිස්සාති? එවං ඛීණාසවස්ස භයං නාම නත්ථීති.

එකච්චො පන පුථුජ්ජනොපි අතිසූරො හොති නිබ්භයො. සො රජනීයෙන ආරම්මණෙන පරිග්ගණ්හිතබ්බො. වසභරාජාපි හි එකං ථෙරං පරිග්ගණ්හමානො ඝරෙ නිසීදාපෙත්වා තස්ස සන්තිකෙ බදරසාළවං මද්දමානො නිසීදි. මහාථෙරස්ස ඛෙළො චලි, තතො ථෙරස්ස පුථුජ්ජනභාවො ආවිභූතො. ඛීණාසවස්ස හි රසතණ්හා නාම සුප්පහීනා, දිබ්බෙසුපි රසෙසු නිකන්ති නාම න හොති. තස්මා ඉමෙහි උපායෙහි පරිග්ගහෙත්වා සචස්ස භයං වා ඡම්භිතත්තං වා ලොමහංසො වා රසතණ්හා වා උප්පජ්ජති, න ත්වං අරහාති අපනෙතබ්බො. සචෙ පන අභීරූ අච්ඡම්භී අනුත්‍රාසී හුත්වා සීහො විය නිසීදති, දිබ්බාරම්මණෙපි නිකන්තිං න ජනෙති. අයං භික්ඛු සම්පන්නවෙය්‍යාකරණො සමන්තා රාජරාජමහාමත්තාදීහි පෙසිතං සක්කාරං අරහතීති.

පපඤ්චසූදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

ඡබ්බිසොධනසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. සප්පුරිසධම්මසුත්තවණ්ණනා

105. එවං මෙ සුතන්ති සප්පුරිසධම්මසුත්තං. තත්ථ **සප්පුරිසධම්මන්ති** සප්පුරිසානං ධම්මං. **අසප්පුරිසධම්මන්ති** පාපපුරිසානං ධම්මං. එවං මාතිකං ඨපෙත්වාපි පුන යථා නාම මග්ගකුසලො පුරිසො වාමං මුඤ්චිත්වා දක්ඛිණං ගණ්හාති. පඨමං මුඤ්චිතබ්බං කථෙති, එවං පහාතබ්බං ධම්මං පඨමං දෙසෙන්තො **කතමො ච, භික්ඛවෙ, අසප්පුරිසධම්මොති**ආදිමාහ. තත්ථ **උච්චාකුලාති** ඛත්තියකුලා වා බ්‍රාහ්මණකුලා වා. එතදෙව හි කුලද්වයං ''උච්චාකුල''න්ති වුච්චති. **සො තත්ථ පුජ්ජොති** සො භික්ඛු තෙසු භික්ඛූසු පූජාරහො. **අන්තරං කරිත්වාති** අබ්භන්තරං කත්වා.

මහාකුලාති ඛත්තියකුලා වා බ්‍රාහ්මණකුලා වා වෙස්සකුලා වා. ඉදමෙව හි කුලත්තයං ‘‘මහාකුල’’න්ති වුච්චති. **මහාභොගකුලාති** මහන්තෙහි භොගෙහි සමන්නාගතා කුලා. **උළාරභොගකුලාති** උළාරෙහි පණීතෙහි භොගෙහි සම්පන්නකුලා. ඉමස්මිං පදද්වයෙ චත්තාරිපි කුලානි ලබ්භන්ති. යත්ථ කත්ථචි කුලෙ ජාතො හි පුඤ්ඤබලෙහි මහාභොගොපි උළාරභොගොපි හොතියෙව.

106. **යසස්සීති** පරිවාරසම්පන්නො. **අප්පඤ්ඤාතාති** රත්තිං ඛිත්තසරා විය සඞ්ඝසමජ්ඣාදීසු න පඤ්ඤායන්ති. **අප්පෙසක්ඛාති** අප්පපරිවාරා.

107. **ආරඤ්ඤිකොති** සමාදින්නආරඤ්ඤිකධුතඞ්ගො. සෙසධුතඞ්ගෙසුපි එසෙව නයො. ඉමස්මිඤ්ච සුත්තෙ පාළියං නවෙව ධුතඞ්ගානි ආගතානි, විත්ථාරෙන පනෙතානි තෙරස හොන්ති. තෙසු යං වත්තබ්බං, තං සබ්බං සබ්බාකාරෙන **විසුද්ධිමග්ගෙ** ධුතඞ්ගනිද්දෙසෙ වුත්තමෙව.

108. **අතම්මයතාති** තම්මයතා වුච්චති තණ්හා, නිත්තණ්හාති අත්ථො. **අතම්මයතඤ්ඤෙව අන්තරං කරිත්වාති** නිත්තණ්හතංයෙව කාරණං කත්වා අබ්භන්තරං වා කත්වා, චිත්තෙ උප්පාදෙත්වාති අත්ථො.

නිරොධවාරෙ යස්මා අනාගාමිඛීණාසවාව තං සමාපත්තිං සමාපජ්ජන්ති, පුථුජ්ජනස්ස සා නත්ථි, තස්මා අසප්පුරිසවාරො පරිහීනො. **න කිඤ්චි මඤ්ඤතීති** කිඤ්චි පුග්ගලං තීහි මඤ්ඤනාහි න මඤ්ඤති. **න කුහිඤ්චි මඤ්ඤතීති** කිස්මිඤ්චි ඔකාසෙ න මඤ්ඤති. **න කෙනචි මඤ්ඤතීති** කෙනචි වත්ථුනාපි තං පුග්ගලං න මඤ්ඤති. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසූදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

සප්පුරිසධම්මසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. සෙවිතබ්බාසෙවිතබ්බසුත්තවණ්ණනා

109. **එවං මෙ සුතන්ති** සෙවිතබ්බාසෙවිතබ්බසුත්තං. තත්ථ **තඤ්ච අඤ්ඤමඤ්ඤං කායසමාචාරන්ති** අඤ්ඤං සෙවිතබ්බං කායසමාචාරං, අඤ්ඤං අසෙවිතබ්බං වදාමි, සෙවිතබ්බමෙව කෙනචි පරියායෙන අසෙවිතබ්බන්ති, අසෙවිතබ්බං වා සෙවිතබ්බන්ති ච න වදාමීති අත්ථො. වචීසමාචාරාදීසු එසෙව නයො. ඉති භගවා සත්තහි පදෙහි මාතිකං ඨපෙත්වා විත්ථාරතො අවිභජිත්වාව දෙසනං නිට්ඨාපෙසි. කස්මා? සාරිපුත්තත්ථෙරස්ස ඔකාසකරණත්ථං.

113. **මනොසමාචාරෙ** මිච්ඡාදිට්ඨිසම්මාදිට්ඨියො දිට්ඨිපටිලාභවසෙන විසුං අඞ්ගං හුත්වා ඨිතාති න ගහිතා.

114. **චිත්තුප්පාදෙ** අකම්මපථප්පත්තා අභිජ්ඣාදයො වෙදිතබ්බා.

115. සඤ්ඤාපටිලාභවාරෙ **අභිජ්ඣාසහගතාය සඤ්ඤායාති**ආදීනි කාමසඤ්ඤාදීනං දස්සනත්ථං වුත්තානි.

117. **සබ්‍යාබජ්ඣන්ති** සදුක්ඛං. **අපරිනිට්ඨිතභාවායාති** භවානං අපරිනිට්ඨිතභාවාය. එත්ථ ච සබ්‍යාබජ්ඣත්තභාවා නාම චත්තාරො හොන්ති. පුථුජ්ජනොපි හි යො තෙනත්තභාවෙන භවං පරිනිට්ඨාපෙතුං න සක්කොති, තස්ස පටිසන්ධිතො පට්ඨාය අකුසලා ධම්මා වඩ්ඪන්ති, කුසලා ධම්මා ච පරිහායන්ති, සදුක්ඛමෙව අත්තභාවං අභිනිබ්බත්තෙති නාම. තථා සොතාපන්නසකදාගාමිඅනාගාමිනො. පුථුජ්ජනාදයො තාව හොන්තු, අනාගාමී කථං සබ්‍යාබජ්ඣං අත්තභාවං අභිනිබ්බත්තෙති, කථඤ්චස්ස අකුසලා ධම්මා අභිවඩ්ඪන්ති, කුසලා ධම්මා පරිහායන්තීති. අනාගාමීපි හි සුද්ධාවාසෙ නිබ්බත්තො උය්‍යානවිමානකප්පරුක්ඛෙ ඔලොකෙත්වා ‘‘අහො සුඛං අහො සුඛ’’න්ති උදානං උදානෙති, අනාගාමිනො භවලොභො භවතණ්හා අප්පහීනාව හොන්ති, තස්ස අප්පහීනතණ්හතාය අකුසලා වඩ්ඪන්ති නාම, කුසලා පරිහායන්ති නාම, සදුක්ඛමෙව අත්තභාවං අභිනිබ්බත්තෙති, අපරිනිට්ඨිතභවොයෙව හොතීති වෙදිතබ්බො.

අබ්‍යාබජ්ඣන්ති අදුක්ඛං. අයම්පි චතුන්නං ජනානං වසෙන වෙදිතබ්බො. යො හි පුථුජ්ජනොපි තෙනත්තභාවෙන භවං පරිනිට්ඨාපෙතුං සක්කොති, පුන පටිසන්ධිං න ගණ්හාති, තස්ස පටිසන්ධිග්ගහණතො පට්ඨාය අකුසලා පරිහායන්ති, කුසලායෙව වඩ්ඪන්ති, අදුක්ඛමෙව අත්තභාවං නිබ්බත්තෙති, පරිනිට්ඨිතභවොයෙව නාම හොති. තථා සොතාපන්නසකදාගාමිඅනාගාමිනො. සොතාපන්නාදයො තාව හොන්තු, පුථුජ්ජනො කථං අබ්‍යාබජ්ඣඅත්තභාවං නිබ්බත්තෙති, කථඤ්චස්ස අකුසලපරිහානිආදීනි හොන්තීති. පුථුජ්ජනොපි පච්ඡිමභවිකො තෙනත්තභාවෙන භවං පරිනිට්ඨාපෙතුං සමත්ථො හොති. තස්ස අඞ්ගුලිමාලස්ස විය එකෙනූනපාණසහස්සං ඝාතෙන්තස්සාපි අත්තභාවො අබ්‍යාබජ්ඣොයෙව නාම, භවං පරිනිට්ඨාපෙතියෙව නාම. අකුසලමෙව හායති, විපස්සනමෙව ගබ්භං ගණ්හාපෙති නාම.

119. **චක්ඛුවිඤ්ඤෙය්‍යා**න්තිආදීසු යස්මා එකච්චස්ස තස්මිංයෙව රූපෙ රාගාදයො උප්පජ්ජන්ති, අභිනන්දති අස්සාදෙති, අභිනන්දන්තො අස්සාදෙන්තො අනයබ්‍යසනං පාපුණාති, එකච්චස්ස නුප්පජ්ජන්ති, නිබ්බින්දති විරජ්ජති, නිබ්බින්දන්තො විරජ්ජන්තො නිබ්බුතිං පාපුණාති, තස්මා ‘‘තඤ්ච අඤ්ඤමඤ්ඤ’’න්ති න වුත්තං. එස නයො සබ්බත්ථ.

එවං විත්ථාරෙන අත්ථං ආජානෙය්‍යුන්ති එත්ථ කෙ භගවතො ඉමස්ස භාසිතස්ස අත්ථං ආජානන්ති, කෙ න ආජානන්තීති? යෙ තාව ඉමස්ස සුත්තස්ස පාළිඤ්ච අට්ඨකථඤ්ච උග්ගණ්හිත්වා තක්කරා න හොන්ති, යථාවුත්තං අනුලොමපටිපදං න පටිපජ්ජන්ති, තෙ න ආජානන්ති නාම. යෙ පන තක්කරා හොන්ති, යථාවුත්තං අනුලොමපටිපදං පටිපජ්ජන්ති, තෙ ආජානන්ති නාම. එවං සන්තෙපි සපටිසන්ධිකානං තාව දීඝරත්තං හිතාය සුඛාය හොතු, අප්පටිසන්ධිකානං කථං හොතීති. අප්පටිසන්ධිකා අනුපාදානා විය ජාතවෙදා පරිනිබ්බායන්ති, කප්පසතසහස්සානම්පි අච්චයෙන තෙසං පුන දුක්ඛං නාම නත්ථි. ඉති එකංසෙන තෙසංයෙව දීඝරත්තං හිතාය සුඛාය හොති. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසූදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

සෙවිතබ්බාසෙවිතබ්බසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. බහුධාතුකසුත්තවණ්ණනා

124. **එවං මෙ සුත**න්ති බහුධාතුකසුත්තං. තත්ථ **භයානී**තිආදීසු **භය**න්ති චිත්තුත්‍රාසො. **උපද්දවො**ති අනෙකග්ගතාකාරො. **උපසග්ගො**ති උපසට්ඨාකාරො තත්ථ තත්ථ ලග්ගනාකාරො. තෙසං එවං නානත්තං වෙදිතබ්බං – පබ්බතාදිවිසමනිස්සිතා චොරා ජනපදවාසීනං පෙසෙන්ති ‘‘මයං අසුකදිවසෙ නාම තුම්හාකං ගාමං පහරිස්සාමා’’ති. තං පවත්තිං සුතකාලතො පට්ඨාය භයං සන්තාසං ආපජ්ජන්ති. අයං චිත්තුත්‍රාසො නාම. ‘‘ඉධ නො චොරා කුපිතා අනත්ථම්පි ආවහෙය්‍යු’’න්ති හත්ථසාරං ගහෙත්වා ද්විපදචතුප්පදෙහි සද්ධිං අරඤ්ඤං පවිසිත්වා තත්ථ තත්ථ භූමියං නිපජ්ජන්ති, ඩංසමකසාදීහි ඛජ්ජමානා ගුම්බන්තරානි පවිසන්ති, ඛාණුකණ්ටකෙ මද්දන්ති. තෙසං එවං විචරන්තානං වික්ඛිත්තභාවො අනෙකග්ගතාකාරො නාම. තතො චොරෙසු යථාවුත්තෙ දිවසෙ අනාගච්ඡන්තෙසු ‘‘තුච්ඡකසාසනං තං භවිස්සති, ගාමං පවිසිස්සාමා’’ති සපරික්ඛාරා ගාමං පවිසන්ති, අථ තෙසං පවිට්ඨභාවං ඤත්වා ගාමං පරිවාරෙත්වා ද්වාරෙ අග්ගිං දත්වා මනුස්සෙ ඝාතෙත්වා චොරා සබ්බං විභවං විලුම්පෙත්වා ගච්ඡන්ති. තෙසු ඝාතිතාවසෙසා අග්ගිං නිබ්බාපෙත්වා කොට්ඨච්ඡායභිත්තිච්ඡායාදීසු තත්ථ තත්ථ ලග්ගිත්වා නිසීදන්ති නට්ඨං අනුසොචමානා. අයං උපසට්ඨාකාරො ලග්ගනාකාරො නාම.

නළාගාරාති නළෙහි පරිච්ඡන්නා අගාරා, සෙසසම්භාරා පනෙත්ථ රුක්ඛමයා හොන්ති. තිණාගාරෙපි එසෙව නයො. **බාලතො උප්පජ්ජන්තී**ති බාලමෙව නිස්සාය උප්පජ්ජන්ති. බාලො හි අපණ්ඩිතපුරිසො රජ්ජං වා උපරජ්ජං වා අඤ්ඤං වා පන මහන්තං ඨානං පත්ථෙන්තො කතිපයෙ අත්තනා සදිසෙ විධවාපුත්තෙ මහාධුත්තෙ ගහෙත්වා ‘‘එථ අහං තුම්හෙ ඉස්සරෙ කරිස්සාමී’’ති පබ්බතගහනාදීනි නිස්සාය අන්තන්තෙ ගාමෙ පහරන්තො දාමරිකභාවං ජානාපෙත්වා අනුපුබ්බෙන නිගමෙපි ජනපදෙපි පහරති, මනුස්සා ගෙහානි ඡඩ්ඩෙත්වා ඛෙමන්තට්ඨානං පත්ථයමානා පක්කමන්ති, තෙ නිස්සාය වසන්තා භික්ඛූපි භික්ඛුනියොපි අත්තනො අත්තනො වසනට්ඨානානි පහාය පක්කමන්ති. ගතගතට්ඨානෙ භික්ඛාපි සෙනාසනම්පි දුල්ලභං හොති. එවං චතුන්නං පරිසානං භයං ආගතමෙව හොති. පබ්බජිතෙසුපි ද්වෙ බාලා භික්ඛූ අඤ්ඤමඤ්ඤං විවාදං පට්ඨපෙත්වා චොදනං ආරභන්ති . ඉති කොසම්බිවාසිකානං විය මහාකලහො උප්පජ්ජති, චතුන්නං පරිසානං භයං ආගතමෙව හොතීති එවං යානි කානිචි භයානි උප්පජ්ජන්ති, සබ්බානි තානි බාලතො උප්පජ්ජන්තීති වෙදිතබ්බානි.

එතදවොචාති භගවතා ධම්මදෙසනා මත්ථකං අපාපෙත්වාව නිට්ඨාපිතා. යංනූනාහං දසබලං පුච්ඡිත්වා සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණෙනෙවස්ස දෙසනාය පාරිපූරිං කරෙය්‍යන්ති චින්තෙත්වා එතං ‘‘කිත්තාවතා නු ඛො, භන්තෙ’’තිආදිවචනං අවොච.

125. අට්ඨාරසසු ධාතූසු අඩ්ඪෙකාදසධාතුයො රූපපරිග්ගහො, අඩ්ඪට්ඨමකධාතුයො අරූපපරිග්ගහොති රූපාරූපපරිග්ගහොව කථිතො. සබ්බාපි ඛන්ධවසෙන පඤ්චක්ඛන්ධා හොන්ති. පඤ්චපි ඛන්ධා දුක්ඛසච්චං, තෙසං සමුට්ඨාපිකා තණ්හා සමුදයසච්චං, උභින්නං අප්පවත්ති නිරොධසච්චං, නිරොධපජානනා පටිපදා මග්ගසච්චං. ඉති චතුසච්චකම්මට්ඨානං එකස්ස භික්ඛුනො නිග්ගමනං මත්ථකං පාපෙත්වා කථිතං හොති. අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපො, විත්ථාරතො පනෙතා ධාතුයො **විසුද්ධිමග්ගෙ** කථිතාව. **ජානාති පස්සතී**ති සහ විපස්සනාය මග්ගො වුත්තො.

පථවීධාතුආදයො සවිඤ්ඤාණකකායං සුඤ්ඤතො නිස්සත්තතො දස්සෙතුං වුත්තා. තාපි පුරිමාහි අට්ඨාරසහි ධාතූහි පූරෙතබ්බා. පූරෙන්තෙන විඤ්ඤාණධාතුතො නීහරිත්වා පූරෙතබ්බා. විඤ්ඤාණධාතු හෙසා චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදිවසෙන ඡබ්බිධා හොති. තත්ථ චක්ඛුවිඤ්ඤාණධාතුයා පරිග්ගහිතාය තස්සා වත්ථු චක්ඛුධාතු, ආරම්මණං රූපධාතූති ද්වෙ ධාතුයො පරිග්ගහිතාව හොන්ති. එස නයො සබ්බත්ථ. මනොවිඤ්ඤාණධාතුයා පන පරිග්ගහිතාය තස්සා පුරිමපච්ඡිමවසෙන මනොධාතු, ආරම්මණවසෙන ධම්මධාතූති ද්වෙ ධාතුයො පරිග්ගහිතාව

හොන්ති. ඉති ඉමාසු අට්ඨාරසසු ධාතූසු අඞ්ඪෙකාදසධාතුයො රූපපරිග්ගහොති පුරිමනයෙනෙව ඉදම්පි එකස්ස භික්ඛුනො නිග්ගමනං මත්ථකං පාපෙත්වා කථිතං හොති.

සුඛධාතූතිආදීසු සුඛඤ්ච තං නිස්සත්තසුඤ්ඤතට්ඨෙන ධාතු චාති සුඛධාතු. එස නයො සබ්බත්ථ. එත්ථ ච පුරිමා චතස්සො ධාතුයො සප්පටිපක්ඛවසෙන ගහිතා, පච්ඡිමා ද්වෙ සරික්ඛකවසෙන. අවිභූතභාවෙන හි උපෙක්ඛාධාතු අවිජ්ජාධාතුයා සරික්ඛා. එත්ථ ච සුඛදුක්ඛධාතූසු පරිග්ගහිතාසු කායවිඤ්ඤාණධාතු පරිග්ගහිතාව හොති, සෙසාසු පරිග්ගහිතාසු මනොවිඤ්ඤාණධාතු පරිග්ගහිතාව හොති. ඉමාපි ඡ ධාතුයො හෙට්ඨා අට්ඨාරසහියෙව පූරෙතබ්බා. පූරෙන්තෙන උපෙක්ඛාධාතුතො නීහරිත්වා පූරෙතබ්බා. ඉති ඉමාසු අට්ඨාරසසු ධාතූසු අඞ්ඪෙකාදසධාතුයො රූපපරිග්ගහොති පුරිමනයෙනෙව ඉදම්පි එකස්ස භික්ඛුනො නිග්ගමනං මත්ථකං පාපෙත්වා කථිතං හොති.

කාමධාතුආදීනං ද්වෙධාවිතක්කෙ (ම. නි. 1.206) කාමවිතක්කාදීසු වුත්තනයෙනෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො. අභිධම්මෙපි ''තත්ථ කතමා කාමධාතු, කාමපටිසංයුත්තො තක්කො විතක්කො''තිආදිනා (විභ. 182) නයෙනෙව එතාසං විත්ථාරො ආගතොයෙව. ඉමාපි ඡ ධාතුයො හෙට්ඨා අට්ඨාරසහියෙව පූරෙතබ්බා. පූරෙන්තෙන කාමධාතුතො නීහරිත්වා පූරෙතබ්බා. ඉති ඉමාසු අට්ඨාරසසු ධාතූසු අඞ්ඪෙකාදසධාතුයො රූපපරිග්ගහොති පුරිමනයෙනෙව ඉදම්පි එකස්ස භික්ඛුනො නිග්ගමනං මත්ථකං පාපෙත්වා කථිතං හොති.

කාමධාතුආදීසු පඤ්ච කාමාවචරක්ඛන්ධා කාමධාතු නාම, පඤ්ච රූපාවචරක්ඛන්ධා රූපධාතු නාම, චත්තාරො අරූපාවචරක්ඛන්ධා අරූපධාතු නාම. අභිධම්මෙ පන ''තත්ථ කතමා කාමධාතු, හෙට්ඨතො අවීචිනිරයං පරියන්තං කරිත්වා''තිආදිනා (විභ. 182) නයෙන එතාසං විත්ථාරො ආගතොයෙව. ඉමාපි තිස්සො ධාතුයො හෙට්ඨා අට්ඨාරසහියෙව පූරෙතබ්බා. පූරෙන්තෙන කාමධාතුතො නීහරිත්වා පූරෙතබ්බා. ඉති ඉමාසු අට්ඨාරසසු ධාතූසු අඞ්ඪෙකාදසධාතුයො රූපපරිග්ගහොති පුරිමනයෙනෙව ඉදම්පි එකස්ස භික්ඛුනො නිග්ගමනං මත්ථකං පාපෙත්වා කථිතං හොති.

සඞ්ඛතාති පච්චයෙහි සමාගන්ත්වා කතා, පඤ්චන්නං ඛන්ධානමෙතං අධිවචනං. න සඞ්ඛතා **අසඞ්ඛතා**. නිබ්බානස්සෙතං අධිවචනං. ඉමාපි ද්වෙ ධාතුයො හෙට්ඨා අට්ඨාරසහියෙව පූරෙතබ්බා. පූරෙන්තෙන සඞ්ඛතධාතුතො නීහරිත්වා පූරෙතබ්බා. ඉති ඉමාසු අට්ඨාරසසු ධාතූසු අඞ්ඪෙකාදසධාතුයො රූපපරිග්ගහොති පුරිමනයෙනෙව ඉදම්පි එකස්ස භික්ඛුනො නිග්ගමනං මත්ථකං පාපෙත්වා කථිතං හොති.

126. **අජ්ඣත්තිකබාහිරානී**ති අජ්ඣත්තිකානි ච බාහිරානි ච. එත්ථ හි චක්ඛුආදීනි අජ්ඣත්තිකානි ඡ, රූපාදීනි බාහිරානි ඡ. ඉධාපි **ජානාති පස්සතී**ති සහ විපස්සනාය මග්ගො කථිතො.

ඉමස්මිං සති ඉදන්තිආදි මහාතණ්හාසඞ්ඛයෙ විත්ථාරිතමෙව.

127. **අට්ඨානන්**ති හෙතුපටික්ඛෙපො. **අනවකාසො**ති පච්චයපටික්ඛෙපො. උභයෙනාපි කාරණමෙව පටික්ඛිපති. කාරණඤ්හි තදායත්තවුත්තිතාය අත්තනො ඵලස්ස ඨානන්ති ච අවකාසොති ච වුච්චති. **යන්**ති යෙන කාරණෙන. **දිට්ඨිසම්පන්නො**ති මග්ගදිට්ඨියා සම්පන්නො සොතාපන්නො අරියසාවකො. **කඤ්චි සඞ්ඛාරන්**ති චතුභූමකෙසු සඞ්ඛතසඞ්ඛාරෙසු කඤ්චි එකසඞ්ඛාරම්පි. **නිච්චතො උපගච්ඡෙය්‍යා**ති නිච්චොති ගණ්හෙය්‍ය. **නෙතං ඨානං විජ්ජතී**ති එතං කාරණං නත්ථි න උපලබ්භති. **යං පුථුජ්ජනො**ති යෙන කාරණෙන පුථුජ්ජනො. **ඨානමෙතං විජ්ජතී**ති එතං කාරණං අත්ථි. සස්සතදිට්ඨියා හි සො තෙභූමකෙසු සඞ්ඛතසඞ්ඛාරෙසු කඤ්චි සඞ්ඛාරං නිච්චතො ගණ්හෙය්‍යාති අත්ථො. චතුත්ථභූමකසඞ්ඛාරා පන තෙජුස්සදත්තා දිවසං සන්තත්තො අයොගුළො විය මක්ඛිකානං දිට්ඨියා වා අඤ්ඤෙසං වා අකුසලානං ආරම්මණං න හොන්ති. ඉමිනා නයෙන **කඤ්චි සඞ්ඛාරං සුඛතො**තිආදීසුපි අත්ථො වෙදිතබ්බො.

සුඛතො උපගච්ඡෙය්‍යාති ''එකන්තසුඛී අත්තා හොති අරොගො පරං මරණා''ති (ම. නි. 3.21, 22) එවං අත්තදිට්ඨිවසෙන සුඛතො ගාහං සන්ධායෙතං වුත්තං. දිට්ඨිවිප්පයුත්තචිත්තෙන පන අරියසාවකො පරිළාහාභිභූතො පරිළාහවූපසමත්ථං මත්තහත්ථිං පරිත්තාසිතො විය, චොක්ඛබ්‍රාහ්මණො විය ච ගූථං කඤ්චි සඞ්ඛාරං සුඛතො උපගච්ඡති. අත්තවාරෙ කසිණාදිපණ්ණත්තිසඞ්ගහත්ථං සඞ්ඛාරන්ති අවත්වා කඤ්චි ධම්මන්ති වුත්තං. ඉධාපි අරියසාවකස්ස චතුභූමකවසෙන වෙදිතබ්බො, පුථුජ්ජනස්ස තෙභූමකවසෙන. සබ්බවාරෙසු අරියසාවකස්සාපි තෙභූමකවසෙනෙව පරිච්ඡෙදො වට්ටති. යං යඤ්හි පුථුජ්ජනො ගණ්හාති, තතො තතො අරියසාවකො ගාහං විනිවෙඨෙති. පුථුජ්ජනො හි යං යං නිච්චං සුඛං අත්තාති ගණ්හාති, තං තං අරියසාවකො අනිච්චං දුක්ඛං අනත්තාති ගණ්හන්තො තං ගාහං විනිවෙඨෙති.

128. **මාතරන්**තිආදීසු ජනිකාව මාතා, ජනකො පිතා, මනුස්සභූතොව ඛීණාසවො අරහාති අධිප්පෙතො. කිං පන අරියසාවකො අඤ්ඤං ජීවිතා වොරොපෙය්‍යාති? එතම්පි අට්ඨානං. සචෙපි හි භවන්තරගතං අරියසාවකං අත්තනො අරියභාවං අජානන්තම්පි කොචි එවං වදෙය්‍ය ''ඉමං කුන්ථකිපිල්ලිකං ජීවිතා වොරොපෙත්වා සකලචක්කවාළගබ්භෙ චක්කවත්තිරජ්ජං පටිපජ්ජාහී''ති , නෙව සො තං ජීවිතා වොරොපෙය්‍ය. අථාපි නං එවං වදෙය්‍ය ''සචෙ ඉමං න ඝාතෙස්සසි, සීසං තෙ ඡින්දිස්සාමා''ති. සීසමෙවස්ස ඡින්දෙය්‍ය, න ච සො තං ඝාතෙය්‍ය. පුථුජ්ජනභාවස්ස පන

මහාසාවජ්ජභාවදස්සනත්ථං අරියසාවකස්ස ච බලදීපනත්ථමෙතං වුත්තං. අයඤ්හෙත්ථ අධිප්පායො – සාවජ්ජො පුථුජ්ජනභාවො, යත්‍ර හි නාම පුථුජ්ජනො මාතුඝාතාදීනිපි ආනන්තරියානි කරිස්සති. මහාබලො ච අරියසාවකො, යො එතානි කම්මානි න කරොතීති.

දුට්ඨචිත්තොති වධකචිත්තෙන පදුට්ඨචිත්තො. **ලොහිතං උප්පාදෙය්‍යාති** ජීවමානකසරීරෙ ඛුද්දකමක්ඛිකාය පිවනමත්තම්පි ලොහිතං උප්පාදෙය්‍ය. **සඞ්ඝං භින්දෙය්‍යාති** සමානසංවාසකං සමානසීමාය ඨිතං පඤ්චහි කාරණෙහි සඞ්ඝං භින්දෙය්‍ය. වුත්තඤ්හෙතං ''පඤ්චහුපාලි ආකාරෙහි සඞ්ඝො භිජ්ජති. කම්මෙන උද්දෙසෙන වොහරන්තො අනුස්සාවනෙන සලාකග්ගාහෙනා''ති (පරි. 458).

තත්ථ **කම්මෙනාති** අපලොකනාදීසු චතූසු කම්මෙසු අඤ්ඤතරෙන කම්මෙන. **උද්දෙසෙනාති** පඤ්චසු පාතිමොක්ඛුද්දෙසෙසු අඤ්ඤතරෙන උද්දෙසෙන. **වොහරන්තොති** කථයන්තො, තාහි තාහි උප්පත්තීහි අධම්මං ධම්මොතිආදීනි අට්ඨාරස භෙදකරවත්ථූනි දීපෙන්තො. **අනුස්සාවනෙනාති** නනු තුම්හෙ ජානාථ මය්හං උච්චාකුලා පබ්බජිතභාවං බහුස්සුතභාවඤ්ච, මාදිසො නාම උද්ධම්මං උබ්බිනයං සත්ථුසාසනං ගාහෙය්‍යාති චිත්තම්පි උප්පාදෙතුං තුම්හාකං යුත්තං, කිං මය්හං අවීචි නීලුප්පලවනං විය සීතලො, කිං අහං අපායතො න භායාමීතිආදිනා නයෙන කණ්ණමූලෙ වචීභෙදං කත්වා අනුස්සාවනෙන. **සලාකග්ගාහෙනාති** එවං අනුස්සාවෙත්වා තෙසං චිත්තං උපත්ථම්භෙත්වා අනිවත්තිධම්මෙ කත්වා ''ගණ්හථ ඉමං සලාක''න්ති සලාකග්ගාහෙන.

එත්ථ ච කම්මමෙව උද්දෙසො වා පමාණං, වොහාරානුස්සාවනසලාකග්ගාහා පන පුබ්බභාගා. අට්ඨාරසවත්ථුදීපනවසෙන හි වොහරන්තෙන තත්ථ රුචිජනනත්ථං අනුස්සාවෙත්වා සලාකාය ගාහිතායපි අභින්නොව හොති සඞ්ඝො. යදා පන එවං චත්තාරො වා අතිරෙකා වා සලාකං ගාහෙත්වා ආවෙණිකං කම්මං වා උද්දෙසං වා කරොන්ති, තදා සඞ්ඝො භින්නො නාම හොති. එවං දිට්ඨිසම්පන්නො පුග්ගලො සඞ්ඝං භින්දෙය්‍යාති නෙතං ඨානං විජ්ජති. එත්තාවතා මාතුඝාතාදීනි පඤ්ච ආනන්තරියකම්මානි දස්සිතානි හොන්ති, යානි පුථුජ්ජනො කරොති, න අරියසාවකො, තෙසං ආවිභාවත්ථං –

> කම්මතො ද්වාරතො චෙව, කප්පට්ඨිතියතො තථා;
> පාකසාධාරණාදීහි, විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

තත්ථ **කම්මතො** තාව – එත්ථ හි මනුස්සභූතස්සෙව මනුස්සභූතං මාතරං වා පිතරං වා අපි පරිවත්තලිඞ්ගං ජීවිතා වොරොපෙන්තස්ස කම්මං ආනන්තරියං හොති, තස්ස විපාකං පටිබාහිස්සාමීති සකලචක්කවාළං මහාචෙතියප්පමාණෙහි කඤ්චනථූපෙහි පූරෙත්වාපි සකලචක්කවාළං පූරෙත්වා නිසින්නභික්ඛුසඞ්ඝස්ස මහාදානං දත්වාපි බුද්ධස්ස භගවතො සඞ්ඝාටිකණ්ණං අමුඤ්චන්තො විචරිත්වාපි කායස්ස භෙදා නිරයමෙව උපපජ්ජති. යො පන සයං මනුස්සභූතො තිරච්ඡානභූතං මාතරං වා පිතරං වා, සයං වා තිරච්ඡානභූතො මනුස්සභූතං, තිරච්ඡානොයෙව වා තිරච්ඡානභූතං ජීවිතා වොරොපෙති, තස්ස කම්මං ආනන්තරියං න හොති, භාරියං පන හොති, ආනන්තරියං ආහච්චෙව තිට්ඨති. මනුස්සජාතිකානං පන වසෙන අයං පඤ්හො කථිතො.

තත්ථ එළකචතුක්කං සඞ්ගාමචතුක්කං චොරචතුක්කඤ්ච කථෙතබ්බං. එළකං මාරෙමීති අභිසන්ධිනාපි හි එළකට්ඨානෙ ඨිතං මනුස්සො මනුස්සභූතං මාතරං වා පිතරං වා මාරෙන්තො ආනන්තරියං ඵුසති. එළකාභිසන්ධිනා පන මාතාපිතාඅභිසන්ධිනා වා එළකං මාරෙන්තො ආනන්තරියං න ඵුසති. මාතාපිතාඅභිසන්ධිනා මාතාපිතරො මාරෙන්තො ඵුසතෙව. එසෙව නයො ඉතරස්මිම්පි චතුක්කද්වයෙ. යථා ච මාතාපිතූසු, එවං අරහන්තෙපි එතානි චතුක්කානි වෙදිතබ්බානි.

මනුස්සඅරහන්තමෙව මාරෙත්වා ආනන්තරියං ඵුසති, න යක්ඛභූතං. කම්මං පන භාරියං, ආනන්තරියසදිසමෙව. මනුස්සඅරහන්තස්ස ච පුථුජ්ජනකාලෙයෙව සත්ථප්පහාරෙ වා විසෙ වා දින්නෙපි යදි සො අරහත්තං පත්වා තෙනෙව මරති, අරහන්තඝාතො හොතියෙව. යං පන පුථුජ්ජනකාලෙ දින්නං දානං අරහත්තං පත්වා පරිභුඤ්ජති, පුථුජ්ජනස්සෙව දින්නං හොති. සෙසඅරියපුග්ගලෙ මාරෙන්තස්ස ආනන්තරියං නත්ථි. කම්මං පන භාරියං, ආනන්තරියසදිසමෙව.

ලොහිතුප්පාදෙ තථාගතස්ස අභෙජ්ජකායතාය පරූපක්කමෙන චම්මච්ඡෙදං කත්වා ලොහිතපග්ඝරණං නාම නත්ථි. සරීරස්ස පන අන්තොයෙව එකස්මිංයෙව ඨානෙ ලොහිතං සමොසරති. දෙවදත්තෙන පවිද්ධසිලතො භිජ්ජිත්වා ගතා සකලිකාපි තථාගතස්ස පාදන්තං පහරි, ඵරසුනා පහටො විය පාදො අන්තොලොහිතොයෙව අහොසි. තථා කරොන්තස්ස ආනන්තරියං හොති. ජීවකො පන තථාගතස්ස රුචියා සත්ථකෙන චම්මං ඡින්දිත්වා තම්හා ඨානා දුට්ඨලොහිතං නීහරිත්වා ඵාසුමකාසි, තථා කරොන්තස්ස පුඤ්ඤකම්මමෙව හොති.

අථ යෙ ච පරිනිබ්බුතෙ තථාගතෙ චෙතියං භින්දන්ති, බොධිං ඡින්දන්ති ධාතුම්හි උපක්කමන්ති, තෙසං කිං හොතීති? භාරියං කම්මං හොති ආනන්තරියසදිසං. සධාතුකං පන ථූපං වා පටිමං වා බාධමානං බොධිසාඛං ඡින්දිතුං වට්ටති. සචෙපි තත්ථ නිලීනා සකුණා චෙතියෙ වච්චං පාතෙන්ති, ඡින්දිතුං වට්ටතියෙව. පරිභොගචෙතියතො හි සරීරචෙතියං මහන්තතරං. චෙතියවත්ථුං භින්දිත්වා ගච්ඡන්තං බොධිමූලම්පි ඡින්දිත්වා හරිතුං වට්ටති. යා පන බොධිසාඛා බොධිඝරං බාධති, තං ගෙහරක්ඛණත්ථං ඡින්දිතුං න ලභති, බොධිඅත්ථඤ්හි ගෙහං, න ගෙහත්ථාය බොධි.

ආසනඝරෙපි එසෙව නයො. යස්මිං පන ආසනඝරෙ ධාතු නිහිතා හොති, තස්ස රක්ඛණත්ථාය බොධිඝාඛං ඡින්දිතුං වට්ටති. බොධිජග්ගනත්ථං ඔජොහරණසාඛං වා පූතිට්ඨානං වා ඡින්දිතුං වට්ටතියෙව, භගවතො සරීරපටිජග්ගනෙ විය පුඤ්ඤම්පි හොති.

සඞ්ඝභෙදෙ සීමට්ඨකසඞ්ඝෙ අසන්නිපතිතෙ විසුං පරිසං ගහෙත්වා කතවොහාරානුස්සාවන-සලාකග්ගාහස්ස කම්මං වා කරොන්තස්ස, උද්දෙසං වා උද්දිසන්තස්ස භෙදො ච හොති ආනන්තරියකම්මඤ්ච. සමග්ගසඤ්ඤාය පන වට්ටතීති කම්මං කරොන්තස්ස භෙදොව හොති, න ආනන්තරියකම්මං, තථා නවතො ඌනපරිසායං. සබ්බන්තිමෙන පරිච්ඡෙදෙන නවන්නං ජනානං යො සඞ්ඝං භින්දති , තස්ස ආනන්තරියකම්මං හොති. අනුවත්තකානං අධම්මවාදීනං මහාසාවජ්ජකම්මං. ධම්මවාදිනො පන අනවජ්ජා.

තත්ථ නවන්නමෙව සඞ්ඝභෙදෙ ඉදං සුත්තං – ''එකතො උපාලි චත්තාරො හොන්ති, එකතො චත්තාරො, නවමො අනුස්සාවෙති, සලාකං ගාහෙති 'අයං ධම්මො අයං විනයො ඉදං සත්ථුසාසනං, ඉදං ගණ්හථ, ඉමං රොචෙථා'ති, එවං ඛො, උපාලි, සඞ්ඝරාජි චෙව හොති සඞ්ඝභෙදො ච. නවන්නං වා, උපාලි, අතිරෙකනවන්නං වා සඞ්ඝරාජි චෙව හොති සඞ්ඝභෙදො චා''ති (චූළව. 351). එතෙසු පන පඤ්චසු සඞ්ඝභෙදො වචීකම්මං, සෙසානි කායකම්මානීති. එවං කම්මතො විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

ද්වාරතොති සබ්බානෙව චෙතානි කායද්වාරතොපි වචීද්වාරතොපි සමුට්ඨහන්ති. පුරිමානි පනෙත්ථ චත්තාරි ආණත්තිකවිජ්ජාමයපයොගවසෙන වචීද්වාරතො සමුට්ඨහිත්වාපි කායද්වාරමෙව පූරෙන්ති, සඞ්ඝභෙදො හත්ථමුද්දාය භෙදං කරොන්තස්ස කායද්වාරතො සමුට්ඨහිත්වාපි වචීද්වාරමෙව පූරෙතීති. එවමෙත්ථ ද්වාරතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

කප්පට්ඨිතියතොති සඞ්ඝභෙදොයෙව චෙත්ථ කප්පට්ඨිතියො. සණ්ඨහන්තෙ හි කප්පෙ කප්පවෙමජ්ඣෙ වා සඞ්ඝභෙදං කත්වා කප්පවිනාසෙයෙව මුච්චති. සචෙපි හි ස්වෙව කප්පො විනස්සිස්සතීති අජ්ජ සඞ්ඝභෙදං කරොති, ස්වෙව මුච්චති, එකදිවසමෙව නිරයෙ පච්චති. එවං කරණං පන නත්ථි. සෙසානි චත්තාරි කම්මානි ආනන්තරියානෙව හොන්ති, න කප්පට්ඨිතියානීති එවමෙත්ථ කප්පට්ඨිතියතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

පාකතොති යෙන ච පඤ්චපෙ'තානි කම්මානි කතානි හොන්ති, තස්ස සඞ්ඝභෙදොයෙව පටිසන්ධිවසෙන විපච්චති, සෙසානි ''අහොසිකම්මං, නාහොසි කම්මවිපාකො''ති එවමාදීසු සඞ්ඛ්‍යං ගච්ඡන්ති. සඞ්ඝභෙදාභාවෙ ලොහිතුප්පාදො, තදභාවෙ අරහන්තඝාතො, තදභාවෙ ච සචෙ පිතා සීලවා හොති, මාතා දුස්සීලා, නො වා තථා සීලවතී, පිතුඝාතො පටිසන්ධිවසෙන විපච්චති. සචෙ මාතාපිතුඝාතො, ද්වීසුපි සීලෙන වා දුස්සීලෙන වා සමානෙසු මාතුඝාතොව පටිසන්ධිවසෙන විපච්චති . මාතා හි දුක්කරකාරිනී බහූපකාරා ච පුත්තානන්ති එවමෙත්ථ පාකතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

සාධාරණාදීහීති පුරිමානි චත්තාරි සබ්බෙසම්පි ගහට්ඨපබ්බජිතානං සාධාරණානි. සඞ්ඝභෙදො පන ''න ඛො, උපාලි භික්ඛුනී, සඞ්ඝං භින්දති, න සික්ඛමානා, න සාමණෙරො, න සාමණෙරී, න උපාසකො, න උපාසිකා සඞ්ඝං භින්දති, භික්ඛු ඛො, උපාලි, පකතත්තො සමානසංවාසකො සමානසීමායං ඨිතො සඞ්ඝං භින්දතී''ති (චූළව. 351) වචනතො වුත්තප්පකාරස්ස භික්ඛුනොව හොති, න අඤ්ඤස්ස, තස්මා අසාධාරණො. ආදිසද්දෙන සබ්බෙපි තෙ දුක්ඛවෙදනාසහගතා දොසමොහසම්පයුත්තා චාති එවමෙත්ථ සාධාරණාදීහිපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

අඤ්ඤං සත්ථාරන්ති ''අයං මෙ සත්ථා සත්ථුකිච්චං කාතුං අසමත්ථො''ති භවන්තරෙපි අඤ්ඤං තිත්ථකරං ''අයං මෙ සත්ථා''ති එවං ගණ්හෙය්‍ය, නෙතං ඨානං විජ්ජතීති අත්ථො.

129. **එකිස්සා ලොකධාතුයාති** දසසහස්සිලොකධාතුයා. **තීණි හි ඛෙත්තානි** ජාතිඛෙත්තං ආණාඛෙත්තං විසයඛෙත්තං. තත්ථ **ජාතිඛෙත්තං** නාම දසසහස්සී ලොකධාතු. සා හි තථාගතස්ස මාතුකුච්ඡිඔක්කමනකාලෙ නික්ඛමනකාලෙ සම්බොධිකාලෙ ධම්මචක්කප්පවත්තනෙ ආයුසඞ්ඛාරොස්සජ්ජනෙ පරිනිබ්බානෙ ච කම්පති. කොටිසතසහස්සචක්කවාළං පන **ආණාඛෙත්තං** නාම. ආටානාටියමොරපරිත්තධජග්ගපරිත්තරතනපරිත්තාදීනඤ්හි එත්ථ ආණා වත්තති. **විසයඛෙත්තස්ස** පන පරිමාණං නත්ථි. බුද්ධානඤ්හි ''යාවතකං ඤාණං තාවතකං ඤෙය්‍යං, යාවතකං ඤෙය්‍යං තාවතකං ඤාණං, ඤාණපරියන්තිකං ඤෙය්‍යං ඤෙය්‍යපරියන්තිකං ඤාණ''න්ති (පටි. ම. 3.5) වචනතො අවිසයො නාම නත්ථි.

ඉමෙසු පන තීසු ඛෙත්තෙසු ඨපෙත්වා ඉමං චක්කවාළං අඤ්ඤස්මිං චක්කවාළෙ බුද්ධා උප්පජ්ජන්තීති සුත්තං නත්ථි, න උප්පජ්ජන්තීති පන අත්ථි. **තීණි පිටකානි** විනයපිටකං සුත්තන්තපිටකං අභිධම්මපිටකං, **තිස්සො සඞ්ගීතියො** මහාකස්සපත්ථෙරස්ස සඞ්ගීති, යසත්ථෙරස්ස සඞ්ගීති, මොග්ගලිපුත්තතිස්සත්ථෙරස්ස සඞ්ගීතීති. ඉමා තිස්සො සඞ්ගීතියො ආරුළ්හෙ තෙපිටකෙ බුද්ධවචනෙ ඉමං චක්කවාළං මුඤ්චිත්වා අඤ්ඤත්ථ බුද්ධා උප්පජ්ජන්තීති සුත්තං නත්ථි, න උප්පජ්ජන්තීති පන අත්ථි.

අපුබ්බං අචරිමන්ති අපුරෙ අපච්ඡා. එකතො න උප්පජ්ජන්ති, පුරෙ වා පච්ඡා වා උප්පජ්ජන්තීති වුත්තං හොති. තත්ථ හි බොධිපල්ලඞ්කෙ බොධිං අප්පත්වා න උට්ඨහිස්සාමීති නිසින්නකාලතො පට්ඨාය යාව මාතුකුච්ඡිස්මිං පටිසන්ධිග්ගහණං, තාව පුබ්බෙති න වෙදිතබ්බං. බොධිසත්තස්ස හි පටිසන්ධිග්ගහණෙන දසසහස්සචක්කවාළකම්පනෙනෙව ඛෙත්තපරිග්ගහො කතො, අඤ්ඤස්ස බුද්ධස්ස උප්පත්ති නිවාරිතාව හොති. පරිනිබ්බානකාලතො පට්ඨාය යාව සාසපමත්තා ධාතු තිට්ඨති, තාව පච්ඡාති න වෙදිතබ්බං. ධාතූසු හි ඨිතාසු බුද්ධා ඨිතාව හොන්ති. තස්මා එත්ථන්තරෙ අඤ්ඤස්ස බුද්ධස්ස උප්පත්ති නිවාරිතාව හොති. ධාතුපරිනිබ්බානෙ පන ජාතෙ අඤ්ඤස්ස බුද්ධස්ස උප්පත්ති න නිවාරිතා.

තීණි හි අන්තරධානානි නාම පරියත්තිඅන්තරධානං, පටිවෙධඅන්තරධානං, පටිපත්තිඅන්තරධානන්ති. තත්ථ **පරියත්තීති** තීණි පිටකානි. **පටිවෙධොති** සච්චපටිවෙධො. **පටිපත්තීති** පටිපදා. තත්ථ පටිවෙධො ච පටිපත්ති ච හොතිපි න හොතිපි. එකස්මිඤ්හි කාලෙ පටිවෙධධරා භික්ඛූ බහූ හොන්ති, එසො භික්ඛු පුථුජ්ජනොති අඞ්ගුලිං පසාරෙත්වා දස්සෙතබ්බො හොති. ඉමස්මිංයෙව දීපෙ එකවාරෙ පුථුජ්ජනභික්ඛු නාම නාහොසි. පටිපත්තිපූරිකාපි කදාචි බහූ හොන්ති කදාචි අප්පා. ඉති පටිවෙධො ච පටිපත්ති ච හොතිපි න හොතිපි, සාසනට්ඨිතියා පන **පරියත්ති පමාණං**.

පණ්ඩිතො හි තෙපිටකං සුත්වා ද්වෙපි පූරෙති. යථා අම්හාකං බොධිසත්තො ආළාරස්ස සන්තිකෙ පඤ්චාභිඤ්ඤා සත්ත ච සමාපත්තියො නිබ්බත්තෙත්වා නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනසමාපත්තියා පරිකම්මං පුච්ඡි, සො න ජානාමීති ආහ. තතො උදකස්ස සන්තිකං ගන්ත්වා අධිගතං විසෙසං සංසන්දෙත්වා නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනස්ස පරිකම්මං පුච්ඡි, සො ආචික්ඛි, තස්ස වචනසමනන්තරමෙව මහාසත්තො තං සම්පාදෙසි, එවමෙව පඤ්ඤවා භික්ඛු පරියත්තිං සුත්වා ද්වෙපි පූරෙති. තස්මා පරියත්තියා ඨිතාය සාසනං ඨිතං හොති.

යදා පන සා අන්තරධායති, තදා පඨමං **අභිධම්මපිටකං** නස්සති. තත්ථ පට්ඨානං සබ්බපඨමං අන්තරධායති, අනුක්කමෙන පච්ඡා ධම්මසඞ්ගහො, තස්මිං අන්තරහිතෙ ඉතරෙසු ද්වීසු පිටකෙසු ඨිතෙසු සාසනං ඨිතමෙව හොති. තත්ථ සුත්තන්තපිටකෙ අන්තරධායමානෙ පඨමං අඞ්ගුත්තරනිකායො එකාදසකතො පට්ඨාය යාව එකකා අන්තරධායති, තදනන්තරං සංයුත්තනිකායො චක්කපෙය්‍යාලතො පට්ඨාය යාව ඔඝතරණා අන්තරධායති, තදනන්තරං මජ්ඣිමනිකායො ඉන්ද්‍රියභාවනතො පට්ඨාය යාව මූලපරියායා අන්තරධායති, තදනන්තරං දීඝනිකායො දසුත්තරතො පට්ඨාය යාව බ්‍රහ්මජාලා අන්තරධායති. එකිස්සාපි ද්වින්නම්පි ගාථානං පුච්ඡා අද්ධානං ගච්ඡති, සාසනං ධාරෙතුං න සක්කොති සභියපුච්ඡා (සු. නි. සභියසුත්තං) විය ආළවකපුච්ඡා (සු. නි. ආළවකසුත්තං; සං. නි. 1.246) විය ච. එතා කිර කස්සපබුද්ධකාලිකා අන්තරා සාසනං ධාරෙතුං නාසක්ඛිංසු.

ද්වීසු පන පිටකෙසු අන්තරහිතෙසුපි විනයපිටකෙ ඨිතෙ සාසනං තිට්ඨති, පරිවාරඛන්ධකෙසු අන්තරහිතෙසු උභතොවිභඞ්ගෙ ඨිතෙ ඨිතමෙව හොති. උභතොවිභඞ්ගෙ අන්තරහිතෙ මාතිකාය ඨිතායපි ඨිතමෙව හොති. මාතිකාය අන්තරහිතාය පාතිමොක්ඛපබ්බජ්ජඋපසම්පදාසු ඨිතාසු සාසනං තිට්ඨති. ලිඞ්ගමද්ධානං ගච්ඡති, සෙතවත්ථසමණවංසො පන කස්සපබුද්ධකාලතො පට්ඨාය සාසනං ධාරෙතුං නාසක්ඛි. පච්ඡිමකස්ස පන සච්චපටිවෙධතො පච්ඡිමකස්ස සීලභෙදතො ච පට්ඨාය සාසනං ඔසක්කිතං නාම හොති. තතො පට්ඨාය අඤ්ඤස්ස බුද්ධස්ස උප්පත්ති න වාරිතාති.

තීණි පරිනිබ්බානානි නාම කිලෙසපරිනිබ්බානං ඛන්ධපරිනිබ්බානං ධාතුපරිනිබ්බානන්ති. තත්ථ කිලෙසපරිනිබ්බානං බොධිපල්ලඞ්කෙ අහොසි, ඛන්ධපරිනිබ්බානං කුසිනාරායං, ධාතුපරිනිබ්බානං අනාගතෙ භවිස්සති. සාසනස්ස කිර ඔසක්කනකාලෙ ඉමස්මිං තම්බපණ්ණිදීපෙ ධාතුයො සන්නිපතිත්වා මහාචෙතියං ගමිස්සන්ති, මහාචෙතියතො නාගදීපෙ රාජායතනචෙතියං, තතො මහාබොධිපල්ලඞ්කං ගමිස්සන්ති, නාගභවනතොපි දෙවලොකතොපි බ්‍රහ්මලොකතොපි ධාතුයො මහාබොධිපල්ලඞ්කමෙව ගමිස්සන්ති. සාසපමත්තාපි ධාතු අන්තරා න නස්සිස්සති. සබ්බා ධාතුයො මහාබොධිපල්ලඞ්කෙ රාසිභූතා සුවණ්ණක්ඛන්ධො විය එකග්ඝනා හුත්වා ඡබ්බණ්ණරස්මියො විස්සජ්ජෙස්සන්ති, තා දසසහස්සිලොකධාතුං ඵරිස්සන්ති.

තතො දසසහස්සචක්කවාළෙ දෙවතා යො සන්නිපතිත්වා ‘‘අජ්ජ සත්ථා පරිනිබ්බායති, අජ්ජ සාසනං ඔසක්කති, පච්ඡිමදස්සනං දානි ඉදං අම්හාක’’න්ති දසබලස්ස පරිනිබ්බුතදිවසතො මහන්තතරං කාරුඤ්ඤං කරිස්සන්ති. ඨපෙත්වා අනාගාමිඛීණාසවෙ අවසෙසා සකභාවෙන සණ්ඨාතුං න සක්ඛිස්සන්ති. ධාතූසු තෙජොධාතු උට්ඨහිත්වා යාව බ්‍රහ්මලොකා උග්ගච්ඡිස්සති, සාසපමත්තායපි ධාතුයා සති එකජාලාව භවිස්සති, ධාතූසු පරියාදානං ගතාසු පච්ඡිජ්ජිස්සති. එවං මහන්තං ආනුභාවං දස්සෙත්වා ධාතූසු අන්තරහිතාසු සාසනං අන්තරහිතං නාම හොති. යාව එවං න අනන්තරධායති, තාව අචරිමං නාම හොති. එවං අපුබ්බං අචරිමං උප්පජ්ජෙය්‍යුන්ති නෙතං ඨානං විජ්ජති.

කස්මා පන අපුබ්බං අචරිමං න උප්පජ්ජන්තීති. අනච්ඡරියත්තා. බුද්ධා හි අච්ඡරියමනුස්සා. යථාහ – ‘‘එකපුග්ගලො, භික්ඛවෙ, ලොකෙ උප්පජ්ජමානො උප්පජ්ජති අච්ඡරියමනුස්සො, කතමො එකපුග්ගලො, තථාගතො අරහං සම්මාසම්බුද්ධො’’ති (අ. නි. 1.171-174).

යදි ච ද්වෙ වා චත්තාරො වා අට්ඨ වා සොළස වා එකතො උප්පජ්ජෙය්‍යුං, න අච්ඡරියා භවෙය්‍යුං. එකස්මිඤ්හි විහාරෙ ද්වින්නං චෙතියානම්පි ලාභසක්කාරො උළාරො න හොති භික්ඛූපි බහුතාය න අච්ඡරියා ජාතා, එවං බුද්ධාපි

හවෙය්‍යුං. තස්මා න උප්පජ්ජන්ති.

දෙසනාය ච විසෙසාභාවතො. යඤ්හි සතිපට්ඨානාදිභෙදං ධම්මං එකො දෙසෙති, අඤ්ඤෙන උප්පජ්ජිත්වාපි සොව දෙසෙතබ්බො සියා. තතො න අච්ඡරියො සියා, එකස්මිං පන ධම්මං දෙසෙන්තෙ දෙසනාපි අච්ඡරියා හොති.

විවාදාභාවතො ච. බහූසු ච බුද්ධෙසු උප්පජ්ජන්තෙසු බහූනං ආචරියානං අන්තෙවාසිකා විය ‘‘අම්හාකං බුද්ධො පාසාදිකො, අම්හාකං බුද්ධො මධුරස්සරො ලාභී පුඤ්ඤවා’’ති විවදෙය්‍යුං, තස්මාපි එවං න උප්පජ්ජන්ති. අපිචෙතං කාරණං මිලින්දරඤ්ඤා පුට්ඨෙන නාගසෙනත්ථෙරෙන විත්ථාරිතමෙව. වුත්තඤ්හි (මි. ප. 5.1.1) –

‘‘තත්ථ, භන්තෙ නාගසෙන, භාසිතම්පෙතං භගවතා ‘අට්ඨානමෙතං, භික්ඛවෙ, අනවකාසො, යං එකිස්සා ලොකධාතුයා ද්වෙ අරහන්තො සම්මාසම්බුද්ධා අපුබ්බං අචරිමං උප්පජ්ජෙය්‍යුං, නෙතං ඨානං විජ්ජතී’ති. දෙසෙන්තා ච, භන්තෙ නාගසෙන, සබ්බෙපි තථාගතා සත්තතිංස බොධිපක්ඛියධම්මෙ දෙසෙන්ති, කථයමානා ච චත්තාරි අරියසච්චානි කථෙන්ති, සික්ඛාපෙන්තා ච තීසු සික්ඛාසු සික්ඛාපෙන්ති, අනුසාසමානා ච අප්පමාදපටිපත්තියං අනුසාසන්ති. යදි, භන්තෙ නාගසෙන, සබ්බෙසම්පි තථාගතානං එකා දෙසනා එකා කථා එකා සික්ඛා එකා අනුසිට්ඨි, කෙන කාරණෙන ද්වෙ තථාගතා එකක්ඛණෙ නුප්පජ්ජන්ති? එකෙනපි තාව බුද්ධුප්පාදෙන අයං ලොකො ඔභාසජාතො. යදි දුතියො බුද්ධො භවෙය්‍ය, ද්වින්නං පභාය අයං ලොකො භියොසොමත්තාය ඔභාසජාතො භවෙය්‍ය. ඔවදමානා ච ද්වෙ තථාගතා සුඛං ඔවදෙය්‍යුං, අනුසාසමානා ච සුඛං අනුසාසෙය්‍යුං, තත්ථ මෙ කාරණං බ්‍රූහි, යථාහං නිස්සංසයො භවෙය්‍යන්ති.

අයං මහාරාජ දසසහස්සී ලොකධාතු එකබුද්ධධාරණී, එකස්සෙව තථාගතස්ස ගුණං ධාරෙති, යදි දුතියො බුද්ධො උප්පජ්ජෙය්‍ය, නායං දසසහස්සී ලොකධාතු ධාරෙය්‍ය, චලෙය්‍ය කම්පෙය්‍ය නමෙය්‍ය ඔනමෙය්‍ය විනමෙය්‍ය විකිරෙය්‍ය විධමෙය්‍ය විද්ධංසෙය්‍ය, න ඨානමුපගච්ඡෙය්‍ය.

යථා, මහාරාජ, නාවා එකපුරිසසන්ධාරණී භවෙය්‍ය. එකස්මිං පුරිසෙ අභිරූළ්හෙ සා නාවා සමුපාදිකා භවෙය්‍ය. අථ දුතියො පුරිසො ආගච්ඡෙය්‍ය තාදිසො ආයුනා වණ්ණෙන වයෙන පමාණෙන කිසථූලෙන සබ්බඞ්ගපච්චඞ්ගෙන, සො තං නාවං අභිරුහෙය්‍ය. අපිනු සා මහාරාජ, නාවා ද්වින්නම්පි ධාරෙය්‍යාති? න හි, භන්තෙ, චලෙය්‍ය කම්පෙය්‍ය නමෙය්‍ය ඔනමෙය්‍ය විනමෙය්‍ය විකිරෙය්‍ය විධමෙය්‍ය විද්ධංසෙය්‍ය, න ඨානමුපගච්ඡෙය්‍ය, ඔසීදෙය්‍ය උදකෙති. එවමෙව ඛො, මහාරාජ, අයං දසසහස්සී ලොකධාතු එකබුද්ධධාරණී, එකස්සෙව තථාගතස්ස ගුණං ධාරෙති, යදි දුතියො බුද්ධො උප්පජ්ජෙය්‍ය, නායං දසසහස්සී ලොකධාතු ධාරෙය්‍ය, චලෙය්‍ය…පෙ…. න ඨානමුපගච්ඡෙය්‍ය.

යථා වා පන මහාරාජ පුරිසො යාවදත්ථං භොජනං භුඤ්ජෙය්‍ය ඡාදෙන්තං යාවකණ්ඨමභිපූරයිත්වා, සො ධාතො පීණිතො පරිපුණ්ණො නිරන්තරො තන්දිකතො අනොනමිතදණ්ඩජාතො පුනදෙව තත්තකං භොජනං භුඤ්ජෙය්‍ය, අපිනු ඛො, මහාරාජ, පුරිසො සුඛිතො භවෙය්‍යාති? න හි, භන්තෙ, සකිං භුත්තොව මරෙය්‍යාති. එවමෙව ඛො, මහාරාජ, අයං දසසහස්සී ලොකධාතු එකබුද්ධධාරණී …පෙ…. න ඨානමුපගච්ඡෙය්‍යාති.

කිං නු ඛො, භන්තෙ නාගසෙන, අතිධම්මභාරෙන පථවී චලතීති? ඉධ, මහාරාජ, ද්වෙ සකටා රතනපරිපූරිතා භවෙය්‍යුං යාව මුඛසමා. එකස්මා සකටතො රතනං ගහෙත්වා එකස්මිං සකටෙ ආකිරෙය්‍යුං, අපිනු ඛො තං, මහාරාජ, සකටං ද්වින්නම්පි සකටානං රතනං ධාරෙය්‍යාති? න හි, භන්තෙ, නාභිපි තස්ස ඵලෙය්‍ය, අරාපි තස්ස භිජ්ජෙය්‍යුං, නෙමිපි තස්ස ඔපතෙය්‍ය, අක්ඛොපි තස්ස භිජ්ජෙය්‍යාති. කිං නු ඛො, මහාරාජ, අතිරතනභාරෙන සකටං භිජ්ජතීති? ආම, භන්තෙති. එවමෙව ඛො, මහාරාජ, අතිධම්මභාරෙන පථවී චලතීති.

අපිච මහාරාජ ඉමං කාරණං බුද්ධබලපරිදීපනාය ඔසාරිතං, අඤ්ඤම්පි තත්ථ අභිරූපං කාරණං සුණොහි, යෙන කාරණෙන ද්වෙ සම්මාසම්බුද්ධා එකක්ඛණෙ නුප්පජ්ජන්ති. යදි, මහාරාජ, ද්වෙ සම්මාසම්බුද්ධා එකක්ඛණෙ උප්පජ්ජෙය්‍යුං, තෙසං පරිසාය විවාදො උප්පජ්ජෙය්‍ය – ‘‘තුම්හාකං බුද්ධො අම්හාකං බුද්ධො’’ති උභතොපක්ඛජාතා භවෙය්‍යුං. යථා, මහාරාජ, ද්වින්නං බලවාමච්චානං පරිසාය විවාදො උප්පජ්ජෙය්‍ය ‘තුම්හාකං අමච්චො අම්හාකං අමච්චො’ති උභතොපක්ඛජාතා හොන්ති, එවමෙව ඛො, මහාරාජ, යදි, ද්වෙ සම්මාසම්බුද්ධා එකක්ඛණෙ උප්පජ්ජෙය්‍යුං, තෙසං පරිසාය විවාදො උප්පජ්ජෙය්‍ය ‘තුම්හාකං බුද්ධො අම්හාකං බුද්ධො’ති උභතොපක්ඛජාතා භවෙය්‍යුං. ඉදං තාව, මහාරාජ, එකං කාරණං, යෙන කාරණෙන ද්වෙ සම්මාසම්බුද්ධා එකක්ඛණෙ නුප්පජ්ජන්ති.

අපරම්පි, මහාරාජ, උත්තරිං කාරණං සුණොහි, යෙන කාරණෙන ද්වෙ සම්මාසම්බුද්ධා එකක්ඛණෙ නුප්පජ්ජන්ති. යදි, මහාරාජ, ද්වෙ සම්මාසම්බුද්ධා එකක්ඛණෙ උප්පජ්ජෙය්‍යුං, අග්ගො බුද්ධොති යං වචනං, තං මිච්ඡා භවෙය්‍ය. ජෙට්ඨො බුද්ධොති යං වචනං, තං මිච්ඡා භවෙය්‍ය. සෙට්ඨො බුද්ධොති, විසිට්ඨො බුද්ධොති, උත්තමො බුද්ධොති, පවරො බුද්ධොති, අසමො බුද්ධොති, අසමසමො බුද්ධොති, අප්පටිසමො බුද්ධොති, අප්පටිභාගො බුද්ධොති, අප්පටිපුග්ගලො බුද්ධොති යං වචනං , තං මිච්ඡා භවෙය්‍ය. ඉදම්පි ඛො ත්වං, මහාරාජ , කාරණං අත්ථතො සම්පටිච්ඡ, යෙන කාරණෙන ද්වෙ සම්මාසම්බුද්ධා එකක්ඛණෙ නුප්පජ්ජන්ති.

අපිච ඛො මහාරාජ බුද්ධානං භගවන්තානං සභාවපකති එසා, යං එකොයෙව බුද්ධො ලොකෙ උප්පජ්ජති. කස්මා කාරණා? මහන්තතාය සබ්බඤ්ඤුබුද්ධගුණානං. අඤ්ඤම්පි මහාරාජ යං ලොකෙ මහන්තං, තං එකංයෙව හොති. පථවී, මහාරාජ, මහන්තී, සා එකායෙව. සාගරො මහන්තො, සො එකොයෙව. සිනෙරු ගිරිරාජා මහන්තො, සො එකොයෙව. ආකාසො මහන්තො, සො එකොයෙව. සක්කො මහන්තො, සො එකොයෙව. මාරො මහන්තො, සො එකොයෙව. බ්‍රහ්මා මහන්තො, සො එකොයෙව. තථාගතො අරහං සම්මාසම්බුද්ධො මහන්තො, සො එකොයෙව ලොකස්මිං. යත්ථ තෙ උප්පජ්ජන්ති, තත්ථ අඤ්ඤස්ස ඔකාසො න හොති. තස්මා, මහාරාජ, තථාගතො අරහං සම්මාසම්බුද්ධො එකොයෙව ලොකස්මිං උප්පජ්ජතීති. සුකථිතො, භන්තෙ නාගසෙන, පඤ්හො ඔපම්මෙහි කාරණෙහී''ති.

එකිස්සා ලොකධාතුයාති එකස්මිං චක්කවාළෙ. හෙට්ඨා ඉමිනාව පදෙන දසචක්කවාළසහස්සානි ගහිතානි තානිපි, එකචක්කවාළෙනෙව පරිච්ඡින්දිතුං වට්ටන්ති. බුද්ධා හි උප්පජ්ජමානා ඉමස්මිංයෙව චක්කවාළෙ උප්පජ්ජන්ති, උප්පජ්ජනට්ඨානෙ පන වාරිතෙ ඉතො අඤ්ඤෙසු චක්කවාළෙසු නුප්පජ්ජන්තීති වාරිතමෙව හොති.

අපුබ්බං අචරිමන්ති එත්ථ චක්කරතනපාතුභාවතො පුබ්බෙ පුබ්බං, තස්සෙව අන්තරධානතො පච්ඡා චරිමං. තත්ථ ද්විධා චක්කරතනස්ස අන්තරධානං හොති, චක්කවත්තිනො කාලංකිරියතො වා පබ්බජ්ජාය වා. අන්තරධායමානඤ්ච පන තං කාලංකිරියතො වා පබ්බජ්ජතො වා සත්තමෙ දිවසෙ අන්තරධායති, තතො පරං චක්කවත්තිනො පාතුභාවො අවාරිතො.

කස්මා පන එකචක්කවාළෙ ද්වෙ චක්කවත්තිනො නුප්පජ්ජන්තීති . විවාදුපච්ඡෙදතො අච්ඡරියභාවතො චක්කරතනස්ස මහානුභාවතො ච. ද්වීසු හි උප්පජ්ජන්තෙසු ''අම්හාකං රාජා මහන්තො අම්හාකං රාජා මහන්තො''ති විවාදො උප්පජ්ජෙය්‍ය. එකස්මිං දීපෙ චක්කවත්තීති ච එකස්මිං දීපෙ චක්කවත්තීති ච අනච්ඡරියා භවෙය්‍යුං . යො චායං චක්කරතනස්ස ද්විසහස්සදීපපරිවාරෙසු චතූසු මහාදීපෙසු ඉස්සරියානුප්පදානසමත්ථො මහානුභාවො, සො පරිහායෙථ. ඉති විවාදුපච්ඡෙදතො අච්ඡරියභාවතො චක්කරතනස්ස මහානුභාවතො ච න එකචක්කවාළෙ ද්වෙ උප්පජ්ජන්ති.

130. **යං ඉත්ථී අස්ස අරහං සම්මාසම්බුද්ධො**ති එත්ථ තිට්ඨතු තාව සබ්බඤ්ඤුගුණෙ නිබ්බත්තෙත්වා ලොකුත්තාරණසමත්ථො බුද්ධභාවො, පණිධානමත්තම්පි ඉත්ථියා න සම්පජ්ජති.

> මනුස්සත්තං ලිඞ්ගසම්පත්ති, හෙතු සත්ථාරදස්සනං;
> පබ්බජ්ජා ගුණසම්පත්ති, අධිකාරො ච ඡන්දතා;
> අට්ඨධම්මසමොධානා, අභිනීහාරො සමිජ්ඣතීති. (බු. වං. 2.59) –

ඉමානි හි පණිධානසම්පත්තිකාරණානි. ඉති පණිධානම්පි සම්පාදෙතුං අසමත්ථාය ඉත්ථියා කුතො බුද්ධභාවොති ''අට්ඨානමෙතං අනවකාසො යං ඉත්ථී අස්ස අරහං සම්මාසම්බුද්ධො''ති වුත්තං. සබ්බාකාරපරිපූරො ච පුඤ්ඤුස්සයො සබ්බාකාරපරිපූරමෙව අත්තභාවං නිබ්බත්තෙතීති පුරිසොව අරහං හොති සම්මාසම්බුද්ධො.

යං ඉත්ථී රාජා අස්ස චක්කවත්තීතිආදීසුපි යස්මා ඉත්ථියා කොසොහිතවත්ථගුය්හතාදීනං අභාවෙන ලක්ඛණානි න පරිපූරෙන්ති, ඉත්ථිරතනාභාවෙන සත්තරතනසමඞ්ගිතා න සම්පජ්ජති, සබ්බමනුස්සෙහි ච අධිකො අත්තභාවො න හොති, තස්මා ''අට්ඨානමෙතං අනවකාසො යං ඉත්ථී රාජා අස්ස චක්කවත්තී''ති වුත්තං. යස්මා ච සක්කත්තාදීනි තීණි ඨානානි උත්තමානි, ඉත්ථිලිඞ්ගඤ්ච හීනං, තස්මා තස්සා සක්කත්තාදීනිපි පටිසිද්ධානි.

නනු ච යථා ඉත්ථිලිඞ්ගං, එවං පුරිසලිඞ්ගම්පි බ්‍රහ්මලොකෙ නත්ථි? තස්මා ''යං පුරිසො බ්‍රහ්මත්තං කරෙය්‍ය, ඨානමෙතං විජ්ජතී''තිපි න වත්තබ්බං සියාති. නො න වත්තබ්බං. කස්මා? ඉධ පුරිසස්ස තත්ථ නිබ්බත්තනතො. බ්‍රහ්මත්තන්ති හි මහාබ්‍රහ්මත්තං අධිප්පෙතං. ඉත්ථී ච ඉධ ඣානං භාවෙත්වා කාලං කත්වා බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජානං සහබ්‍යතං උපපජ්ජති, න මහාබ්‍රහ්මානං, පුරිසො පන තත්ථ න උප්පජ්ජතීති න වත්තබ්බො. සමානෙපි චෙත්ථ උභයලිඞ්ගාභාවෙ පුරිසසණ්ඨානාව බ්‍රහ්මානො, න ඉත්ථිසණ්ඨානා, තස්මා සුවුත්තමෙවෙතං.

131. **කායදුච්චරිතස්සා**තිආදීසු යථා නිම්බබීජකොසාතකීබීජාදීනි මධුරඵලං න නිබ්බත්තෙන්ති, අසාතං අමධුරමෙව නිබ්බත්තෙන්ති, එවං කායදුච්චරිතාදීනි මධුරවිපාකං න නිබ්බත්තෙන්ති, අමධුරමෙව විපාකං නිබ්බත්තෙන්ති. යථා ච උච්ඡුබීජසාලිබීජාදීනි මධුරං සාදුරසමෙව ඵලං නිබ්බත්තෙන්ති, න අසාතං කටුකං, එවං කායසුචරිතාදීනි මධුරමෙව විපාකං නිබ්බත්තෙන්ති, න අමධුරං. වුත්තම්පි චෙතං –

> ''යාදිසං වපතෙ බීජං, තාදිසං හරතෙ ඵලං;
> කල්‍යාණකාරී කල්‍යාණං, පාපකාරී ච පාපක''න්ති. (සං. නි. 1.256);

තස්මා ''අට්ඨානමෙතං අනවකාසො යං කායදුච්චරිතස්සා''තිආදි වුත්තං.

කායදුච්චරිතසමඞ්ගීතිආදීසු **සමඞ්ගී**ති පඤ්චවිධා සමඞ්ගිතා ආයූහනසමඞ්ගිතා චෙතනාසමඞ්ගිතා කම්මසමඞ්ගිතා විපාකසමඞ්ගිතා, උපට්ඨානසමඞ්ගිතාති. තත්ථ කුසලාකුසලකම්මායූහනක්ඛණෙ **ආයූහනසමඞ්ගිතා**ති වුච්චති. තථා

චෙතනාසමඞ්ගිතා. යාව පන අරහත්තං න පාපුණන්ති, තාව සබ්බෙපි සත්තා පුබ්බෙ උපචිතං විපාකාරහං කම්මං සන්ධාය ''කම්මසමඞ්ගිනො''ති වුච්චන්ති, එසා **කම්මසමඞ්ගිතා. විපාකසමඞ්ගිතා** විපාකක්ඛණෙයෙව වෙදිතබ්බා. යාව පන සත්තා අරහත්තං න පාපුණන්ති, තාව නෙසං තතො තතො චවිත්වා නිරයෙ තාව උප්පජ්ජමානානං අග්ගිජාලලොහකුම්භිආදීහි උපට්ඨානාකාරෙහි නිරයො, ගබ්භසෙය්‍යකත්තං ආපජ්ජමානානං මාතුකුච්ඡි, දෙවෙසු උප්පජ්ජමානානං කප්පරුක්ඛවිමානාදීහි උපට්ඨානාකාරෙහි දෙවලොකොති එවං උප්පත්තිනිමිත්තං උපට්ඨාති, ඉති නෙසං ඉමිනා උප්පත්තිනිමිත්තඋපට්ඨානෙන අපරිමුත්තතා **උපට්ඨානසමඞ්ගිතා** නාම. සා චලති සෙසා නිච්චලා. නිරයෙ හි උපට්ඨිතෙපි දෙවලොකො උපට්ඨාති, දෙවලොකෙ උපට්ඨිතෙපි නිරයො උපට්ඨාති, මනුස්සලොකෙ උපට්ඨිතෙපි තිරච්ඡානයොනි උපට්ඨාති, තිරච්ඡානයොනියා ච උපට්ඨිතායපි මනුස්සලොකො උපට්ඨාතියෙව.

තත්‍රිදං වත්ථු – සොණගිරිපාදෙ කිර අචෙලවිහාරෙ සොණත්ථෙරො නාම එකො ධම්මකථිකො, තස්ස පිතා සුනඛජීවිකො අහොසි. ථෙරො තං පටිබාහන්තොපි සංවරෙ ඨපෙතුං අසක්කොන්තො ''මා නස්සි ජරකො''ති මහල්ලකකාලෙ අකාමකං පබ්බාජෙසි. තස්ස ගිලානසෙය්‍යාය නිපන්නස්ස නිරයො උපට්ඨාති, සොණගිරිපාදතො මහන්තා මහන්තා සුනඛා ආගන්ත්වා ඛාදිතුකාමා විය සම්පරිවාරෙසුං. සො මහාභයභීතො – ''වාරෙහි, තාත සොණ, වාරෙහි, තාත සොණා''ති ආහ. කිං මහාථෙරාති. න පස්සසි තාතාති තං පවත්තිං ආචික්ඛි. සොණත්ථෙරො – ''කථඤ්හි නාම මාදිසස්ස පිතා නිරයෙ නිබ්බත්තිස්සති, පතිට්ඨා'ස්ස භවිස්සාමී''ති සාමණෙරෙහි නානාපුප්ඵානි ආහරාපෙත්වා චෙතියඞ්ගණබොධියඞ්ගණෙසු තලසන්ථරණපූජං ආසනපූජඤ්ච කාරෙත්වා පිතරං මඤ්චෙන චෙතියඞ්ගණං ආහරිත්වා මඤ්චෙ නිසීදාපෙත්වා – ''අයං මහාථෙර-පූජා තුම්හාකං අත්ථාය කතා 'අයං මෙ භගවා දුග්ගතපණ්ණාකාරො'ති වත්වා භගවන්තං වන්දිත්වා චිත්තං පසාදෙහී''ති ආහ. සො මහාථෙරො පූජං දිස්වා තථා කරොන්තො චිත්තං පසාදෙසි, තාවදෙවස්ස දෙවලොකො උපට්ඨාසි, නන්දනවන-චිත්තලතාවන-මිස්සකවන-ඵාරුසකවනවිමානානි චෙව නාටකානි ච පරිවාරෙත්වා ඨිතානි විය අහෙසුං. සො ''අපෙථ අපෙථ සොණා''ති ආහ. කිමිදං ථෙරාති? එතා තෙ, තාත, මාතරො ආගච්ඡන්තීති . ථෙරො ''සග්ගො උපට්ඨිතො මහාථෙරස්සා''ති චින්තෙසි. එවං උපට්ඨානසමඞ්ගිතා චලතීති වෙදිතබ්බා. එතාසු සමඞ්ගිතාසු ඉධ ආයූහනචෙතනාකම්මසමඞ්ගිතාවසෙන කායදුච්චරිතසමඞ්ගීතිආදි වුත්තං.

132. **එවං වුත්තෙ ආයස්මා ආනන්දොති** ''එවං භගවතා ඉමස්මිං සුත්තෙ වුත්තෙ ථෙරො ආදිතො පට්ඨාය සබ්බසුත්තං සමන්නාහරිත්වා එවං සස්සිරිකං කත්වා දෙසිතසුත්තස්ස නාම භගවතා නාමං න ගහිතං. හන්දස්ස නාමං ගණ්හාපෙස්සාමී''ති චින්තෙත්වා භගවන්තං එතදවොච.

තස්මා තිහ ත්වන්තිආදීසු අයං අත්ථයොජනා –

ආනන්ද, යස්මා ඉමස්මිං ධම්මපරියායෙ ''අට්ඨාරස ඛො ඉමා, ආනන්ද, ධාතුයො, ඡ ඉමා, ආනන්ද, ධාතුයො''ති එවං බහුධාතුයො විභත්තා, තස්මා තිහ ත්වං ඉමං ධම්මපරියායං **බහුධාතුකොති**පි නං ධාරෙහි. යස්මා පනෙත්ථ ධාතුආයතනපටිච්චසමුප්පාදට්ඨානාට්ඨානවසෙන චත්තාරො පරිවට්ටා කථිතා , තස්මා **චතුපරිවට්ටොති**පි නං ධාරෙහි. යස්මා ච ආදාසං ඔලොකෙන්තස්ස මුඛනිමිත්තං විය ඉමං ධම්මපරියායං ඔලොකෙන්තස්ස එතෙ ධාතුආදයො අත්ථා පාකටා හොන්ති, තස්මා **ධම්මාදාසොති**පි නං ධාරෙහි. යස්මා ච යථා නාම පරසෙනමද්දනා යොධා සඞ්ගාමතූරියං පග්ගහෙත්වා පරසෙනං පවිසිත්වා සපත්තෙ මද්දිත්වා අත්තනො ජයං ගණ්හන්ති, එවමෙව කිලෙසසෙනමද්දනා යොගිනො ඉධ වුත්තවසෙන විපස්සනං පග්ගහෙත්වා කිලෙසෙ මද්දිත්වා අත්තනො අරහත්තජයං ගණ්හන්ති, තස්මා **අමතදුන්දුභීති**පි නං ධාරෙහි. යස්මා ච යථා සඞ්ගාමයොධා පඤ්චාවුධං ගහෙත්වා පරසෙනං විද්ධංසෙත්වා ජයං ගණ්හන්ති, එවං යොගිනොපි ඉධ වුත්තං විපස්සනාවුධං ගහෙත්වා කිලෙසසෙනං විද්ධංසෙත්වා අරහත්තජයං ගණ්හන්ති. තස්මා **අනුත්තරො සඞ්ගාමවිජයොති**පි නං ධාරෙහීති.

පපඤ්චසූදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

බහුධාතුකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. ඉසිගිලිසුත්තවණ්ණනා

133. **එවං මෙ සුතන්ති** ඉසිගිලිසුත්තං. තත්ථ **අඤ්ඤාව සමඤ්ඤා අහොසීති** ඉසිගිලිස්ස ඉසිගිලීති සමඤ්ඤාය උප්පන්නකාලෙ වෙභාරො න වෙභාරොති පඤ්ඤායිත්ථ, අඤ්ඤායෙවස්ස සමඤ්ඤා අහොසි. **අඤ්ඤා පඤ්ඤත්තීති** ඉදං පුරිමපදස්සෙව වෙවචනං. සෙසෙසුපි එසෙව නයො.

තදා කිර භගවා සායන්හසමයෙ සමාපත්තිතො වුට්ඨාය ගන්ධකුටිතො නික්ඛමිත්වා යස්මිං ඨානෙ නිසින්නානං පඤ්ච පබ්බතා පඤ්ඤායන්ති, තත්ථ භික්ඛුසඞ්ඝපරිවුතො නිසීදිත්වා ඉමෙ පඤ්ච පබ්බතෙ පටිපාටියා ආචික්ඛි. තත්ථ න භගවතො පබ්බතෙහි අත්ථො අත්ථි, ඉති ඉමෙසු පන පබ්බතෙසු පටිපාටියා කථියමානෙසු ඉසිගිලිස්ස ඉසිගිලිභාවො කථෙතබ්බො හොති. තස්මිං කථියමානෙ පදුමවතියා පුත්තානං පඤ්චසතානං පච්චෙකබුද්ධානං නාමානි චෙව පදුමවතියා ච පත්ථනා කථෙතබ්බා භවිස්සතීති භගවා ඉමං පඤ්ච පබ්බතපටිපාටිං ආචික්ඛි.

පවිසන්තා දිස්සන්ති පවිට්ඨා න දිස්සන්තීති යථාඵාසුකට්ඨානෙ පිණ්ඩාය චරිත්වා කතභත්තකිච්චා ආගන්ත්වා චෙතියගබ්භෙ යමකමහාද්වාරං විවරන්තා විය තං පබ්බතං ද්වෙධා කත්වා අන්තො පවිසිත්වා රත්තිට්ඨානදිවාට්ඨානානි මාපෙත්වා තත්ථ වසිංසු, තස්මා එවමාහ. **ඉමෙ ඉසීති** ඉමෙ පච්චෙකබුද්ධඉසී.

කදා පන තෙ තත්ථ වසිංසු? අතීතෙ කිර අනුප්පන්නෙ තථාගතෙ බාරාණසිං උපනිස්සාය එකස්මිං ගාමකෙ එකා කුලධීතා ඛෙත්තං රක්ඛමානා එකස්ස පච්චෙකබුද්ධස්ස පඤ්චහි ලාජාසතෙහි සද්ධිං එකං පදුමපුප්ඵං දත්වා පඤ්ච පුත්තසතානි පත්ථෙසි. තස්මිංයෙව ච ඛණෙ පඤ්චසතා මිගලුද්දකා මධුරමංසං දත්වා ‘‘එතිස්සා පුත්තා භවෙය්‍යාමා’’ති පත්ථයිංසු. සා යාවතායුකං ඨත්වා දෙවලොකෙ නිබ්බත්තා, තතො චුතා ජාතස්සරෙ පදුමගබ්භෙ නිබ්බත්ති. තමෙකො තාපසො දිස්වා පටිජග්ගි, තස්සා විචරන්තියාව පාදුද්ධාරෙ පාදුද්ධාරෙ භූමිතො පදුමානි උට්ඨහන්ති. එකො වනචරකො දිස්වා බාරාණසිරඤ්ඤො ආරොචෙසි. රාජා නං ආහරාපෙත්වා අග්ගමහෙසිං අකාසි, තස්සා ගබ්භො සණ්ඨාසි. මහාපදුමකුමාරො මාතුකුච්ඡියං වසි, සෙසා ගබ්භමලං නිස්සා නිබ්බත්තා. වයප්පත්තා උය්‍යානෙ පදුමස්සරෙ කීළන්තා එකෙකස්මිං පදුමෙ නිසීදිත්වා ඛයවයං පට්ඨපෙත්වා පච්චෙකබොධිඤාණං නිබ්බත්තයිංසු. අයං තෙසං බ්‍යාකරණගාථා අහොසි –

> ‘‘සරොරුහං පදුමපලාසපත්තජං, සුපුප්ඵිතං භමරගණානුචිණ්ණං;
> අනිච්චතායුපගතං විදිත්වා, එකො චරෙ ඛග්ගවිසාණකප්පො’’ති.

තස්මිං කාලෙ තෙ තත්ථ වසිංසු, තදා චස්ස පබ්බතස්ස ඉසිගිලීති සමඤ්ඤා උදපාදි.

135. **යෙ සත්තසාරාති** අරිට්ඨො උපරිට්ඨො තගරසිඛී යසස්සී සුදස්සනො පියදස්සී ගන්ධාරො පිණ්ඩොලො උපාසභො නීතො තථො සුතවා භාවිතත්තොති තෙරසන්නං පච්චෙකබුද්ධානං නාමානි වත්වා ඉදානි තෙසඤ්ච අඤ්ඤෙසඤ්ච ගාථාබන්ධෙන නාමානි ආචික්ඛන්තො **යෙ සත්තසාරාති**ආදිමාහ . තත්ථ **සත්තසාරාති** සත්තානං සාරභූතා. **අනීඝාති** නිද්දුක්ඛා. **නිරාසාති** නිත්තණ්හා.

ද්වෙ ජාලිනොති චූළජාලි මහාජාලීති ද්වෙ ජාලිනාමකා. **සන්තචිත්තොති** ඉදම්පි එකස්ස නාමමෙව. **පස්සි ජහි උපධිදුක්ඛමූලන්ති** එත්ථ පස්සි නාම සො පච්චෙකබුද්ධො, දුක්ඛස්ස පන මූලං උපධිං ජහීති අයමස්ස ථුති. **අපරාජිතොතිපි** එකස්ස නාමමෙව.

සත්ථා පවත්තා සරභඞ්ගො ලොමහංසො උච්චඞ්ගමායොති ඉමෙ පඤ්ච ජනා. **අසිතො අනාසවො මනොමයොති** ඉමෙපි තයො ජනා. **මානච්ඡිදො ච බන්ධුමාති** බන්ධුමා නාම එකො, මානස්ස පන ඡින්නත්තා මානච්ඡිදොති වුත්තො. **තදාධිමුත්තොතිපි** නාමමෙව.

කෙතුම්භරාගො ච මාතඞ්ගො අරියොති ඉමෙ තයො ජනා. **අථච්චුතොති** අථ අච්චුතො. **අච්චුතගාමබ්‍යාමඞ්කොති** ඉමෙ ද්වෙ ජනා. **ඛෙමාභිරතො ච සොරතොති** ඉමෙ ද්වෙයෙව.

සය්හො අනොමනික්කමොති සය්හො නාම සො බුද්ධො, අනොමවීරියත්තා පන අනොමනික්කමොති වුත්තො. **ආනන්දො නන්දො උපනන්දො ද්වාදසාති** චත්තාරො ආනන්දා, චත්තාරො නන්දා චත්තාරො උපනන්දාති එවං ද්වාදස. **භාරද්වාජො අන්තිමදෙහධාරීති** භාරද්වාජො නාම සො බුද්ධො. **අන්තිමදෙහධාරීති** ථුති.

තණ්හච්ඡිදොති සිඛරිස්සායං ථුති. **වීතරාගොති** මඞ්ගලස්ස ථුති. **උසභච්ඡිදා ජාලිනිං දුක්ඛමූලන්ති** උසභො නාම සො බුද්ධො දුක්ඛමූලභූතං ජාලිනිං අච්ඡිදාති අත්ථො. **සන්තං පදං අජ්ඣගමොපනීතොති** උපනීතො නාම සො බුද්ධො සන්තං පදං අජ්ඣගමා. **වීතරාගොතිපි** එකස්ස නාමමෙව. **සුවිමුත්තචිත්තොති** අයං කණ්හස්ස ථුති.

එතෙ ච අඤ්ඤෙ චාති එතෙ පාළියං ආගතා ච පාළියං අනාගතා අඤ්ඤෙ ච එතෙසං එකනාමකායෙව. ඉමෙසු හි පඤ්චසු පච්චෙකබුද්ධසතෙසු ද්වෙපි තයොපි දසපි ද්වාදසපි ආනන්දාදයො විය එකනාමකා අහෙසුං. ඉති පාළියං ආගතනාමෙහෙව සබ්බෙසං නාමානි වුත්තානි හොන්තීති ඉතො පරං විසුං විසුං අවත්වා ‘‘එතෙ ච අඤ්ඤෙ චා’’ති ආහ. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසූදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

ඉසිගිලිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. මහාචත්තාරීසකසුත්තවණ්ණනා

136. **එවං මෙ සුතන්ති** මහාචත්තාරීසකසුත්තං. තත්ථ **අරියන්ති** නිද්දොසං ලොකුත්තරං, නිද්දොසඤ්හි ‘‘අරිය’’න්ති වුච්චති. **සම්මාසමාධින්ති** මග්ගසමාධිං. **සඋපනිසන්ති** සපච්චයං. **සපරික්ඛාරන්ති** සපරිවාරං.

පරික්ඛතාති පරිවාරිතා. **සම්මාදිට්ඨි පුබ්බඞ්ගමා හොතීති** ද්විධා සම්මාදිට්ඨි පුබ්බඞ්ගමා හොති පුරෙචාරිකා විපස්සනාසම්මාදිට්ඨි ච මග්ගසම්මාදිට්ඨි ච. විපස්සනාසම්මාදිට්ඨි තෙභූමකසඞ්ඛාරෙ අනිච්චාදිවසෙන පරිවීමංසති; මග්ගසම්මාදිට්ඨි පන පරිවීමංසනපරියොසානෙ භූමිලද්ධං වට්ටං සමුග්ඝාටයමානා වූපසමයමානා සීතුදකඝටසහස්සං මත්ථකෙ ආසිඤ්චමානා විය උප්පජ්ජති. යථා හි ඛෙත්තං කුරුමානො කස්සකො පඨමං අරඤ්ඤෙ රුක්ඛෙ ඡින්දති, පච්ඡා අග්ගිං දෙති, සො අග්ගි පඨමං ඡින්නෙ රුක්ඛෙ අනවසෙසෙ ඣාපෙති, එවමෙව විපස්සනාසම්මාදිට්ඨි පඨමං අනිච්චාදිවසෙන සඞ්ඛාරෙ වීමංසති, මග්ගසම්මාදිට්ඨි තාය වීමංසනත්ථං සඞ්ඛාරෙ පුන අප්පවත්තිවසෙන සමුග්ඝාටයමානා උප්පජ්ජති, සා දුවිධාපි ඉධ අධිප්පෙතා.

මිච්ඡාදිට්ඨීති පජානාතීති මිච්ඡාදිට්ඨිං අනිච්චං දුක්ඛං අනත්තාති ලක්ඛණපටිවෙධෙන ආරම්මණතො පජානාති, සම්මාදිට්ඨිං කිච්චතො අසම්මොහතො පජානාති. **සාස්ස හොති සම්මාදිට්ඨීති** සා එවං පජානනා අස්ස සම්මාදිට්ඨි නාම හොති.

ද්වායං වදාමීති ද්වයං වදාමි, දුවිධකොට්ඨාසං වදාමීති අත්ථො. **පුඤ්ඤභාගියාති** පුඤ්ඤකොට්ඨාසභූතා. **උපධිවෙපක්කාති** උපධිසඞ්ඛාතස්ස විපාකස්ස දායිකා.

පඤ්ඤා පඤ්ඤින්ද්‍රියන්තිආදීසු විභජිත්වා විභජිත්වා අමතද්වාරං පඤ්ඤපෙති දස්සෙතීති **පඤ්ඤා**. තස්මිං අත්ථෙ ඉන්දත්තං කරොතීති **පඤ්ඤින්ද්‍රියං**. අවිජ්ජාය න කම්පතීති **පඤ්ඤාබලං**. බොජ්ඣඞ්ගප්පත්තා හුත්වා චතුසච්චධම්මෙ විචිනාතීති **ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣඞ්ගො**. මග්ගසම්පත්තියා පසට්ඨා සොභනා දිට්ඨීති **සම්මාදිට්ඨි**. අරියමග්ගස්ස අඞ්ගන්ති **මග්ගඞ්ගං. සොති** සො භික්ඛු. **පහානායාති** පජහනත්ථාය. **උපසම්පදායාති** පටිලාභත්ථාය. **සම්මාවායාමොති** නිය්‍යානිකො කුසලවායාමො. **සතොති** සතියා සමන්නාගතො හුත්වා. **අනුපරිධාවන්ති අනුපරිවත්තන්තීති** සහජාතා ච පුරෙජාතා ච හුත්වා පරිවාරෙන්ති. එත්ථ හි සම්මාවායාමො ච සම්මාසති ච ලොකුත්තරසම්මාදිට්ඨිං සහජාතා පරිවාරෙන්ති රාජානං විය එකරථෙ ඨිතා අසිග්ගාහඡත්තග්ගාහා. විපස්සනාසම්මාදිට්ඨි පන පුරෙජාතා හුත්වා පරිවාරෙති රථස්ස පුරතො පත්තිකාදයො විය. දුතියපබ්බතො පට්ඨාය පන සම්මාසඞ්කප්පාදීනං තයොපි සහජාතපරිවාරාව හොන්තීති වෙදිතබ්බා.

137. **මිච්ඡාසඞ්කප්පොති පජානාතීති** මිච්ඡාසඞ්කප්පං අනිච්චං දුක්ඛං අනත්තාති ලක්ඛණපටිවෙධෙන ආරම්මණතො පජානාති සම්මාසඞ්කප්පං කිච්චතො අසම්මොහතො පජානාති. ඉතො අපරෙසු සම්මාවාචාදීසුපි එවමෙව යොජනා වෙදිතබ්බා. කාමසඞ්කප්පාදයො ද්වෙධාවිතක්කසුත්තෙ (ම. නි. 1.206) වුත්තායෙව.

තක්කොතිආදීසු තක්කනවසෙන **තක්කො**. ස්වෙව ච උපසග්ගෙන පදං වඩ්ඪෙත්වා **විතක්කොති** වුත්තො, ස්වෙව සඞ්කප්පනවසෙන **සඞ්කප්පො**. එකග්ගො හුත්වා ආරම්මණෙ අප්පෙතීති **අප්පනා** . උපසග්ගෙන පන පදං වඩ්ඪෙත්වා **බ්‍යප්පනාති** වුත්තං. **චෙතසො අභිනිරොපනාති** චිත්තස්ස අභිනිරොපනා. විතක්කස්මිඤ්හි සති විතක්කො ආරම්මණෙ චිත්තං අභිනිරොපෙති විතක්කෙ පන අසති අත්තනොයෙව ධම්මතාය චිත්තං ආරම්මණං අභිරුහති ජාතිසම්පන්නො අභිඤ්ඤාතපුරිසො විය රාජගෙහං. අනභිඤ්ඤාතස්ස හි පටිහාරෙන වා දොවාරිකෙන වා අත්ථො හොති, අභිඤ්ඤාතං ජාතිසම්පන්නං සබ්බෙ රාජරාජමහාමත්තා ජානන්තීති අත්තනොව ධම්මතාය නික්ඛමති චෙව පවිසති ච, එවංසම්පදමිදං වෙදිතබ්බං. වාචං සඞ්ඛරොතීති **වචීසඞ්ඛාරො**. එත්ථ ච ලොකියවිතක්කො වාචං සඞ්ඛරොති, න ලොකුත්තරො. කිඤ්චාපි න සඞ්ඛරොති, වචීසඞ්ඛාරොත්වෙව ච පනස්ස නාමං හොති. **සම්මාසඞ්කප්පං අනුපරිධාවන්තීති** ලොකුත්තරසම්මාසඞ්කප්පං පරිවාරෙන්ති. එත්ථ ච තයොපි නෙක්ඛම්මසඞ්කප්පාදයො පුබ්බභාගෙ නානාචිත්තෙසු ලබ්භන්ති, මග්ගක්ඛණෙ පන තිණ්ණම්පි කාමසඞ්කප්පාදීනඤ්ච පදච්ඡෙදං සමුග්ඝාතං කරොන්තො මග්ගඞ්ගං පූරයමානො එකොව සම්මාසඞ්කප්පො උප්පජ්ජිත්වා නෙක්ඛම්මසඞ්කප්පාදිවසෙන තීණි නාමානි ලභති. පරතො සම්මාවාචාදීසුපි එසෙව නයො.

138. **මුසාවාදා වෙරමණීති**ආදීසු විරතිපි චෙතනාපි වට්ටති. **ආරතීති**ආදීසු වචීදුච්චරිතෙහි ආරකා රමතීති **ආරති**. විනා තෙහි රමතීති **විරති**. තතො තතො පටිනිවත්තාව හුත්වා තෙහි විනා රමතීති **පටිවිරති**. උපසග්ගවසෙන වා පදං වඩ්ඪිතං, සබ්බමිදං ඔරමනභාවස්සෙව අධිවචනං. වෙරං මණති විනාසෙතීති **වෙරමණි**. ඉදම්පි ඔරමනස්සෙව වෙවචනං.

139. **පාණාතිපාතා වෙරමණීති**ආදීසුපි චෙතනා විරතීති උභයම්පි වට්ටතියෙව.

140. **කුහනාති**ආදීසු තිවිධෙන කුහනවත්ථුනා ලොකං එතාය කුහයන්ති විම්හාපයන්තීති **කුහනා**. ලාභසක්කාරත්ථිකා හුත්වා එතාය ලපන්තීති **ලපනා**. නිමිත්තං සීලමෙතෙසන්ති නෙමිත්තිකා, තෙසං භාවො **නෙමිත්තිකතා**. නිප්පෙසො සීලමෙතෙසන්ති නිප්පෙසිකා, තෙසං භාවො **නිප්පෙසිකතා**. ලාභෙන ලාභං නිජිගීසන්ති මග්ගන්ති පරියෙසන්තීති ලාභෙන ලාභං නිජිගීසනා, තෙසං භාවො **ලාභෙන ලාභං නිජිගීසනතා**. අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපො, විත්ථාරෙන පනෙතා කුහනාදිකා **විසුද්ධිමග්ගෙ** සීලනිද්දෙසෙයෙව පාළිඤ්ච **අට්ඨකථඤ්ච** ආහරිත්වා පකාසිතා. **මිච්ඡාආජීවස්ස පහානායාති** එත්ථ න කෙවලං පාළියං ආගතොව මිච්ඡාආජීවො, ආජීවහෙතු පන පවත්තිතා පාණාතිපාතාදයො සත්තකම්මපථචෙතනාපි මිච්ඡාආජීවොව. තාසංයෙව සත්තන්නං චෙතනානං පදපච්ඡෙදං සමුග්ඝාතං කුරුමානං මග්ගඞ්ගං පූරයමානා උප්පන්නා විරති සම්මාආජීවො නාම.

141. **සම්මාදිට්ඨිස්සාති** මග්ගසම්මාදිට්ඨියං ඨිතස්ස පුග්ගලස්ස. **සම්මාසඞ්කප්පො පහොතීති** මග්ගසම්මාසඞ්කප්පො පහොති, ඵලසම්මාදිට්ඨිස්සපි ඵලසම්මාසඞ්කප්පො පහොතීති එවං සබ්බපදෙසු අත්ථො වෙදිතබ්බො. **සම්මාඤාණස්ස සම්මාවිමුත්තීති** එත්ථ පන මග්ගසම්මාසමාධිම්හි ඨිතස්ස මග්ගපච්චවෙක්ඛණං සම්මාඤාණං පහොති, ඵලසම්මාසමාධිම්හි ඨිතස්ස ඵලපච්චවෙක්ඛණං සම්මාඤාණං පහොති. මග්ගපච්චවෙක්ඛණසම්මාඤාණෙ ච ඨිතස්ස මග්ගසම්මාවිමුත්ති පහොති, ඵලපච්චවෙක්ඛණසම්මාඤාණෙ ඨිතස්ස ඵලසම්මාවිමුත්ති පහොතීති අත්ථො. එත්ථ ච ඨපෙත්වා අට්ඨ ඵලඞ්ගානි සම්මාඤාණං පච්චවෙක්ඛණං කත්වා සම්මාවිමුත්තිං ඵලං කාතුං වට්ටතීති වුත්තං.

142. **සම්මාදිට්ඨිස්ස , භික්ඛවෙ, මිච්ඡාදිට්ඨි නිජ්ජිණ්ණා හොතීති**ආදීසු අවසෙසනිකායභාණකා ඵලං කථිතන්ති වදන්ති, මජ්ඣිමභාණකා පන දසන්නං නිජ්ජරවත්ථූනං ආගතට්ඨානෙ මග්ගො කථිතොති වදන්ති. තත්ථ දස්සනට්ඨෙන **සම්මාදිට්ඨි** වෙදිතබ්බා, විදිතකරණට්ඨෙන **සම්මාඤාණං,** තදධිමුත්තට්ඨෙන **සම්මාවිමුත්ති.**

වීසති කුසලපක්ඛාති සම්මාදිට්ඨිආදයො දස, ''සම්මාදිට්ඨිපච්චයා ච අනෙකෙ කුසලා ධම්මා''තිආදිනා නයෙන වුත්තා දසාති එවං වීසති කුසලපක්ඛා හොන්ති. **වීසති අකුසලපක්ඛාති** ''මිච්ඡාදිට්ඨි නිජ්ජිණ්ණා හොති''තිආදිනා නයෙන වුත්තා මිච්ඡාදිට්ඨිආදයො දස, ''යෙ ච මිච්ඡාදිට්ඨිපච්චයා අනෙකෙ පාපකා''තිආදිනා වුත්තා දස චාති එවං වීසති අකුසලපක්ඛා වෙදිතබ්බා. **මහාචත්තාරීසකොති** මහාවිපාකදානෙන මහන්තානං කුසලපක්ඛිකානඤ්චෙව අකුසලපක්ඛිකානඤ්ච චත්තාරීසාය ධම්මානං පකාසිතත්තා මහාචත්තාරීසකොති.

ඉමස්මිඤ්ච පන සුත්තෙ පඤ්ච සම්මාදිට්ඨියො කථිතා විපස්සනාසම්මාදිට්ඨි කම්මස්සකතාසම්මාදිට්ඨි මග්ගසම්මාදිට්ඨි ඵලසම්මාදිට්ඨි පච්චවෙක්ඛණාසම්මාදිට්ඨීති. තත්ථ ''මිච්ඡාදිට්ඨිං මිච්ඡාදිට්ඨීති පජානාති''තිආදිනා නයෙන වුත්තා විපස්සනාසම්මාදිට්ඨි නාම. ''අත්ථි දින්න''න්තිආදිනා නයෙන වුත්තා කම්මස්සකතාසම්මාදිට්ඨි නාම. ''සම්මාදිට්ඨිස්ස, භික්ඛවෙ, සම්මාසඞ්කප්පො පහොති''ති එත්ථ පන මග්ගසම්මාදිට්ඨි ඵලසම්මාදිට්ඨීති ද්වෙපි කථිතා. ''සම්මාඤාණං පහොති''ති. එත්ථ පන පච්චවෙක්ඛණාසම්මාදිට්ඨි කථිතාති වෙදිතබ්බා.

143. **සම්මාදිට්ඨිං චෙ භවං ගරහතීති** මිච්ඡාදිට්ඨි නාමායං සොභනාති වදන්තොපි සම්මාදිට්ඨි නාමායං න සොභනාති වදන්තොපි සම්මාදිට්ඨිං ගරහති නාම. **ඔක්කලාති** ඔක්කලජනපදවාසිනො. **වස්සභඤ්ඤාති** වස්සො ච භඤ්ඤො චාති ද්වෙ ජනා. **අහෙතුවාදාති** නත්ථි හෙතු නත්ථි පච්චයො සත්තානං විසුද්ධියාති එවමාදිවාදිනො. **අකිරියවාදාති** කරොතො න කරීයති පාපන්ති එවං කිරියපටික්ඛෙපවාදිනො. **නත්ථිකවාදාති** නත්ථි දින්නන්තිආදිවාදිනො. තෙ ඉමෙසු තීසුපි දස්සනෙසු ඔක්කන්තනියාමා අහෙසුං. කථං පනෙතෙසු නියාමො හොතීති. යො හි එවරූපං ලද්ධිං ගහෙත්වා රත්තිට්ඨානදිවාට්ඨානෙ නිසින්නො සජ්ඣායති වීමංසති, තස්ස ''නත්ථි හෙතු නත්ථි පච්චයො කරොතො න කරීයති පාපං, නත්ථි දින්නං, කායස්ස භෙදා උච්ඡිජ්ජතී''ති තස්මිං ආරම්මණෙ මිච්ඡාසති සන්තිට්ඨති, චිත්තං එකග්ගං හොති, ජවනානි ජවන්ති. පඨමජවනෙ සතෙකිච්ඡො හොති, තථා දුතියාදීසු. සත්තමෙ බුද්ධානම්පි අතෙකිච්ඡො අනිවත්තී අරිට්ඨකණ්ඩකසදිසො හොති.

තත්ථ කොචි එකං දස්සනං ඔක්කමති, කොචි ද්වෙ, කොචි තීණිපි, නියතමිච්ඡාදිට්ඨිකොව හොති, පත්තො සග්ගමග්ගාවරණඤ්චෙව මොක්ඛමග්ගාවරණඤ්ච. අභබ්බො තස්ස අත්තභාවස්ස අනන්තරං සග්ගම්පි ගන්තුං, පගෙව මොක්ඛං, වට්ටඛාණු නාමෙස සත්තො පථවීගොපකො, යෙභුය්‍යෙන එවරූපස්ස භවතො වුට්ඨානං නත්ථි. වස්සභඤ්ඤාපි එදිසා අහෙසුං. **නින්දාබ්‍යාරොසඋපාරම්භභයාති** අත්තනො නින්දාභයෙන ඝට්ටනභයෙන උපවාදභයෙන චාති අත්ථො. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසූදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

මහාචත්තාරීසකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. ආනාපානස්සතිසුත්තවණ්ණනා

144. **එවං මෙ සුතන්ති** ආනාපානස්සතිසුත්තං. තත්ථ **අඤ්ඤෙහි චාති** ඨපෙත්වා පාළියං ආගතෙ දස ථෙරෙ අඤ්ඤෙහිපි අභිඤ්ඤාතෙහි බහූහි සාවකෙහි සද්ධිං. තදා කිර මහා භික්ඛුසඞ්ඝො අහොසි අපරිච්ඡින්නගණනො.

ඔවදන්ති අනුසාසන්තීති ආමිසසඞ්ගහෙන ධම්මසඞ්ගහෙන චාති ද්වීහි සඞ්ගහෙහි සඞ්ගණ්හිත්වා කම්මට්ඨානොවාදානුසාසනීහි ඔවදන්ති ච අනුසාසන්ති ච. **තෙ චාති** චකාරො ආගමසන්ධිමත්තං. **උළාරං පුබ්බෙනාපරං විසෙසං ජානන්තීති** සීලපරිපූරණාදිතො පුබ්බවිසෙසතො උළාරතරං අපරං කසිණපරිකම්මාදිවිසෙසං ජානන්තීති අත්ථො.

145. **ආරද්ධොති** තුට්ඨො. **අප්පත්තස්ස පත්තියාති** අප්පත්තස්ස අරහත්තස්ස පාපුණනත්ථං. සෙසපදද්වයෙපි අයමෙව අත්ථො. **කොමුදිං චාතුමාසිනින්ති** පච්ඡිමකත්තිකචාතුමාසපුණ්ණමං. සා හි කුමුදානං අත්ථිතාය කොමුදී,

චතුන්නං වස්සිකානං මාසානං පරියොසානත්තා චාතුමාසිනීති වුච්චති. **ආගමෙස්සාමීති** උදික්ඛිස්සාමි, අජ්ජ අපවාරෙත්වා යාව සා ආගච්ඡති, තාව කත්ථචි අගන්ත්වා ඉධෙව වසිස්සාමීති අත්ථො. ඉති භික්ඛූනං පවාරණසඞ්ගහං අනුජානන්තො එවමාහ.

පවාරණසඞ්ගහො නාම ඤත්තිදුතියෙන කම්මෙන දියාති කස්ස පනෙස දියාති, කස්ස න දියාතීති. අකාරකස්ස තාව බාලපුථුජ්ජනස්ස න දියාති, තථා ආරද්ධවිපස්සකස්ස චෙව අරියසාවකස්ස ච. යස්ස පන සමථො වා තරුණො හොති විපස්සනා වා, තස්ස දියාති. භගවාපි තදා භික්ඛූනං චිත්තාචාරං පරිවීමංසන්තො සමථවිපස්සනානං තරුණභාවං ඤත්වා – ''මයි අජ්ජ පවාරෙන්තෙ දිසාසු වස්සංවුට්ඨා භික්ඛූ ඉධ ඔසරිස්සන්ති. තතො ඉමෙ භික්ඛූ වුඩ්ඪතරෙහි භික්ඛූහි සෙනාසනෙ ගහිතෙ විසෙසං නිබ්බත්තෙතුං න සක්ඛිස්සන්ති. සචෙපි චාරිකං පක්කමිස්සාමි, ඉමෙසං වසනට්ඨානං දුල්ලභමෙව භවිස්සති. මයි පන අපවාරෙන්තෙ භික්ඛූපි ඉමං සාවත්ථිං න ඔසරිස්සන්ති, අහම්පි චාරිකං න පක්කමිස්සාමි, එවං ඉමෙසං භික්ඛූනං වසනට්ඨානං අපලිබුද්ධං භවිස්සති. තෙ අත්තනො අත්තනො වසනට්ඨානෙ ඵාසු විහරන්තා සමථවිපස්සනා ථාමජාතා කත්වා විසෙසං නිබ්බත්තෙතුං සක්ඛිස්සන්ති''ති සො තංදිවසං අපවාරෙත්වා කත්තිකපුණ්ණමායං පවාරෙස්සාමීති භික්ඛූනං පවාරණසඞ්ගහං අනුජානි. පවාරණසඞ්ගහස්මිඤ්හි ලද්ධෙ යස්ස නිස්සයපටිපන්නස්ස ආචරියුපජ්ඣායා පක්කමන්ති, සොපි ''සචෙ පතිරූපො නිස්සයදායකො ආගමිස්සති, තස්ස සන්තිකෙ නිස්සයං ගණ්හිස්සාමී''ති යාව ගිම්හානං පච්ඡිමමාසා වසිතුං ලභති. සචෙපි සට්ඨිවස්සා භික්ඛූ ආගච්ඡන්ති, තස්ස සෙනාසනං ගහෙතුං න ලභන්ති. අයඤ්ච පන පවාරණසඞ්ගහො එකස්ස දින්නොපි සබ්බෙසං දින්නොයෙව හොති.

සාවත්ථිං ඔසරන්තීති භගවතා පවාරණසඞ්ගහො දින්නොති සුතසුතට්ඨානෙයෙව යථාසභාවෙන එකං මාසං වසිත්වා කත්තිකපුණ්ණමාය උපොසථං කත්වා ඔසරන්තෙ සන්ධාය ඉදං වුත්තං. **පුබ්බෙනාපරන්ති** ඉධ තරුණසමථවිපස්සනාසු කම්මං කත්වා සමථවිපස්සනා ථාමජාතා අකංසු, අයං පුබ්බෙ විසෙසො නාම. තතො සමාහිතෙන චිත්තෙන සඞ්ඛාරෙ සම්මසිත්වා කෙචි සොතාපත්තිඵලං…පෙ…. කෙචි අරහත්තං සච්ඡිකරිංසු. අයං අපරො උළාරො විසෙසො නාම.

146. අලන්ති යුත්තං. **යොජනගණනානීති** එකං යොජනං යොජනමෙව, දසපි යොජනානි යොජනානෙව, තතො උද්ධං යොජනගණනානීති වුච්චන්ති. ඉධ පන යොජනසතම්පි යොජනසහස්සම්පි අධිප්පෙතං. **පුටොසෙනාපීති** පුටොසං වුච්චති පාථෙය්‍යං. තං පාථෙය්‍යං ගහෙත්වාපි උපසඞ්කමිතුං යුත්තමෙවාති අත්ථො. ''පුටංසෙනා''තිපි පාඨො, තස්සත්ථො – පුටො අංසෙ අස්සාති පුටංසො, තෙන පුටංසෙන, අංසෙ පාථෙය්‍යපුටං වහන්තෙනාපීති වුත්තං හොති.

147. ඉදානි එවරූපෙහි චරණෙහි සමන්නාගතා එත්ථ භික්ඛූ අත්ථීති දස්සෙතුං **සන්ති, භික්ඛවෙ**තිආදිමාහ. තත්ථ **චතුන්නං සතිපට්ඨානානන්ති**ආදීනි තෙසං භික්ඛූනං අභිනිවිට්ඨකම්මට්ඨානදස්සනත්ථං වුත්තානි. තත්ථ සත්තතිංස බොධිපක්ඛියධම්මා ලොකියලොකුත්තරා කථිතා. තත්‍ර හි යෙ භික්ඛූ තස්මිං ඛණෙ මග්ගං භාවෙන්ති, තෙසං ලොකුත්තරා හොන්ති. ආරද්ධවිපස්සකානං ලොකියා. **අනිච්චසඤ්ඤාභාවනානුයොගන්ති** එත්ථ සඤ්ඤාසීසෙන විපස්සනා කථිතා . යස්මා පනෙත්ථ ආනාපානකම්මට්ඨානවසෙන අභිනිවිට්ඨාව බහූ භික්ඛූ, තස්මා සෙසකම්මට්ඨානානි සඞ්ඛෙපෙන කථෙත්වා ආනාපානකම්මට්ඨානං විත්ථාරෙන කථෙන්තො **ආනාපානස්සති, භික්ඛවෙ**තිආදිමාහ. ඉදං පන ආනාපානකම්මට්ඨානං සබ්බාකාරෙන **විසුද්ධිමග්ගෙ** විත්ථාරිතං, තස්මා තත්ථ වුත්තනයෙනෙවස්ස පාළිත්ථො ච භාවනානයො ච වෙදිතබ්බො.

149. **කායඤ්ඤතරන්ති** පථවීකායාදීසු චතූසු කායෙසු අඤ්ඤතරං වදාමි, වායො කායං වදාමීති අත්ථො. අථ වා රූපායතනං…පෙ…. කබළීකාරො ආහාරොති පඤ්චවීසති රූපකොට්ඨාසා රූපකායො නාම. තෙසු ආනාපානං ඵොට්ඨබ්බායතනෙ සඞ්ගහිතත්තා කායඤ්ඤතරං හොති, තස්මාපි එවමාහ. **තස්මාතිහාති** යස්මා චතූසු කායෙසු අඤ්ඤතරං වායොකායං, පඤ්චවීසතිරූපකොට්ඨාසෙ වා රූපකායෙ අඤ්ඤතරං ආනාපානං අනුපස්සති, තස්මා කායෙ කායානුපස්සීති අත්ථො. එවං සබ්බත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. **වෙදනාඤ්ඤතරන්ති** තීසු වෙදනාසු අඤ්ඤතරං, සුඛවෙදනං සන්ධායෙතං වුත්තං. **සාධුකං මනසිකාරන්ති** පීතිපටිසංවෙදිතාදිවසෙන උප්පන්නං සුන්දරමනසිකාරං. කිං පන මනසිකාරො සුඛවෙදනා හොතීති. න හොති, දෙසනාසීසං පනෙතං. යථෙව හි ''අනිච්චසඤ්ඤාභාවනානුයොගමනුයුත්තා''ති එත්ථ සඤ්ඤානාමෙන පඤ්ඤා වුත්තා, එවමිධාපි මනසිකාරනාමෙන වෙදනා වුත්තාති වෙදිතබ්බා. එතස්මිං චතුක්කෙ පඨමපදෙ පීතිසීසෙන වෙදනා වුත්තා, දුතියපදෙ සුඛන්ති සරූපෙනෙව වුත්තා. චිත්තසඞ්ඛාරපදද්වයෙ ''සඤ්ඤා ච වෙදනා ච චෙතසිකා, එතෙ ධම්මා චිත්තපටිබද්ධා චිත්තසඞ්ඛාරා''ති (පටි. ම. 1.174) වචනතො ''විතක්කවිචාරෙ ඨපෙත්වා සබ්බෙපි චිත්තසම්පයුත්තකා ධම්මා චිත්තසඞ්ඛාරෙ සඞ්ගහිතා''ති වචනතො චිත්තසඞ්ඛාරනාමෙන වෙදනා වුත්තා. තං සබ්බං මනසිකාරනාමෙන සඞ්ගහෙත්වා ඉධ ''සාධුකං මනසිකාර''න්ති ආහ.

එවං සන්තෙපි යස්මා එසා වෙදනා ආරම්මණං න හොති, තස්මා වෙදනානුපස්සනා න යුජ්ජතීති. නො න යුජ්ජති, සතිපට්ඨානවණ්ණනායම්පි හි ''තංතංසුඛාදීනං වත්ථුං ආරම්මණං කත්වා වෙදනාව වෙදයති, තං පන වෙදනාපවත්තිං උපාදාය 'අහං වෙදයාමී'ති වොහාරමත්තං හොතී''ති වුත්තං . අපිච පීතිපටිසංවෙදීතිආදීනං අත්ථවණ්ණනායමෙතස්ස පරිහාරො වුත්තොයෙව. වුත්තඤ්හෙතං විසුද්ධිමග්ගෙ –

‘‘ද්වීහාකාරෙහි පීති පටිසංවිදිතා හොති ආරම්මණතො ච අසම්මොහතො ච. කථං ආරම්මණතො පීති පටිසංවිදිතා හොති? සප්පීතිකෙ ද්වෙ ඣානෙ සමාපජ්ජති, තස්ස සමාපත්තික්ඛණෙ ඣානපටිලාභෙන ආරම්මණතො පීති පටිසංවිදිතා හොති ආරම්මණස්ස පටිසංවිදිතත්තා. කථං අසම්මොහතො (පීති පටිසංවිදිතා හොති)? සප්පීතිකෙ ද්වෙ ඣානෙ සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨාය ඣානසම්පයුත්තං පීතිං ඛයතො වයතො සම්මසති, තස්ස විපස්සනාක්ඛණෙ ලක්ඛණපටිවෙධා අසම්මොහතො පීති පටිසංවිදිතා හොති. වුත්තම්පි චෙතං පටිසම්භිදායං ‘දීඝං අස්සාසවසෙන චිත්තස්ස එකග්ගතං අවික්ඛෙපං පජානතො සති උපට්ඨිතා හොති, තාය සතියා, තෙන ඤාණෙන සා පීති පටිසංවිදිතා හොතී’ති. එතෙනෙව නයෙන අවසෙසපදානිපි අත්ථතො වෙදිතබ්බානී’’ති.

ඉති යථෙව ඣානපටිලාභෙන ආරම්මණතො පීතිසුඛචිත්තසඞ්ඛාරා පටිසංවිදිතා හොන්ති, එවං ඉමිනාපි ඣානසම්පයුත්තෙන වෙදනාසඞ්ඛාතමනසිකාරපටිලාභෙන ආරම්මණතො වෙදනා පටිසංවිදිතා හොති. තස්මා සුවුත්තමෙතං හොති ‘‘වෙදනාසු වෙදනානුපස්සී තස්මිං සමයෙ භික්ඛු විහරතී’’ති.

නාහං, භික්ඛවෙ, මුට්ඨස්සතිස්ස අසම්පජානස්සාති එත්ථ අයමධිප්පායො – යස්මා චිත්තපටිසංවෙදී අස්සසිස්සාමීතිආදිනා නයෙන පවත්තො භික්ඛු කිඤ්චාපි අස්සාසපස්සාසනිමිත්තං ආරම්මණං කරොති, තස්ස පන චිත්තස්ස ආරම්මණෙ සතිඤ්ච සම්පජඤ්ඤඤ්ච උපට්ඨපෙත්වා පවත්තනතො චිත්තෙ චිත්තානුපස්සීයෙව නාමෙස හොති. න හි මුට්ඨස්සතිස්ස අසම්පජානස්ස ආනාපානස්සතිභාවනා අත්ථි. තස්මා ආරම්මණතො චිත්තපටිසංවිදිතාදිවසෙන චිත්තෙ චිත්තානුපස්සී තස්මිං සමයෙ භික්ඛු විහරතීති. **සො යං තං අභිජ්ඣාදොමනස්සානං පහානං, තං පඤ්ඤාය දිස්වා සාධුකං අජ්ඣුපෙක්ඛිතා හොතී**ති එත්ථ අභිජ්ඣාය කාමච්ඡන්දනීවරණං, දොමනස්සවසෙන බ්‍යාපාදනීවරණං දස්සිතං. ඉදඤ්හි චතුක්කං විපස්සනාවසෙනෙව වුත්තං, ධම්මානුපස්සනා ච නීවරණපබ්බාදිවසෙන ඡබ්බිධා හොති, තස්සා නීවරණපබ්බං ආදි, තස්සපි ඉදං නීවරණද්වයං ආදි, ඉති ධම්මානුපස්සනාය ආදිං දස්සෙතුං ‘‘අභිජ්ඣාදොමනස්සාන’’න්ති ආහ. **පහාන**න්ති අනිච්චානුපස්සනාය නිච්චසඤ්ඤං පජහතීති එවං පහානකරඤාණං අධිප්පෙතං. **තං පඤ්ඤාය දිස්වා**ති තං අනිච්චවිරාගනිරොධපටිනිස්සග්ගාඤාණසඞ්ඛාතං පහානඤාණං අපරාය විපස්සනාපඤ්ඤාය, තම්පි අපරායාති එවං විපස්සනාපරම්පරං දස්සෙති. **අජ්ඣුපෙක්ඛිතා හොතී**ති යඤ්ච සමථපටිපන්නං අජ්ඣුපෙක්ඛති, යඤ්ච එකතො උපට්ඨානං අජ්ඣුපෙක්ඛතීති ද්විධා අජ්ඣුපෙක්ඛති නාම. තත්ථ සහජාතානම්පි අජ්ඣුපෙක්ඛනා හොති ආරම්මණස්සපි අජ්ඣුපෙක්ඛනා, ඉධ ආරම්මණඅජ්ඣුපෙක්ඛනා අධිප්පෙතා. **තස්මාතිහ, භික්ඛවෙ**ති යස්මා අනිච්චානුපස්සී අස්සසිස්සාමීතිආදිනා නයෙන පවත්තො න කෙවලං නීවරණාදිධම්මෙ, අභිජ්ඣාදොමනස්සසීසෙන පන වුත්තානං ධම්මානං පහානඤාණම්පි පඤ්ඤාය දිස්වා අජ්ඣුපෙක්ඛිතා හොති, තස්මා ‘‘ධම්මෙසු ධම්මානුපස්සී තස්මිං සමයෙ භික්ඛු විහරතී’’ති වෙදිතබ්බො.

150. **පවිචිනතී**ති අනිච්චාදිවසෙන පවිචිනති. ඉතරං පදද්වයං එතස්සෙව වෙවචනං. **නිරාමිසා**ති නික්කිලෙසා. **පස්සම්භතී**ති කායිකචෙතසිකදරථපටිප්පස්සද්ධියා කායොපි චිත්තම්පි පස්සම්භති. **සමාධියතී**ති සම්මා ඨපියති, අප්පනාපත්තං විය හොති. **අජ්ඣුපෙක්ඛිතා හොතී**ති සහජාතඅජ්ඣුපෙක්ඛනාය අජ්ඣුපෙක්ඛිතා හොති.

එවං චුද්දසවිධෙන කායපරිග්ගාහකස්ස භික්ඛුනො තස්මිං කායෙ සති සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගො, සතියා සම්පයුත්තං ඤාණං ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣඞ්ගො, තංසම්පයුත්තමෙව කායිකචෙතසිකවීරියං වීරියසම්බොජ්ඣඞ්ගො, පීති, පස්සද්ධි, චිත්තෙකග්ගතා සමාධිසම්බොජ්ඣඞ්ගො, ඉමෙසං ඡන්නං සම්බොජ්ඣඞ්ගානං අනොසක්කනඅනතිවත්තනසඞ්ඛාතො මජ්ඣත්තාකාරො උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣඞ්ගො. යථෙව හි සමප්පවත්තෙසු අස්සෙසු සාරථිනො ‘‘අයං ඔලීයතී’’ති තුදනං වා, ‘‘අයං අතිධාවතී’’ති ආකඩ්ඪනං වා නත්ථි, කෙවලං එවං පස්සමානස්ස ඨිතාකාරොව හොති, එවමෙව ඉමෙසං ඡන්නං සම්බොජ්ඣඞ්ගානං අනොසක්කනඅනතිවත්තනසඞ්ඛාතො මජ්ඣත්තාකාරො උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣඞ්ගො නාම හොති. එත්තාවතා කිං කථිතං? එකචිත්තක්ඛණිකා නානාරසලක්ඛණා විපස්සනාසම්බොජ්ඣඞ්ගා නාම කථිතා.

152. **විවෙකනිස්සිත**න්තිආදීනි වුත්තත්ථානෙව. එත්ථ පන ආනාපානපරිග්ගාහිකා සති ලොකියා හොති, ලොකියා ආනාපානා ලොකියසතිපට්ඨානං පරිපූරෙන්ති, ලොකියා සතිපට්ඨානා ලොකුත්තරබොජ්ඣඞ්ගෙ පරිපූරෙන්ති, ලොකුත්තරා බොජ්ඣඞ්ගා විජ්ජාවිමුත්තිඵලනිබ්බානං පරිපූරෙන්ති. ඉති ලොකියස්ස ආගතට්ඨානෙ ලොකියං කථිතං, ලොකුත්තරස්ස ආගතට්ඨානෙ ලොකුත්තරං කථිතන්ති. ථෙරො පනාහ ‘‘අඤ්ඤත්ථ එවං හොති, ඉමස්මිං පන සුත්තෙ ලොකුත්තරං උපරි ආගතං, ලොකියා ආනාපානා ලොකියසතිපට්ඨානෙ පරිපූරෙන්ති, ලොකියා සතිපට්ඨානා ලොකියෙ බොජ්ඣඞ්ගෙ පරිපූරෙන්ති, ලොකියා බොජ්ඣඞ්ගා ලොකුත්තරං විජ්ජාවිමුත්තිඵලනිබ්බානං පරිපූරෙන්ති, විජ්ජාවිමුත්තිපදෙන හි ඉධ විජ්ජාවිමුත්තිඵලනිබ්බානං අධිප්පෙත’’න්ති.

පපඤ්චසූදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

ආනාපානස්සතිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. කායගතාසතිසුත්තවණ්ණනා

153-4. **එවං මෙ සුතන්ති** කායගතාසතිසුත්තං. තත්ථ **ගෙහසිතාති** පඤ්චකාමගුණනිස්සිතා. **සරසඞ්කප්පාති** ධාවනසඞ්කප්පා. සරන්තීති හි සරා, ධාවන්තීති අත්ථො. **අජ්ඣත්තමෙවාති** ගොචරජ්ඣත්තස්මිංයෙව. **කායගතාසතින්ති** කායපරිග්ගාහිකම්පි කායාරම්මණම්පි සතිං. කායපරිග්ගාහිකන්ති වුත්තෙ සමථො කථිතො හොති, කායාරම්මණන්ති වුත්තෙ විපස්සනා. උභයෙන සමථවිපස්සනා කථිතා හොන්ති.

පුන චපරං…පෙ…. එවම්පි, භික්ඛවෙ, භික්ඛු කායගතාසතිං භාවෙතීති සතිපට්ඨානෙ වුද්දසවිධෙන කායානුපස්සනා කථිතා.

156. **අන්තොගධාවාස්සාති** තස්ස භික්ඛුනො භාවනාය අබ්භන්තරගතාව හොන්ති. **විජ්ජාභාගියාති** එත්ථ සම්පයොගවසෙන විජ්ජං භජන්තීති විජ්ජාභාගියා. විජ්ජාභාගෙ විජ්ජාකොට්ඨාසෙ වත්තන්තීතිපි විජ්ජාභාගියා. තත්ථ විපස්සනාඤාණං, මනොමයිද්ධි, ඡ අභිඤ්ඤාති අට්ඨ විජ්ජා. පුරිමෙන අත්ථෙන තාහි සම්පයුත්තධම්මාපි විජ්ජාභාගියා. පච්ඡිමෙන අත්ථෙන තාසු යා කාචි එකා විජ්ජා විජ්ජා, සෙසා විජ්ජාභාගියාති එවං විජ්ජාපි විජ්ජාය සම්පයුත්තා ධම්මාපි විජ්ජාභාගියාතෙව වෙදිතබ්බා. **චෙතසා ඵුටොති** එත්ථ දුවිධං ඵරණං ආපොඵරණඤ්ච, දිබ්බචක්ඛුඵරණඤ්ච, තත්ථ ආපොකසිණං සමාපජ්ජිත්වා ආපෙන ඵරණං ආපොඵරණං නාම. එවං ඵුටෙපි මහාසමුද්දෙ සබ්බා සමුද්දඞ්ගමා කුන්නදියො අන්තොගධාව හොන්ති, ආලොකං පන වඩ්ඪෙත්වා දිබ්බචක්ඛුනා සකලසමුද්දස්ස දස්සනං දිබ්බචක්ඛුඵරණං නාම. එවං ඵරණෙපි මහාසමුද්දෙ සබ්බා සමුද්දඞ්ගමා කුන්නදියො අන්තොගධාව හොන්ති.

ඔතාරන්ති විවරං ඡිද්දං. **ආරම්මණන්ති** කිලෙසුප්පත්තිපච්චයං. **ලභෙථ ඔතාරන්ති** ලභෙය්‍ය පවෙසනං, විනිවිජ්ඣිත්වා යාව පරියොසානා ගච්ඡෙය්‍යාති අත්ථො. **නික්ඛෙපනන්ති** නික්ඛිපනට්ඨානං.

157. එවං අභාවිතකායගතාසතිං පුග්ගලං අල්ලමත්තිකපුඤ්ජාදීහි උපමෙත්වා ඉදානි භාවිතකායගතාසතිං සාරඵලකාදීහි උපමෙතුං **සෙය්‍යථාපීති**ආදිමාහ. තත්ථ **අග්ගළඵලකන්ති** කවාටං.

158. **කාකපෙය්‍යොති** මුඛවට්ටියං නිසීදිත්වා කාකෙන ගීවං අනාමෙත්වාව පාතබ්බො. **අභිඤ්ඤාසච්ඡිකරණීයස්සාති** අභිඤ්ඤාය සච්ඡිකාතබ්බස්ස. **සක්ඛිභබ්බතං පාපුණාතීති** පච්චක්ඛභාවං පාපුණාති. **සති සති ආයතනෙති** සතිසති කාරණෙ. කිං පනෙත්ථ කාරණන්ති? අභිඤ්ඤාව කාරණං. **ආළිබන්ධාති** මරියාදබද්ධා.

යානීකතායාති යුත්තයානං විය කතාය. **වත්ථුකතායාති** පතිට්ඨාකතාය. **අනුට්ඨිතායාති** අනුප්පවත්තිතාය. **පරිචිතායාති** පරිචයකතාය. **සුසමාරද්ධායාති** සුට්ඨු සමාරද්ධාය සුසම්පග්ගහිතාය. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසූදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

කායගතාසතිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. සඞ්ඛාරුපපත්තිසුත්තවණ්ණනා

160. **එවං මෙ සුතන්ති** සඞ්ඛාරුපපත්තිසුත්තං. තත්ථ **සඞ්ඛාරුපපත්තින්ති** සඞ්ඛාරානංයෙව උපපත්තිං, න සත්තස්ස, න පොසස්ස, පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරෙන වා භවූපගක්ඛන්ධානං උපපත්තිං.

161. **සද්ධාය සමන්නාගතොති** සද්ධාදයො පඤ්ච ධම්මා ලොකිකා වට්ටන්ති. **දහතීති** ඨපෙති. **අධිට්ඨාතීති** පතිට්ඨාපෙති. **සඞ්ඛාරා ච විහාරා චාති** සහ පත්ථනාය සද්ධාදයොව පඤ්ච ධම්මා. **තත්‍රුපපත්තියාති** තස්මිං ඨානෙ නිබ්බත්තනත්ථාය. **අයං මග්ගො අයං පටිපදාති** සහ පත්ථනාය පඤ්ච ධම්මාව. යස්ස හි පඤ්ච ධම්මා අත්ථි, න පත්ථනා, තස්ස ගති අනිබද්ධා. යස්ස පත්ථනා අත්ථි, න පඤ්ච ධම්මා, තස්සපි අනිබද්ධා. යෙසං උභයං අත්ථි, තෙසං ගති නිබද්ධා. යථා හි ආකාසෙ ඛිත්තදණ්ඩො අග්ගෙන වා මජ්ඣෙන වා මූලෙන වා නිපතිස්සතීති නියමො නත්ථි, එවං සත්තානං පටිසන්ධිග්ගහණං අනියතං. තස්මා කුසලං කම්මං කත්වා එකස්මිං ඨානෙ පත්ථනං කාතුං වට්ටති.

165. **ආමණ්ඩන්ති** ආමලකං. යථා තං පරිසුද්ධචක්ඛුස්ස පුරිසස්ස සබ්බසොව පාකටං හොති, එවං තස්ස බ්‍රහ්මුනො සද්ධිං තත්ථ නිබ්බත්තසත්තෙහි සහස්සී ලොකධාතු. එස නයො සබ්බත්ථ.

167. **සුභොති** සුන්දරො. **ජාතිමාති** ආකරසම්පන්නො. **සුපරිකම්මකතොති** ධොවනාදීහි සුට්ඨුකතපරිකම්මො. **පණ්ඩුකම්බලෙ නික්ඛිත්තොති** රත්තකම්බලෙ ඨපිතො.

168. **සතසහස්සොති** ලොකධාතුසතසහස්සම්හි ආලොකඵරණබ්‍රහ්මා. **නික්ඛන්ති** නික්ඛෙන කතං පිළන්ධනං, නික්ඛං නාම පඤ්චසුවණ්ණං, ඌනකනික්ඛෙන කතං පසාධනඤ්හි ඝට්ටනමජ්ජනක්ඛමං න හොති, අතිරෙකෙන කතං ඝට්ටනමජ්ජනං ඛමති, වණ්ණවන්තං පන න හොති, ඵරුසධාතුකං ඛායති. නික්ඛෙන කතං ඝට්ටනමජ්ජනඤ්චෙව ඛමති, වණ්ණවන්තඤ්ච හොති. **ජම්බොනදන්ති** ජම්බුනදියං නිබ්බත්තං. මහාජම්බුරුක්ඛස්ස හි එකෙකා සාඛා

පණ්ණාස පණ්ණාස යොජනානි වඩ්ඪිතා, තාසු මහන්තා නදියො සන්දන්ති, තාසං නදීනං උභයතීරෙසු ජම්බුපක්කානං පතිතට්ඨානෙ සුවණ්ණඞ්කුරා උට්ඨහන්ති, තෙ නදීජලෙන වුය්හමානා අනුපුබ්බෙන මහාසමුද්දං පවිසන්ති. තං සන්ධාය ජම්බොනදන්ති වුත්තං. **දක්ඛකම්මාරපුත්තඋක්කාමුඛසුකුසලසම්පහට්ඨ**න්ති දක්ඛෙන සුකුසලෙන කම්මාරපුත්තෙන උක්කාමුඛෙ පචිත්වා සම්පහට්ඨං. **උක්කාමුඛෙ**ති උද්ධනෙ. **සම්පහට්ඨ**න්ති ධොතසට්ටිතමජ්ජිතං. වත්ථොපමෙ (ම. නි. 1.75-76) ච ධාතුවිභඞ්ගෙ (ම. නි. 3.357-360) ච පිණ්ඩසොධනං වුත්තං. ඉමස්මිං සුත්තෙ කතභණ්ඩසොධනං වුත්තං.

යං පන සබ්බවාරෙසු **ඵරිත්වා අධිමුච්චිත්වා**ති වුත්තං, තත්ථ පඤ්චවිධං ඵරණං චෙතොඵරණං කසිණඵරණං දිබ්බචක්ඛුඵරණං ආලොකඵරණං සරීරඵරණන්ති. තත්ථ චෙතොඵරණං නාම ලොකධාතුසහස්සෙ සත්තානං චිත්තජානනං. කසිණඵරණං නාම ලොකධාතුසහස්සෙ කසිණපත්ථරණං. දිබ්බචක්ඛුඵරණං නාම ආලොකං වඩ්ඪෙත්වා දිබ්බෙන චක්ඛුනා සහස්සලොකධාතුදස්සනං. ආලොකඵරණම්පි එතදෙව. සරීරඵරණං නාම ලොකධාතුසහස්සෙ සරීරපභාය පත්ථරණං. සබ්බත්ථ ඉමානි පඤ්ච ඵරණානි අවිනාසෙන්තෙන කථෙතබ්බන්ති.

තිපිටකචූළාභයත්ථෙරො පනාහ – ''මණිඔපම්මෙ කසිණඵරණං විය නික්ඛොපම්මෙ සරීරඵරණං විය දිස්සතී''ති. තස්ස වාදං විය අට්ඨකථා නාම නත්ථීති පටික්ඛිත්වා සරීරඵරණං න සබ්බකාලිකං, චත්තාරිමානි ඵරණානි අවිනාසෙත්වාව කථෙතබ්බන්ති වුත්තං. **අධිමුච්චතී**ති පදං ඵරණපදස්සෙව වෙවචනං, අථ වා **ඵරතී**ති පත්ථරති. **අධිමුච්චතී**ති ජානාති.

169. ආභාතිආදීසු ආභාදයො නාම පාටියෙක්කා දෙවා නත්ථි, තයො පරිත්තාභාදයො දෙවා ආභා නාම, පරිත්තාසුභාදයො ච. සුභකිණ්හාදයො ච සුභා නාම. වෙහප්ඵලාදිවාරා පාකටායෙව.

ඉමෙ තාව පඤ්ච ධම්මෙ භාවෙත්වා කාමාවචරෙසු නිබ්බත්තතු. බ්‍රහ්මලොකෙ නිබ්බත්තං පන ආසවක්ඛයඤ්ච කථං පාපුණාතීති? ඉමෙ පඤ්ච ධම්මා සීලං, සො ඉමස්මිං සීලෙ පතිට්ඨාය කසිණපරිකම්මං කත්වා තා තා සමාපත්තියො භාවෙත්වා රූපීබ්‍රහ්මලොකෙ නිබ්බත්තති, අරූපජ්ඣානානි නිබ්බත්තෙත්වා අරූපීබ්‍රහ්මලොකෙ, සමාපත්තිපදට්ඨානං විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අනාගාමිඵලං සච්ඡිකත්වා පඤ්චසු සුද්ධාවාසෙසු නිබ්බත්තති. උපරිමග්ගං භාවෙත්වා ආසවක්ඛයං පාපුණාතීති.

පපඤ්චසූදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

සඞ්ඛාරුපපත්තිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දුතියවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. සුඤ්ඤතවග්ගො

1. චූළසුඤ්ඤතසුත්තවණ්ණනා

176. **එවං මෙ සුතන්ති** චූළසුඤ්ඤතසුත්තං. තත්ථ **එකමිදන්ති** ථෙරො කිර භගවතො වත්තං කත්වා අත්තනො දිවාට්ඨානං ගන්ත්වා කාලපරිච්ඡෙදං කත්වා නිබ්බානාරම්මණං සුඤ්ඤතාඵලසමාපත්තිං අප්පෙත්වා නිසින්නො යථාපරිච්ඡෙදෙන වුට්ඨාසි. අථස්ස සඞ්ඛාරා සුඤ්ඤතො උපට්ඨහිංසු. සො සුඤ්ඤතාකථං සොතුකාමො ජාතො. අථස්ස එතදහොසි – ''න ඛො පන සක්කා ධුරෙන ධුරං පහරන්තෙන විය ගන්ත්වා 'සුඤ්ඤතාකථං මෙ, භන්තෙ, කථෙථා'ති භගවන්තං වත්තුං, හන්දාහං යං මෙ භගවා නගරකං උපනිස්සාය විහරන්තො එකං කථං කථෙසි, තං සාරෙමි, එවං මෙ භගවා සුඤ්ඤතාකථං කථෙස්සතී''ති දසබලං සාරෙන්තො **එකමිදන්ති**ආදිමාහ.

තත්ථ **ඉදන්ති** නිපාතමත්තමෙව. **කච්චිමෙතං, භන්තෙති** ථෙරො එකපදෙ ඨත්වා සට්ඨිපදසහස්සානි උග්ගහෙත්වා ධාරෙතුං සමත්ථො, කිං සො ''සුඤ්ඤතාවිහාරෙනා''ති එකං පදං ධාරෙතුං න සක්ඛිස්සති, සොතුකාමෙන පන ජානන්තෙන විය පුච්ඡිතුං න වට්ටති, පාකටං කත්වා විත්ථාරියමානං සුඤ්ඤතාකථං සොතුකාමො අජානන්තො විය එවමාහ. එකො අජානන්තොපි ජානන්තො විය හොති, ථෙරො එවරූපං කොහඤ්ඤං කිං කරිස්සති, අත්තනො ජානනට්ඨානෙපි භගවතො අපචිතිං දස්සෙත්වා ''කච්චිමෙත''න්තිආදිමාහ.

පුබ්බෙපීති පඨමබොධියං නගරකං උපනිස්සාය විහරණකාලෙපි. **එතරහිපීති** ඉදානිපි. එවං පන වත්වා චින්තෙසි – ''ආනන්දො සුඤ්ඤතාකථං සොතුකාමො, එකො පන සොතුං සක්කොති, න උග්ගහෙතුං, එකො සොතුම්පි උග්ගහෙතුම්පි සක්කොති, න කථෙතුං, ආනන්දො පන සොතුම්පි සක්කොති උග්ගහෙතුම්පි කථෙතුම්පි, (කථෙමිස්ස) සුඤ්ඤතාකථ''න්ති. ඉති තං කථෙන්තො **සෙය්‍යථාපීති**ආදිමාහ. තත්ථ **සුඤ්ඤො හත්ථිගවාස්සවළවෙනාති** තත්ථ කට්ඨරූපපොත්ථකරූපචිත්තරූපවසෙන කතා හත්ථිආදයො අත්ථි, වෙස්සවණමන්ධාතාදීනං ඨිතට්ඨානෙ චිත්තකම්මවසෙන කතම්පි, රතනපරික්ඛතානං වාතපානද්වාරබන්ධමඤ්චපීඨාදීනං වසෙන සණ්ඨිතම්පි, ජිණ්ණපටිසඞ්ඛරණත්ථං ඨපිතම්පි ජාතරූපරජතං අත්ථි, කට්ඨරූපාදිවසෙන කතා ධම්මසවනපඤ්හපුච්ඡනාදිවසෙන ආගච්ඡන්තා ච ඉත්ථිපුරිසාපි අත්ථි, තස්මා න සො තෙහි සුඤ්ඤො. ඉන්ද්‍රියබද්ධානං සවිඤ්ඤාණකානං හත්ථිආදීනං, ඉච්ඡිතිච්ඡිතක්ඛණෙ පරිභුඤ්ජිතබ්බස්ස ජාතරූපරජතස්ස, නිබද්ධවාසං වසන්තානං ඉත්ථිපුරිසානඤ්ච අභාවං සන්ධායෙතං වුත්තං.

භික්ඛුසඞ්ඝං පටිච්චාති භික්ඛුසු හි පිණ්ඩාය පවිට්ඨෙසුපි විහාරභත්තං සාදියන්තෙහි භික්ඛූහි චෙව ගිලානගිලානුපට්ඨාකඋද්දෙසචීවරකම්මපසුතාදීහි ච භික්ඛූහි සො අසුඤ්ඤොව හොති, ඉති නිච්චම්පි භික්ඛූනං අත්ථිතාය එවමාහ. **එකත්තන්ති** එකභාවං, එකං අසුඤ්ඤතං අත්ථීති අත්ථො. එකො අසුඤ්ඤභාවො අත්ථීති වුත්තං හොති. **අමනසිකරිත්වාති** චිත්තෙ අකත්වා අනාවජ්ජිත්වා අපච්චවෙක්ඛිත්වා. **ගාමසඤ්ඤන්ති** ගාමොති පවත්තවසෙන වා කිලෙසවසෙන වා උප්පන්නං ගාමසඤ්ඤං. මනුස්සසඤ්ඤායපි එසෙව නයො. **අරඤ්ඤසඤ්ඤං පටිච්ච මනසි කරොති එකත්තන්ති** ඉදං අරඤ්ඤං, අයං රුක්ඛො, අයං පබ්බතො, අයං නීලොභාසො වනසණ්ඩොති එවං එකං අරඤ්ඤංයෙව පටිච්ච අරඤ්ඤසඤ්ඤං මනසි කරොති. **පක්ඛන්දතීති** ඔතරති. **අධිමුච්චතීති** එවන්ති අධිමුච්චති. **යෙ අස්සු දරථාති** යෙ ච පවත්තදරථා වා කිලෙසදරථා වා ගාමසඤ්ඤං පටිච්ච භවෙය්‍යුං, තෙ ඉධ අරඤ්ඤසඤ්ඤාය න සන්ති. දුතියපදෙපි එසෙව නයො. **අත්ථි චෙවායන්ති** අයං පන එකං අරඤ්ඤසඤ්ඤං පටිච්ච උප්පජ්ජමානා පවත්තදරථමත්තා අත්ථි.

යඤ්හි ඛො තත්ථ න හොතීති යං මිගාරමාතුපාසාදෙ හත්ථිආදයො විය ඉමිස්සා අරඤ්ඤසඤ්ඤාය ගාමසඤ්ඤාමනුස්සසඤ්ඤාවසෙන උප්පජ්ජමානං පවත්තදරථකිලෙසදරථජාතං, තං න හොති. **යං පන තත්ථ අවසිට්ඨන්ති** යං මිගාරමාතුපාසාදෙ භික්ඛුසඞ්ඝො විය තත්ථ අරඤ්ඤසඤ්ඤාය පවත්තදරථමත්තං අවසිට්ඨං හොති. **තං සන්තමිදං අත්ථීති පජානාතීති** තං විජ්ජමානමෙව ''අත්ථි ඉද''න්ති පජානාති, **සුඤ්ඤතාවක්කන්තීති** සුඤ්ඤතානිබ්බත්ති.

177. **අමනසිකරිත්වා මනුස්සසඤ්ඤන්ති** ඉධ ගාමසඤ්ඤං න ගණ්හාති. කස්මා? එවං කිරස්ස අහොසි – ''මනුස්සසඤ්ඤාය ගාමසඤ්ඤං නිවත්තෙත්වා, අරඤ්ඤසඤ්ඤාය මනුස්සසඤ්ඤං, පථවීසඤ්ඤාය අරඤ්ඤසඤ්ඤං, ආකාසානඤ්චායතනසඤ්ඤාය පථවීසඤ්ඤං…පෙ.… නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනසඤ්ඤාය ආකිඤ්චඤ්ඤායතනසඤ්ඤං , විපස්සනාය නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනසඤ්ඤං, මග්ගෙන විපස්සනං නිවත්තෙත්වා අනුපුබ්බෙන අච්චන්තසුඤ්ඤතං නාම දස්සෙස්සාමී''ති. තස්මා එවං දෙසනං ආරභි. තත්ථ **පථවීසඤ්ඤන්ති** කස්මා අරඤ්ඤසඤ්ඤං පහාය පථවීසඤ්ඤං මනසි කරොති? අරඤ්ඤසඤ්ඤාය විසෙසානධිගමනතො. යථා හි පුරිසස්ස රමණීයං ඛෙත්තට්ඨානං දිස්වා – ''ඉධ වුත්තා සාලිආදයො සුට්ඨු සම්පජ්ජිස්සන්ති, මහාලාභං ලභිස්සාමී''ති සත්තක්ඛත්තුම්පි ඛෙත්තට්ඨානං ඔලොකෙන්තස්ස සාලිආදයො න සම්පජ්ජන්තෙව, සචෙ පන තං ඨානං විහතඛාණුකකණ්ටකං කත්වා කසිත්වා වපති, එවං සන්තෙ සම්පජ්ජන්ති, එවමෙව – ''ඉදං අරඤ්ඤං, අයං රුක්ඛො, අයං පබ්බතො, අයං නීලොභාසො වනසණ්ඩො''ති සචෙපි සත්තක්ඛත්තුං අරඤ්ඤසඤ්ඤං මනසි කරොති,

නෙවූපචාරං න සමාධිං පාපුණාති, පථවීසඤ්ඤාය පනස්ස ධුවසෙවනං කම්මට්ඨානං පථවීකසිණං පරිකම්මං කත්වා ඣානානි නිබ්බත්තෙත්වා ඣානපදට්ඨානම්පි විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා සක්කා අරහත්තං පාපුණිතුං. තස්මා අරඤ්ඤසඤ්ඤං පහාය පථවීසඤ්ඤං මනසි කරොති. **පටිච්චාති** පටිච්ච සම්භූතං.

ඉදානි යස්මිං පථවීකසිණෙ සො පථවීසඤ්ඤී හොති, තස්ස ඔපම්මදස්සනත්ථං **සෙය්‍යථාපීති**ආදිමාහ. තත්ථ උසභස්ස එතන්ති **ආසභං**. අඤ්ඤෙසං පන ගුන්නං ගණ්ඩාපි හොන්ති පහාරාපි. තෙසඤ්හි චම්මං පසාරියමානං නිබ්බලිකං න හොති, උසභස්ස ලක්ඛණසම්පන්නතාය තෙ දොසා නත්ථි. තස්මා තස්ස චම්මං ගහිතං. **සඞ්කුසතෙනාති** ඛිලසතෙන. **සුවිහතන්ති** පසාරෙත්වා සුට්ඨු විහතං. ඌනකසතසඞ්කුවිහතඤ්හි නිබ්බලිකං න හොති, සඞ්කුසතෙන විහතං භෙරිතලං විය නිබ්බලිකං හොති. තස්මා එවමාහ. **උක්කූලවික්කූලන්ති** උච්චනීචං ථලට්ඨානං නින්නට්ඨානං. **නදීවිදුග්ගන්ති** නදියො චෙව දුග්ගමට්ඨානඤ්ච. **පථවීසඤ්ඤං පටිච්ච මනසි කරොති එකත්තන්ති** කසිණපථවියංයෙව පටිච්ච සම්භූතං එකං සඤ්ඤං මනසි කරොති. **දරථමත්තාති** ඉතො පට්ඨාය සබ්බවාරෙසු පවත්තදරථවසෙන දරථමත්තා වෙදිතබ්බා.

182. **අනිමිත්තං චෙතොසමාධින්ති** විපස්සනාචිත්තසමාධිං. සො හි නිච්චනිමිත්තාදිවිරහිතො අනිමිත්තොති වුච්චති. **ඉමමෙව කායන්ති** විපස්සනාය වත්ථුං දස්සෙති. තත්ථ **ඉමමෙවාති** ඉමං එව චතුමහාභූතිකං. **සළායතනිකන්ති** සළායතනපටිසංයුත්තං. **ජීවිතපච්චයාති** යාව ජීවිතින්ද්‍රියානං පවත්ති, තාව ජීවිතපච්චයා පවත්තදරථමත්තා අත්ථීති වුත්තං හොති.

183. පුන **අනිමිත්තන්ති** විපස්සනාය පටිවිපස්සනං දස්සෙතුං වුත්තං. **කාමාසවං පටිච්චාති** කාමාසවං පටිච්ච උප්පජ්ජනපවත්තදරථා ඉධ න සන්ති, අරියමග්ගෙ චෙව අරියඵලෙ ච නත්ථීති වුත්තං හොති. **ඉමමෙව කායන්ති** ඉමං උපාදිසෙසදරථදස්සනත්ථං වුත්තං. ඉති මනුස්සසඤ්ඤාය ගාමසඤ්ඤං නිවත්තෙත්වා...පෙ.... මග්ගෙන විපස්සනං නිවත්තෙත්වා අනුපුබ්බෙන අච්චන්තසුඤ්ඤතා නාම දස්සිතා හොති.

184. **පරිසුද්ධන්ති** නිරුපක්කිලෙසං. **අනුත්තරන්ති** උත්තරවිරහිතං සබ්බසෙට්ඨං. **සුඤ්ඤතන්ති** සුඤ්ඤතඵලසමාපත්තිං. **තස්මාති** යස්මා අතීතෙපි, බුද්ධපච්චෙකබුද්ධබුද්ධසාවකසඞ්ඛාතා සමණබ්‍රාහ්මණා. අනාගතෙපි, එතරහිපි බුද්ධබුද්ධසාවකසඞ්ඛාතා සමණබ්‍රාහ්මණා ඉමංයෙව පරිසුද්ධං පරමං අනුත්තරං සුඤ්ඤතං උපසම්පජ්ජ විහරිංසු විහරිස්සන්ති විහරන්ති ච, තස්මා. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසූදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

චූළසුඤ්ඤතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. මහාසුඤ්ඤතසුත්තවණ්ණනා

185. **එවං මෙ සුතන්ති** මහාසුඤ්ඤතසුත්තං. තත්ථ **කාළඛෙමකස්සාති** ඡවිවණ්ණෙන සො කාළො, ඛෙමකොති පනස්ස නාමං. **විහාරොති** තස්මිංයෙව නිග්‍රොධාරාමෙ එකස්මිං පදෙසෙ පාකාරෙන පරික්ඛිපිත්වා ද්වාරකොට්ඨකං මාපෙත්වා හංසවට්ටකාදිසෙනාසනානි චෙව මණ්ඩලමාළභොජනසාලාදීනි ච පතිට්ඨපෙත්වා කතො විහාරො. **සම්බහුලානි සෙනාසනානීති** මඤ්චො පීඨං භිසිබිම්බොහනං තට්ටිකා චම්මඛණ්ඩො තිණසන්ථාරො පණ්ණසන්ථාරො පලාලසන්ථාරොතිආදීනි පඤ්ඤත්තානි හොන්ති, මඤ්චෙන මඤ්චං...පෙ.... පලාලසන්ථාරෙනෙව පලාලසන්ථාරං ආහච්ච ඨපිතානි, ගණභික්ඛූනං වසනට්ඨානසදිසං අහොසි.

සම්බහුලා නු ඛොති භගවතො බොධිපල්ලඞ්කෙයෙව සබ්බකිලෙසානං සමුග්ඝාතිතත්තා සංසයො නාම නත්ථි, විතක්කපුබ්බභාගා පුච්ඡා, විතක්කපුබ්බභාගෙ වායං නුකාරො නිපාතමත්තො. පාටිමත්ථකං ගච්ඡන්තෙ අවිනිච්ඡිතො නාම න හොති. ඉතො කිර පුබ්බෙ භගවතා දස ද්වාදස භික්ඛූ එකට්ඨානෙ වසන්තා න දිට්ඨපුබ්බා.

අථස්ස එතදහොසි – ගණවාසො නාමායං වට්ටෙ ආචිණ්ණසමාචිණ්ණො නදීඔතිණ්ණඋදකසදිසො, නිරයතිරච්ඡානයොනිපෙත්තිවිසයාසුරකායෙසුපි, මනුස්සලොක-දෙවලොකබ්‍රහ්මලොකෙසුපි ගණවාසොව ආචිණ්ණො. දසයොජනසහස්සො හි **නිරයො** තිපුචුණ්ණභරිතා නාළි විය සත්තෙහි නිරන්තරො, පඤ්චවිධබන්ධනකම්මකාරණකරණට්ඨානෙ සත්තානං පමාණං වා පරිච්ඡෙදො වා නත්ථි, තථා වාසීහි තච්ඡනාදිඨානෙසු, ඉති ගණභූතාව පච්චන්ති. **තිරච්ඡානයොනියං** එකස්මිං වම්මිකෙ උපසිකානං පමාණං වා පරිච්ඡෙදො වා නත්ථි, තථා එකෙකබිලාදීසුපි කිපිල්ලිකාදීනං. තිරච්ඡානයොනියම්පි ගණවාසොව. **පෙතනගරානි** ච ගාවුතිකානි අඩ්ඪයොජනිකානිපි පෙතභරිතානි හොන්ති. එවං පෙත්තිවිසයෙපි ගණවාසොව. **අසුරභවනං** දසයොජනසහස්සං කණ්ණෙ පක්ඛිත්තසූචියා කණ්ණබිලං විය හොති. ඉති අසුරකායෙපි ගණවාසොව. **මනුස්සලොකෙ** සාවත්ථියං සත්තපණ්ණාස කුලසතසහස්සානි, රාජගහෙ අන්තො ච බහි ච අට්ඨාරස මනුස්සකොටියො වසිංසු. එවං අඤ්ඤෙසුපි ඨානෙසූති මනුස්සලොකෙපි ගණවාසොව. **භුම්මදෙවතා** ආදිං කත්වා දෙවලොකබ්‍රහ්මලොකෙසුපි

ගණවාසොව. එකෙකස්ස හි දෙවපුත්තස්ස අඩ්ඪතියා නාටකකොටියො හොන්ති, නවපි කොටියො හොන්ති, එකට්ඨානෙ දසසහස්සාපි බ්‍රහ්මානො වසන්ති.

තතො චින්තෙසි – ‘‘මයා සතසහස්සකප්පාධිකානි චත්තාරි අසඞ්ඛෙය්‍යානි ගණවාසවිද්ධංසනත්ථං දස පාරමියො පූරිතා, ඉමෙ ච භික්ඛූ ඉතො පට්ඨායෙව ගණං බන්ධිත්වා ගණාභිරතා ජාතා අනනුච්ඡවිකං කරොන්තී’’ති. සො ධම්මසංවෙගං උප්පාදෙත්වා පුන චින්තෙසි – ‘‘සචෙ ‘එකට්ඨානෙ ද්වීහි භික්ඛූහි න වසිතබ්බ’න්ති සක්කා භවෙය්‍ය සික්ඛාපදං පඤ්ඤපෙතුං, සික්ඛාපදං පඤ්ඤාපෙය්‍යං, න ඛො පනෙතං සක්කා. හන්දාහං මහාසුඤ්ඤතාපටිපත්තිං නාම සුත්තන්තං දෙසෙමි, යං සික්ඛාකාමානං කුලපුත්තානං සික්ඛාපදපඤ්ඤත්ති විය නගරද්වාරෙ නික්ඛිත්තසබ්බකායිකආදාසො විය ච භවිස්සති. තතො යථා නාමෙකස්මිං ආදාසෙ ඛත්තියාදයො අත්තනො වජ්ජං දිස්වා තං පහාය අනවජ්ජා හොන්ති, එවමෙවං මයි පරිනිබ්බුතෙපි පඤ්චවස්සසහස්සානි ඉමං සුත්තං ආවජ්ජිත්වා ගණං විනොදෙත්වා එකීභාවාභිරතා කුලපුත්තා වට්ටදුක්ඛස්ස අන්තං කරිස්සන්තී’’ති. භගවතො ච මනොරථං පූරෙන්තා විය ඉමං සුත්තං ආවජ්ජිත්වා ගණං විනොදෙත්වා වට්ටදුක්ඛං ඛෙපෙත්වා පරිනිබ්බුතා කුලපුත්තා ගණනපථං වීතිවත්තා. වාලිකපිට්ඨිවිහාරෙපි හි ආභිධම්මිකඅභයත්ථෙරො නාම වස්සූපනායිකසමයෙ සම්බහුලෙහි භික්ඛූහි සද්ධිං ඉමං සුත්තං සජ්ඣායිත්වා ‘‘සම්මාසම්බුද්ධො එවං කාරෙති, මයං කිං කරොමා’’ති ආහ. තෙ සබ්බෙපි අන්තොවස්සෙ ගණං විනොදෙත්වා එකීභාවාභිරතා අරහත්තං පාපුණිංසු. ගණභෙදනං නාම ඉදං සුත්තන්ති.

186. **සටායාති** එවංනාමකස්ස සක්කස්ස. **විහාරෙති** අයම්පි විහාරො නිග්‍රොධාරාමස්සෙව එකදෙසෙ කාළඛෙමකස්ස විහාරො විය කතොති වෙදිතබ්බො. **චීවරකම්මන්ති** ජිණ්ණමලිනානං අග්ගළට්ඨානුප්පාදනධොවනාදීහි කතපරිභණ්ඩම්පි, චීවරත්ථාය උප්පන්නවත්ථානං විචාරණසිබ්බනාදීහි අකතං සංවිධානම්පි වට්ටති, ඉධ පන අකතං සංවිධානං අධිප්පෙතං. මනුස්සා හි ආනන්දත්ථෙරස්ස චීවරසාටකෙ අදංසු. තස්මා ථෙරො සම්බහුලෙ භික්ඛූ ගහෙත්වා තත්ථ චීවරකම්මං අකාසි. තෙපි භික්ඛූ පාතොව සූචිපාසකස්ස පඤ්ඤායනකාලතො පට්ඨාය නිසින්නා අපඤ්ඤායනකාලෙ උට්ඨහන්ති. සූචිකම්මෙ නිට්ඨිතෙයෙව සෙනාසනානි සංවිදහිස්සාමාති න සංවිදහිංසු. **චීවරකාරසමයො නොති** ථෙරො කිර චින්තෙසි – ‘‘අද්ධා එතෙහි භික්ඛූහි න පටිසාමිතානි සෙනාසනානි, භගවතා ච දිට්ඨානි භවිස්සන්ති. ඉති අනත්තමනො සත්ථා සුට්ඨු නිග්ගහෙතුකාමො, ඉමෙසං භික්ඛූනං උපත්ථම්භො භවිස්සාමී’’ති; තස්මා එවමාහ. අයං පනෙත්ථ අධිප්පායො – ‘‘න, භන්තෙ, ඉමෙ භික්ඛූ කම්මාරාමා එව, චීවරකිච්චවසෙන පන එවං වසන්තී’’ති.

න ඛො, ආනන්දාති, ආනන්ද, කම්මසමයො වා හොතු අකම්මසමයො වා, චීවරකාරසමයො වා හොතු අචීවරකාරසමයො වා, අථ ඛො සඞ්ගණිකාරාමො භික්ඛු න සොභතියෙව. මා ත්වං අනුපත්ථම්භට්ඨානෙ උපත්ථම්භො අහොසීති. තත්ථ **සඞ්ගණිකාති** සකපරිසසමොධානං. **ගණොති** නානාජනසමොධානං. ඉති සඞ්ගණිකාරාමො වා හොතු ගණාරාමො වා, සබ්බථාපි ගණබාහුල්ලාභිරතො ගණබන්ධනබද්ධො භික්ඛු න සොභති. පච්ඡාභත්තෙ පන දිවාට්ඨානං සම්මජ්ජිත්වා සුධොතහත්ථපාදො මූලකම්මට්ඨානං ගහෙත්වා එකාරාමතමනුයුත්තො භික්ඛු බුද්ධසාසනෙ සොභති. **නෙක්ඛම්මසුඛන්ති** කාමතො නික්ඛන්තස්ස සුඛං. **පවිවෙකසුඛම්පි** කාමපවිවෙකසුඛමෙව. රාගාදීනං පන වූපසමත්ථාය සංවත්තතීති **උපසමසුඛං**. මග්ගසම්බොධත්ථාය සංවත්තතීති **සම්බොධිසුඛං. නිකාමලාභීති** කාමලාභී ඉච්ඡිතලාභී. **අකිච්ඡලාභීති** අදුක්ඛලාභී. **අකසිරලාභීති** විපුලලාභී.

සාමායිකන්ති අප්පිතප්පිතසමයෙ කිලෙසෙහි විමුත්තං. **කන්තන්ති** මනාපං. **චෙතොවිමුත්තින්ති** රූපාරූපාවචරචිත්තවිමුත්තිං. වුත්තඤ්හෙතං – ‘‘චත්තාරි ච ඣානානි චතස්සො ච අරූපසමාපත්තියො, අයං සාමායිකො විමොක්ඛො’’ති (පටි. ම. 1.213). **අසාමායිකන්ති** න සමයවසෙන කිලෙසෙහි විමුත්තං, අථ ඛො අච්චන්තවිමුත්තං ලොකුත්තරං වුත්තං. වුත්තඤ්හෙතං – ‘‘චත්තාරො ච අරියමග්ගා චත්තාරි ච සාමඤ්ඤඵලානි, අයං අසාමායිකො විමොක්ඛො’’ති. **අකුප්පන්ති** කිලෙසෙහි අකොපෙතබ්බං.

එත්තාවතා කිං කථිතං හොති? සඞ්ගණිකාරාමො භික්ඛු ගණබන්ධනබද්ධො නෙව ලොකියගුණං, න ච ලොකුත්තරගුණං නිබ්බත්තෙතුං සක්කොති, ගණං විනොදෙත්වා පන එකාභිරතො සක්කොති. තථා හි විපස්සී බොධිසත්තො චතුරාසීතියා පබ්බජිතසහස්සෙහි පරිවුතො සත්ත වස්සානි විචරන්තො සබ්බඤ්ඤුගුණං නිබ්බත්තෙතුං නාසක්ඛි, ගණං විනොදෙත්වා සත්තදිවසෙ එකීභාවාභිරතො බොධිමණ්ඩං ආරුය්හ සබ්බඤ්ඤුගුණං නිබ්බත්තෙසි. අම්හාකං බොධිසත්තො පඤ්චවග්ගියෙහි සද්ධිං ඡබ්බස්සානි විචරන්තො සබ්බඤ්ඤුගුණං නිබ්බත්තෙතුං නාසක්ඛි, තෙසු පක්කන්තෙසු එකීභාවාභිරතො බොධිමණ්ඩං ආරුය්හ සබ්බඤ්ඤුගුණං නිබ්බත්තෙසි.

එවං සඞ්ගණිකාරාමස්ස ගුණාධිගමාභාවං දස්සෙත්වා ඉදානි දොසුප්පත්තිං දස්සෙන්තො **නාහං ආනන්දාති**ආදිමාහ. තත්ථ **රූපන්ති** සරීරං. **යත්ථ රත්තස්සාති** යස්මිං රූපෙ රාගවසෙන රත්තස්ස. **න උප්පජ්ජෙය්‍යුන්ති** යස්මිං රූපෙ රත්තස්ස න උප්පජ්ජෙය්‍යුං, තං රූපං න සමනුපස්සාමි, අථ ඛො සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානානං දසබලසාවකත්තූපගමනසඞ්ඛාතෙන අඤ්ඤථාභාවෙන සඤ්චයස්ස විය, උපාලිගහපතිනො අඤ්ඤථාභාවෙන නාටපුත්තස්ස විය, පියජාතිකසුත්තෙ සෙට්ඨිආදීනං විය ච උප්පජ්ජන්තියෙව.

187. **අයං ඛො පනානන්දාති** කො අනුසන්ධි? සචෙ හි කොචි දුබ්බුද්ධී නවපබ්බජිතො වදෙය්‍ය – ‘‘සම්මාසම්බුද්ධො ඛෙත්තං පවිට්ඨා ගාවියො විය අම්හෙයෙව ගණතො නීහරති, එකීභාවෙ නියොජෙති, සයං පන රාජරාජමහාමත්තාදීහි පරිවුතො විහරතී’’ති, තස්ස වචනොකාසුපච්ඡෙදනත්ථං – ‘‘චක්කවාළපරියන්තාය පරිසාය මජ්ඣෙ නිසින්නොපි තථාගතො එකකොවා’’ති දස්සෙතුං ඉමං දෙසනං ආරභි. තත්ථ **සබ්බනිමිත්තානන්ති** රූපාදීනං සඞ්ඛනිමිත්තානං. **අජ්ඣත්තන්ති** විසයජ්ඣත්තං. **සුඤ්ඤතන්ති** සුඤ්ඤතඵලසමාපත්තිං. **තත්‍ර චෙති** උපයොගත්ථෙ භුම්මං, තං චෙති වුත්තං හොති. පුන **තත්‍රාති** තස්මිං පරිසමජ්ඣෙ ඨිතො. **විවෙකනින්නෙනාති** නිබ්බානනින්නෙන. **බ්‍යන්තීභූතෙනාති** ආසවට්ඨානීයධම්මෙහි විගතන්තෙන නිස්සටෙන විසංයුත්තෙන. **උය්‍යොජනිකපටිසංයුත්තන්ති** ගච්ඡථ තුම්හෙති එවං උය්‍යොජනිකෙන වචනෙන පටිසංයුත්තං.

කාය පන වෙලාය භගවා එවං කථෙති? පච්ඡාභත්තකිච්චවෙලාය, වා පුරිමයාමකිච්චවෙලාය වා. භගවා හි පච්ඡාභත්තෙ ගන්ධකුටියං සීහසෙය්‍යං කප්පෙත්වා වුට්ඨාය ඵලසමාපත්තිං අප්පෙත්වා නිසීදති. තස්මිං සමයෙ ධම්මස්සවනත්ථාය පරිසා සන්නිපතන්ති. අථ භගවා කාලං විදිත්වා ගන්ධකුටිතො නික්ඛමිත්වා බුද්ධාසනවරගතො ධම්මං දෙසෙත්වා භෙසජ්ජතෙලපාකං ගණ්හන්තො විය කාලං අනතික්කමිත්වා විවෙකනින්නෙන චිත්තෙන පරිසං උය්‍යොජෙති . පුරිමයාමෙපි ‘‘අභික්කන්තා ඛො වාසෙට්ඨා රත්ති, යස්ස දානි කාලං මඤ්ඤථා’’ති (දී. නි. 3.299) එවං උය්‍යොජෙති . බුද්ධානඤ්හි බොධිපත්තිතො පට්ඨාය ද්වෙ පඤ්චවිඤ්ඤාණානිපි නිබ්බානනින්නානෙව. **තස්මාතිහානන්දාති** යස්මා සුඤ්ඤතාවිහාරො සන්තො පණීතො, තස්මා.

188. **අජ්ඣත්තමෙවාති** ගොචරජ්ඣත්තමෙව. **අජ්ඣත්තං සුඤ්ඤතන්ති** ඉධ නියකජ්ඣත්තං, අත්තනො පඤ්චසු ඛන්ධෙසු නිස්සිතන්ති අත්ථො. **සම්පජානො හොතීති** කම්මට්ඨානස්ස අසම්පජ්ජනභාවජානනෙන සම්පජානො. **බහිද්ධාති** පරස්ස පඤ්චසු ඛන්ධෙසු. **අජ්ඣත්තබහිද්ධාති** කාලෙන අජ්ඣත්තං කාලෙන බහිද්ධා . **ආනෙඤ්ජන්ති** උභතොභාගවිමුත්තො භවිස්සාමාති ආනෙඤ්ජං අරූපසමාපත්තිං මනසි කරොති.

තස්මිංයෙව පුරිමස්මින්ති පාදකජ්ඣානං සන්ධාය වුත්තං. අපගුණපාදකජ්ඣානතො වුට්ඨිතස්ස හි අජ්ඣත්තං සුඤ්ඤතං මනසිකරොතො තත්ථ චිත්තං න පක්ඛන්දති. තතො ‘‘පරස්ස සන්තානෙ නු ඛො කථ’’න්ති බහිද්ධා මනසි කරොති, තත්ථපි න පක්ඛන්දති. තතො – ‘‘කාලෙන අත්තනො සන්තානෙ, කාලෙන පරස්ස සන්තානෙ නු ඛො කථ’’න්ති අජ්ඣත්තබහිද්ධා මනසි කරොති, තත්ථපි න පක්ඛන්දති. තතො උභතොභාගවිමුත්තො හොතුකාමො ‘‘අරූපසමාපත්තියං නු ඛො කථ’’න්ති ආනෙඤ්ජං මනසි කරොති, තත්ථපි න පක්ඛන්දති. ඉදානි – ‘‘න මෙ චිත්තං පක්ඛන්දතීති විස්සට්ඨවීරියෙන උපට්ඨාකාදීනං පච්ඡතො න චරිතබ්බං, පාදකජ්ඣානමෙව පන සාධුකං පුනප්පුනං මනසිකාතබ්බං. එවමස්ස රුක්ඛෙ ඡින්දතො ඵරසුම්හි අවහන්තෙ පුන නිසිතං කාරෙත්වා ඡින්දන්තස්ස ඡිජ්ජෙසු ඵරසු විය කම්මට්ඨානෙ මනසිකාරො වහතී’’ති දස්සෙතුං **තස්මිංයෙවාති**ආදිමාහ. ඉදානිස්ස එවං පටිපන්නස්ස යං යං මනසි කරොති, තත්ථ තත්ථ මනසිකාරො සම්පජ්ජතීති දස්සෙන්තො **පක්ඛන්දතීති** ආහ.

189. **ඉමිනා විහාරෙනාති** ඉමිනා සමථවිපස්සනාවිහාරෙන. **ඉතිහ තත්ථ සම්පජානොති** ඉති චඞ්කමන්තොපි තස්මිං කම්මට්ඨානෙ සම්පජ්ජමානෙ ‘‘සම්පජ්ජති මෙ කම්මට්ඨාන’’න්ති ජානනෙන සම්පජානො හොති. **සයතීති** නිපජ්ජති. එත්ථ කඤ්චි කාලං චඞ්කමිත්වා – ‘‘ඉදානි එත්තකං කාලං චඞ්කමිතුං සක්ඛිස්සාමී’’ති ඤත්වා ඉරියාපථං අභාපෙත්වා ඨාතබ්බං. එස නයො සබ්බවාරෙසු . **න කථෙස්සාමීති, ඉතිහ තත්ථාති** එවං න කථෙස්සාමීති ජානනෙන තත්ථ සම්පජානකාරී හොති.

පුන දුතියවාරෙ **එවරූපිං කථං කථෙස්සාමීති** ජානනෙන සම්පජානකාරී හොති, ඉමස්ස භික්ඛුනො සමථවිපස්සනා තරුණාව, තාසං අනුරක්ඛණත්ථං –

> ‘‘ආවාසො ගොචරො භස්සං, පුග්ගලො අථ භොජනං;
> උතු ඉරියාපථො චෙව, සප්පායො සෙවිතබ්බකො’’ති.

සත්ත සප්පායානි ඉච්ඡිතබ්බානි. තෙසං දස්සනත්ථමිදං වුත්තං. විතක්කවාරෙසු අවිතක්කනස්ස ච විතක්කනස්ස ච ජානනෙන සම්පජානතා වෙදිතබ්බා.

190. ඉති විතක්කපහානෙන ද්වෙ මග්ගෙ කථෙත්වා ඉදානි තතියමග්ගස්ස විපස්සනං ආචික්ඛන්තො **පඤ්ච ඛො ඉමෙ, ආනන්ද, කාමගුණාති**ආදිමාහ. **ආයතනෙති** තෙසුයෙව කාමගුණෙසු කිස්මිඤ්චිදෙව කිලෙසුප්පත්තිකාරණෙ. **සමුදාචාරොති** සමුදාචරණතො අප්පහීනකිලෙසො. **එවං සන්තන්ති** එවං විජ්ජමානමෙව. **සම්පජානොති** කම්මට්ඨානස්ස අසම්පත්තිජානනෙන සම්පජානො. දුතියවාරෙ **එවං සන්තමෙතන්ති** එවං සන්තෙ එතං. **සම්පජානොති** කම්මට්ඨානසම්පත්තිජානනෙන සම්පජානො. අයඤ්හි ‘‘පහීනො නු ඛො මෙ පඤ්චසු කාමගුණෙසු ඡන්දරාගො නො’’ති පච්චවෙක්ඛමානො අපහීනභාවං ඤත්වා වීරියං පග්ගහෙත්වා තං අනාගාමිමග්ගෙන සමුග්ඝාටෙති, තතො මග්ගානන්තරං ඵලං, ඵලතො වුට්ඨාය පච්චවෙක්ඛමානො පහීනභාවං ජානාති, තස්ස ජානනෙන ‘‘සම්පජානො හොතී’’ති වුත්තං.

191. ඉදානි අරහත්තමග්ගස්ස විපස්සනං ආවික්ඛන්තො **පඤ්ච ඛො ඉමෙ, ආනන්ද, උපාදානක්ඛන්ධාති**ආදිමාහ. තත්ථ **සො පහීයතී**ති රූපෙ අස්මීති මානො අස්මීති ඡන්දො අස්මීති අනුසයො පහීයති. තථා වෙදනාදීසු සම්පජානතා වුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බා.

ඉමෙ ඛො තෙ, ආනන්ද, ධම්මාති හෙට්ඨා කථිතෙ සමථවිපස්සනාමග්ගඵලධම්මෙ සන්ධායාහ. **කුසලායතිකාති** කුසලතො ආගතා. කුසලා හි කුසලාපි හොන්ති කුසලායතිකාපි, සෙය්‍යථිදං, පඨමජ්ඣානං කුසලං, දුතියජ්ඣානං කුසලඤ්චෙව කුසලායතිකඤ්ච…පෙ…. ආකිඤ්චඤ්ඤායතනං කුසලං, නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං කුසලඤ්චෙව කුසලායතිකඤ්ච, නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං කුසලං, සොතාපත්තිමග්ගො කුසලො චෙව කුසලායතිකො ච…පෙ.… අනාගාමිමග්ගො කුසලො, අරහත්තමග්ගො කුසලො චෙව කුසලායතිකො ච. තථා පඨමජ්ඣානං කුසලං, තංසම්පයුත්තකා ධම්මා කුසලා චෙව කුසලායතිකා ච…පෙ…. අරහත්තමග්ගො කුසලො, තංසම්පයුත්තකා ධම්මා කුසලා චෙව කුසලායතිකා ච.

අරියාති නික්කිලෙසා විසුද්ධා. **ලොකුත්තරාති** ලොකෙ උත්තරා විසිට්ඨා. **අනවක්කන්තා පාපිමතාති** පාපිමන්තෙන මාරෙන අනොක්කන්තා. විපස්සනාපාදකා අට්ඨ සමාපත්තියො අප්පෙත්වා නිසින්නස්ස හි භික්ඛුනො චිත්තං මාරො න පස්සති, ''ඉදං නාම ආරම්මණං නිස්සාය සංවත්තතී''ති ජානිතුං න සක්කොති. තස්මා ''අනවක්කන්තා''ති වුත්තං.

තං කිං මඤ්ඤසීති ඉදං කස්මා ආහ? ගණෙපි එකො ආනිසංසො අත්ථි, තං දස්සෙතුං ඉදමාහ. **අනුබන්ධිතුන්ති** අනුගච්ඡිතුං පරිචරිතුං.

න ඛො, ආනන්දාති එත්ථ කිඤ්චාපි භගවතා – ''සුතාවුධො, භික්ඛවෙ, අරියසාවකො අකුසලං පජහති, කුසලං භාවෙති, සාවජ්ජං පජහති, අනවජ්ජං භාවෙති, සුද්ධං අත්තානං පරිහරතී''ති (අ. නි. 7.67) බහුස්සුතො පඤ්චාවුධසම්පන්නො යොධො විය කතො. යස්මා පන සො සුතපරියත්තිං උග්ගහෙත්වාපි තදනුච්ඡවිකං අනුලොමපටිපදං න පටිපජ්ජති, න තස්ස තං ආවුධං හොති. යො පටිපජ්ජති, තස්සෙව හොති. තස්මා එතදත්ථං අනුබන්ධිතුං නාරහතීති දස්සෙන්තො **න ඛො, ආනන්දාති** ආහ.

ඉදානි යදත්ථං අනුබන්ධිතබ්බො, තං දස්සෙතුං **යා ච ඛොති**ආදිමාහ. ඉති ඉමස්මිං සුත්තෙ තීසු ඨානෙසු දස කථාවත්ථූනි ආගතානි. ''ඉති එවරූපං කථං කථෙස්සාමී''ති සප්පායාසප්පායවසෙන ආගතානි, ''යදිදං සුත්තං ගෙය්‍යං''න්ති එත්ථ සුතපරියත්තිවසෙන ආගතානි, ඉමස්මිං ඨානෙ පරිපූරණවසෙන ආගතානි. තස්මා ඉමස්මිං සුත්තෙ දස කථාවත්ථූනි කථෙන්තෙන ඉමස්මිං ඨානෙ ඨත්වා කථෙතබ්බානි.

ඉදානි යස්මා එකච්චස්ස එකකස්ස විහරතොපි අත්ථො න සම්පජ්ජති, තස්මා තං සන්ධාය එකීභාවෙ ආදීනවං දස්සෙන්තො **එවං සන්තෙ ඛො, ආනන්දාති**ආදිමාහ. තත්ථ **එවං සන්තෙති** එවං එකීභාවෙ සන්තෙ.

193. **සත්ථාති** බාහිරකො තිත්ථකරසත්ථා. **අන්වාවත්තන්තීති** අනුආවත්තන්ති උපසඞ්කමන්ති. **මුච්ඡං කාමයතීති** මුච්ඡනතණ්හං පත්ථෙති, පවත්තෙතීති අත්ථො. **ආචරියූපද්දවෙනාති** අබ්භන්තරෙ උප්පන්නෙන කිලෙසූපද්දවෙන ආචරියස්සූපද්දවො. සෙසූපද්දවෙසුපි එසෙව නයො. **අවධිංසු නන්ති** මාරයිංසු නං. එතෙන හි ගුණමරණං කථිතං.

විනිපාතායාති සුට්ඨු නිපතනාය. කස්මා පන බ්‍රහ්මචාරූපද්දවොව – ''දුක්ඛවිපාකතරො ච කටුකවිපාකතරො ච විනිපාතාය ච සංවත්තතී''ති වුත්තොති. බාහිරපබ්බජ්ජා හි අප්පලාභා, තත්ථ මහන්තො නිබ්බත්තෙතබ්බගුණො නත්ථි, අට්ඨසමාපත්තිපඤ්චාභිඤ්ඤාමත්තකමෙව හොති. ඉති යථා ගද්‍රභපිට්ඨිතො පතිතස්ස මහන්තං දුක්ඛං න හොති, සරීරස්ස පංසුමක්ඛනමත්තමෙව හොති, එවං බාහිරසමයෙ ලොකියගුණමත්තතොව පරිහායති, තෙන පුරිමං උපද්දවද්වයං න එවං වුත්තං. සාසනෙ පන පබ්බජ්ජා මහාලාභා, තත්ථ චත්තාරො මග්ගා චත්තාරි ඵලානි නිබ්බානන්ති මහන්තා අධිගන්තබ්බගුණා. ඉති යථා උභතො සුජාතො ඛත්තියකුමාරො හත්ථික්ඛන්ධවරගතො නගරං අනුසඤ්චරන්තො හත්ථික්ඛන්ධතො පතිතො මහාදුක්ඛං නිගච්ඡති, එවං සාසනතො පරිහායමානො නවහි ලොකුත්තරගුණෙහි පරිහායති. තෙනායං බ්‍රහ්මචාරූපද්දවො එවං වුත්තො.

196. **තස්මාති** යස්මා සෙසූපද්දවෙහි බ්‍රහ්මචාරූපද්දවො දුක්ඛවිපාකතරො, යස්මා වා සපත්තපටිපත්තිං වීතික්කමන්තො දීඝරත්තං අහිතාය දුක්ඛාය සංවත්තති, මිත්තපටිපත්ති හිතාය, තස්මා. එවං උපරිමෙනපි හෙට්ඨිමෙනපි අත්ථෙන යොජෙතබ්බං. **මිත්තවතායාති** මිත්තපටිපත්තියා. **සපත්තවතායාති** වෙරපටිපත්තියා.

වොක්කම්ම ච සත්ථුසාසනාති දුක්කටදුබ්භාසිතමත්තම්පි හි සඤ්චිච්ච වීතික්කමන්තො වොක්කම්ම වත්තති නාම. තදෙව අවීතික්කමන්තො න වොක්කම්ම වත්තති නාම.

න වො අහං, ආනන්ද, තථා පරක්කමිස්සාමීති අහං තුම්හෙසු තථා න පටිපජ්ජිස්සාමි. **ආමකෙති** අපක්කෙ. **ආමකමත්තෙති** ආමකෙ නාතිසුක්ඛෙ භාජනෙ. කුම්භකාරො හි ආමකං නාතිසුක්ඛං අපක්කං උභොහි හත්ථෙහි

සඤ්හිකං ගණ්හාති ‘‘මා භිජ්ජතූ’’ති. ඉති යථා කුම්භකාරො තත්ථ පටිපජ්ජති, නාහං තුම්හෙසු තථා පටිපජ්ජිස්සාමි. **නිග්ගය්හ නිග්ගය්හාති** සකිං ඔවදිත්වා තුණ්හී න භවිස්සාමි, නිග්ගණ්හිත්වා නිග්ගණ්හිත්වා පුනප්පුනං ඔවදිස්සාමි අනුසාසිස්සාමි. **පවය්හ පවය්හාති** දොසෙ පවාහෙත්වා පවාහෙත්වා. යථා පක්කභාජනෙසු කුම්භකාරො භින්නඡින්නජජ්ජරානි පවාහෙත්වා එකතො කත්වා සුපක්කානෙව ආකොටෙත්වා ආකොටෙත්වා ගණ්හාති, එවමෙව අහම්පි පවාහෙත්වා පවාහෙත්වා පුනප්පුනං ඔවදිස්සාමි අනුසාසිස්සාමි. **යො සාරො සො ඨස්සතීති** එවං වො මයා ඔවදියමානානං යො මග්ගඵලසාරො, සො ඨස්සති. අපිච ලොකියගුණාපි ඉධ සාරොත්වෙව අධිප්පෙතා. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසූදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

මහාසුඤ්ඤතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. අච්ඡරියඅබ්භුතසුත්තවණ්ණනා

197. **එවං මෙ සුතන්ති** අච්ඡරියඅබ්භුතසුත්තං. තත්ථ **යත්‍ර හි නාමාති** අච්ඡරියත්ථෙ නිපාතො. යො නාම තථාගතොති අත්ථො. **ඡින්නපපඤ්චෙති** එත්ථ පපඤ්චා නාම තණ්හා මානො දිට්ඨීති ඉමෙ තයො කිලෙසා. **ඡින්නවටුමෙති** එත්ථ **වටුමන්ති** කුසලාකුසලකම්මවට්ටං වුච්චති. **පරියාදින්නවට්ටෙති** තස්සෙව වෙවචනං. **සබ්බදුක්ඛවීතිවත්තෙති** සබ්බං විපාකවට්ටසඞ්ඛාතං දුක්ඛං වීතිවත්තෙ. **අනුස්සරිස්සතීති** ඉදං යත්‍රාති නිපාතවසෙන අනාගතවචනං, අත්ථො පනෙත්ථ අතීතවසෙන වෙදිතබ්බො. භගවා හි තෙ බුද්ධෙ අනුස්සරි, න ඉදානි අනුස්සරිස්සති. **එවංජච්චාති** විපස්සීආදයො ඛත්තියජච්චා, කකුසන්ධාදයො බ්‍රාහ්මණජච්චාති. **එවංගොත්තාති** විපස්සීආදයො කොණ්ඩඤ්ඤගොත්තා, කකුසන්ධාදයො කස්සපගොත්තාති. **එවංසීලාති** ලොකියලොකුත්තරසීලෙන එවංසීලා. **එවංධම්මාති** එත්ථ සමාධිපක්ඛා ධම්මා අධිප්පෙතා . ලොකියලොකුත්තරෙන සමාධිනා එවංසමාධිනොති අත්ථො. **එවංපඤ්ඤාති** ලොකියලොකුත්තරපඤ්ඤාය එවංපඤ්ඤා. **එවංවිහාරීති** එත්ථ පන හෙට්ඨා සමාධිපක්ඛානං ධම්මානං ගහිතත්තා විහාරො ගහිතොව, පුන කස්මා ගහිතමෙව ගණ්හාතීති චෙ, න ඉදං ගහිතමෙව. ඉදඤ්හි නිරොධසමාපත්තිදීපනත්ථං, තස්මා එවංනිරොධසමාපත්තිවිහාරීති අයමෙත්ථ අත්ථො.

එවංවිමුත්තාති එත්ථ වික්ඛම්භනවිමුත්ති තදඞ්ගවිමුත්ති සමුච්ඡෙදවිමුත්ති පටිප්පස්සද්ධිවිමුත්ති නිස්සරණවිමුත්තීති පඤ්චවිධා විමුත්තියො. තත්ථ අට්ඨ සමාපත්තියො සයං වික්ඛම්භිතෙහි නීවරණාදීහි විමුත්තත්තා **වික්ඛම්භනවිමුත්තීති** සඞ්ඛං ගච්ඡන්ති. අනිච්චානුපස්සනාදිකා සත්ත අනුපස්සනා සයං තස්ස තස්ස පච්චනීකඞ්ගවසෙන පරිච්චත්තාහි නිච්චසඤ්ඤාදීහි විමුත්තත්තා **තදඞ්ගවිමුත්තීති** සඞ්ඛං ගච්ඡන්ති. චත්තාරො අරියමග්ගා සයං සමුච්ඡින්නෙහි කිලෙසෙහි විමුත්තත්තා **සමුච්ඡෙදවිමුත්තීති** සඞ්ඛං ගච්ඡන්ති. චත්තාරි සාමඤ්ඤඵලානි මග්ගානුභාවෙන කිලෙසානං පටිප්පස්සද්ධන්තෙ උප්පන්නත්තා **පටිප්පස්සද්ධිවිමුත්තීති** සඞ්ඛං ගච්ඡන්ති. නිබ්බානං සබ්බකිලෙසෙහි නිස්සටත්තා අපගතත්තා දූරෙ ඨිතත්තා **නිස්සරණවිමුත්තීති** සඞ්ඛං ගතං. ඉති ඉමාසං පඤ්චන්නං විමුත්තීනං වසෙන එවංවිමුත්තාති එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො.

199. **තස්මාතිහාති** යස්මා ත්වං ‘‘තථාගතා අච්ඡරියා’’ති වදසි, තස්මා තං භියොසොමත්තාය පටිභන්තු තථාගතස්ස අච්ඡරියා අබ්භුතධම්මාති. **සතො සම්පජානොති** එත්ථ ද්වෙසම්පජඤ්ඤානි මනුස්සලොකෙ දෙවලොකෙ ච. තත්ථ වෙස්සන්තරජාතකෙ බ්‍රාහ්මණස්ස ද්වෙ පුත්තෙ දත්වා පුනදිවසෙ සක්කස්ස දෙවිං දත්වා සක්කෙන පසීදිත්වා දින්නෙ අට්ඨ වරෙ ගණ්හන්තො –

> ‘‘ඉතො විමුච්චමානාහං, සග්ගගාමී විසෙසගූ;
> අනිවත්තී තතො අස්සං, අට්ඨමෙතං වරං වරෙ’’ති. (ජා. 2.22.2300) –

එවං තුසිතභවනෙ මෙ පටිසන්ධි හොතූති වරං අග්ගහෙසි, තතො පට්ඨාය තුසිතභවනෙ උප්පජ්ජිස්සාමීති ජානාති, ඉදං මනුස්සලොකෙ සම්පජඤ්ඤං. වෙස්සන්තරත්තභාවතො පන චුතො පුන තුසිතභවනෙ නිබ්බත්තිත්වා නිබ්බත්තොස්මීති අඤ්ඤාසි, ඉදං දෙවලොකෙ සම්පජඤ්ඤං.

කිං පන සෙසදෙවතා න ජානන්තීති? නො න ජානන්ති. තා පන උය්‍යානවිමානකප්පරුක්ඛෙ ඔලොකෙත්වා දෙවනාටකෙහි තූරියසද්දෙන පබොධිතා ‘‘මාරිස අයං දෙවලොකො තුම්හෙ ඉධ නිබ්බත්තා’’ති සාරිතා ජානන්ති. බොධිසත්තො පඨමජවනවාරෙ න ජානාති, දුතියජවනතො පට්ඨාය ජානාති. ඉච්චස්ස අඤ්ඤෙහි අසාධාරණජානනං හොති.

අට්ඨාසීති එත්ථ කිඤ්චාපි අඤ්ඤෙපි දෙවා තත්ථ ඨිතා ඨිතම්හාති ජානන්ති, තෙ පන ඡසු ද්වාරෙසු බලවතා ඉට්ඨාරම්මණෙන අභිභුය්‍යමානා සතිං විස්සජ්ජෙත්වා අත්තනො භුත්තපීතභාවම්පි අජානන්තා ආහාරූපච්ඡෙදෙන කාලං කරොන්ති. බොධිසත්තස්ස කිං තථාරූපං ආරම්මණං නත්ථීති? නො නත්ථි. සො හි සෙසදෙවෙ දසහි ඨානෙහි

අධිග්ගණ්හාති, ආරම්මණෙන පන අත්තානං මද්දිතුං න දෙති, තං ආරම්මණං අභිභවිත්වා තිට්ඨති. තෙන වුත්තං – ''සතො සම්පජානො, ආනන්ද, බොධිසත්තො තුසිතෙ කායෙ අට්ඨාසී''ති.

200. **යාවතායුකන්ති** සෙසත්තභාවෙසු කිං යාවතායුකං න තිට්ඨත්තීති? ආම න තිට්ඨති. අඤ්ඤදා හි දීඝායුකදෙවලොකෙ නිබ්බත්තො තත්ථ පාරමියො න සක්කා පූරෙතුන්ති අක්ඛීනි නිමීලෙත්වා අධිමුත්තිකාලංකිරියං නාම කත්වා මනුස්සලොකෙ නිබ්බත්තති . අයං කාලඞ්කිරියා අඤ්ඤෙසං න හොති. තදා පන අදින්නදානං නාම නත්ථි, අරක්ඛිතසීලං නාම නත්ථි, සබ්බපාරමීනං පූරිතත්තා යාවතායුකං අට්ඨාසි.

සතො සම්පජානො තුසිතා කායා චවිත්වා මාතුකුච්ඡිං ඔක්කමතීති එවං තාව සබ්බපාරමියො පූරෙත්වා තදා බොධිසත්තො යාවතායුකං අට්ඨාසි. දෙවතානං පන – ''මනුස්සගණනාවසෙන ඉදානි සත්තහි දිවසෙහි චුති භවිස්සතී''ති පඤ්ච පුබ්බනිමිත්තානි උප්පජ්ජන්ති – මාලා මිලායන්ති, වත්ථානි කිලිස්සන්ති, කච්ඡෙහි සෙදා මුච්චන්ති, කායෙ දුබ්බණ්ණියං ඔක්කමති, දෙවො දෙවාසනෙ න සණ්ඨාති.

තත්ථ **මාලාති** පටිසන්ධිග්ගහණදිවසෙ පිළන්ධනමාලා. තා කිර සට්ඨිසතසහස්සාධිකා සත්තපණ්ණාසවස්සකොටියො අමිලායිත්වා තදා මිලායන්ති. **වත්ථෙසුපි** එසෙව නයො. එත්තකං පන කාලං දෙවානං නෙව සීතං න උණ්හං හොති, තස්මිං කාලෙ සරීරතො බින්දුබින්දුවසෙන **සෙදා** මුච්චන්ති. එත්තකඤ්ච කාලං තෙසං සරීරෙ ඛණ්ඩිච්චපාලිච්චාදිවසෙන **විවණ්ණතා** න පඤ්ඤායති, දෙවධීතා සොළසවස්සුද්දෙසිකා විය, දෙවපුත්තා වීසතිවස්සුද්දෙසිකා විය ඛායන්ති. මරණකාලෙ පන නෙසං කිලන්තරූපො අත්තභාවො හොති. එත්තකඤ්ච නෙසං කාලං දෙවලොකෙ **උක්කණ්ඨිතා** නාම නත්ථි, මරණකාලෙ පන නිස්සසන්ති විජම්භන්ති, සකෙ ආසනෙ නාභිරමන්ති.

ඉමානි පන පුබ්බනිමිත්තානි, යථා ලොකෙ මහාපුඤ්ඤානං රාජරාජමහාමත්තාදීනංයෙව උක්කාපාතභූමිචාලචන්දග්ගාහාදීනි නිමිත්තානි පඤ්ඤායන්ති, න සබ්බෙසං, එවමෙව මහෙසක්ඛානං දෙවතානංයෙව පඤ්ඤායන්ති, න සබ්බෙසං. යථා ච මනුස්සෙසු පුබ්බනිමිත්තානි නක්ඛත්තපාඨකාදයොව ජානන්ති, න සබ්බෙ, එවමෙව තානිපි සබ්බෙ දෙවා න ජානන්ති, පණ්ඩිතා එව පන ජානන්ති. තත්ථ යෙ ච මන්දෙන කුසලකම්මෙන නිබ්බත්තා දෙවපුත්තා, තෙ තෙසු උප්පන්නෙසු – ''ඉදානි කො ජානාති, කුහිං නිබ්බත්තිස්සාමා''ති භායන්ති. යෙ මහාපුඤ්ඤා, තෙ – ''අම්හෙහි දින්නං දානං රක්ඛිතං සීලං භාවිතං භාවනං ආගම්ම උපරිදෙවලොකෙසු සම්පත්තිං අනුභවිස්සාමා''ති න භායන්ති. බොධිසත්තොපි තානි පුබ්බනිමිත්තානි දිස්වා ''ඉදානි අනන්තරෙ අත්තභාවෙ බුද්ධො භවිස්සාමී''ති න භායි. අථස්ස තෙසු නිමිත්තෙසු පාතුභූතෙසු දසසහස්සචක්කවාළදෙවතා සන්නිපතිත්වා – ''මාරිස තුම්හෙහි දස පාරමියො පූරෙන්තෙහි න සක්කසම්පත්තිං න මාරබ්‍රහ්මචක්කවත්තිසම්පත්තිං පත්ථෙන්තෙහි පූරිතා, ලොකනිත්ථරණත්ථාය පන බුද්ධත්තං පත්ථයමානෙහි පූරිතා. සො වො ඉදානි කාලො මාරිස බුද්ධත්තාය, සමයො මාරිස බුද්ධත්තායා''ති යාචන්ති.

අථ මහාසත්තො දෙවතානං පටිඤ්ඤං අදත්වාව කාලදීපදෙසකුලජනෙත්තිආයුපරිච්ඡෙදවසෙන **පඤ්චමහාවිලොකනං** නාම විලොකෙසි. තත්ථ ''කාලො නු ඛො, න කාලො''ති පඨමං කාලං විලොකෙසි. තත්ථ වස්සසතසහස්සතො උද්ධං වඩ්ඪිතආයුකාලො කාලො නාම න හොති. කස්මා? තදා හි සත්තානං ජාතිජරාමරණානි න පඤ්ඤායන්ති, බුද්ධානඤ්ච ධම්මදෙසනා නාම තිලක්ඛණමුත්තා නත්ථි, තෙසං අනිච්චං දුක්ඛං අනත්තාති කථෙන්තානං ''කිං නාමෙතං කථෙන්තී''ති නෙව සොතුං න සද්ධාතුං මඤ්ඤන්ති, තතො අභිසමයො න හොති, තස්මිං අසති අනියyානිකං සාසනං හොති. තස්මා සො අකාලො. වස්සසතතො ඌනආයුකාලොපි කාලො නාම න හොති. කස්මා? තදා හි සත්තා උස්සන්නකිලෙසා හොන්ති, උස්සන්නකිලෙසානඤ්ච දින්නොවාදො ඔවාදට්ඨානෙ න තිට්ඨති. උදකෙ දණ්ඩරාජි විය ඛිප්පං විගච්ඡති. තස්මා සොපි අකාලො. සතසහස්සතො පන පට්ඨාය හෙට්ඨා වස්සසතතො පට්ඨාය උද්ධං ආයුකාලො කාලො නාම. තදා ච වස්සසතකාලො හොති. අථ මහාසත්තො ''නිබ්බත්තිතබ්බකාලො''ති **කාලං** පස්සි.

තතො **දීපං** විලොකෙන්තො සපරිවාරෙ චත්තාරො දීපෙ ඔලොකෙත්වා – ''තීසු දීපෙසු බුද්ධා න නිබ්බත්තන්ති, ජම්බුදීපෙයෙව නිබ්බත්තන්තී''ති දීපං පස්සි.

තතො – ''ජම්බුදීපො නාම මහා, දසයොජනසහස්සපරිමාණො, කතරස්මිං නු ඛො පදෙසෙ බුද්ධා නිබ්බත්තන්තී''ති **දෙසං** විලොකෙන්තො මජ්ඣිමදෙසං පස්සි. මජ්ඣිමදෙසො නාම ''පුරත්ථිමාය දිසාය ගජඞ්ගලං නාම නිගමො''තිආදිනා නයෙන විනයෙ (මහාව. 259) වුත්තොව. සො පන ආයාමතො තීණි යොජනසතානි. විත්ථාරතො අඩ්ඪතියානි, පරික්ඛෙපතො නවයොජනසතානීති. එතස්මිඤ්හි පදෙසෙ චත්තාරි අට්ඨ සොළස වා අසඞ්ඛෙය්‍යානි, කප්පසතසහස්සඤ්ච පාරමියො පූරෙත්වා සම්මාසම්බුද්ධා උප්පජ්ජන්ති. ද්වෙ අසඞ්ඛෙය්‍යානි, කප්පසතසහස්සඤ්ච පාරමියො පූරෙත්වා පච්චෙකබුද්ධා උප්පජ්ජන්ති, එකං අසඞ්ඛෙය්‍යං, කප්පසතසහස්සඤ්ච පාරමියො පූරෙත්වා සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානාදයො මහාසාවකා උප්පජ්ජන්ති, චතුන්නං මහාදීපානං ද්විසහස්සානං පරිත්තදීපානඤ්ච ඉස්සරියාධිපච්චකාරකචක්කවත්තිරාජානො උප්පජ්ජන්ති, අඤ්ඤෙ ච මහෙසක්ඛා ඛත්තියබ්‍රාහ්මණගහපතිමහාසාලා උප්පජ්ජන්ති. ඉදඤ්චෙත්ථ කපිලවත්ථු නාම නගරං, තත්ථ මයා නිබ්බත්තිතබ්බන්ති නිට්ඨමගමාසි.

තතො **කුලං** විලොකෙන්තො – ‘‘බුද්ධා නාම ලොකසම්මතෙ කුලෙ නිබ්බත්තන්ති, ඉදානි ච ඛත්තියකුලං ලොකසම්මතං, තත්ථ නිබ්බත්තිස්සාමි, සුද්ධොදනො නාම රාජා මෙ පිතා භවිස්සතී’’ති කුලං පස්සි.

තතො **මාතරං** විලොකෙන්තො – ‘‘බුද්ධමාතා නාම ලොලා සුරාධුත්තා න හොති, කප්පසතසහස්සං පූරිතපාරමී ජාතිතො පට්ඨාය අඛණ්ඩපඤ්චසීලා හොති, අයඤ්ච මහාමායා නාම දෙවී එදිසා. අයං මෙ මාතා භවිස්සති. කිත්තකං පනස්සා ආයූ’’ති ආවජ්ජන්තො – ‘‘දසන්නං මාසානං උපරි සත්ත දිවසානී’’ති පස්සි.

ඉති ඉමං **පඤ්චමහාවිලොකනං** විලොකෙත්වා – ‘‘කාලො මෙ මාරිසා බුද්ධභාවාය’’ති දෙවතානං සඞ්ගහං කරොන්තො පටිඤ්ඤං දත්වා ‘‘ගච්ඡථ තුම්හෙ’’ති තා දෙවතා උය්‍යොජෙත්වා තුසිතදෙවතාහි පරිවුතො තුසිතපුරෙ නන්දනවනං පාවිසි. සබ්බදෙවලොකෙසු හි නන්දනවනං අත්ථියෙව. තත්ථ නං දෙවතා – ‘‘ඉතො චුතො සුගතිං ගච්ඡ, ඉතො චුතො සුගතිං ගච්ඡා’’ති පුබ්බෙකතකුසලකම්මොකාසං සාරයමානා විචරන්ති. සො එවං දෙවතාහි කුසලං සාරයමානාහි පරිවුතො තත්ථ විචරන්තොව චවි.

එවං චුතො චවාමීති පජානාති, චුතිචිත්තං න ජානාති. පටිසන්ධිං ගහෙත්වාපි පටිසන්ධිචිත්තං න ජානාති, ඉමස්මිං මෙ ඨානෙ පටිසන්ධි ගහිතාති එවං පන ජානාති. කෙචි පන ථෙරා ‘‘ආවජ්ජනපරියායො නාම ලද්ධුං වට්ටති, දුතියතතියචිත්තවාරෙයෙව ජානිස්සතී’’ති වදන්ති. තිපිටකමහාසීවත්ථෙරො පනාහ – ‘‘මහාසත්තානං පටිසන්ධි න අඤ්ඤෙසං පටිසන්ධිසදිසා, කොටිප්පත්තං තෙසං සතිසම්පජඤ්ඤං. යස්මා පන තෙනෙව චිත්තෙන තං චිත්තං ඤාතුං න සක්කා, තස්මා චුතිචිත්තං න ජානාති. චුතික්ඛණෙපි චවාමීති පජානාති, පටිසන්ධිං ගහෙත්වාපි පටිසන්ධිචිත්තං න ජානාති, අසුකස්මිං ඨානෙ පටිසන්ධි ගහිතාති පජානාති, තස්මිං කාලෙ දසසහස්සී කම්පතී’’ති. එවං සතො සම්පජානො මාතුකුච්ඡිං ඔක්කමන්තො පන එකූනවීසතියා පටිසන්ධිචිත්තෙසු මෙත්තාපුබ්බභාගස්ස සොමනස්ස-සහගත-ඤාණසම්පයුත්ත-අසඞ්ඛාරික-කුසලචිත්තස්ස සදිසමහාවිපාකචිත්තෙන පටිසන්ධිං ගණ්හි. මහාසීවත්ථෙරො පන ‘‘උපෙක්ඛාසහගතෙනා’’ති ආහ.

පටිසන්ධිං ගණ්හන්තො පන ආසාළ්හීපුණ්ණමායං උත්තරාසාළ්හනක්ඛත්තෙන අග්ගහෙසි. තදා කිර මහාමායා පුරෙ පුණ්ණමාය සත්තමදිවසතො පට්ඨාය විගතසුරාපානං මාලාගන්ධවිභූසනසම්පන්නං නක්ඛත්තකීළං අනුභවමානා සත්තමෙ දිවසෙ පාතො වුට්ඨාය ගන්ධොදකෙන න්හායිත්වා සබ්බාලඞ්කාරවිභූසිතා වරභොජනං භුඤ්ජිත්වා උපොසථඞ්ගානි අධිට්ඨාය සිරිගබ්භං පවිසිත්වා සිරිසයනෙ නිපන්නා නිද්දං ඔක්කමමානා ඉදං සුපිනං අද්දස – ‘‘චත්තාරො කිර නං මහාරාජානො සයනෙනෙව සද්ධිං උක්ඛිපිත්වා අනොතත්තදහං නෙත්වා එකමන්තං අට්ඨංසු. අථ නෙසං දෙවියො ආගන්ත්වා මනුස්සමලහරණත්ථං න්හාපෙත්වා දිබ්බවත්ථං නිවාසෙත්වා ගන්ධෙහි විලිම්පෙත්වා දිබ්බපුප්ඵානි පිළන්ධිත්වා තතො අවිදූරෙ රජතපබ්බතො, තස්ස අන්තො කනකවිමානං අත්ථි, තස්මිං පාචීනතො සීසං කත්වා නිපජ්ජාපෙසුං. අථ බොධිසත්තො සෙතවරවාරණො හුත්වා තතො අවිදූරෙ එකො සුවණ්ණපබ්බතො, තත්ථ චරිත්වා තතො ඔරුය්හ රජතපබ්බතං අභිරුහිත්වා උත්තරදිසතො ආගම්ම කනකවිමානං පවිසිත්වා මාතරං පදක්ඛිණං කත්වා දක්ඛිණපස්සං ඵාලෙත්වා කුච්ඡිං පවිට්ඨසදිසො අහොසි.

අථ පබුද්ධා දෙවී තං සුපිනං රඤ්ඤො ආරොචෙසි. රාජා පභාතාය රත්තියා චතුසට්ඨිමත්තෙ බ්‍රාහ්මණපාමොක්ඛෙ පක්කොසාපෙත්වා හරිතූපලිත්තාය ලාජාදීහි කතමඞ්ගලසක්කාරාය භූමියා මහාරහානි ආසනානි පඤ්ඤාපෙත්වා තත්ථ නිසින්නානං බ්‍රාහ්මණානං සප්පිමධුසක්කරාභිසඞ්ඛාරස්ස වරපායාසස්ස සුවණ්ණරජතපාතියො පූරෙත්වා සුවණ්ණරජතපාතීහෙව පටිකුජ්ජිත්වා අදාසි, අඤ්ඤෙහි ච අහතවත්ථකපිලගාවීදානාදීහි තෙ සන්තප්පෙසි. අථ නෙසං සබ්බකාමසන්තප්පිතානං සුපිනං ආරොචාපෙත්වා – ‘‘කිං භවිස්සතී’’ති පුච්ඡි. බ්‍රාහ්මණා ආහංසු – ‘‘මා චින්තයි මහාරාජ, දෙවියා තෙ කුච්ඡිම්හි ගබ්භො පතිට්ඨිතො, සො ච ඛො පුරිසගබ්භො, න ඉත්ථිගබ්භො, පුත්තො තෙ භවිස්සති. සො සචෙ අගාරං අජ්ඣාවසිස්සති, රාජා භවිස්සති චක්කවත්තී. සචෙ අගාරා නික්ඛම්ම පබ්බජිස්සති, බුද්ධො භවිස්සති ලොකෙ විවට්ටච්ඡදො’’ති. එවං සතො සම්පජානො බොධිසත්තො තුසිතකායා චවිත්වා මාතුකුච්ඡිං ඔක්කමති.

තත්ථ **සතො සම්පජානොති** ඉමිනා චතුත්ථාය ගබ්භාවක්කන්තියා ඔක්කමතීති දස්සෙති. චතස්සො හි ගබ්භාවක්කන්තියො.

‘‘චතස්සො ඉමා, භන්තෙ, ගබ්භාවක්කන්තියො. ඉධ, භන්තෙ, එකච්චො අසම්පජානො මාතුකුච්ඡිං ඔක්කමති, අසම්පජානො මාතුකුච්ඡිස්මිං ඨාති, අසම්පජානො මාතුකුච්ඡිම්හා නික්ඛමති, අයං පඨමා ගබ්භාවක්කන්ති.

පුන චපරං, භන්තෙ, ඉධෙකච්චො සම්පජානො මාතුකුච්ඡිං ඔක්කමති, අසම්පජානො මාතුකුච්ඡිස්මිං ඨාති, අසම්පජානො මාතුකුච්ඡිම්හා නික්ඛමති, අයං දුතියා ගබ්භාවක්කන්ති.

පුන චපරං, භන්තෙ, ඉධෙකච්චො සම්පජානො මාතුකුච්ඡිං ඔක්කමති, සම්පජානො මාතුකුච්ඡිස්මිං ඨාති, අසම්පජානො මාතුකුච්ඡිම්හා නික්ඛමති, අයං තතියා ගබ්භාවක්කන්ති.

පුන චපරං, භන්තෙ, ඉධෙකච්චො සම්පජානො මාතුකුච්ඡිං ඔක්කමති, සම්පජානො මාතුකුච්ඡිස්මිං ඨාති, සම්පජානො මාතුකුච්ඡිම්හා නික්ඛමති, අයං චතුත්ථා ගබ්භාවක්කන්තී''ති (දී. නි. 3.147).

එතාසු පඨමා ලොකියමනුස්සානං හොති, දුතියා අසීතිමහාසාවකානං, තතියා ද්වින්නං අග්ගසාවකානං පච්චෙකබොධිසත්තානඤ්ච. තෙ කිර කම්මජවාතෙහි උද්ධංපාදා අධොසිරා අනෙකසතපොරිසෙ පපාතෙ විය යොනිමුඛෙ තාළච්ඡිග්ගලෙන හත්ථී විය අතිවිය සම්බාධෙන යොනිමුඛෙන නික්ඛමමානා අනන්තං දුක්ඛං පාපුණන්ති. තෙන නෙසං ''මයං නික්ඛමාමා''ති සම්පජානතා න හොති. චතුත්ථා සබ්බඤ්ඤුබොධිසත්තානං. තෙ හි මාතුකුච්ඡිස්මිං පටිසන්ධිං ගණ්හන්තාපි ජානන්ති, තත්ථ වසන්තාපි ජානන්ති. නික්ඛමනකාලෙපි නෙසං කම්මජවාතා උද්ධංපාදෙ අධොසිරෙ කත්වා ඛිපිතුං න සක්කොන්ති, ද්වෙ හත්ථෙ පසාරෙත්වා අක්ඛීනි උම්මීලෙත්වා ඨිතකාව නික්ඛමන්ති.

201. **මාතුකුච්ඡිං ඔක්කමතීති** එත්ථ මාතුකුච්ඡිං ඔක්කන්තො හොතීති අත්ථො. ඔක්කන්තෙ හි තස්මිං එවං හොති, න ඔක්කමමානෙ. **අප්පමාණොති** බුද්ධප්පමාණො, විපුලොති අත්ථො. **උළාරොති** තස්සෙව වෙවචනං. **දෙවානුභාවන්ති** එත්ථ දෙවානං අයමානුභාවො – නිවත්ථවත්ථස්ස පභා ද්වාදස යොජනානි ඵරති, තථා සරීරස්ස, තථා අලඞ්කාරස්ස, තථා විමානස්ස, තං අතික්කමිත්වාති අත්ථො.

ලොකන්තරිකාති තිණ්ණං තිණ්ණං චක්කවාළානං අන්තරා එකෙකො ලොකන්තරිකා හොති, තිණ්ණං සකටචක්කානං පත්තානං වා අඤ්ඤමඤ්ඤං ආහච්ච ඨපිතානං මජ්ඣෙ ඔකාසො විය. සො පන ලොකන්තරිකනිරයො පරිමාණතො අට්ඨයොජනසහස්සො හොති. **අසාති** නිච්චවිවටා. **අසංවුතාති** හෙට්ඨාපි අප්පතිට්ඨා. **අන්ධකාරාති** තමභූතා. **අන්ධකාරතිමිසාති** චක්ඛුවිඤ්ඤාණුප්පත්තිනිවාරණතො අන්ධභාවකරණතිමිසෙන සමන්නාගතා. තත්ථ කිර චක්ඛුවිඤ්ඤාණං න ජායති. **එවංමහිද්ධිකාති** චන්දිමසූරියා කිර එකප්පහාරෙනෙව තීසු දීපෙසු පඤ්ඤායන්ති, එවංමහිද්ධිකා. එකෙකාය දිසාය නවනවයොජනසතසහස්සානි අන්ධකාරං විධමිත්වා ආලොකං දස්සෙන්ති, එවං මහානුභාවා. **ආභාය නානුභොන්තීති** අත්තනො පභාය නප්පහොන්ති. තෙ කිර චක්කවාළපබ්බතස්ස වෙමජ්ඣෙන චරන්ති, චක්කවාළපබ්බතඤ්ච අතික්කම්ම ලොකන්තරිකනිරයො, තස්මා තෙ තත්ථ ආභාය නප්පහොන්ති.

යෙපි තත්ථ සත්තාති යෙපි තස්මිං ලොකන්තරමහානිරයෙ සත්තා උපපන්නා. කිං පන කම්මං කත්වා තෙ තත්ථ උප්පජ්ජන්තීති? භාරියං දාරුණං මාතාපිතූනං ධම්මිකසමණබ්‍රාහ්මණානඤ්ච උපරි අපරාධං අඤ්ඤඤ්ච දිවසෙ දිවසෙ පාණවධාදිසාහසිකකම්මං කත්වා උප්පජ්ජන්ති තම්බපණ්ණිදීපෙ අභයචොරනාගචොරාදයො විය. තෙසං අත්තභාවො තිගාවුතිකො හොති, වග්ගුලීනං විය දීඝනඛා හොන්ති. තෙ රුක්ඛෙ වග්ගුලියො විය නඛෙහි චක්කවාළපාදෙ ලග්ගන්ති. යදා පන සංසප්පන්තා අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස හත්ථපාසං ගතා හොන්ති, අථ ''භක්ඛො නො ලද්ධො''ති මඤ්ඤමානා තත්ථ වාවටා විපරිවත්තිත්වා ලොකසන්ධාරකඋදකෙ පතන්ති. වාතෙ පහරන්තෙ මධුකඵලානි විය ඡිජ්ජිත්වා උදකෙ පතන්ති. පතිතමත්තා ච අච්චන්තඛාරෙ උදකෙ පිට්ඨපිණ්ඩි විය විලීයන්ති.

අඤ්ඤෙපි කිර භො සන්ති සත්තාති – ''යථා මයං මහාදුක්ඛං අනුභවාම, එවං අඤ්ඤෙපි කිර සත්තා ඉදං දුක්ඛං අනුභවන්තා ඉධූපපන්නා''ති තං දිවසං පස්සන්ති. අයං පන ඔභාසො එකයාගුපානමත්තම්පි න තිට්ඨති, යාවතා නිද්දායිත්වා පබුද්ධො ආරම්මණං විභාවෙති, තත්තකං කාලං හොති. දීඝභාණකා පන ''අච්ඡරාසඞ්ඝාටමත්තමෙව විජ්ජුභාසො විය නිච්ඡරිත්වා කිං ඉදන්ති භණන්තානංයෙව අන්තරධායතී''ති වදන්ති. **සඞ්කම්පතීති** සමන්තතො කම්පති. ඉතරද්වයං පුරිමපස්සෙව වෙවචනං. පුන **අප්පමාණො චාති**ආදි නිගමනත්ථං වුත්තං.

202. **චත්තාරො දෙවපුත්තා චතුද්දිසං ආරක්ඛාය උපගච්ඡන්තීති** එත්ථ **චත්තාරොති** චතුන්නං මහාරාජූනං වසෙන වුත්තං, දසසහස්සචක්කවාළෙ පන චත්තාරො චත්තාරො කත්වා චත්තාලීසදසසහස්සා හොන්ති. තත්ථ ඉමස්මිං චක්කවාළෙ මහාරාජානො ඛග්ගහත්ථා ආගන්ත්වා බොධිසත්තස්ස ආරක්ඛණත්ථාය උපගන්ත්වා සිරිගබ්භං පවිට්ඨා, ඉතරෙ ගබ්භද්වාරතො පට්ඨාය අවරුද්ධපංසුපිසාචකාදියක්ඛගණෙ පටික්කමාපෙත්වා යාව චක්කවාළා ආරක්ඛං ගණ්හිංසු.

කිමත්ථං පනායං රක්ඛා ආගතා? නනු පටිසන්ධික්ඛණෙ කලලකාලතො පට්ඨාය සචෙපි කොටිසතසහස්සා මාරා කොටිසතසහස්සං සිනෙරුං උක්ඛිපිත්වා බොධිසත්තස්ස වා බොධිසත්තමාතුයා වා අන්තරායකරණත්ථං ආගච්ඡෙය්‍යුං, සබ්බෙ අන්තරාව අන්තරධායෙය්‍යුං. වුත්තම්පි චෙතං භගවතා රුහිරුප්පාදවත්ථුස්මිං – ''අට්ඨානමෙතං, භික්ඛවෙ, අනවකාසො, යං පරූපක්කමෙන තථාගතං ජීවිතා වොරොපෙය්‍ය. අනුපක්කමෙන, භික්ඛවෙ, තථාගතා පරිනිබ්බායන්ති. ගච්ඡථ තුම්හෙ, භික්ඛවෙ, යථාවිහාරං, අරක්ඛියා, භික්ඛවෙ, තථාගතා''ති (චූළව. 341). එවමෙතං, න පරූපක්කමෙන තෙසං ජීවිතන්තරායො අත්ථි. සන්ති ඛො පන අමනුස්සා විරූපා දුද්දසිකා, භෙරවරූපා පක්ඛිනො, යෙසං රූපං දිස්වා සද්දං වා සුත්වා බොධිසත්තමාතු භයං වා සන්තාසො වා උප්පජ්ජෙය්‍ය, තෙසං නිවාරණත්ථාය රක්ඛං අග්ගහෙසුං. අපිච ඛො බොධිසත්තස්ස පුඤ්ඤතෙජෙන සඤ්ජාතගාරවා අත්තනො ගාරවචොදිතාපි තෙ එවමකංසු.

කිං පන තෙ අන්තොගබ්භං පවිසිත්වා ඨිතා චත්තාරො මහාරාජානො බොධිසත්තමාතුයා අත්තානං දස්සෙන්ති න දස්සෙන්තීති? නහානමණ්ඩනභොජනාදිසරීරකිච්චකාලෙ න දස්සෙන්ති, සිරිගබ්භං පවිසිත්වා වරසයනෙ නිපන්නකාලෙ පන දස්සෙන්ති. තත්ථ කිඤ්චාපි අමනුස්සදස්සනං නාම මනුස්සානං සප්පටිභයං හොති,

බොධිසත්තමාතා පන අත්තනො චෙව පුත්තස්ස ච පුඤ්ඤානුභාවෙන තෙ දිස්වා න භායති, පකතිඅන්තෙපුරපාලකෙසු විය අස්සා තෙසු චිත්තං උප්පජ්ජති.

203. **පකතියා සීලවතීති** සභාවෙනෙව සීලසම්පන්නා. අනුප්පන්නෙ කිර බුද්ධෙ මනුස්සා තාපසපරිබ්බාජකානං සන්තිකෙ වන්දිත්වා උක්කුටිකං නිසීදිත්වා සීලං ගණ්හන්ති, බොධිසත්තමාතාපි කාලදෙවිලස්ස ඉසිනො සන්තිකෙ ගණ්හාති. බොධිසත්තෙ පන කුච්ඡිගතෙ අඤ්ඤස්ස පාදමූලෙ නිසීදිතුං නාම න සක්කා, සමාසනෙ නිසීදිත්වා ගහිතසීලම්පි අවඤ්ඤා කාරණමත්තං හොති. තස්මා සයමෙව සීලං අග්ගහෙසීති වුත්තං හොති.

පුරිසෙසූති බොධිසත්තස්ස පිතරං ආදිං කත්වා කෙසුචි මනුස්සෙසු පුරිසාධිප්පායචිත්තං නුප්පජ්ජති. තඤ්ච බො බොධිසත්තෙ ගාරවෙන, න පහීනකිලෙසතාය. බොධිසත්තමාතු රූපං පන සුකුසලාපි සිප්පිකා පොත්ථකම්මාදීසුපි කාතුං න සක්කොන්ති, තං දිස්වා පුරිසස්ස රාගො නුප්පජ්ජතීති න සක්කා වත්තුං. සචෙ පන තං රත්තචිත්තො උපසඞ්කමිතුකාමො හොති, පාදා න වහන්ති, දිබ්බසඞ්ඛලිකා විය බජ්ඣන්ති. තස්මා ''අනතික්කමනීයා''තිආදි වුත්තං.

පඤ්චන්නං කාමගුණානන්ති පුබ්බෙ ''කාමගුණූපසංහිත''න්ති පුරිසාධිප්පායවසෙන වත්ථුපටික්ඛෙපො කථිතො, ඉධ ආරම්මණප්පටිලාභො දස්සිතො. තදා කිර ''දෙවියා එවරූපො පුත්තො කුච්ඡිස්මිං උප්පන්නො''ති, සුත්වා සමන්තතො රාජානො මහග්ඝආභරණතූරියාදිවසෙන පඤ්චද්වාරාරම්මණවත්ථුභූතං පණ්ණාකාරං පෙසෙන්ති, බොධිසත්තස්ස ච බොධිසත්තමාතුයා ච කතකම්මස්ස උස්සන්නත්තා ලාභසක්කාරස්ස පමාණපරිච්ඡෙදො නාම නත්ථි.

204. **අකිලන්තකායාති** යථා අඤ්ඤා ඉත්ථියො ගබ්භභාරෙන කිලමන්ති, හත්ථපාදා උද්ධුමාතකාදීනි පාපුණන්ති, න එවං තස්සා කොචි කිලමථො අහොසි. **තිරොකුච්ඡිගතන්ති** අන්තොකුච්ඡිගතං. කලලාදිකාලං අතික්කමිත්වා සඤ්ජාතඅඞ්ගපච්චඞ්ගං අහීනින්ද්‍රියභාවං උපගතංයෙව පස්සති. කිමත්ථං පස්සති? සුඛවාසත්ථං. යථෙව හි මාතා පුත්තෙන සද්ධිං නිසින්නා වා නිපන්නා වා ''හත්ථං වා පාදං වා ඔලම්බන්තං උක්ඛිපිත්වා සණ්ඨපෙස්සාමී''ති සුඛවාසත්ථං පුත්තං ඔලොකෙති, එවං බොධිසත්තමාතාපි යං තං මාතු උට්ඨානගමනපරිවත්තනනිසජ්ජාදීසු උණ්හසීතලොණිකතිත්තකකටුකාහාරඅජ්ඣොහරණකාලෙසු ච ගබ්භස්ස දුක්ඛං උප්පජ්ජති, අත්ථි නු ඛො මෙ තං පුත්තස්සාති සුඛවාසත්ථං බොධිසත්තං ඔලොකයමානා පල්ලඞ්කං ආභුජිත්වා නිසින්නං බොධිසත්තං පස්සති. යථා හි අඤ්ඤෙ අන්තොකුච්ඡිගතා පක්කාසයං අජ්ඣොත්ථරිත්වා ආමාසයං උක්ඛිපිත්වා උදරපටලං පිට්ඨිතො කත්වා පිට්ඨිකණ්ටකං නිස්සාය උක්කුටිකා ද්වීසු මුට්ඨීසු හනුකං ඨපෙත්වා දෙවෙ වස්සන්තෙ රුක්ඛසුසිරෙ මක්කටා විය නිසීදන්ති, න එවං බොධිසත්තො. බොධිසත්තො පන පිට්ඨිකණ්ටකං පිට්ඨිතො කත්වා ධම්මාසනෙ ධම්මකථිකො විය පල්ලඞ්කං ආභුජිත්වා පුරත්ථාභිමුඛො නිසීදති. පුබ්බෙ කතකම්මං පනස්සා වත්ථුං සොධෙති, සුද්ධෙ වත්ථුම්හි සුඛුමච්ඡවිලක්ඛණං නිබ්බත්තති . අථ නං කුච්ඡිගතං තචො පටිච්ඡාදෙතුං න සක්කොති, ඔලොකෙන්තියා බහි ඨිතො විය පඤ්ඤායති. තමත්ථං උපමාය විභාවෙන්තො **සෙය්‍යථාපීති**ආදිමාහ. බොධිසත්තො පන අන්තොකුච්ඡිගතො මාතරං න පස්සති. න හි අන්තොකුච්ඡියං චක්ඛුවිඤ්ඤාණං උප්පජ්ජති.

205. **කාලං කරොතීති** න විජාතභාවපච්චයා, ආයුපරික්ඛයෙනෙව. **බොධිසත්තෙන වසිතට්ඨානඤ්හි චෙතියකුටිසදිසං හොති අඤ්ඤෙසං** අපරිභොගං, න ච සක්කා බොධිසත්තමාතරං අපනෙත්වා අඤ්ඤං අග්ගමහෙසිට්ඨානෙ ඨපෙතුන්ති තත්තකංයෙව බොධිසත්තමාතු ආයුප්පමාණං හොති, තස්මා තදා කාලං කරොති. කතරස්මිං පන වයෙ කාලං කරොතීති? මජ්ඣිමවයෙ. පඨමවයස්මිඤ්හි සත්තානං අත්තභාවෙ ඡන්දරාගො බලවා හොති, තෙන තදා සඤ්ජාතගබ්භා ඉත්ථී තං ගබ්භං අනුරක්ඛිතුං න සක්කොන්ති, ගබ්භො බහ්වාබාධො හොති. මජ්ඣිමවයස්ස පන ද්වෙ කොට්ඨාසෙ අතික්කම්ම තතියකොට්ඨාසෙ වත්ථුං විසදං හොති, විසදෙ වත්ථුම්හි නිබ්බත්තා දාරකා අරොගා හොන්ති. තස්මා බොධිසත්තමාතාපි පඨමවයෙ සම්පත්තිං අනුභවිත්වා මජ්ඣිමවයස්ස තතියකොට්ඨාසෙ විජායිත්වා කාලං කරොති.

නව වා දස වාති එත්ථ වා-සද්දෙන විකප්පනවසෙන සත්ත වා අට්ඨ වා එකාදස වා ද්වාදස වාති එවමාදීනම්පි සඞ්ගහො වෙදිතබ්බො. තත්ථ සත්තමාසජාතො ජීවති, සීතුණ්හක්ඛමො පන න හොති. අට්ඨමාසජාතො න ජීවති, සෙසා ජීවන්ති.

ඨිතාවාති ඨිතාව හුත්වා. මහාමායාපි දෙවී උපවිජඤ්ඤා ඤාතිකුලඝරං ගමිස්සාමීති රඤ්ඤො ආරොචෙසි. රාජා කපිලවත්ථුතො දෙවදහනගරගාමිමග්ගං අලඞ්කාරාපෙත්වා දෙවිං සුවණ්ණසිවිකාය නිසීදාපෙසි. සකලනගරවාසිනො සක්‍යා පරිවාරෙත්වා ගන්ධමාලාදීහි පූජයමානා දෙවිං ගහෙත්වා පායිංසු. සා දෙවදහනගරස්ස අවිදූරෙ ලුම්බිනිසාලවනුය්‍යානං දිස්වා උය්‍යානවිචරණත්ථාය චිත්තං උප්පාදෙත්වා රඤ්ඤො සඤ්ඤං අදාසි. රාජා උය්‍යානං පටිජග්ගාපෙත්වා ආරක්ඛං සංවිදහාපෙසි. දෙවියා උය්‍යානං පවිට්ඨමත්තාය කායදුබ්බල්‍යං අහොසි, අථස්සා මඞ්ගලසාලමූලෙ සිරිසයනං පඤ්ඤාපෙත්වා සාණියා පරික්ඛිපිංසු. සා අන්තොසාණිං පවිසිත්වා සාලසාඛං හත්ථෙන ගහෙත්වා අට්ඨාසි. අථස්සා තාවදෙව ගබ්භවුට්ඨානං අහොසි.

දෙවා නං පඨමං පටිග්ගණ්හන්තීති ඛීණාසවා සුද්ධාවාසබ්‍රහ්මානො පටිග්ගණ්හන්ති. කථං? සූතිවෙසං ගණ්හිත්වාති එකෙ. තං පන පටික්ඛිපිත්වා ඉදං වුත්තං – තදා බොධිසත්තමාතා සුවණ්ණඛචිතං වත්ථං නිවාසෙත්වා මච්ඡක්ඛිසදිසං දුකූලපටං යාව පාදන්තාව පාරුපිත්වා අට්ඨාසි. අථස්සා සල්ලහුකං ගබ්භවුට්ඨානං අහොසි

ධම්මකරණතො උදකනික්ඛමනසදිසං. අථ තෙ පකතිබ්‍රහ්මවෙසෙනෙව උපසඞ්කමිත්වා පඨමං සුවණ්ණජාලෙන පටිග්ගහෙසුං. තෙසං හත්ථතො මනුස්සා දුකූලචුම්බටකෙන පටිග්ගහෙසුං. තෙන වුත්තං – ‘‘දෙවා නං පඨමං පටිග්ගණ්හන්ති පච්ඡා මනුස්සා’’ති.

206. **චත්තාරො නං දෙවපුත්තාති** චත්තාරො මහාරාජානො. **පටිග්ගහෙත්වාති** අජිනප්පවෙණියා පටිග්ගහෙත්වා. **මහෙසක්ඛොති** මහාතෙජො මහායසො ලක්ඛණසම්පන්නොති අත්ථො.

විසදොව නික්ඛමතීති යථා අඤ්ඤෙ සත්තා යොනිමග්ගෙ ලග්ගන්තා භග්ගවිභග්ගා නික්ඛමන්ති, න එවං නික්ඛමති, අලග්ගො හුත්වා නික්ඛමතීති අත්ථො. **උදෙනාති** උදකෙන. **කෙනචි අසුචිනාති** යථා අඤ්ඤෙ සත්තා කම්මජවාතෙහි උද්ධංපාදා අධොසිරා යොනිමග්ගෙ පක්ඛිත්තා සතපොරිසනරකපපාතං පතන්තා විය තාළච්ඡිද්දෙන නික්කඩ්ඪියමානා හත්ථී විය මහාදුක්ඛං අනුභවන්තා නානාඅසුචිමක්ඛිතාව නික්ඛමන්ති, න එවං බොධිසත්තො. බොධිසත්තඤ්හි කම්මජවාතා උද්ධංපාදං අධොසිරං කාතුං න සක්කොන්ති. සො ධම්මාසනතො ඔතරන්තො ධම්මකථිකො විය නිස්සෙණිතො ඔතරන්තො පුරිසො විය ච ද්වෙ හත්ථෙ ච පාදෙ ච පසාරෙත්වා ඨිතකොව මාතුකුච්ඡිසම්භවෙන කෙනචි අසුචිනා අමක්ඛිතොව නික්ඛමති.

උදකස්ස ධාරාති උදකවට්ටියො. තාසු සීතා සුවණ්ණකටාහෙ පතති, උණ්හා රජතකටාහෙ. ඉදඤ්ච පථවීතලෙ කෙනචි අසුචිනා අසම්මිස්සං තෙසං පානීයපරිභොජනීයඋදකඤ්චෙව අඤ්ඤෙහි අසාධාරණං කීළනඋදකඤ්ච දස්සෙතුං වුත්තං. අඤ්ඤස්ස පන සුවණ්ණරජතඝටෙහි ආහරියමානඋදකස්ස චෙව හංසවට්ටකාදිපොක්ඛරණිගතස්ස ච උදකස්ස පරිච්ඡෙදො නත්ථි.

207. **සම්පතිජාතොති** මුහුත්තජාතො. පාළියං පන මාතුකුච්ඡිතො නික්ඛන්තමත්තො විය දස්සිතො, න පන එවං දට්ඨබ්බං. නික්ඛන්තමත්තඤ්හි තං පඨමං බ්‍රහ්මානො සුවණ්ණජාලෙන පටිග්ගණ්හිංසු, තෙසං හත්ථතො චත්තාරො මහාරාජානො මඞ්ගලසම්මතාය සුඛසම්ඵස්සාය අජිනප්පවෙණියා, තෙසං හත්ථතො මනුස්සා දුකූලචුම්බටකෙන, මනුස්සානං හත්ථතො මුච්චිත්වා පථවියං පතිට්ඨිතො.

සෙතම්හි ඡත්තෙ අනුධාරියමානෙති දිබ්බසෙතච්ඡත්තෙ අනුධාරියමානෙ. එත්ථ ච ඡත්තස්ස පරිවාරානි ඛග්ගාදීනි පඤ්ච රාජකකුධභණ්ඩානිපි ආගතානෙව. පාළියං පන රාජගමනෙ රාජා විය ඡත්තමෙව වුත්තං. තෙසු ඡත්තමෙව පඤ්ඤායති, න ඡත්තග්ගාහකා. තථා ඛග්ග-තාලවණ්ට-මොරහත්ථක-වාළබීජනි-උණ්හීසමත්තායෙව පඤ්ඤායන්ති, න තෙසං ගාහකා. සබ්බානි කිර තානි අදිස්සමානරූපා දෙවතා ගණ්හිංසු. වුත්තම්පි චෙතං –

> ‘‘අනෙකසාඛඤ්ච සහස්සමණ්ඩලං,
> ඡත්තං මරූ ධාරයුමන්තලික්ඛෙ;
> සුවණ්ණදණ්ඩා විපතන්ති චාමරා,
> න දිස්සරෙ චාමරඡත්තගාහකා’’ති. (සු. නි. 693);

සබ්බා ච දිසාති ඉදං සත්තපදවීතිහාරූපරි ඨිතස්ස විය සබ්බදිසානුවිලොකනං වුත්තං, න ඛො පනෙවං දට්ඨබ්බං. මහාසත්තො හි මනුස්සානං හත්ථතො මුච්චිත්වා පුරත්ථිමදිසං ඔලොකෙසි, අනෙකචක්කවාළසහස්සානි එකඞ්ගණානි අහෙසුං. තත්ථ දෙවමනුස්සා ගන්ධමාලාදීහි පූජයමානා – ‘‘මහාපුරිස ඉධ තුම්හෙහි සදිසොපි නත්ථි, කුතො උත්තරිතරො’’ති ආහංසු. එවං චතස්සො දිසා, චතස්සො අනුදිසා, හෙට්ඨා, උපරීති දසපි දිසා අනුවිලොකෙත්වා අත්තනා සදිසං අදිස්වා අයං උත්තරා දිසාති සත්තපදවීතිහාරෙන අගමාසීති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. **ආසභින්ති** උත්තමං. **අග්ගොති** ගුණෙහි සබ්බපඨමො. ඉතරානි ද්වෙ පදානි එතස්සෙව වෙවචනානි. **අයමන්තිමා ජාති, නත්ථි දානි පුනබ්භවොති** පදද්වයෙන ඉමස්මිං අත්තභාවෙ පත්තබ්බං අරහත්තං බ්‍යාකාසි.

එත්ථ ච සමෙහි පාදෙහි පථවියං පතිට්ඨානං චතුඉද්ධිපාදපටිලාභස්ස පුබ්බනිමිත්තං, උත්තරාභිමුඛභාවො මහාජනං අජ්ඣොත්ථරිත්වා අභිභවිත්වා ගමනස්ස පුබ්බනිමිත්තං , සත්තපදගමනං සත්තබොජ්ඣඞ්ගරතනපටිලාභස්ස පුබ්බනිමිත්තං, දිබ්බසෙතච්ඡත්තධාරණං විමුත්තිච්ඡත්තපටිලාභස්ස පුබ්බනිමිත්තං, පඤ්චරාජකකුධභණ්ඩානි පඤ්චහි විමුත්තීහි විමුච්චනස්ස පුබ්බනිමිත්තං, දිසානුවිලොකනං අනාවරණඤාණපටිලාභස්ස පුබ්බනිමිත්තං, ආසභීවාචාභාසනං අප්පටිවත්තියධම්මචක්කප්පවත්තනස්ස පුබ්බනිමිත්තං. ‘‘අයමන්තිමා ජාතී’’ති සීහනාදො අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බානස්ස පුබ්බනිමිත්තන්ති වෙදිතබ්බං. ඉමෙ වාරා පාළියං ආගතා, සම්බහුලවාරො පන ආගතො, ආහරිත්වා දීපෙතබ්බො.

මහාපුරිසස්ස හි ජාතදිවසෙ දසසහස්සිලොකධාතු කම්පි. දසසහස්සිලොකධාතුම්හි දෙවතා එකචක්කවාළෙ සන්නිපතිංසු. පඨමං දෙවා පටිග්ගහිංසු, පච්ඡා මනුස්සා. තන්තිබද්ධා වීණා චම්මබද්ධා භෙරියො ච කෙනචි අවාදිතා සයමෙව වජ්ජිංසු, මනුස්සානං අන්දුබන්ධනාදීනි ඛණ්ඩාඛණ්ඩං භිජ්ජිංසු. සබ්බරොගා අම්බිලෙන ධොතතම්බමලං විය විගච්ඡිංසු, ජච්චන්ධා රූපානි පස්සිංසු. ජච්චබධිරා සද්දං සුණිංසු, පීඨසප්පී ජවනසම්පන්නා අහෙසුං, ජාතිජළානම්පි එළමූගානං සති පතිට්ඨාසි, විදෙසෙ පක්ඛන්දනාවා සුපට්ටනං පාපුණිංසු, ආකාසට්ඨකභූමට්ඨකරතනානි සකතෙජොභාසිතානි අහෙසුං, වෙරිනො මෙත්තචිත්තං පටිලභිංසු, අවීචිම්හි අග්ගි නිබ්බායි. ලොකන්තරෙ ආලොකො

උදපාදි, නදීසු ජලං න පවත්ති, මහාසමුද්දෙසු මධුරසදිසං උදකං අහොසි, වාතො න වායි, ආකාසපබ්බතරුක්ඛගතා සකුණා හස්සිත්වා පථවීගතා අහෙසුං, චන්දො අතිරොචි, සූරියො න උණ්හො න සීතලො නිම්මලො උතුසම්පන්නො අහොසි, දෙවතා අත්තනො අත්තනො විමානද්වාරෙ ඨත්වා අප්ඵොටනසෙළනචෙලුක්ඛෙපාදීහි මහාකීළං කීළිංසු, චාතුද්දීපිකමහාමෙඝො වස්සි, මහාජනං නෙව ඛුදා න පිපාසා පීළෙසි, ද්වාරකවාටානි සයමෙව විවරිංසු, පුප්ඵූපගඵලූපගා රුක්ඛා පුප්ඵඵලානි ගණ්හිංසු, දසසහස්සිලොකධාතු එකද්ධජමාලා අහොසීති.

තත්‍රාපිස්ස දසසහස්සිලොකධාතුකම්පො සබ්බඤ්ඤුතඤාණපටිලාභස්ස පුබ්බනිමිත්තං, දෙවතානං එකචක්කවාළෙ සන්නිපාතො ධම්මචක්කපවත්තනකාලෙ එකප්පහාරෙන සන්නිපතිත්වා ධම්මපටිග්ගණ්හනස්ස පුබ්බනිමිත්තං, පඨමං දෙවතානං පටිග්ගහණං චතුන්නං රූපාවචරජ්ඣානානං පටිලාභස්ස පුබ්බනිමිත්තං. පච්ඡා මනුස්සානං පටිග්ගහණං චතුන්නං අරූපජ්ඣානානං පටිලාභස්ස පුබ්බනිමිත්තං, තන්තිබද්ධවීණානං සයං වජ්ජනං අනුපුබ්බවිහාරපටිලාභස්ස පුබ්බනිමිත්තං, චම්මබද්ධභෙරීනං වජ්ජනං මහතියා ධම්මභෙරියා අනුස්සාවනස්ස පුබ්බනිමිත්තං, අන්දුබන්ධනාදීනං ඡෙදො අස්මිමානසමුච්ඡෙදස්ස පුබ්බනිමිත්තං, සබ්බරොගවිගමො සබ්බකිලෙසවිගමස්ස පුබ්බනිමිත්තං, ජච්චන්ධානං රූපදස්සනං දිබ්බචක්ඛුපටිලාභස්ස පුබ්බනිමිත්තං, ජච්චබධිරානං සද්දස්සවනං දිබ්බසොතධාතුපටිලාභස්ස පුබ්බනිමිත්තං , පීඨසප්පීනං ජවනසම්පදා චතුඉද්ධිපාදාධිගමස්ස පුබ්බනිමිත්තං, ජළානං සතිපතිට්ඨානං චතුසතිපට්ඨානපටිලාභස්ස පුබ්බනිමිත්තං, විදෙසපක්ඛන්දනාවානං සුපට්ටනසම්පාපුණනං චතුපටිසම්භිදාධිගමස්ස පුබ්බනිමිත්තං, රතනානං සකතෙජොභාසිතත්තං යං ලොකස්ස ධම්මොභාසං දස්සෙස්සති තස්ස පුබ්බනිමිත්තං.

වෙරීනං මෙත්තචිත්තපටිලාභො චතුබ්‍රහ්මවිහාරපටිලාභස්ස පුබ්බනිමිත්තං, අවීචිම්හි අග්ගිනිබ්බානං එකාදසඅග්ගිනිබ්බානස්ස පුබ්බනිමිත්තං, ලොකන්තරාලොකො අවිජ්ජන්ධකාරං විධමිත්වා ඤාණාලොකදස්සනස්ස පුබ්බනිමිත්තං, මහාසමුද්දස්ස මධුරතා නිබ්බානරසෙන එකරසභාවස්ස පුබ්බනිමිත්තං, වාතස්ස අවායනං ද්වාසට්ඨිදිට්ඨිගතභින්දනස්ස පුබ්බනිමිත්තං, සකුණානං පථවීගමනං මහාජනස්ස ඔවාදං සුත්වා පාණෙහි සරණගමනස්ස පුබ්බනිමිත්තං, චන්දස්ස අතිවිරොචනං බහුජනකන්තතාය පුබ්බනිමිත්තං, සූරියස්ස උණ්හසීතවිවජ්ජනඋතුසුඛතා කායිකචෙතසිකසුඛුප්පත්තියා පුබ්බනිමිත්තං, දෙවතානං විමානද්වාරෙසු අප්ඵොටනාදීහි කීළනං බුද්ධභාවං පත්වා උදානං උදානස්ස පුබ්බනිමිත්තං, චාතුද්දීපිකමහාමෙඝවස්සනං මහතො ධම්මමෙඝවස්සනස්ස පුබ්බනිමිත්තං, ඛුදාපීළනස්ස අභාවො කායගතාසතිඅමතපටිලාභස්ස පුබ්බනිමිත්තං, පිපාසාපීළනස්ස අභාවො විමුත්තිසුඛෙන සුඛිතභාවස්ස පුබ්බනිමිත්තං, ද්වාරකවාටානං සයමෙව විවරණං අට්ඨඞ්ගිකමග්ගද්වාරවිවරණස්ස පුබ්බනිමිත්තං, රුක්ඛානං පුප්ඵඵලගහණං විමුත්තිපුප්ඵෙහි පුප්ඵිතස්ස ච සාමඤ්ඤඵලභාරභරිතභාවස්ස ච පුබ්බනිමිත්තං, දසසහස්සිලොකධාතුයා එකද්ධජමාලතා අරියද්ධජමාලාමාලිතාය පුබ්බනිමිත්තන්ති වෙදිතබ්බං. අයං සම්බහුලවාරො නාම.

එත්ථ පඤ්හෙ පුච්ඡන්ති – ‘‘යදා මහාපුරිසො පථවියං පතිට්ඨහිත්වා උත්තරාභිමුඛො ගන්ත්වා ආසභිං වාචං භාසති, තදා කිං පථවියා ගතො , උදාහු ආකාසෙන? දිස්සමානො ගතො, උදාහු අදිස්සමානො? අචෙලකො ගතො, උදාහු අලඞ්කතප්පටියත්තො? දහරො හුත්වා ගතො, උදාහු මහල්ලකො? පච්ඡාපි කිං තාදිසොව අහොසි, උදාහු පුන බාලදාරකො’’ති? අයං පන පඤ්හො හෙට්ඨා ලොහපාසාදෙ සඞ්ඝසන්නිපාතෙ තිපිටකචූළාභයත්ථෙරෙන විස්සජ්ජිතොව. ථෙරො කිරෙත්ථ නියති පුබ්බෙකතකම්ම-ඉස්සරනිම්මානවාදවසෙන තං තං බහුං වත්වා අවසානෙ එවං බ්‍යාකාසි – ‘‘මහාපුරිසො පථවියං ගතො, මහාජනස්ස පන ආකාසෙ ගච්ඡන්තො විය අහොසි. දිස්සමානො ගතො, මහාජනස්ස පන අදිස්සමානො විය අහොසි. අචෙලකො ගතො, මහාජනස්ස පන අලඞ්කතප්පටියත්තොව උපට්ඨාසි. දහරොව ගතො, මහාජනස්ස පන සොළසවස්සුද්දෙසිකො විය අහොසි. පච්ඡා පන බාලදාරකොව අහොසි, න තාදිසො’’ති. එවං වුත්තෙ පරිසා චස්ස ‘‘බුද්ධෙන විය හුත්වා හො ථෙරෙන පඤ්හො කථිතො’’ති අත්තමනා අහොසි. ලොකන්තරිකවාරො වුත්තනයො එව.

විදිතාති පාකටා හුත්වා. යථා හි සාවකා නහානමුඛධොවනඛාදනපිවනාදිකාලෙ අනොකාසගතෙ අතීතසඞ්ඛාරෙ නිප්පදෙසෙ සම්මසිතුං න සක්කොන්ති, ඔකාසපත්තයෙව සම්මසන්ති, න එවං බුද්ධා. බුද්ධා හි සත්තදිවසබ්භන්තරෙ වවත්ථිතසඞ්ඛාරෙ ආදිතො පට්ඨාය සම්මසිත්වා තිලක්ඛණං ආරොපෙත්වාව විස්සජ්ජෙන්ති, තෙසං අවිපස්සිතධම්මො නාම නත්ථි, තස්මා ‘‘විදිතා’’ති ආහ. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසූදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

අච්ඡරියඅබ්භුතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. බාකුලසුත්තවණ්ණනා

209. **එවං මෙ සුතන්ති** බාකුලසුත්තං. තත්ථ **බාකුලොති** යථා ද්වාවීසති ද්වත්තිංසාතිආදිම්හි වත්තබ්බෙ බාවීසති බාත්තිංසාතිආදීනි වුච්චන්ති, එවමෙව ද්විකුලොති වත්තබ්බෙ බාකුලොති වුත්තං. තස්ස හි ථෙරස්ස ද්වෙ කුලානි අහෙසුං. සො කිර දෙවලොකො චවිත්වා කොසම්බිනගරෙ නාම මහාසෙට්ඨිකුලෙ නිබ්බත්තො, තමෙනං පඤ්චමෙ දිවසෙ සීසං න්හාපෙත්වා ගඞ්ගාකීළං අකංසු. ධාතියා දාරකං උදකෙ නිමුජ්ජනුම්මුජ්ජනවසෙන කීළාපෙන්තියා එකො

මච්ඡො දාරකං දිස්වා ''භක්ඛො මෙ අය''න්ති මඤ්ඤමානො මුඛං විවරිත්වා උපගතො. ධාතී දාරකං ඡඩ්ඩෙත්වා පලාතා. මච්ඡො තං ගිලි. පුඤ්ඤවා සත්තො දුක්ඛං න පාපුණි, සයනගබ්භං පවිසිත්වා නිපන්නො විය අහොසි. මච්ඡො දාරකස්ස තෙජෙන තත්තකපල්ලං ගිලිත්වා දය්හමානො විය වෙගෙන තිංසයොජනමග්ගං ගන්ත්වා බාරාණසිනගරවාසිනො මච්ඡබන්ධස්ස ජාලං පාවිසි, මහාමච්ඡා නාම ජාලබද්ධා පහරියමානා මරන්ති. අයං පන දාරකස්ස තෙජෙන ජාලතො නීහටමත්තොව මතො. මච්ඡබන්ධා ච මහන්තං මච්ඡං ලභිත්වා ඵාලෙත්වා වික්කිණන්ති. තං පන දාරකස්ස ආනුභාවෙන අඵාලෙත්වා සකලමෙව කාජෙන හරිත්වා සහස්සෙන දෙමාති වදන්තා නගරෙ විචරිංසු. කොචි න ගණ්හාති.

තස්මිං පන නගරෙ අපුත්තකං අසීතිකොටිවිභවං සෙට්ඨිකුලං අත්ථි, තස්ස ද්වාරමූලං පත්වා ''කිං ගහෙත්වා දෙථා''ති වුත්තා කහාපණන්ති ආහංසු. තෙහි කහාපණං දත්වා ගහිතො. සෙට්ඨිභරියාපි අඤ්ඤෙසු දිවසෙසු මච්ඡෙ න කෙලායති, තං දිවසං පන මච්ඡං ඵලකෙ ඨපෙත්වා සයමෙව ඵාලෙසි. මච්ඡඤ්ච නාම කුච්ඡිතො ඵාලෙන්ති, සා පන පිට්ඨිතො ඵාලෙන්තී මච්ඡකුච්ඡියං සුවණ්ණවණ්ණං දාරකං දිස්වා – ''මච්ඡකුච්ඡියං මෙ පුත්තො ලද්ධො''ති නාදං නදිත්වා දාරකං ආදාය සාමිකස්ස සන්තිකං අගමාසි. සෙට්ඨී තාවදෙව භෙරිං චරාපෙත්වා දාරකං ආදාය රඤ්ඤො සන්තිකං ගන්ත්වා – ''මච්ඡකුච්ඡියං මෙ දෙව දාරකො ලද්ධො, කිං කරොමී''ති ආහ. පුඤ්ඤවා එස, යො මච්ඡකුච්ඡියං අරොගො වසි, පොසෙහි නන්ති.

අස්සොසි ඛො ඉතරං කුලං – ''බාරාණසියං කිර එකං සෙට්ඨිකුලං මච්ඡකුච්ඡියං දාරකං ලභතී''ති, තෙ තත්ථ අගමංසු. අථස්ස මාතා දාරකං අලඞ්කරිත්වා කීළාපියමානං දිස්වාව ''මනාපො වතායං දාරකො''ති ගන්ත්වා පවත්තිං ආචික්ඛි. ඉතරා මය්හං පුත්තොතිආදිමාහ. කහං තෙ ලද්ධොති? මච්ඡකුච්ඡියන්ති. නො තුය්හං පුත්තො, මය්හං පුත්තොති. කහං තෙ ලද්ධොති? මයා දසමාසෙ කුච්ඡියා ධාරිතො, අථ නං නදියා කීළාපියමානං මච්ඡො ගිලීති. තුය්හං පුත්තො අඤ්ඤෙන මච්ඡෙන ගිලිතො භවිස්සති, අයං පන මයා මච්ඡකුච්ඡියං ලද්ධොති, උභොපි රාජකුලං අගමංසු. රාජා ආහ – ''අයං දස මාසෙ කුච්ඡියා ධාරිතත්තා අමාතා කාතුං න සක්කා, මච්ඡං ගණ්හන්තාපි වක්කයකනාදීනි බහි කත්වා ගණ්හන්තා නාම නත්ථීති මච්ඡකුච්ඡියං ලද්ධත්තා අයම්පි අමාතා කාතුං න සක්කා, දාරකො උභින්නම්පි කුලානං දායාදො හොතු, උභොපි නං ජග්ගථා''ති උභොපි ජග්ගිංසු.

විඤ්ඤුතං පත්තස්ස ද්වීසුපි නගරෙසු පාසාදං කාරෙත්වා නාටකානි පච්චුපට්ඨාපෙසුං. එකෙකස්මිං නගරෙ චත්තාරො චත්තාරො මාසෙ වසති, එකස්මිං නගරෙ චත්තාරො මාසෙ වුට්ඨස්ස සඞ්ඝාටනාවාය මණ්ඩපං කාරෙත්වා තත්ථ නං සද්ධිං නාටකාහි ආරොපෙන්ති. සො සම්පත්තිං අනුභවමානො ඉතරං නගරං ගච්ඡති. තංනගරවාසිනො නාටකානි උපඩ්ඪමග්ගං අගමංසු. තෙ පච්චුග්ගන්ත්වා තං පරිවාරෙත්වා අත්තනො පාසාදං නයන්ති. ඉතරානි නාටකානි නිවත්තිත්වා අත්තනො නගරමෙව ගච්ඡන්ති. තත්ථ චත්තාරො මාසෙ වසිත්වා තෙනෙව නියාමෙන පුන ඉතරං නගරං ගච්ඡති. එවමස්ස සම්පත්තිං අනුභවන්තස්ස අසීති වස්සානි පරිපුණ්ණානි.

අථ භගවා චාරිකං චරමානො බාරාණසිං පත්තො. සො භගවතො සන්තිකෙ ධම්මං සුත්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිතො. පබ්බජිත්වා සත්තාහමෙව පුථුජ්ජනො අහොසි, අට්ඨමෙ පන සො සහ පටිසම්භිදාහි අරහත්තං පාපුණීති එවමස්ස ද්වෙ කුලානි අහෙසුං. තස්මා **බාකුලොති** සඞ්ඛං අගමාසීති.

පුරාණගිහිසහායොති පුබ්බෙ ගිහිකාලෙ සහායො. අයම්පි දීඝායුකොව ථෙරං පබ්බජිතං පස්සිතුං ගච්ඡන්තො අසීතිමෙ වස්සෙ ගතො. **මෙථුනො ධම්මොති** බාලො නග්ගසමණකො බාලපුච්ඡං පුච්ඡති, න සාසනවචනං, ඉදානි ථෙරෙන දින්නනයෙ ඨිතො **ඉමෙහි පන තෙති** පුච්ඡි.

210. **යංපායස්මාතිආදීනි** පදානි සබ්බවාරෙසු ධම්මසඞ්ගාහකත්ථෙරෙහි නියමෙත්වා ඨපිතානි. තත්ථ සඤ්ඤා උප්පන්නමත්තාව, විතක්කො කම්මපථභෙදකොති . ථෙරො පනාහ – ''කස්මා විසුං කරොථ, උභයම්පෙතං කම්මපථභෙදකමෙවා''ති.

211. **ගහපතිචීවරන්ති** වස්සාවාසිකං චීවරං. **සත්ථෙනාති** පිප්ඵලකෙන. **සූචියාති** සූචිං ගහෙත්වා සිබ්බිතභාවං න සරාමීති අත්ථො. **කඨිනෙ චීවරන්ති** කඨිනචීවරං, කඨිනචීවරම්පි හි වස්සාවාසිකගතිකමෙව. තස්මා තත්ථ ''සිබ්බිතා නාභිජානාමී''ති ආහ.

එත්තකං පනස්ස කාලං ගහපතිචීවරං අසාදියන්තස්ස ඡින්දනසිබ්බනාදීනි අකරොන්තස්ස කුතො චීවරං උප්පජ්ජතීති. ද්වීහි නගරෙහි. ථෙරො හි මහායසස්සී, තස්ස පුත්තධීතරො නත්තපනත්තකා සුඛුමසාටකෙහි චීවරානි කාරෙත්වා රජාපෙත්වා සමුග්ගෙ පක්ඛිපිත්වා පහිණන්ති. ථෙරස්ස න්හානකාලෙ න්හානකොට්ඨකෙ ඨපෙන්ති. ථෙරො තානි නිවාසෙති චෙව පාරුපති ච, පුරාණචීවරානි සම්පත්තපබ්බජිතානං දෙති. ථෙරො තානි නිවාසෙත්වා ච පාරුපිත්වා ච නවකම්මං න කරොති, කිඤ්චි ආයූහනකම්මං නත්ථි. ඵලසමාපත්තිං අප්පෙත්වා අප්පෙත්වා නිසීදති. චතූසු මාසෙසු පත්තෙසු ලොමකිලිට්ඨානි හොන්ති, අථස්ස පුන තෙනෙව නියාමෙන පහිණිත්වා දෙන්ති. අඩ්ඪමාසෙ අඩ්ඪමාසෙ පරිවත්තතීතිපි වදන්තියෙව.

අනච්ඡරියඤ්චෙතං ථෙරස්ස මහාපුඤ්ඤස්ස මහාභිඤ්ඤස්ස සතසහස්සකප්පෙ පූරිතපාරමිස්ස, අසොකධම්මරඤ්ඤො කුලූපකො නිග්‍රොධත්ථෙරො දිවසස්ස නික්ඛත්තුං චීවරං පරිවත්තෙසි. තස්ස හි තිචීවරං හත්ථික්ඛන්ධෙ ඨපෙත්වා පඤ්චහි ච ගන්ධසමුග්ගසතෙහි පඤ්චහි ච මාලාසමුග්ගසතෙහි සද්ධිං පාතොව ආහරියිත්ථ, තථා දිවා චෙව සායඤ්ච. රාජා කිර දිවසස්ස නික්ඛත්තුං සාටකෙ පරිවත්තෙන්තො ''ථෙරස්ස චීවරං නීත''න්ති පුච්ඡිත්වා ''ආම නීත''න්ති සුත්වාව පරිවත්තෙසි. ථෙරොපි න භණ්ඩිකං බන්ධිත්වා ඨපෙසි, සම්පත්තසබ්‍රහ්මචාරීනං අදාසි. තදා කිර ජම්බුදීපෙ භික්ඛුසඞ්ඝස්ස යෙභුය්‍යෙන නිග්‍රොධස්සෙව සන්තකං චීවරං අහොසි.

අහො වත මං කොචි නිමන්තෙය්‍යාති කිං පන චිත්තස්ස අනුප්පාදනං භාරියං, උප්පන්නස්ස පහානන්ති. චිත්තං නාම ලහුකපරිවත්තං, තස්මා අනුප්පාදනං භාරියං , උප්පන්නස්ස පහානම්පි භාරියමෙව . **අන්තරඝරෙති** මහාසකුලුදායිසුත්තෙ (ම. නි. 2.237) ඉන්දඛීලතො පට්ඨාය අන්තරඝරං නාම ඉධ නිබ්බොදකපතනට්ඨානං අධිප්පෙතං. කුතො පනස්ස භික්ඛා උප්පජ්ජිත්ථාති. ථෙරො ද්වීසු නගරෙසු අභිඤ්ඤාතො, ගෙහද්වාරං ආගතස්සෙවස්ස පත්තං ගහෙත්වා නානාරසභොජනස්ස පූරෙත්වා දෙන්ති. සො ලද්ධට්ඨානතො නිවත්තති, භත්තකිච්චකරණට්ඨානං පනස්ස නිබද්ධමෙව අහොසි. **අනුබ්‍යඤ්ජනසොති** ථෙරෙන කිර රූපෙ නිමිත්තං ගහෙත්වා මාතුගාමො න ඔලොකිතපුබ්බො. **මාතුගාමස්ස ධම්මන්ති** මාතුගාමස්ස ඡප්පඤ්චවාචාහි ධම්මං දෙසෙතුං වට්ටති, පඤ්හං පුට්ඨෙන ගාථාසහස්සම්පි වත්තුං වට්ටතියෙව. ථෙරො පන කප්පියමෙව න අකාසි. යෙභුය්‍යෙන හි කුලූපකථෙරානමෙතං කම්මං හොති. **භික්ඛුනුපස්සයන්ති** භික්ඛුනිඋපස්සයං. තං පන ගිලානපුච්ඡකෙන ගන්තුං වට්ටති, ථෙරො පන කප්පියමෙව න අකාසි. එස නයො සබ්බත්ථ. **චුණ්ණෙනාති** කොසම්බචුණ්ණාදිනා. **ගත්තපරිකම්මෙති** සරීරසම්බාහනකම්මෙ. **විචාරිතාති** පයොජයිතා. **ගද්දූහනමත්තන්ති** ගාවිං ථනෙ ගහෙත්වා එකං ඛීරබින්දුං දූහනකාලමත්තම්පි.

කෙන පන කාරණෙන ථෙරො නිරාබාධො අහොසි. පදුමුත්තරෙ කිර භගවති සතසහස්සභික්ඛුපරිවාරෙ චාරිකං චරමානෙ හිමවති විසරුක්ඛා පුප්ඵිංසු. භික්ඛුසතසහස්සානම්පි තිණපුප්ඵකරොගො උප්පජ්ජති. ථෙරො තස්මිං සමයෙ ඉද්ධිමා තාපසො හොති, සො ආකාසෙන ගච්ඡන්තො භික්ඛුසඞ්ඝං දිස්වා ඔතරිත්වා රොගං පුච්ඡිත්වා හිමවන්තතො ඔසධං ආහරිත්වා අදාසි. උපසිඞ්ඝනමත්තෙනෙව රොගො වූපසමි. කස්සපසම්මාසම්බුද්ධකාලෙපි පඨමවප්පදිවසෙ වප්පං ඨපෙත්වා භික්ඛුසඞ්ඝස්ස පරිභොගං අග්ගිසාලඤ්චෙව වච්චකුටිඤ්ච කාරෙත්වා භික්ඛුසඞ්ඝස්ස භෙසජ්ජවත්තං නිබන්ධි, ඉමිනා කම්මෙන නිරාබාධො අහොසි. උක්කට්ඨනෙසජ්ජිකො පනෙස උක්කට්ඨාරඤ්ඤකො ච තස්මා ''නාභිජානාමි අපස්සෙනකං අපස්සයිතා''තිආදිමාහ.

සරණොති සකිලෙසො. **අඤ්ඤා උදපාදීති** අනුපසම්පන්නස්ස අඤ්ඤං බ්‍යාකාතුං න වට්ටති. ථෙරො කස්මා බ්‍යාකාසි? න ථෙරො අහං අරහාති ආහ, අඤ්ඤා උදපාදීති පනාහ. අපිච ථෙරො අරහාති පාකටො, තස්මා එවමාහ.

212. **පබ්බජ්ජන්ති** ථෙරො සයං නෙව පබ්බාජෙසි, න උපසම්පාදෙසි අඤ්ඤෙහි පන භික්ඛූහි එවං කාරාපෙසි. **අවාපුරණං ආදායාති** කුඤ්චිකං ගහෙත්වා.

නිසින්නකොව පරිනිබ්බායීති අහං ධරමානොපි න අඤ්ඤස්ස භික්ඛුස්ස භාරො අහොසිං, පරිනිබ්බුතස්සාපි මෙ සරීරං භික්ඛුසඞ්ඝස්ස පලිබොධො මා අහොසීති තෙජොධාතුං සමාපජ්ජිත්වා පරිනිබ්බායි. සරීරතො ජාලා උට්ඨහි, ඡවිමංසලොහිතං සප්පි විය ඣායමානං පරික්ඛයං ගතං, සුමනමකුලසදිසා ධාතුයොව අවසෙසිංසු. සෙසං සබ්බත්ථ පාකටමෙව. ඉදං පන සුත්තං දුතියසඞ්ගහෙ සඞ්ගීතන්ති.

පපඤ්චසූදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

බාකුලසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. දන්තභූමිසුත්තවණ්ණනා

213. **එවං මෙ සුතන්ති** දන්තභූමිසුත්තං. තත්ථ **අරඤ්ඤකුටිකායන්ති** තස්සෙව වෙළුවනස්ස එකස්මිං විවිත්තට්ඨානෙ පධානකම්මිකානං භික්ඛූනං අත්ථාය කතසෙනාසනෙ. **රාජකුමාරොති** බිම්බිසාරස්ස පුත්තො ඔරසකො.

ඵුසෙය්‍යාති ලභෙය්‍ය. **එකග්ගතන්ති** එවං පටිපන්නො සමාපත්තිං නාම ලභති, ඣානං නාම ලභතීති ඉදං මයා සුතන්ති වදති. **කිලමථොති** කායකිලමථො. **විහෙසාති** ස්වෙව කිලමථො වුත්තො. **යථාසකෙ තිට්ඨෙය්‍යාසීති** අත්තනො අජානනකොට්ඨාසෙයෙව තිට්ඨෙය්‍යාසීති.

214. **දෙසෙසීති** චිත්තෙකග්ගතං නාම එවං ලභති, සමාපත්තිං එවං නිබ්බත්තෙතීති අප්පනාඋපචාරං පාපෙත්වා එකකසිණපරිකම්මං කථෙසි. **පවෙදෙත්වාති** පකාසෙත්වා.

නෙක්ඛම්මෙන ඤාතබ්බන්ති කාමතො නිස්සටගුණෙන ඤාතබ්බං. කාමතො නිස්සටගුණෙ ඨිතෙන පුග්ගලෙන එකග්ගං නාම ජානිතබ්බන්ති අධිප්පායෙනෙතං වුත්තං . සෙසානි තස්සෙව වෙවචනානි. **කාමෙ පරිභුඤ්ජන්තොති** දුවිධෙපි කාමෙ භුඤ්ජමානො.

215. **හත්ථිදම්මා වා අස්සදම්මා වා ගොදම්මා වාති** එත්ථ අදන්තහත්ථිදම්මාදයො විය චිත්තෙකග්ගරහිතා පුග්ගලා දට්ඨබ්බා. දන්තහත්ථිආදයො විය චිත්තෙකග්ගසම්පන්නා. යථා අදන්තහත්ථිදම්මාදයො කූටාකාරං අකත්වා ධුරං අඡඩ්ඩෙත්වා දන්තගමනං වා ගන්තුං, දන්තෙහි වා පත්තබ්බං භූමිං පාපුණිතුං න සක්කොන්ති, එවමෙව චිත්තෙකග්ගරහිතා සම්පන්නචිත්තෙකග්ගෙහි නිබ්බත්තිතගුණං වා නිබ්බත්තෙතුං පත්තභූමිං වා පාපුණිතුං න සක්කොන්ති.

216. **හත්ථවිලඞ්ඝකෙනාති** හත්ථෙන හත්ථං ගහෙත්වා.

දට්ඨෙය්‍යන්ති පස්සිතබ්බයුත්තකං. **ආවුතොති** ආවරිතො. **නිවුතොති** නිවාරිතො. **ඔඵුටොති** ඔනද්ධො.

217. **නාගවනිකන්ති** හත්ථිපදොපමෙ (ම. නි. 1.288 ආදයො) නාගවනචරකො පුරිසො ‘‘නාගවනිකො’’ති වුත්තො, ඉධ හත්ථිසික්ඛාය කුසලො හත්ථිං ගහෙතුං සමත්ථො. **අතිපස්සිත්වාති** දිස්වා. **එත්ථගෙධාති** එතස්මිං පවත්තගෙධා. **සරසඞ්කප්පානන්ති** ධාවනසඞ්කප්පානං. **මනුස්සකන්තෙසු සීලෙසු සමාදපනායාති** එත්ථ යදා නාගො ඉත්ථිපුරිසෙහි කුමාරකුමාරිකාහි සොණ්ඩාදීසු ගහෙත්වා උපකෙළයමානො විකාරං න කරොති සුඛායති, තදානෙන මනුස්සකන්තානි සීලානි සමාදින්නානි නාම හොන්ති.

පෙමනීයාති තාත රාජා තෙ පසන්නො මඞ්ගලහත්ථිට්ඨානෙව ඨපෙස්සති, රාජාරහානි භොජනාදීනි ලභිස්සසීති එවරූපී නාගෙහි පියාපිතබ්බා කථා. **සුස්සූසතීති** තං පෙමනීයකථං සොතුකාමො හොති. **තිණඝාසොදකන්ති** තිණඝාසඤ්චෙව උදකඤ්ච, **තිණඝාසන්ති** ඝාසිතබ්බං තිණං, ඛාදිතබ්බන්ති අත්ථො.

පණවොති ඩිණ්ඩිමො. **සබ්බවඞ්කදොසනිහිතනින්නීතකසාවොති** නිහිතසබ්බවඞ්කදොසො චෙව අපනීතකසාවො ච. **අඞ්ගන්තෙව සඞ්ඛං ගච්ඡතීති** අඞ්ගසමො හොති.

219. **ගෙහසිතසීලානන්ති** පඤ්චකාමගුණනිස්සිතසීලානං. **ඤායස්සාති** අට්ඨඞ්ගිකමග්ගස්ස.

222. **අදන්තමරණං මහල්ලකො රඤ්ඤො නාගො කාලඞ්කතොති** රඤ්ඤො මහල්ලකො නාගො අදන්තමරණං මතො කාලං කතො හොති, අදන්තමරණං කාලංකිරියං නාම කරියතීති අයමෙත්ථ අත්ථො. එස නයො සබ්බත්ථ. සෙසං උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසූදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

දන්තභූමිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. භූමිජසුත්තවණ්ණනා

223. **එවං මෙ සුතන්ති** භූමිජසුත්තං. තත්ථ **භූමිජොති** අයං ථෙරො ජයසෙනරාජකුමාරස්ස මාතුලො. **ආසඤ්ච අනාසඤ්චාති** කාලෙන ආසං කාලෙන අනාසං. **සකෙන ථාලිපාකෙනාති** පකතිපවත්තාය භික්ඛාය අත්තනො නිට්ඨිතභත්තතොපි භත්තෙන පරිවිසි. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසූදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

භූමිජසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. අනුරුද්ධසුත්තවණ්ණනා

230. **එවං මෙ සුතන්ති** අනුරුද්ධසුත්තං. තත්ථ **එවමාහංසූති** තස්ස උපාසකස්ස අඵාසුකකාලො අහොසි, තදා උපසඞ්කමිත්වා එවමාහංසු. **අපණ්ණකන්ති** අවිරාධිතං. **එකත්ථාති** අප්පමාණාති වා මහග්ගතාති වා ඣානමෙව චිත්තෙකග්ගතායෙව එවං වුච්චතීති ඉමං සන්ධාය එවමාහ.

231. **යාවතා එකං රුක්ඛමූලං මහග්ගතන්ති ඵරිත්වා අධිමුච්චිත්වා විහරතීති** එකරුක්ඛමූලපමාණට්ඨානං කසිණනිමිත්තෙන ඔත්ථරිත්වා තස්මිං කසිණනිමිත්තෙ මහග්ගතජ්ඣානං ඵරිත්වා අධිමුච්චිත්වා විහරති. මහග්ගතන්ති

පනස්ස ආභොගො නත්ථි, කෙවලං මහග්ගතජ්ඣානපවත්තිවසෙන පනෙතං වුත්තං. එස නයො සබ්බත්ථ. **ඉමිනා ඛො එතං ගහපති පරියායෙනාති** ඉමිනා කාරණෙන. එත්ථ හි අප්පමාණාති වුත්තානං බ්‍රහ්මවිහාරානං නිමිත්තං න වඩ්ඪති, උග්ඝාටනං න ජායති, තානි ඣානානි අභිඤ්ඤානං වා නිරොධස්ස වා පාදකානි න හොන්ති, විපස්සනාපාදකානි පන වට්ටපාදකානි භවොක්කමනානි ච හොන්ති. ''මහග්ගතා''ති වුත්තානං පන කසිණජ්ඣානානං නිමිත්තං වඩ්ඪති, උග්ඝාටනං ජායති, සමතික්කමා හොන්ති, අභිඤ්ඤාපාදකානි නිරොධපාදකානි වට්ටපාදකානි භවොක්කමනානි ච හොන්ති. එවමිමෙ ධම්මා නානත්ථා, අප්පමාණා මහග්ගතාති එවං නානාබ්‍යඤ්ජනා ච.

232. ඉදානි මහග්ගතසමාපත්තිතො නීහරිත්වා භවූපපත්තිකාරණං දස්සෙන්තො **චතස්සො ඛො ඉමා**තිආදිමාහ. **පරිත්තාභාති** ඵරිත්වා ජානන්තස්ස අයමාභොගො අත්ථි, පරිත්තාභෙසු පන දෙවෙසු නිබ්බත්තිකාරණං ඣානං භාවෙන්තො එවං වුත්තො. එස නයො සබ්බත්ථ. පරිත්තාභා සියා සංකිලිට්ඨාභා හොන්ති සියා පරිසුද්ධාභා, අප්පමාණාභා සියා සංකිලිට්ඨාභා හොන්ති සියා පරිසුද්ධාභා. කථං? සුප්පමත්තෙ වා සරාවමත්තෙ වා කසිණපරිකම්මං කත්වා සමාපත්තිං නිබ්බත්තෙත්වා පඤ්චහාකාරෙහි ආචිණ්ණවසිභාවො පච්චනීකධම්මානං සුට්ඨු අපරිසොධිතත්තා දුබ්බලමෙව සමාපත්තිං වළඤ්ජිත්වා අප්පගුණජ්ඣානෙ ඨිතො කාලං කත්වා පරිත්තාභෙසු නිබ්බත්තති, වණ්ණො පනස්ස පරිත්තො චෙව හොති සංකිලිට්ඨො ච. පඤ්චහි පනාකාරෙහි ආචිණ්ණවසිභාවො පච්චනීකධම්මානං සුට්ඨු පරිසොධිතත්තා සුවිසුද්ධං සමාපත්තිං වළඤ්ජිත්වා පගුණජ්ඣානෙ ඨිතො කාලං කත්වා පරිත්තාභෙසු නිබ්බත්තති, වණ්ණො පනස්ස පරිත්තො චෙව හොති පරිසුද්ධො ච. එවං පරිත්තාභා සියා සංකිලිට්ඨාභා හොන්ති සියා පරිසුද්ධාභා. කසිණෙ පන විපුලපරිකම්මං කත්වා සමාපත්තිං නිබ්බත්තෙත්වා පඤ්චහාකාරෙහි ආචිණ්ණවසිභාවොති සබ්බං පුරිමසදිසමෙව වෙදිතබ්බං. එවං අප්පමාණාභා සියා සංකිලිට්ඨාභා හොන්ති සියා පරිසුද්ධාභාති.

වණ්ණනානත්තන්ති සරීරවණ්ණස්ස නානත්තං. **නො ච ආභානානත්තන්ති** ආලොකෙ නානත්තං න පඤ්ඤායති. **අච්චිනානත්තන්ති** දීඝරස්සඅණුථූලවසෙන අච්චියා නානත්තං.

යත්ථ යත්ථාති උය්‍යානවිමානකප්පරුක්ඛනදීතීරපොක්ඛරණීතීරෙසු යත්ථ යත්ථ. **අභිනිවිසන්තීති** වසන්ති. **අභිරමන්තීති** රමන්ති න උක්කණ්ඨන්ති. **කාජෙනාති** යාගුභත්තතෙලඵාණිතමච්ඡමංසකාජෙසු යෙන කෙනචි කාජෙන. ''කාචෙනාති''පි පාඨො, අයමෙව අත්ථො. **පිටකෙනාති** පච්ඡියා. **තත්ථ තත්ථෙවාති** සප්පිමධුඵාණිතාදීනං සුලභට්ඨානතො ලොණපූතිමච්ඡාදීනං උස්සන්නට්ඨානං නීතා ''පුබ්බෙ අම්හාකං වසනට්ඨානං ඵාසුකං, තත්ථ සුඛං වසිම්හා, ඉධ ලොණං වා නො බාධති පූතිමච්ඡගන්ධො වා සීසරොගං උප්පාදෙතී''ති එවං චිත්තං අනුප්පාදෙත්වා තත්ථ තත්ථෙව රමන්ති.

234. ආභාති ආභාසම්පන්නා. **තදඞ්ගෙනාති** තස්සා භවූපපත්තියා අඞ්ගෙන, භවූපපත්තිකාරණෙනාති අත්ථො. ඉදානි තං කාරණං පුච්ඡන්තො **කො නු ඛො, භන්තෙ**තිආදිමාහ.

කායදුට්ඨුල්ලන්ති කායාලසියභාවො. **ඣායතොති** ජලතො.

235. **දීඝරත්තං ඛො මෙති** ථෙරො කිර පාරමියො පූරෙන්තො ඉසිපබ්බජ්ජං පබ්බජිත්වා සමාපත්තිං නිබ්බත්තෙත්වා නිරන්තරං තීණි අත්තභාවසතානි බ්‍රහ්මලොකෙ පටිලභි, තං සන්ධායෙතං ආහ. වුත්තම්පි චෙතං –

> ''අවොකිණ්ණං තීණි සතං, යං පබ්බජිං ඉසිපබ්බජ්ජං;
> අසඞ්ඛතං ගවෙසන්තො, පුබ්බෙ සඤ්චරිතං මම''න්ති.

සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසූදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

අනුරුද්ධසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. උපක්කිලෙසසුත්තවණ්ණනා

236. **එවං මෙ සුතන්ති** උපක්කිලෙසසුත්තං. තත්ථ **එතදවොචාති** නෙව භෙදාධිප්පායෙන න පියකම්‍යතාය, අථ ඛ්වාස්ස එතදහොසි – ''ඉමෙ භික්ඛූ මම වචනං ගහෙත්වා න ඔරමිස්සන්ති, බුද්ධා ච නාම හිතානුකම්පකා, අද්ධා නෙසං භගවා එකං කාරණං කථෙස්සති, තං සුත්වා එතෙ ඔරමිස්සන්ති, තතො තෙසං ඵාසුවිහාරො භවිස්සතී''ති. තස්මා එතං ''ඉධ, භන්තෙ''තිආදිවචනමවොච. **මා භණ්ඩනන්ති**ආදීසු ''අකත්ථ''ති පාඨසෙසං ගහෙත්වා ''මා භණ්ඩනං අකත්ථ''ති එවං අත්ථො දට්ඨබ්බො. **අඤ්ඤතරොති** සො කිර භික්ඛු භගවතො අත්ථකාමො, අයං කිරස්ස අධිප්පායො – ''ඉමෙ භික්ඛූ කොධාභිභූතා සත්ථු වචනං න ගණ්හන්ති, මා භගවා එතෙ ඔවදන්තො කිලමී''ති, තස්මා එවමාහ.

පිණ්ඩාය පාවිසීති න කෙවලං පාවිසි, යෙනපි ජනෙන න දිට්ඨො, සො මං පස්සතූතිපි අධිට්ඨාසි. කිමත්ථං අධිට්ඨාසීති? තෙසං භික්ඛූනං දමනත්ථං. භගවා හි තදා පිණ්ඩපාතප්පටික්කන්තො ‘‘පුථුසද්දො සමජනො’’තිආදිගාථා භාසිත්වා කොසම්බිතො බාලකලොණකාරගාමං ගතො. තතො පාචීනවංසදායං, තතො පාලිලෙය්‍යකවනසණ්ඩං ගන්ත්වා පාලිලෙය්‍යහත්ථිනාගෙන උපට්ඨහියමානො තෙමාසං වසි. නගරවාසිනොපි – ‘‘සත්ථා විහාරං ගතො, ගච්ඡාම ධම්මස්සවනායා’’ති ගන්ධපුප්ඵහත්ථා විහාරං ගන්ත්වා ‘‘කහං, භන්තෙ, සත්ථා’’ති පුච්ඡිංසු. ‘‘කහං තුම්හෙ සත්ථාරං දක්ඛථ, සත්ථා ‘ඉමෙ භික්ඛූ සමග්ගෙ කරිස්සාමී’ති ආගතො, සමග්ගෙ කාතුං අසක්කොන්තො නික්ඛමිත්වා ගතො’’ති. ‘‘මයං සතම්පි සහස්සම්පි දත්වා සත්ථාරං ආනෙතුං න සක්කොම, සො නො අයාචිතො සයමෙව ආගතො, මයං ඉමෙ භික්ඛූ නිස්සාය සත්ථු සම්මුඛා ධම්මකථං සොතුං න ලභිම්හා. ඉමෙ සත්ථාරං උද්දිස්ස පබ්බජිතා, තස්මිම්පි සාමග්ගිං කරොන්තෙ සමග්ගා න ජාතා, කස්සාඤ්ඤස්ස වචනං කරිස්සන්ති. අලං න ඉමෙසං භික්ඛා දාතබ්බා’’ති සකලනගරෙ දණ්ඩං ඨපයිංසු. තෙ පුනදිවසෙ සකලනගරං පිණ්ඩාය චරිත්වා කටච්ඡුමත්තම්පි භික්ඛං අලභිත්වා විහාරං ආගමංසු. උපාසකාපි තෙ පුන ආහංසු – ‘‘යාව සත්ථාරං න ඛමාපෙථ, තාව වො තමෙව දණ්ඩකම්ම’’න්ති. තෙ ‘‘සත්ථාරං ඛමාපෙස්සාමා’’ති භගවති සාවත්ථියං අනුප්පත්තෙ තත්ථ අගමංසු. සත්ථා තෙසං අට්ඨාරස භෙදකරවත්ථූනි දෙසෙසීති අයමෙත්ථ පාළිමුත්තකකථා.

237. ඉදානි **පුථුසද්දො**තිආදිගාථාසු පුථු මහාසද්දො අස්සාති **පුථුසද්දො. සමජනොති** සමානො එකසදිසො ජනො, සබ්බොවායං භණ්ඩනකාරකජනො සමන්තතො සද්දනිච්ඡරණෙන පුථුසද්දො චෙව සදිසො චාති වුත්තං හොති. **න බාලො කොචි මඤ්ඤථාති** තත්‍ර කොචි එකොපි අහං බාලොති න මඤ්ඤති, සබ්බෙපි පණ්ඩිතමානිනොයෙව. **නාඤ්ඤං භියො අමඤ්ඤරුන්ති** කොචි එකොපි අහං බාලොති න ච මඤ්ඤි, භියො ච සඞ්ඝස්මිං භිජ්ජමානෙ අඤ්ඤම්පි එකං ‘‘මය්හං කාරණා සඞ්ඝො භිජ්ජතී’’ති ඉදං කාරණං න මඤ්ඤීති අත්ථො.

පරිමුට්ඨාති මුට්ඨස්සතිනො. **වාචාගොචරභාණිනොති** රාකාරස්ස රස්සාදෙසො කතො; වාචාගොචරාව , න සතිපට්ඨානගොචරා, භාණිනො ච, කථං භාණිනො? **යාවිච්ඡන්ති මුඛායාමං,** යාව මුඛං පසාරෙතුං ඉච්ඡන්ති, තාව පසාරෙත්වා භාණිනො, එකොපි සඞ්ඝගාරවෙන මුඛසඞ්කොචනං න කරොතීති අත්ථො. **යෙන නීතාති** යෙන කලහෙන ඉමං නිල්ලජ්ජභාවං නීතා. **න තං විදූ** න තං ජානන්ති ‘‘එවං සාදීනවො අය’’න්ති.

යෙ ච තං උපනය්හන්තීති තං අක්කොච්ඡි මන්තිආදිකං ආකාරං යෙ උපනය්හන්ති. **සනන්තනොති** පොරාණො.

පරෙති පණ්ඩිතෙ ඨපෙත්වා තතො අඤ්ඤෙ භණ්ඩනකාරකා පරෙ නාම. තෙ එත්ථ සඞ්ඝමජ්ඣෙ කලහං කරොන්තා ‘‘මයං යමාමසෙ උපයමාම නස්සාම සතතං සමිතං මච්චුසන්තිකං ගච්ඡාමා’’ති න ජානන්ති. **යෙ ච තත්ථ විජානන්තීති** යෙ ච තත්ථ පණ්ඩිතා ‘‘මයං මච්චුනො සමීපං ගච්ඡාමා’’ති විජානන්ති. **තතො සම්මන්ති මෙධගාති** එවඤ්හි තෙ ජානන්තා යොනිසොමනසිකාරං උප්පාදෙත්වා මෙධගානං කලහානං වූපසමාය පටිපජ්ජන්ති.

අට්ඨිච්ඡින්නාති අයං ගාථා ජාතකෙ (ජා. 1.9.16) ආගතා, බ්‍රහ්මදත්තඤ්ච දීඝාවුකුමාරඤ්ච සන්ධාය වුත්තා. අයඤ්හෙත්ථ අත්ථො – තෙසම්පි තථා පවත්තවෙරානං හොති සඞ්ගති, කස්මා තුම්හාකං න හොති, යෙසං වො නෙව මාතාපිතූනං අට්ඨීනි ඡින්නානි, න පාණා හටා න ගවාස්සධනානි හටානීති.

සචෙ ලභෙථාතිආදිගාථා පණ්ඩිතසහායස්ස ච බාලසහායස්ස ච වණ්ණාවණ්ණදීපනත්ථං වුත්තා. **අභිභුය්‍ය සබ්බානි පරිස්සයානීති** පාකටපරිස්සයෙ ච පටිච්ඡන්නපරිස්සයෙ ච අභිභවිත්වා තෙන සද්ධිං අත්තමනො සතිමා චරෙය්‍යාති.

රාජාව රට්ඨං විජිතන්ති යථා අත්තනො විජිතරට්ඨං මහාජනකරාජා ච අරින්දමමහාරාජා ච පහාය එකකා විචරිංසු, එවං විචරෙය්‍යාති අත්ථො. **මාතඞ්ගරඤ්ඤෙව නාගොති** මාතඞ්ගො අරඤ්ඤෙ නාගොව. **මාතඞ්ගොති** හත්ථී වුච්චති. **නාගොති** මහන්තාධිවචනමෙතං. යථා හි මාතුපොසකො මාතඞ්ගනාගො අරඤ්ඤෙ එකො චරි, න ච පාපානි අකාසි, යථා ච පාලිලෙය්‍යකො, එවං එකො චරෙ, න ච පාපානි කයිරාති වුත්තං හොති.

238. **බාලකලොණකාරගාමොති** උපාලිගහපතිස්ස භොගගාමො. **තෙනුපසඞ්කමීති** කස්මා උපසඞ්කමි? ගණෙ කිරස්ස ආදීනවං දිස්වා එකවිහාරිං භික්ඛුං පස්සිතුකාමතා උදපාදි, තස්මා සීතාදීහි පීළිතො උණ්හාදීනි පත්ථයමානො විය උපසඞ්කමි. **ධම්මියා කථායාති** එකීභාවෙ ආනිසංසප්පටිසංයුත්තාය. යෙන පාචීනවංසදායො, තත්ථ කස්මා උපසඞ්කමි? කලහකාරකෙ කිරස්ස දිට්ඨාදීනවත්තා සමග්ගවාසිනො භික්ඛූ පස්සිතුකාමතා උදපාදි, තස්මා සීතාදීහි පීළිතො උණ්හාදීනි පත්ථයමානො විය තත්ථ උපසඞ්කමි. **ආයස්මා ච අනුරුද්ධොති**ආදි වුත්තනයමෙව.

241. **අත්ථි පන වොති** පච්ඡිමපුච්ඡාය ලොකුත්තරධම්මං පුච්ඡෙය්‍ය. සො පන ථෙරානං නත්ථි, තස්මා තං පුච්ඡිතුං න යුත්තන්ති පරිකම්මොභාසං පුච්ඡති. **ඔභාසඤ්චෙව සඤ්ජානාමාති** පරිකම්මොභාසං සඤ්ජානාම. **දස්සනඤ්ච රූපානන්ති** දිබ්බචක්ඛුනා රූපදස්සනඤ්ච සඤ්ජානාම. **තඤ්ච නිමිත්තං නප්පටිවිජ්ඣාමාති** තඤ්ච කාරණං න ජානාම, යෙන නො ඔභාසො ච රූපදස්සනඤ්ච අන්තරධායති.

තං ඛො පන වො අනුරුද්ධා නිමිත්තං පටිවිජ්ඣිතබ්බන්ති තං වො කාරණං ජානිතබ්බං. **අහම්පි සුදන්**ති අනුරුද්ධා තුම්හෙ කිං න ආළුලෙස්සන්ති, අහම්පි ඉමෙහි එකාදසහි උපක්කිලෙසෙහි ආළුලිතපුබ්බොති දස්සෙතුං ඉමං දෙසනං ආරභි. **විචිකිච්ඡා ඛො මෙ**තිආදීසු මහාසත්තස්ස ආලොකං වඩ්ඪෙත්වා දිබ්බචක්ඛුනා නානාවිධානි රූපානි දිස්වා ''ඉදං ඛො කි''න්ති විචිකිච්ඡා උදපාදි. **සමාධි චවී**ති පරිකම්මසමාධි චවි. **ඔභාසො**ති පරිකම්මොභාසොපි අන්තරධායි, දිබ්බචක්ඛුනාපි රූපං න පස්සි. **අමනසිකාරො**ති රූපානි පස්සතො විචිකිච්ඡා උප්පජ්ජති, ඉදානි කිඤ්චි න මනසිකරිස්සාමීති අමනසිකාරො උදපාදි.

ථිනමිද්ධන්ති කිඤ්චි අමනසිකරොන්තස්ස ථිනමිද්ධං උදපාදි.

ඡම්භිතත්තන්ති හිමවන්තාභිමුඛං ආලොකං වඩ්ඪෙත්වා දානවරක්ඛසඅජගරාදයො අද්දස, අථස්ස ඡම්භිතත්තං උදපාදි.

උප්පිලන්ති ''මයා දිට්ඨභයං පකතියා ඔලොකියමානං නත්ථි. අදිට්ඨෙ කිං නාම භය''න්ති චින්තයතො උප්පිලාවිතත්තං උදපාදි. **සකිදෙව**ාති එකපයොගෙනෙව පඤ්ච නිධිකුම්භියොපි පස්සෙය්‍ය.

දුට්ඨුල්ලන්ති මයා වීරියං ගාළ්හං පග්ගහිතං, තෙන මෙ උප්පිලං උප්පන්නන්ති වීරියං සිථිලමකාසි, තතො කායදරථො කායදුට්ඨුල්ලං කායාලසියං උදපාදි.

අච්චාරද්ධවීරියන්ති මම වීරියං සිථිලං කරොතො දුට්ඨුල්ලං උප්පන්නන්ති පුන වීරියං පග්ගණ්හතො අච්චාරද්ධවීරියං උදපාදි. **පතමෙය්‍යා**ති මරෙය්‍ය.

අතිලීනවීරියන්ති මම වීරියං පග්ගණ්හතො එවං ජාතන්ති පුන වීරියං සිථිලං කරොතො අතිලීනවීරියං උදපාදි.

අභිජප්පාති දෙවලොකාභිමුඛං ආලොකං වඩ්ඪෙත්වා දෙවසඞ්ඝං පස්සතො තණ්හා උදපාදි.

නානත්තසඤ්ඤාති මය්හං එකජාතිකං රූපං මනසිකරොන්තස්ස අභිජප්පා උප්පන්නා, නානාවිධරූපං මනසි කරිස්සාමීති කාලෙන දෙවලොකාභිමුඛං කාලෙන මනුස්සලොකාභිමුඛං වඩ්ඪෙත්වා නානාවිධානි රූපානි මනසිකරොතො නානත්තසඤ්ඤා උදපාදි.

අතිනිජ්ඣායිතත්තන්ති මය්හං නානාවිධානි රූපානි මනසිකරොන්තස්ස නානත්තසඤ්ඤා උදපාදි, ඉට්ඨං වා අනිට්ඨං වා එකජාතිකමෙව මනසි කරිස්සාමීති තථා මනසිකරොතො අතිනිජ්ඣායිතත්තං රූපානං උදපාදි.

243. **ඔභාසනිමිත්තං මනසි කරොමී**ති පරිකම්මොභාසමෙව මනසි කරොමි. **න ච රූපානි පස්සාමී**ති දිබ්බචක්ඛුනා රූපානි න පස්සාමි. **රූපනිමිත්තං මනසි කරොමී**ති දිබ්බචක්ඛුනා විසයරූපමෙව මනසි කරොමි.

පරිත්තඤ්චෙව ඔභාසන්ති පරිත්තකට්ඨානෙ ඔභාසං. **පරිත්තානි ච රූපානී**ති පරිත්තකට්ඨානෙ රූපානි. විපරියායෙන දුතියවාරො වෙදිතබ්බො. **පරිත්තො සමාධී**ති පරිත්තකො පරිකම්මොභාසො, ඔභාසපරිත්තතඤ්හි සන්ධාය ඉධ පරිකම්මසමාධි ''පරිත්තො''ති වුත්තො. **පරිත්තං මෙ තස්මිං සමයෙ**ති තස්මිං සමයෙ දිබ්බචක්ඛුපි පරිත්තකං හොති. අප්පමාණවාරෙපි එසෙව නයො.

245. **අවිතක්කම්පි විචාරමත්තන්**ති පඤ්චකනයෙ දුතියජ්ඣානසමාධිං. **අවිතක්කම්පි අවිචාරන්**ති චතුක්කනයෙපි පඤ්චකනයෙපි ඣානත්තයසමාධිං. **සප්පීතිකන්**ති දුකතිකජ්ඣානසමාධිං. **නිප්පීතිකන්**ති දුකජ්ඣානසමාධිං. **සාතසහගතන්**ති තිකචතුක්කජ්ඣානසමාධිං. **උපෙක්ඛාසහගතන්**ති චතුක්කනයෙ චතුත්ථජ්ඣානසමාධිං පඤ්චකනයෙ පඤ්චමජ්ඣානසමාධිං.

කදා පන භගවා ඉමං තිවිධං සමාධිං භාවෙති? මහාබොධිමූලෙ නිසින්නො පච්ඡිමයාමෙ. භගවතො හි පඨමමග්ගො පඨමජ්ඣානිකො අහොසි, දුතියාදයො දුතියතතියචතුත්ථජ්ඣානිකා . පඤ්චකනයෙ පඤ්චමජ්ඣානස්ස මග්ගො නත්ථීති සො ලොකියො අහොසීති ලොකියලොකුත්තරමිස්සකං සන්ධායෙතං වුත්තං. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසූදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

උපක්කිලෙසසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. බාලපණ්ඩිතසුත්තවණ්ණනා

246. **එවං මෙ සුතන්ති** බාලපණ්ඩිතසුත්තං. තත්ථ **බාලලක්ඛණානීති** බාලො අයන්ති එතෙහි ලක්ඛියති ඤායතීති බාලලක්ඛණානි. තානෙව තස්ස සඤ්ජානනකාරණානීති **බාලනිමිත්තානි**. බාලස්ස අපදානානීති **බාලාපදානානි** . **දුච්චින්තිතචින්තීති** චින්තයන්තො අභිජ්ඣාබ්‍යාපාදමිච්ඡාදස්සනවසෙන දුච්චින්තිතමෙව චින්තෙති. **දුබ්භාසිතභාසීති** භාසමානොපි මුසාවාදාදිභෙදං දුබ්භාසිතමෙව භාසති. **දුක්කටකම්මකාරීති** කරොන්තොපි පාණාතිපාතාදිවසෙන දුක්කටකම්මමෙව කරොති. **තත්‍ර චෙති** යත්ථ නිසින්නො, තස්සං පරිසති. **තජ්ජං තස්සාරුප්පන්ති** තජ්ජාතිකං තදනුච්ඡවිකං, පඤ්චන්නං වෙරානං දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකආදීනවප්පටිසංයුත්තන්ති අධිප්පායො. **තත්‍රාති** තාය කථාය කච්ඡමානාය. **බාලන්තිආදීනි** සාමිඅත්ථෙ උපයොගවචනං.

248. **ඔලම්බන්තීති** උපට්ඨහන්ති. සෙසපදද්වයං තස්සෙව වෙවචනං, ඔලම්බනාදිආකාරෙන හි තානි උපට්ඨහන්ති, තස්මා එවං වුත්තං. **පථවියා ඔලම්බන්තීති** පථවිතලෙ පත්ථරන්ති. සෙසපදද්වයං තස්සෙව වෙවචනං. පත්ථරණාකාරොයෙව හෙස. **තත්‍ර, භික්ඛවෙ, බාලස්සාති** තස්මිං උපට්ඨානාකාරෙ ආපාථගතෙ බාලස්ස එවං හොති.

249. **එතදවොචාති** අනුසන්ධිකුසලො භික්ඛු ‘‘නිරයස්ස උපමා කාතුං න සක්කා’’ති න භගවා වදති, ‘‘න සුකරා’’ති පන වදති, න සුකරං පන සක්කා හොති කාතුං, හන්දාහං දසබලං උපමං කාරාපෙමීති චින්තෙත්වා එතං ‘‘සක්කා, භන්තෙ’’ති වචනං අවොච. **හනෙය්‍යුන්ති** විනිවිජ්ඣිත්වා ගමනවසෙන යථා එකස්මිං ඨානෙ ද්වෙ පහාරා නිපතන්ති, එවං හනෙය්‍යුං. තෙනස්ස ද්වෙ වණමුඛසතානි හොන්ති. ඉතො උත්තරිපි එසෙව නයො.

250. **පාණිමත්තන්ති** අන්තොමුට්ඨියං ඨපනමත්තං. **සඞ්ඛම්පි න උපෙතීති** ගණනමත්තම්පි න ගච්ඡති. **කලභාගම්පීති** සතිමං කලං සහස්සිමං කලං සතසහස්සිමං වා කලං උපගච්ඡතීතිපි වත්තබ්බතං න උපෙති. **උපනිධම්පීති** උපනික්ඛෙපනමත්තම්පි න උපෙති, ඔලොකෙන්තස්ස ඔලොකිතමත්තම්පි නත්ථි. **තත්තං අයොඛිලන්ති** තිගාවුතං අත්තභාවං සම්පජ්ජලිතාය ලොහපථවියා උත්තානකං නිපජ්ජාපෙත්වා තස්ස දක්ඛිණහත්ථෙ තාලප්පමාණං අයසූලං පවෙසෙන්ති, තථා වාමහත්ථාදීසු. යථා ච උත්තානකං නිපජ්ජාපෙත්වා, එවං උරෙනපි දක්ඛිණපස්සෙනපි වාමපස්සෙනපි නිපජ්ජාපෙත්වා තං කම්මකාරණං කරොන්තියෙව. **සංවෙසෙත්වාති** සම්පජ්ජලිතාය ලොහපථවියා තිගාවුතං අත්තභාවං නිපජ්ජාපෙත්වා. **කුඨාරීහීති** මහතීහි ගෙහස්ස එකපක්ඛඡදනමත්තාහි කුඨාරීහි තච්ඡන්ති. ලොහිතං නදී හුත්වා සන්දති, ලොහපථවිතො ජාලා උට්ඨහිත්වා තච්ඡිතට්ඨානං ගණ්හන්ති. මහාදුක්ඛං උප්පජ්ජති, තච්ඡන්තා පන සුත්තාහතං කරිත්වා දාරු විය අට්ඨංසම්පි ඡළංසම්පි කරොන්ති. **වාසීහීති** මහාසුප්පපමාණාහි වාසීහි. තාහි තච්ඡන්තා තචතො යාව අට්ඨීනි සණිකං තච්ඡන්ති, තච්ඡිතං තච්ඡිතං පටිපාකතිකං හොති. **රථෙ යොජෙත්වාති** සද්ධිං යුගයොත්තපඤ්ජරචක්කකුබ්බරපාචනෙහි සබ්බතො සම්පජ්ජලිතෙ රථෙ යොජෙත්වා. **මහන්තන්ති** මහාකූටාගාරප්පමාණං. **ආරොපෙන්තීති** සම්පජ්ජලිතෙහි අයමුග්ගරෙහි පොථෙන්තා ආරොපෙන්ති. **සකිම්පි උද්ධන්ති** සුපක්කුථිතාය උක්ඛලියා පක්ඛිත්තතණ්ඩුලා විය උද්ධං අධො තිරියඤ්ච ගච්ඡති.

භාගසො මිතොති භාගෙ ඨපෙත්වා ඨපෙත්වා විභත්තො. **පරියන්තොති** පරික්ඛිත්තො. **අයසාති** උපරි අයපට්ටෙන ඡාදිතො.

සමන්තා යොජනසතං ඵරිත්වා තිට්ඨතීති එවං ඵරිත්වා තිට්ඨති, යථා සමන්තා යොජනසතෙ ඨානෙ ඨත්වා ඔලොකෙන්තස්ස අක්ඛීනි යමකගොළකා විය නික්ඛමන්ති.

න සුකරා අක්ඛානෙන පාපුණිතුන්ති නිරයො නාම එවම්පි දුක්ඛො එවම්පි දුක්ඛොති වස්සසතං වස්සසහස්සං කථෙන්තෙනාපි මත්ථකං පාපෙත්වා කථෙතුං න සුකරාති අත්ථො.

251. **දන්තුල්ලෙහකන්ති** දන්තෙහි උල්ලෙහිත්වා, ලුඤ්චිත්වාති වුත්තං හොති. **රසාදොති** රසගෙධෙන පරිභුත්තරසො.

252. **අඤ්ඤමඤ්ඤඛාදිකාති** අඤ්ඤමඤ්ඤඛාදනං.

දුබ්බණ්ණොති දුරූපො. **දුද්දසිකොති** දාරකානං භයාපනත්ථං කතයක්ඛො විය දුද්දසො. **ඔකොටිමකොති** ලකුණ්ඩකො පච්ඡිට්ඨගීවො මහොදරො. **කාණොති** එකක්ඛිකාණො වා උභයක්ඛිකාණො වා. **කුණීති** එකහත්ථකුණී වා උභයහත්ථකුණී වා. **පක්ඛහතොති** පීඨසප්පී. **සො කායෙනාති** ඉදමස්ස දුක්ඛානුපබන්ධදස්සනත්ථං ආරද්ධං.

කලිග්ගහෙනාති පරාජයෙන. **අධිබන්ධං නිගච්ඡෙය්‍යාති** යස්මා බහුං ජිතො සබ්බසාපතෙය්‍යම්පිස්ස නප්පහොති, තස්මා අත්තනාපි බන්ධං නිගච්ඡෙය්‍ය. **කෙවලා පරිපූරා බාලභූමීති** බාලො තීණි දුච්චරිතානි පූරෙත්වා නිරයෙ නිබ්බත්තති, තත්ථ පක්කාවසෙසෙන මනුස්සත්තං ආගතො පඤ්චසු නීචකුලෙසු නිබ්බත්තිත්වා පුන තීණි දුච්චරිතානි පූරෙත්වා නිරයෙ නිබ්බත්තතීති අයං සකලා පරිපුණ්ණා බාලභූමි.

253. **පණ්ඩිතලක්ඛණානී**තිආදි වුත්තානුසාරෙනෙව වෙදිතබ්බං. **සුචින්තිතචින්තී**තිආදීනි චෙත්ථ මනොසුචරිතාදීනං වසෙන යොජෙතබ්බානි.

චක්කරතනවණ්ණනා

256. **සීසං න්හාතස්සා**ති සීසෙන සද්ධිං ගන්ධොදකෙන න්හාතස්ස. **උපොසථිකස්සා**ති සමාදින්නඋපොසථඞ්ගස්ස. **උපරිපාසාදවරගතස්සා**ති පාසාදවරස්ස උපරි ගතස්ස සුභොජනං භුඤ්ජිත්වා පාසාදවරස්ස උපරි මහාතලෙ සිරිගබ්භං පවිසිත්වා සීලානි ආවජ්ජන්තස්ස. තදා කිර රාජා පාතොව සතසහස්සං විස්සජ්ජෙත්වා මහාදානං දත්වා පුනපි සොළසහි ගන්ධොදකඝටෙහි සීසං න්හායිත්වා කතපාතරාසො සුද්ධං උත්තරාසඞ්ගං එකංසං කත්වා උපරිපාසාදස්ස සිරිසයනෙ පල්ලඞ්කං ආභුජිත්වා නිසින්නො අත්තනො දානමයපුඤ්ඤසමුදයං ආවජ්ජෙත්වා නිසීදති, අයං සබ්බචක්කවත්තීනං ධම්මතා .

තෙසං තං ආවජ්ජන්තානංයෙව වුත්තප්පකාරපුඤ්ඤකම්මපච්චයං උතුසමුට්ඨානං නීලමණිසඞ්ඝාටසදිසං පාචීනසමුද්දජලතලං ඡින්දමානං විය ආකාසං අලඞ්කුරුමානං විය දිබ්බං චක්කරතනං පාතුභවති. තයිදං දිබ්බානුභාවයුත්තත්තා **දිබ්බ**න්ති වුත්තං. සහස්සං අස්ස අරානන්ති **සහස්සාරං**. සහ නෙමියා සහ නාභියා චාති **සනෙමිකං සනාභිකං**. සබ්බෙහි ආකාරෙහි පරිපූරන්ති **සබ්බාකාරපරිපූරං**.

තත්ථ චක්කඤ්ච තං රතිජනනට්ඨෙන රතනඤ්චාති **චක්කරතනං**. යාය පන තං නාභියා ‘‘සනාභික’’න්ති වුත්තං, සා ඉන්දනීලමණිමයා හොති. මජ්ඣෙ පනස්සා රජතමයා පනාළි, යාය සුද්ධසිනිද්ධදන්තපන්තියා හසමානං විය විරොචති. මජ්ඣෙ ඡිද්දෙන විය චන්දමණ්ඩලෙන උභොසුපි බාහිරන්තෙසු රජතපට්ටෙන කතපරික්ඛෙපො හොති. තෙසු පනස්සා නාභිපනාළි පරික්ඛෙපපට්ටෙසු යුත්තට්ඨානෙ පරිච්ඡෙදලෙඛා සුවිභත්තාව හුත්වා පඤ්ඤායන්ති. අයං තාවස්ස නාභියා සබ්බාකාරපරිපූරතා.

යෙහි පන තං අරෙහි ‘‘සහස්සාර’’න්ති වුත්තං, තෙ සත්තරතනමයා සූරියරස්මියො විය පභාසම්පන්නා හොන්ති. තෙසම්පි ඝටමණිකපරිච්ඡෙදලෙඛාදීනි සුවිභත්තානෙව පඤ්ඤායන්ති. අයමස්ස අරානං සබ්බාකාරපරිපූරතා.

යාය පන තං නෙමියා සහ ‘‘සනෙමික’’න්ති වුත්තං, සා බාලසූරියරස්මිකලාපසිරිං අවහසමානා විය සුරත්තසුද්ධසිනිද්ධපවාළමයා හොති. සන්ධීසු පනස්සා සඤ්ඣාරාගසස්සිරිකරත්තජම්බොනදපට්ටා වට්ටපරිච්ඡෙදලෙඛා ච සුවිභත්තා පඤ්ඤායන්ති. අයමස්ස නෙමියා සබ්බාකාරපරිපූරතා.

නෙමිමණ්ඩලපිට්ඨියං පනස්ස දසන්නං දසන්නං අරානමන්තරෙ ධමනවංසො විය අන්තොසුසිරො ඡිද්දමණ්ඩලචිත්තො වාතගාහී පවාළදණ්ඩො හොති, යස්ස වාතෙන පහරිතස්ස සුකුසලසමන්නාහතස්ස පඤ්චඞ්ගිකතූරියස්ස විය සද්දො වග්ගු ච රජනීයො ච කමනීයො ච හොති. තස්ස ඛො පන පවාළදණ්ඩස්ස උපරි සෙතච්ඡත්තං, උභොසු පස්සෙසු සමොසරිතකුසුමදාමපන්තියොති එවං සමොසරිතකුසුමදාමපන්තිසතද්වයපරිවාරෙන සෙතච්ඡත්තසතධාරිනා පවාළදණ්ඩසතෙන සමුපසොභිතනෙමිපරික්ඛෙපස්ස ද්වින්නම්පි නාභිපනාළීනං අන්තො ද්වෙ සීහමුඛානි හොන්ති, යෙහි තාලක්ඛන්ධප්පමාණා පුණ්ණචන්දකිරණකලාපසස්සිරිකා තරුණරවිසමානරත්තකම්බලගෙණ්ඩුකපරියන්තා ආකාසගඞ්ගාගතිසොභං අභිභවමානා විය ද්වෙ මුත්තකලාපා ඔලම්බන්ති, යෙහි චක්කරතනෙන සද්ධිං ආකාසෙ සම්පරිවත්තමානෙහි තීණි චක්කානි එකතො පරිවත්තන්තානි විය ඛායන්ති. අයමස්ස සබ්බසො සබ්බාකාරපරිපූරතා.

තං පනෙතං එවං සබ්බාකාරපරිපූරං පකතියා සායමාසභත්තං භුඤ්ජිත්වා අත්තනො අත්තනො ඝරද්වාරෙ පඤ්ඤත්තාසනෙසු නිසීදිත්වා පවත්තකථාසල්ලාපෙසු මනුස්සෙසු වීථිචතුක්කාදීසු කීළමානෙ දාරකජනෙ නාතිඋච්චෙන නාතිනීචෙන වනසණ්ඩමත්ථකාසන්නෙන ආකාසප්පදෙසෙන උපසොභයමානං විය රුක්ඛසාඛග්ගානි, ද්වාදසයොජනතො පට්ඨාය සූයමානෙන මධුරස්සරෙන සත්තානං සොතානි ඔධාපයමානං යොජනතො පට්ඨාය නානප්පභාසමුදයසමුජ්ජලෙන වණ්ණෙන නයනානි සමාකඩ්ඪන්තං රඤ්ඤො චක්කවත්තිස්ස පුඤ්ඤානුභාවං උග්ඝොසයන්තං විය රාජධානිඅභිමුඛං ආගච්ඡති.

අථ තස්ස චක්කරතනස්ස සද්දස්සවනෙනෙව ‘‘කුතො නු ඛො, කස්ස නු ඛො අයං සද්දො’’ති ආවජ්ජිතහදයානං පුරත්ථිමදිසං ඔලොකයමානානං තෙසං මනුස්සානං අඤ්ඤතරො අඤ්ඤතරං එවමාහ – ‘‘පස්ස භො අච්ඡරියං, අයං පුණ්ණචන්දො පුබ්බෙ එකො උග්ගච්ඡති, අජ්ජ පන අත්තදුතියො උග්ගතො, එතඤ්හි රාජහංසමිථුනං විය පුණ්ණචන්දමිථුනං පුබ්බාපරියෙන ගගනතලං අභිලඞ්ඝතී’’ති. තමඤ්ඤො ආහ – ‘‘කිං කථෙසි සම්ම කහං නාම තයා ද්වෙ පුණ්ණචන්දා එකතො උග්ගච්ඡන්තා දිට්ඨපුබ්බා, නනු එස තපනීයරංසිධාරො පිඤ්ජරකිරණො දිවාකරො උග්ගතො’’ති. තමඤ්ඤො සිතං කත්වා එවමාහ – ‘‘කිං උම්මත්තොසි, නනු ඛො ඉදානිමෙව දිවාකරො අත්ථඞ්ගතො, සො කථං ඉමං පුණ්ණචන්දං අනුබන්ධමානො උග්ගච්ඡිස්සති, අද්ධා පනෙතං අනෙකරතනප්පභාසමුජ්ජලං එකස්ස පුඤ්ඤවතො විමානං භවිස්සතී’’ති. තෙ සබ්බෙපි අපසාදයන්තා අඤ්ඤෙ එවමාහංසු – ‘‘කිං බහුං විප්පලපථ, නෙවෙස පුණ්ණචන්දො, න සූරියො න දෙවවිමානං. න හෙතෙසං එවරූපා සිරිසම්පත්ති අත්ථි, චක්කරතනෙන පනෙතෙන භවිතබ්බ’’න්ති.

එවං පවත්තසල්ලාපස්සෙව තස්ස ජනස්ස චන්දමණ්ඩලං ඔහාය තං චක්කරතනං අභිමුඛං හොති. තතො තෙහි ‘‘කස්ස නු ඛො ඉදං නිබ්බත්ත’’න්ති වුත්තෙ භවන්ති වත්තාරො – ‘‘න කස්සචි අඤ්ඤස්ස, නනු අම්හාකං රාජා පූරිතචක්කවත්තිවත්තො, තස්සෙතං නිබ්බත්ත’’න්ති. අථ සො ච මහාජනො, යො ච අඤ්ඤො පස්සති, සබ්බො චක්කරතනමෙව අනුගච්ඡති. තම්පි චක්කරතනං රඤ්ඤොයෙව අත්ථාය අත්තනො ආගතභාවං ඤාපෙතුකාමං විය සත්තක්ඛත්තුං පාකාරමත්ථකෙනෙව නගරං අනුසංයායිත්වා රඤ්ඤො අන්තෙපුරං පදක්ඛිණං කත්වා අන්තෙපුරස්ස උත්තරසීහපඤ්ජරආසන්නෙ ඨානෙ යථා ගන්ධපුප්ඵාදීහි සුඛෙන සක්කා හොති පූජෙතුං, එවං අක්ඛාහතං විය තිට්ඨති.

එවං ඨිතස්ස පනස්ස වාතපානච්ඡිද්දාදීහි පවිසිත්වා නානාවිරාගරතනප්පභාසමුජ්ජලං අන්තො පාසාදං අලඞ්කුරුමානං පභාසමූහං දිස්වා දස්සනත්ථාය සඤ්ජාතාභිලාසො රාජා හොති. පරිජනොපිස්ස පියවචනපාභතෙන ආගන්ත්වා තමත්ථං නිවෙදෙති. අථ රාජා බලවපීතිපාමොජ්ජඵුටසරීරො පල්ලඞ්කං මොචෙත්වා උට්ඨායාසනා සීහපඤ්ජරසමීපං ගන්ත්වා තං චක්කරතනං දිස්වා ‘‘සුතං ඛො පන මෙත’’න්තිආදිකං චින්තනං චින්තෙසි. තෙන වුත්තං – ‘‘දිස්වාන රඤ්ඤො ඛත්තියස්ස…පෙ…. අස්සං නු ඛො අහං රාජා චක්කවත්තී’’ති. තත්ථ **සො හොති රාජා චක්කවත්තී**ති කිත්තාවතා චක්කවත්තී හොති? එකඞ්ගුලද්වඞ්ගුලමත්තම්පි චක්කරතනෙ ආකාසං අබ්භුග්ගන්ත්වා පවත්තෙ.

ඉදානි තස්ස පවත්තාපනත්ථං යං කාතබ්බං තං දස්සෙන්තො **අථ ඛො, භික්ඛවෙ**තිආදිමාහ. තත්ථ **උට්ඨායාසනා**ති නිසින්නාසනතො උට්ඨහිත්වා චක්කරතනසමීපං ආගන්ත්වා. **භිඞ්කාරං ගහෙත්වා**ති හත්ථිසොණ්ඩසදිසපනාළිං සුවණ්ණභිඞ්කාරං උක්ඛිපිත්වා වාමහත්ථෙන උදකං ගහෙත්වා. පවත්තතු භවං චක්කරතනං, අභිවිජිනාතු භවං චක්කරතනන්ති. **අන්වදෙව රාජා චක්කවත්තී සද්ධිං චතුරඞ්ගිනියා සෙනායා**ති සබ්බචක්කවත්තීනඤ්හි උදකෙන අභිසිඤ්චිත්වා ‘‘අභිවිජානාතු භවං චක්කරතන’’න්ති වචනසමනන්තරමෙව වෙහාසං අබ්භුග්ගන්ත්වා චක්කරතනං පවත්තති, යස්ස පවත්තිසමකාලමෙව සො රාජා චක්කවත්තී නාම හොති.

පවත්තෙ පන චක්කරතනෙ තං අනුබන්ධමානොව රාජා චක්කවත්තී යානවරං ආරුය්හ වෙහාසං අබ්භුග්ගච්ඡති, අථස්ස ඡත්තචාමරාදිහත්ථො පරිජනො චෙව අන්තෙපුරජනො ච. තතො නානප්පකාරකඤ්චුකකවචාදිසන්නාහවිභූසිතෙන විවිධාභරණප්පභාසමුජ්ජලිතෙන සමුස්සිතද්ධජපටාකපටිමණ්ඩිතෙන අත්තනො අත්තනො බලකායෙන සද්ධිං උපරාජසෙනාපති පභුතයොපි වෙහාසං අබ්භුග්ගන්ත්වා රාජානමෙව පරිවාරෙන්ති. රාජයුත්තා පන ජනසඞ්ගහත්ථං නගරවීථීසු භෙරියො චරාපෙන්ති ‘‘තාතා අම්හාකං රඤ්ඤො චක්කරතනං නිබ්බත්තං, අත්තනො අත්තනො විභවානුරූපෙන මණ්ඩිතප්පසාධිතා සන්නිපතථා’’ති. මහාජනො පන පකතියා චක්කරතනසද්දෙනෙව සබ්බකිච්චානි පහාය ගන්ධපුප්ඵාදීනි ආදාය සන්නිපතිතොව, සොපි සබ්බො වෙහාසං අබ්භුග්ගන්ත්වා රාජානමෙව පරිවාරෙති. යස්ස යස්ස හි රඤ්ඤා සද්ධිං ගන්තුකාමතා උප්පජ්ජති, සො සො ආකාසගතොව හොති. එවං ද්වාදසයොජනායාමවිත්ථාරා පරිසා හොති. තත්ථ එකපුරිසොපි ඡින්නභින්නසරීරො වා කිලිට්ඨවත්ථො වා නත්ථි. සුචිපරිවාරො හි රාජා චක්කවත්තී. චක්කවත්තිපරිසා නාම විජ්ජාධරපරිසා විය ආකාසෙ ගච්ඡමානා ඉන්දනීලමණිතලෙ විප්පකිණ්ණරතනසදිසා හොති. තෙන වුත්තං ‘‘අන්වදෙව රාජා චක්කවත්තී සද්ධිං චතුරඞ්ගිනියා සෙනායා’’ති.

තම්පි චක්කරතනං රුක්ඛග්ගානං උපරූපරි නාතිඋච්චෙන ගගනපදෙසෙන පවත්තති, යථා රුක්ඛානං පුප්ඵඵලපල්ලවෙහි අත්ථිකා තානි සුඛෙන ගහෙතුං සක්කොන්ති, භූමියං ඨිතා ‘‘එස රාජා, එස උපරාජා, එස සෙනාපතී’’ති සල්ලක්ඛෙතුං සක්කොන්ති. ඨානාදීසුපි ඉරියාපථෙසු යො යෙන ඉච්ඡති, සො තෙනෙව ගච්ඡති. චිත්තකම්මාදිසිප්පපසුතා චෙත්ථ අත්තනො අත්තනො කිච්චං කරොන්තායෙව ගච්ඡන්ති. යථෙව හි භූමියං, තථා නෙසං සබ්බකිච්චානි ආකාසෙ ඉජ්ඣන්ති. එවං චක්කවත්තිපරිසං ගහෙත්වා තං චක්කරතනං වාමපස්සෙන සිනෙරුං පහාය සමුද්දස්ස උපරිභාගෙන අට්ඨයොජනසහස්සප්පමාණං පුබ්බවිදෙහං ගච්ඡති.

තත්ථ යො විනිබ්බෙධෙන ද්වාදසයොජනාය පරික්ඛෙපතො ඡත්තිංසයොජනපරිසාය සන්නිවෙසක්ඛමො සුලභාහාරූපකරණො ඡායූදකසම්පන්නො සුචිසමතලො රමණීයො භූමිභාගො, තස්ස උපරිභාගෙ තං චක්කරතනං ආකාසෙ අක්ඛාහතං විය තිට්ඨති. අථ තෙන සඤ්ඤාණෙන සො මහාජනො ඔතරිත්වා යථාරුචි න්හානභොජනාදීනි සබ්බකිච්චානි කරොන්තො වාසං කප්පෙති, තෙන වුත්තං ‘‘යස්මිං ඛො පන, භික්ඛවෙ, පදෙසෙ තං චක්කරතනං පතිට්ඨාති, තත්ථ රාජා චක්කවත්තී වාසං උපෙති සද්ධිං චතුරඞ්ගිනියා සෙනායා’’ති.

එවං වාසං උපගතෙ චක්කවත්තිම්හි යෙ තත්ථ රාජානො, තෙ ‘‘පරචක්කං ආගත’’න්ති සුත්වාපි න බලකායං සන්නිපාතෙත්වා යුද්ධසජ්ජා හොන්ති. චක්කරතනස්ස උප්පත්තිසමනන්තරමෙව නත්ථි සො සත්තො නාම, යො පච්චත්ථිකසඤ්ඤාය රාජානං ආරබ්භ ආවුධං උක්ඛිපිතුං විසහෙය්‍ය. අයමනුභාවො චක්කරතනස්ස.

> චක්කානුභාවෙන හි තස්ස රඤ්ඤො,
> අරී අසෙසා දමථං උපෙන්ති;
> අරින්දමං නාම නරාධිපස්ස,
> තෙනෙව තං වුච්චති තස්ස චක්කං.

තස්මා සබ්බෙපි තෙ රාජානො අත්තනො අත්තනො රජ්ජසිරිවිභවානුරූපං පාභතං ගහෙත්වා තං රාජානං උපගම්ම ඔනතසිරා අත්තනො මොළියමණිප්පභාභිසෙකෙනස්ස පාදපූජං කරොන්තො ''එහි ඛො මහාරාජා''තිආදීහි වචනෙහි තස්ස කිඞ්කාරප්පටිස්සාවිතං ආපජ්ජන්ති. තෙන වුත්තං **යෙ ඛො පන, භික්ඛවෙ, පුරත්ථිමාය…පෙ…. අනුසාස මහාරාජාති**.

තත්ථ **ස්වාගතන්ති** සුආගමනං. එකස්මිඤ්හි ආගතෙ සොචන්ති, ගතෙ නන්දන්ති. එකස්මිං ආගතෙ නන්දන්ති, ගතෙ සොචන්ති. තාදිසො ත්වං ආගතනන්දනො ගමනසොචනො, තස්මා තව ආගමනං සුආගමනන්ති වුත්තං හොති. එවං වුත්තෙ පන චක්කවත්තී නාපි ''එත්තකං නාම මෙ අනුවස්සං බලිං උපකප්පෙථා''ති වදති, නාපි අඤ්ඤස්ස භොගං අච්ඡින්දිත්වා අඤ්ඤස්ස දෙති. අත්තනො පන ධම්මරාජභාවස්ස අනුරූපාය පඤ්ඤාය පාණාතිපාතාදීනි උපපරික්ඛිත්වා පෙමනීයෙන මඤ්ජුනා සරෙන ''පස්සථ තාතා, පාණාතිපාතො නාමෙස ආසෙවිතො භාවිතො බහුලීකතො නිරයසංවත්තනිකො හොතී''තිආදිනා නයෙන ධම්මං දෙසෙත්වා ''පාණො න හන්තබ්බො''තිආදිකං ඔවාදං දෙති. තෙන වුත්තං **රාජා චක්කවත්තී එවමාහ පාණො න හන්තබ්බො…පෙ…. යථාභුත්තඤ්ච භුඤ්ජථාති**.

කිං පන සබ්බෙපි රඤ්ඤො ඉමං ඔවාදං ගණ්හන්තීති. බුද්ධස්සපි තාව සබ්බෙ න ගණ්හන්ති, රඤ්ඤො කිං ගණ්හිස්සන්ති. තස්මා යෙ පණ්ඩිතා විභාවිනො, තෙ ගණ්හන්ති. සබ්බෙ පන අනුයන්තා භවන්ති. තස්මා ''යෙ ඛො පන, භික්ඛවෙ''තිආදිමාහ.

අථ තං චක්කරතනං එවං පුබ්බවිදෙහවාසීනං ඔවාදෙ දින්නෙ කතපාතරාසෙ චක්කවත්තිබලෙන වෙහාසං අබ්භුග්ගන්ත්වා පුරත්ථිමං සමුද්දං අජ්ඣොගාහති. යථා යථා ච තං අජ්ඣොගාහති, තථා තථා අගදගන්ධං ඝායිත්වා සංඛිත්තඵණො නාගරාජා විය සංඛිත්තඋම්මිවිප්ඵාරං හුත්වා ඔගච්ඡමානං මහාසමුද්දසලිලං යොජනමත්තං ඔගන්ත්වා අන්තොසමුද්දෙ වෙළුරියභිත්ති විය තිට්ඨති. තඞ්ඛණඤ්ඤෙව ච තස්ස රඤ්ඤො පුඤ්ඤසිරිං දට්ඨුකාමානි විය මහාසමුද්දතලෙ විප්පකිණ්ණානි නානාරතනානි තතො තතො ආගන්ත්වා තං පදෙසං පූරයන්ති. අථ සා රාජපරිසා තං නානාරතනපරිපූරං මහාසමුද්දතලං දිස්වා යථාරුචි උච්ඡඞ්ගාදීහි ආදියති, යථාරුචි ආදින්නරතනාය පන පරිසාය තං චක්කරතනං පටිනිවත්තති. පටිනිවත්තමානෙ ච තස්මිං පරිසා අග්ගතො හොති, මජ්ඣෙ රාජා, අන්තෙ චක්කරතනං. තම්පි ජලනිධිජලං පලොභියමානමිව චක්කරතනසිරියා, අසහමානමිව ච තෙන වියොගං, නෙමිමණ්ඩලපරියන්තං අභිහනන්තං නිරන්තරමෙව උපගච්ඡති.

257. එවං රාජා චක්කවත්තී පුරත්ථිමසමුද්දපරියන්තං පුබ්බවිදෙහං අභිවිජිනිත්වා දක්ඛිණසමුද්දපරියන්තං ජම්බුදීපං විජෙතුකාමො චක්කරතනදෙසිතෙන මග්ගෙන දක්ඛිණසමුද්දාභිමුඛො ගච්ඡති. තෙන වුත්තං **අථ ඛො තං, භික්ඛවෙ, චක්කරතනං පුරත්ථිමසමුද්දං අජ්ඣොගාහෙත්වා පච්චුත්තරිත්වා දක්ඛිණං දිසං පවත්තතීති**. එවං පවත්තමානස්ස පන තස්ස පවත්තනවිධානං සෙනාසන්නිවෙසො පටිරාජගමනං තෙසං අනුසාසනිප්පදානං දක්ඛිණසමුද්දං අජ්ඣොගාහනං සමුද්දසලිලස්ස ඔගච්ඡනං රතනාදානන්ති සබ්බං පුරිමනයෙනෙව වෙදිතබ්බං.

විජිනිත්වා පන තං දසසහස්සයොජනප්පමාණං ජම්බුදීපං දක්ඛිණසමුද්දතොපි පච්චුත්තරිත්වා සත්තයොජනසහස්සප්පමාණං අපරගොයානං විජෙතුං පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව ගන්ත්වා තම්පි සමුද්දපරියන්තං තථෙව අභිවිජිනිත්වා පච්ඡිමසමුද්දතොපි පච්චුත්තරිත්වා අට්ඨයොජනසහස්සප්පමාණං උත්තරකුරුං විජෙතුං තථෙව ගන්ත්වා තම්පි සමුද්දපරියන්තං තථෙව අභිවිජිය උත්තරසමුද්දතොපි පච්චුත්තරති.

එත්තාවතා රඤ්ඤා චක්කවත්තිනා චාතුරන්තාය පථවියා ආධිපච්චං අධිගතං හොති. සො එවං විජිතවිජයො අත්තනො රජ්ජසිරිසම්පත්තිදස්සනත්ථං සපරිසො උද්ධං ගගනතලං අභිලඞ්ඝිත්වා සුවිකසිතපදුමුප්පලපුණ්ඩරීකවනවිචිත්තෙ චත්තාරො ජාතස්සරෙ විය පඤ්චසතපඤ්චසතපරිත්තදීපපරිවාරෙ චත්තාරො මහාදීපෙ ඔලොකෙත්වා චක්කරතනදෙසිතෙනෙව මග්ගෙන යථානුක්කමං අත්තනො රාජධානිමෙව පච්චාගච්ඡති. අථ තං චක්කරතනං අන්තෙපුරද්වාරං සොභයමානං විය හුත්වා තිට්ඨති.

එවං පතිට්ඨිතෙ පන තස්මිං චක්කරතනෙ රාජන්තෙපුරෙ උක්කාහි වා දීපිකාහි වා කිඤ්චි කරණීයං න හොති, චක්කරතනොභාසොයෙව රත්තිං අන්ධකාරං විධමති. යෙ ච පන රත්තිං අන්ධකාරත්ථිකා හොන්ති, තෙසං අන්ධකාරමෙව හොති. තෙන වුත්තං **දක්ඛිණසමුද්දං අජ්ඣොගාහෙත්වා…පෙ…. එවරූපං චක්කරතනං පාතුභවතීති**.

හත්ථිරතනවණ්ණනා

258. එවං පාතුභූතචක්කරතනස්ස පනස්ස චක්කවත්තිනො අමච්චා පකතිමඞ්ගලහත්ථිට්ඨානං සුචිභූමිභාගං කාරෙත්වා හරිචන්දනාදීහි සුරභිගන්ධෙහි උපලිම්පාපෙත්වා හෙට්ඨා විචිත්තවණ්ණසුරභිකුසුමසමාකිණ්ණං උපරි සුවණ්ණතාරකානං අන්තරන්තරා සමොසරිතමනුඤ්ඤ-කුසුමදාමප්පටිමණ්ඩිතවිතානං දෙවවිමානං විය අභිසඞ්ඛරිත්වා ''එවරූපස්ස නාම දෙව හත්ථිරතනස්ස ආගමනං චින්තෙථා''ති වදන්ති. සො පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව මහාදානං දත්වා සීලානි සමාදාය තං පුඤ්ඤසම්පත්තිං ආවජ්ජන්තො නිසීදති, අථස්ස පුඤ්ඤානුභාවචොදිතො ඡද්දන්තකුලා වා උපොසථකුලා වා තං සක්කාරවිසෙසං අනුභවිතුකාමො තරුණරවිමණ්ඩලාභිරත්තචරණ-ගීවමුඛප්පටිමණ්ඩිතවිසුද්ධසෙතසරීරො සත්තප්පතිට්ඨො සුසණ්ඨිතඞ්ගපච්චඞ්ගසන්නිවෙසො විකසිතරත්ත-

පදුමචාරුපොක්ඛරො ඉද්ධිමා යොගී විය වෙහාසං ගමනසමත්ථො මනොසිලාචුණ්ණරඤ්ජිතපරියන්තො විය රජතපබ්බතො හත්ථිසෙට්ඨො තස්මිං පදෙසෙ පතිට්ඨාති. සො ඡද්දන්තකුලා ආගච්ඡන්තො සබ්බකනිට්ඨො ආගච්ඡති, උපොසථකුලා සබ්බජෙට්ඨො. පාළියං පන ''උපොසථො නාගරාජා'' ඉච්චෙව ආගච්ඡති. ස්වායං පූරිතචක්කවත්තිවත්තානං චක්කවත්තීනං සුත්තෙ වුත්තනයෙනෙව චින්තයන්තානං ආගච්ඡති, න ඉතරෙසං. සයමෙව පකතිමඞ්ගලහත්ථිට්ඨානං ආගන්ත්වා මඞ්ගලහත්ථිං අපනෙත්වා තත්ථ තිට්ඨති. තෙන වුත්තං **පුන චපරං, භික්ඛවෙ... පෙ.... නාගරාජාති**.

එවං පාතුභූතං පන තං හත්ථිරතනං දිස්වා හත්ථිගොපකාදයො හට්ඨතුට්ඨා වෙගෙන ගන්ත්වා රඤ්ඤො ආරොචෙන්ති. රාජා තුරිතතුරිතං ආගන්ත්වා තං දිස්වා පසන්නචිත්තො ''භද්දකං වත භො හත්ථියානං, සචෙ දමථං උපෙය්‍යා''ති චින්තයන්තො හත්ථං පසාරෙති. අථ සො ඝරධෙනුවච්ඡකො විය කණ්ණෙ ඔලම්බෙත්වා සූරතභාවං දස්සෙන්තො රාජානං උපසඞ්කමති, රාජා තං අභිරුහිතුකාමො හොති. අථස්ස පරිජනා අධිප්පායං ඤත්වා තං හත්ථිරතනං සොවණ්ණද්ධජං සොවණ්ණාලඞ්කාරං හෙමජාලපටිච්ඡන්නං කත්වා උපනෙන්ති. රාජා තං අනිසීදාපෙත්වාව සත්තරතනමයාය නිස්සෙණියා අභිරුය්හ ආකාසං ගමනනින්නචිත්තො හොති. තස්ස සහ චිත්තුප්පාදෙනෙව සො හත්ථිරාජා රාජහංසො විය ඉන්දනීලමණිප්පභාජාලනීලගගනතලං අභිලඞ්ඝති, තතො චක්කචාරිකාය වුත්තනයෙනෙව සකලරාජපරිසා. ඉති සපරිසො රාජා අන්තොපාතරාසෙයෙව සකලපථවිං අනුසංයායිත්වා රාජධානිං පච්චාගච්ඡති, එවං මහිද්ධිකං චක්කවත්තිනො **හත්ථිරතනං** හොති. තෙන වුත්තං **දිස්වාන රඤ්ඤො චක්කවත්තිස්ස...පෙ.... එවරූපං හත්ථිරතනං පාතුභවතීති**.

අස්සරතනවණ්ණනා

එවං පාතුභූතහත්ථිරතනස්ස පන චක්කවත්තිනො පරිසා පකතිමඞ්ගලඅස්සට්ඨානං සුචිසමතලං කාරෙත්වා අලඞ්කරිත්වා ච පුරිමනයෙනෙව රඤ්ඤො තස්ස ආගමනචින්තනත්ථං උස්සාහං ජනෙන්ති. සො පුරිමනයෙනෙව කතදානසක්කාරො සමාදින්නසීලොව පාසාදතලෙ නිසින්නො පුඤ්ඤසම්පත්තිං සමනුස්සරති, අථස්ස පුඤ්ඤානුභාවචොදිතො සින්ධවකුලතො විජ්ජුල්ලතාවිනද්ධසරදකාලසෙතවලාහකරාසිසස්සිරිකො රත්තපාදො රත්තතුණ්ඩො චන්දප්පභාපුඤ්ජසදිසසුද්ධසිනිද්ධඝනසඞ්ඝාතසරීරො කාකගීවා විය ඉන්දනීලමණි විය ච කාළවණ්ණෙන සීසෙන සමන්නාගතත්තා **කාළසීසො** සුට්ඨු කප්පෙත්වා ඨපිතෙහි විය මුඤ්ජසදිසෙහි සණ්හවට්ටඋජුගතිගතෙහි කෙසෙහි සමන්නාගතත්තා **මුඤ්ජකෙසො වෙහාසඞ්ගමො** වලාහකො නාම අස්සරාජා ආගන්ත්වා තස්මිං ඨානෙ පතිට්ඨාති. සෙසං සබ්බං හත්ථිරතනෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. එවරූපං **අස්සරතනං** සන්ධාය භගවා **පුන චපරන්ති**ආදිමාහ.

මණිරතනවණ්ණනා

එවං පාතුභූතඅස්සරතනස්ස පන රඤ්ඤො චක්කවත්තිස්ස චතුහත්ථායාමං සකටනාභිසමප්පමාණං උභොසු අන්තෙසු කණ්ණිකපරියන්තතො විනිග්ගතසුපරිසුද්ධමුත්තාකලාපෙහි ද්වීහි කඤ්චනපදුමෙහි අලඞ්කතං චතුරාසීතිමණිසහස්සපරිවාරං තාරාගණපරිවුතස්ස පුණ්ණචන්දස්ස සිරිං පටිප්ඵරමානං විය වෙපුල්ලපබ්බතතො **මණිරතනං** ආගච්ඡති. තස්සෙවං ආගතස්ස මුත්තාජාලකෙ ඨපෙත්වා වෙළුපරම්පරාය සට්ඨිහත්ථප්පමාණං ආකාසං ආරොපිතස්ස රත්තිභාගෙ සමන්තා යොජනප්පමාණං ඔකාසං ආභා ඵරති, යාය සබ්බො සො ඔකාසො අරුණුග්ගමනවෙලා විය සඤ්ජාතාලොකො හොති. තතො කස්සකා කසිකම්මං, වාණිජා ආපණුග්ඝාටනං , තෙ තෙ ච සිප්පිනො තං තං කම්මන්තං පයොජෙන්ති දිවාති මඤ්ඤමානා. තෙන වුත්තං **පුන චපරං, භික්ඛවෙ...පෙ.... මණිරතනං පාතුභවතීති**.

ඉත්ථිරතනවණ්ණනා

එවං පාතුභූතමණිරතනස්ස පන චක්කවත්තිස්ස විසයසුඛවිසෙසකාරණං **ඉත්ථිරතනං** පාතුභවති. මද්දරාජකුලතො වා හිස්ස අග්ගමහෙසිං ආනෙන්ති, උත්තරකුරුතො වා පුඤ්ඤානුභාවෙන සයං ආගච්ඡති. අවසෙසා පනස්සා සම්පත්ති ''පුන චපරං, භික්ඛවෙ, රඤ්ඤො චක්කවත්තිස්ස ඉත්ථිරතනං පාතුභවති අභිරූපා දස්සනීයා''තිආදිනා නයෙන පාළියංයෙව ආගතා.

තත්ථ සණ්ඨානපාරිපූරියා අධිකං රූපං අස්සාති **අභිරූපා**. දිස්සමානා ච චක්ඛූනි පීණයති, තස්මා අඤ්ඤං කිච්චවික්ඛෙපං හිත්වාපි දට්ඨබ්බාති **දස්සනීයා**. දිස්සමානා ච සොමනස්සවසෙන චිත්තං පසාදෙතීති **පාසාදිකා. පරමායාති** එවං පසාදාවහත්තා උත්තමාය. **වණ්ණපොක්ඛරතායාති** වණ්ණසුන්දරතාය. **සමන්නාගතාති** උපෙතා. **අභිරූපා** වා යස්මා නාතිදීඝා නාතිරස්සා **දස්සනීයා** යස්මා නාතිකිසා නාතිථූලා, **පාසාදිකා** යස්මා නාතිකාළිකා නච්චොදාතා. **පරමාය වණ්ණපොක්ඛරතාය සමන්නාගතා** යස්මා අතික්කන්තා මානුසං වණ්ණං අප්පත්තා දිබ්බවණ්ණං. මනුස්සානඤ්හි වණ්ණාභා බහි න නිච්ඡරති, දෙවානං අතිදූරං නිච්ඡරති, තස්සා පන ද්වාදසහත්ථප්පමාණං පදෙසං සරීරාභා ඔභාසෙති.

නාතිදීඝාදීසු චස්සා පඨමයුගළෙන ආරොහසම්පත්ති, දුතියයුගළෙන පරිණාහසම්පත්ති, තතියයුගළෙන වණ්ණසම්පත්ති වුත්තා. ඡහි වාපි එතෙහි කායවිපත්තියා අභාවො, අතික්කන්තා මානුසං වණ්ණන්ති ඉමිනා කායසම්පත්ති වුත්තා.

තූලපිචුනො වා කප්පාසපිචුනො වාති සප්පිමණ්ඩෙ පක්ඛිපිත්වා ඨපිතස්ස සතවිහතස්ස තූලපිචුනො වා සතවිහතස්ස කප්පාසපිචුනො වා කායසම්ඵස්සො හොති. **සීතෙති** රඤ්ඤො සීතකාලෙ. **උණ්හෙති** රඤ්ඤො උණ්හකාලෙ. **චන්දනගන්ධොති** නිච්චකාලමෙව සුපිසිතස්ස අභිනවස්ස චතුජ්ජාතිසමායොජිතස්ස හරිචන්දනස්ස ගන්ධො කායතො වායති. **උප්පලගන්ධොති** හසිතකථිතකාලෙසු මුඛතො නික්ඛන්තො තඞ්ඛණං විකසිතස්සෙව නීලුප්පලස්ස අතිසුරභිගන්ධො වායති.

එවං රූපසම්ඵස්සගන්ධසම්පත්තියුත්තාය පනස්සා සරීරසම්පත්තියා අනුරූපං ආචාරං දස්සෙතුං **තං ඛො පනාතිආදි** වුත්තං. තත්ථ රාජානං දිස්වා නිසින්නාසනතො අග්ගිදඩ්ඪා විය පඨමමෙව උට්ඨාතීති **පුබ්බුට්ඨායිනී**. තස්මිං නිසින්නෙ තස්ස රඤ්ඤො තාලවණ්ටෙන බීජනාදිකිච්චං කත්වා පච්ඡා නිපතති නිසීදතීති **පච්ඡානිපාතිනී**. කිං කරොමි දෙවාති තස්ස කිංකාරං පටිස්සාවෙතීති **කිංකාරපටිස්සාවිනී**. රඤ්ඤො මනාපමෙව චරති කරොතීති **මනාපචාරිනී**. යං රඤ්ඤො පියං, තදෙව වදතීති **පියවාදිනී**.

ඉදානි ස්වාස්සා ආචාරො භාවසුද්ධියා එව, න සාඨෙය්‍යෙනාති දස්සෙතුං **තං ඛො පනාතිආදිමාහ**. තත්ථ **නො අතිචරතීති** න අතික්කමිත්වා චරති, අඤ්ඤං පුරිසං චිත්තෙනපි න පත්ථෙතීති වුත්තං හොති. තත්ථ යෙ තස්සා ආදිම්හි ''අභිරූපා''තිආදයො අන්තෙ ''පුබ්බුට්ඨායිනී''තිආදයො ගුණා වුත්තා, තෙ පකතිගුණා එව ''අතික්කන්තා මානුසං වණ්ණ''න්තිආදයො පන චක්කවත්තිනො පුඤ්ඤං උපනිස්සාය චක්කරතනපාතුභාවතො පට්ඨාය පුරිමකම්මානුභාවෙන නිබ්බත්තන්තීති වෙදිතබ්බා. අභිරූපතාදිකාපි වා චක්කරතනපාතුභාවතො පට්ඨාය සබ්බාකාරපාරිපූරා ජාතා. තෙනාහ **එවරූපං ඉත්ථිරතනං පාතුභවතීති**.

ගහපතිරතනවණ්ණනා

එවං පාතුභූතඉත්ථිරතනස්ස පන රඤ්ඤො චක්කවත්තිස්ස ධනකරණීයානං කිච්චානං යථාසුඛප්පවත්තනත්ථං **ගහපතිරතනං** පාතුභවති. සො පකතියාව මහාභොගො මහාභොගකුලෙ ජාතො රඤ්ඤො ධනරාසිවඩ්ඪකො සෙට්ඨි ගහපති හොති, චක්කරතනානුභාවසහිතං පනස්ස කම්මවිපාකජං දිබ්බචක්ඛු පාතුභවති, යෙන අන්තොපථවියං යොජනබ්භන්තරෙ නිධිං පස්සති. සො තං සම්පත්තිං දිස්වා තුට්ඨහදයො ගන්ත්වා රාජානං ධනෙන පවාරෙත්වා සබ්බානි ධනකරණීයානි සම්පාදෙති. තෙන වුත්තං **පුන චපරං, භික්ඛවෙ...පෙ.... එවරූපං ගහපතිරතනං පාතුභවතීති**.

පරිණායකරතනවණ්ණනා

එවං පාතුභූතගහපතිරතනස්ස පන රඤ්ඤො චක්කවත්තිස්ස සබ්බකිච්චසංවිධානසමත්ථං **පරිණායකරතනං** පාතුභවති. සො රඤ්ඤො ජෙට්ඨපුත්තොව හොති . පකතියා එව පණ්ඩිතො බ්‍යත්තො මෙධාවී, රඤ්ඤො පුඤ්ඤානුභාවං නිස්සාය පනස්ස අත්තනො කම්මානුභාවෙන පරචිත්තඤාණං උප්පජ්ජති. යෙන ද්වාදසයොජනාය රාජපරිසාය චිත්තාචාරං ඤත්වා රඤ්ඤො අහිතෙ හිතෙ ච වවත්ථපෙතුං සමත්ථො හොති. සොපි තං අත්තනො ආනුභාවං දිස්වා තුට්ඨහදයො රාජානං සබ්බකිච්චානුසාසනෙන පවාරෙති. තෙන වුත්තං **පුන චපරං...පෙ.... පරිණායකරතනං පාතුභවතීති**. තත්ථ **ඨපෙතබ්බං ඨපෙතුන්ති** තස්මිං තස්මිං ඨානන්තරෙ ඨපෙතබ්බං ඨපෙතුං.

259. **සමවෙපාකිනියාතිආදි** හෙට්ඨා වුත්තමෙව.

260. **කටග්ගහෙනාති** ජයග්ගාහෙන. **මහන්තං භොගක්ඛන්ධන්ති** එකප්පහාරෙනෙව ද්වෙ වා තීණි වා සතසහස්සානි. **කෙවලා පරිපූරා පණ්ඩිතභූමීති** පණ්ඩිතො තීණි සුචරිතානි පූරෙත්වා සග්ගෙ නිබ්බත්තති, තතො මනුස්සලොකං ආගච්ඡන්තො කුලරූපභොගසම්පත්තියං නිබ්බත්තති, තත්ථ ඨිතො තීණි ච සුචරිතානි පූරෙත්වා පුන සග්ගෙ නිබ්බත්තතීති අයං සකලා පරිපුණ්ණා පණ්ඩිතභූමි. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසූදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

බාලපණ්ඩිතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. දෙවදූතසුත්තවණ්ණනා

261. **එවං මෙ සුතන්ති** දෙවදූතසුත්තං. තත්ථ **ද්වෙ අගාරාතිආදි** අස්සපුරසුත්තෙ විත්ථාරිතමෙව.

262. **නිරයං උපපන්නාති** භගවා කත්ථචි නිරයතො පට්ඨාය දෙසනං දෙවලොකෙන ඔසාපෙති, කත්ථචි දෙවලොකතො පට්ඨාය නිරයෙන ඔසාපෙති. සචෙ සග්ගසම්පත්තිං විත්ථාරෙත්වා කථෙතුකාමො හොති, නිරයදුක්ඛං එකදෙසතො කථෙති, තිරච්ඡානයොනිදුක්ඛං පෙත්තිවිසයදුක්ඛං මනුස්සලොකසම්පත්තිං එකදෙසතො කථෙති, සග්ගසම්පත්තිමෙව විත්ථාරෙති. සචෙ නිරයදුක්ඛං විත්ථාරෙත්වා කථෙතුකාමො හොති, දෙවලොකමනුස්සලොකෙසු සම්පත්තිං තිරච්ඡානයොනිපෙත්තිවිසයෙසු ච දුක්ඛං එකදෙසතො කථෙති, නිරයදුක්ඛමෙව විත්ථාරෙති. සො ඉමස්මිං සුත්තෙ නිරයදුක්ඛං විත්ථාරෙතුකාමො, තස්මා දෙවලොකතො පට්ඨාය දෙසනං නිරයෙන ඔසාපෙති. දෙවලොකමනුස්සලොකසම්පත්තියො තිරච්ඡානයොනිපෙත්තිවිසයදුක්ඛානි ච එකදෙසතො කථෙත්වා නිරයදුක්ඛමෙව විත්ථාරෙන කථෙතුං **තමෙනං, භික්ඛවෙ, නිරයපාලා**තිආදිමාහ.

තත්ථ එකච්චෙ ථෙරා ‘‘**නිරයපාලා** නාම නත්ථි, යන්තරූපං විය කම්මමෙව කාරණං කාරෙතී’’ති වදන්ති. තෙසං තං ‘‘අත්ථි නිරයෙ නිරයපාලාති, ආමන්තා, අත්ථි ච කාරණිකා’’තිආදිනා නයෙන අභිධම්මෙ (කථා. 866) පටිසෙධිතමෙව. යථා හි මනුස්සලොකෙ කම්මකාරණකාරකා අත්ථි, එවමෙව නිරයෙ නිරයපාලා අත්ථීති. **යමස්ස රඤ්ඤො**ති යමරාජා නාම වෙමානිකපෙතරාජා, එකස්මිං කාලෙ දිබ්බවිමානෙ දිබ්බකප්පරුක්ඛදිබ්බඋය්‍යානදිබ්බනාටකාදිසම්පත්තිං අනුභවති, එකස්මිං කාලෙ කම්මවිපාකං, ධම්මිකො රාජා. න චෙස එකොව හොති, චතූසු පන ද්වාරෙසු චත්තාරො ජනා හොන්ති. **නාද්දස**න්ති අත්තනො සන්තිකෙ පෙසිතස්ස කස්සචි දෙවදූතස්ස අභාවං සන්ධාය එවං වදති. අථ නං යමො ‘‘නායං භාසිතස්ස අත්ථං සල්ලක්ඛෙතී’’ති ඤත්වා සල්ලක්ඛාපෙතුකාමො **අම්භො**තිආදිමාහ.

ජාතිධම්මොති ජාතිසභාවො, අපරිමුත්තො ජාතියා, ජාති නාම මය්හං අබ්භන්තරෙයෙව අත්ථීති. පරතො **ජරාධම්මො**තිආදීසුපි එසෙව නයො.

263. **පඨමං දෙවදූතං සමනුයුඤ්ජිත්වා**ති එත්ථ දහරකුමාරො අත්ථතො එවං වදති නාම ‘‘පස්සථ, භො, මය්හම්පි තුම්හාකං විය හත්ථපාදා අත්ථි, සකෙ පනම්හි මුත්තකරීසෙ පලිපන්නො, අත්තනො ධම්මතාය උට්ඨහිත්වා න්හායිතුං න සක්කොමි, අහං කිලිට්ඨගත්තොම්හි, න්හාපෙථ මන්ති වත්තුම්පි න සක්කොමි, ජාතිතොම්හි අපරිමුත්තතාය එදිසො ජාතො. න ඛො පනාහමෙව, තුම්හෙපි ජාතිතො අපරිමුත්තාව. යථෙව හි මය්හං, එවං තුම්හාකම්පි ජාති ආගමිස්සති, ඉති තස්සා පුරෙ ආගමනාව කල්‍යාණං කරොථා’’ති. තෙනෙස දෙවදූතො නාම ජාතො, වචනත්ථො පන මඝදෙවසුත්තෙ වුත්තොව.

දුතියං දෙවදූතන්ති එත්ථාපි ජරාජිණ්ණසත්තො අත්ථතො එවං වදති නාම – ‘‘පස්සථ, භො, අහම්පි තුම්හෙ විය තරුණො අහොසිං ඌරුබලබාහුබලජවනසම්පන්නො, තස්ස මෙ තා බලජවනසම්පත්තියො අන්තරහිතා, විජ්ජමානාපි මෙ හත්ථපාදා හත්ථපාදකිච්චං න කරොන්ති, ජරායම්හි අපරිමුත්තතාය එදිසො ජාතො. න ඛො පනාහමෙව, තුම්හෙපි ජරාය අපරිමුත්තාව. යථෙව හි මය්හං, එවං තුම්හාකම්පි ජරා ආගමිස්සති, ඉති තස්සා පුරෙ ආගමනාව කල්‍යාණං කරොථා’’ති. තෙනෙස දෙවදූතො නාම ජාතො.

තතියං දෙවදූතන්ති එත්ථාපි ගිලානසත්තො අත්ථතො එව වදති නාම – ‘‘පස්සථ, භො, අහම්පි තුම්හෙ විය නිරොගො අහොසිං, සොම්හි එතරහි බ්‍යාධිනා අභිහතො සකෙ මුත්තකරීසෙ පලිපන්නො, උට්ඨාතුම්පි න සක්කොමි, විජ්ජමානාපි මෙ හත්ථපාදා හත්ථපාදකිච්චං න කරොන්ති, බ්‍යාධිතොම්හි අපරිමුත්තතාය එදිසො ජාතො. න ඛො පනාහමෙව, තුම්හෙපි බ්‍යාධිතො අපරිමුත්තාව. යථෙව හි මය්හං, එවං තුම්හාකං බ්‍යාධි ආගමිස්සති, ඉති තස්ස පුරෙ ආගමනාව කල්‍යාණං කරොථා’’ති. තෙනෙස දෙවදූතො නාම ජාතො.

265. **චතුත්ථං දෙවදූත**න්ති එත්ථ පන කම්මකාරණා වා දෙවදූතාති කාතබ්බා කම්මකාරණිකා වා. තත්ථ පන කම්මකාරණපක්ඛෙ බාත්තිංස තාව කම්මකාරණා අත්ථතො එවං වදන්ති නාම – ‘‘මයං නිබ්බත්තමානා න රුක්ඛෙ වා පාසාණෙ වා නිබ්බත්තාම, තුම්හාදිසානං සරීරෙ නිබ්බත්තාම, ඉති අම්හාකං පුරෙ නිබ්බත්තිතොව කල්‍යාණං කරොථා’’ති. තෙනෙතෙ දෙවදූතා නාම ජාතා. කම්මකාරණිකාපි අත්ථතො එවං වදන්ති නාම – ‘‘මයං ද්වත්තිංස කම්මකාරණා කරොන්තා න රුක්ඛාදීසු කරොම, තුම්හාදිසෙසු සත්තෙසුයෙව කරොම, ඉති අම්හාකං තුම්හෙසු පුරෙ කම්මකාරණාකරණතොව කල්‍යාණං කරොථා’’ති. තෙනෙතෙපි දෙවදූතා නාම ජාතා.

266. **පඤ්චමං දෙවදූත**න්ති එත්ථ මතකසත්තො අත්ථතො එවං වදති නාම – ‘‘පස්සථ භො මං ආමකසුසානෙ ඡඩ්ඩිතං උද්ධුමාතකාදිභාවං පත්තං, මරණතොම්හි අපරිමුත්තතාය එදිසො ජාතො. න ඛො පනාහමෙව, තුම්හෙපි මරණතො අපරිමුත්තාව. යථෙව හි මය්හං, එවං තුම්හාකම්පි මරණං ආගමිස්සති, ඉති තස්ස පුරෙ ආගමනාව කල්‍යාණං කරොථා’’ති. තෙනෙස දෙවදූතො නාම ජාතො.

ඉමං පන දෙවදූතානුයොගං කො ලභති, කො න ලභතීති? යෙන තාව බහුං පාපං කතං, සො ගන්ත්වා නිරයෙ නිබ්බත්තතියෙව. යෙන පන පරිත්තං පාපකම්මං කතං, සො ලභති. යථා හි සභණ්ඩං චොරං ගහෙත්වා කත්තබ්බමෙව කරොන්ති, න විනිච්ඡිනන්ති. අනුවිජ්ජිත්වා ගහිතං පන විනිච්ඡයට්ඨානං නයන්ති, සො විනිච්ඡයං ලභති. එවංසම්පදමෙතං. පරිත්තපාපකම්මා හි අත්තනො ධම්මතායපි සරන්ති, සාරියමානාපි සරන්ති.

තත්ථ දීඝජයන්තදමිළො නාම අත්තනො ධම්මතාය සරි. සො කිර දමිළො සුමනගිරිවිහාරෙ ආකාසචෙතියං රත්තපටෙන පූජෙසි. අථ නිරයෙ උස්සදසාමන්තෙ නිබ්බත්තො අග්ගිජාලසද්දං සුත්වාව අත්තනො පූජිතපටං අනුස්සරි, සො ගන්ත්වා සග්ගෙ නිබ්බත්තො. අපරොපි පුත්තස්ස දහරභික්ඛුනො බලිසාටකං දෙන්තො පාදමූලෙ ඨපෙසි, මරණකාලම්හි පටපටාති සද්දෙ නිමිත්තං ගණ්හි, සොපි උස්සදසාමන්තෙ නිබ්බත්තො ජාලසද්දෙන තං සාටකං අනුස්සරිත්වා සග්ගෙ නිබ්බත්තො. එවං තාව අත්තනො ධම්මතාය කුසලං කම්මං සරිත්වා සග්ගෙ නිබ්බත්තතීති.

අත්තනො ධම්මතාය අසරන්තෙ පන පඤ්ච දෙවදූතෙ පුච්ඡති. තත්ථ කොචි පඨමෙන දෙවදූතෙන සරති, කොචි දුතියාදීහි. යො පන පඤ්චහිපි න සරති, තං යමො රාජා සයං සාරෙති. එකො කිර අමච්චො සුමනපුප්ඵකුම්භෙන මහාචෙතියං පූජෙත්වා යමස්ස පත්තිං අදාසි, තං අකුසලකම්මෙන නිරයෙ නිබ්බත්තං යමස්ස සන්තිකං නයිංසු. තස්මිං පඤ්චහිපි දෙවදූතෙහි කුසලෙ අසරන්තෙ යමො සයං ඔලොකෙන්තො දිස්වා – ''නනු ත්වං මහාචෙතියං සුමනපුප්ඵකුම්භෙන පූජෙත්වා මය්හං පත්තිං අදාසී''ති සාරෙසි, සො තස්මිං කාලෙ සරිත්වා දෙවලොකං ගතො. යමො පන සයං ඔලොකෙත්වාපි අපස්සන්තො – ''මහාදුක්ඛං නාම අනුභවිස්සති අයං සත්තො''ති තුණ්හී හොති.

267. **මහානිරයෙති** අවීචිමහානිරයම්හි. කිං පනස්ස පමාණං? අබ්භන්තරං ආයාමෙන ච විත්ථාරෙන ච යොජනසතං හොති. ලොහපථවී ලොහඡදනං එකෙකා ච භිත්ති නවනවයොජනිකා හොති. පුරත්ථිමාය භිත්තියා අච්චි උට්ඨිතා පච්ඡිමං භිත්තිං ගහෙත්වා තං විනිවිජ්ඣිත්වා පරතො යොජනසතං ගච්ඡති. සෙසදිසාසුපි එසෙව නයො. ඉති ජාලපරියන්තවසෙන ආයාමවිත්ථාරතො අට්ඨාරසයොජනාධිකානි තීණි යොජනසතානි, පරික්ඛෙපතො පන නවයොජනසතානි චතුපණ්ණාසයොජනානි, සමන්තා පන උස්සදෙහි සද්ධිං දසයොජනසහස්සං හොති.

268. **උබ්භතං තාදිසමෙව හොතීති** එත්ථ අක්කන්තපදං යාව අට්ඨිතො දළ්හං උද්ධරිතුමෙව න සක්කා. අයං පනෙත්ථ අත්ථො – හෙට්ඨතො පට්ඨාය ඩය්හති, උපරිතො පට්ඨාය ඣායති, ඉති අක්කමනකාලෙ ඩය්හමානං පඤ්ඤායති, උද්ධරණකාලෙ තාදිසමෙව, තස්මා එවං වුත්තං. **බහුසම්පත්තොති** බහූනි වස්සසතවස්සසහස්සානි සම්පත්තො.

කස්මා පනෙස නරකො අවීචීති සඞ්ඛං ගතොති. වීචි නාම අන්තරං වුච්චති, තත්ථ ච අග්ගිජාලානං වා සත්තානං වා දුක්ඛස්ස වා අන්තරං නත්ථි. තස්මා සො අවීචීති සඞ්ඛං ගතොති. තස්ස හි පුරත්ථිමභිත්තිතො ජාලා උට්ඨිතා සංසිබ්බමානා යොජනසතං ගන්ත්වා පච්ඡිමභිත්තිං විනිවිජ්ඣිත්වා පරතො යොජනසතං ගච්ඡති. සෙසදිසාසුපි එසෙව නයො.

ඉමෙසං ඡන්නං ජාලානං මජ්ඣෙ නිබ්බත්තො දෙවදත්තො, තස්ස යොජනසතප්පමාණො අත්තභාවො, ද්වෙ පාදා යාව ගොප්ඵකා ලොහපථවිං පවිට්ඨා, ද්වෙ හත්ථා යාව මණිබන්ධා ලොහභිත්තියො පවිට්ඨා, සීසං යාව භමුකට්ඨිතො ලොහඡදනෙ පවිට්ඨං, අධොභාගෙන එකං ලොහසූලං පවිසිත්වා කායං විනිවිජ්ඣන්තං ඡදනෙ පවිට්ඨං, පාචීනභිත්තිතො නික්ඛන්තසූලං හදයං විනිවිජ්ඣිත්වා පච්ඡිමභිත්තිං පවිට්ඨං , උත්තරභිත්තිතො නික්ඛන්තසූලං ඵාසුකා විනිවිජ්ඣිත්වා දක්ඛිණභිත්තිං පවිට්ඨං. නිච්චලෙ තථාගතම්හි අපරද්ධත්තා නිච්චලොව හුත්වා පච්චතීති කම්මසරික්ඛතාය එදිසො ජාතො. එවං ජාලානං නිරන්තරතාය අවීචි නාම.

අබ්භන්තරෙ පනස්ස යොජනසතිකෙ ඨානෙ නාළියං කොට්ටෙත්වා පූරිතපිට්ඨං විය සත්තා නිරන්තරා, ''ඉමස්මිං ඨානෙ සත්තො අත්ථි, ඉමස්මිං නත්ථී''ති න වත්තබ්බං, ගච්ඡන්තානං ඨිතානං නිසින්නානං නිපන්නානං අන්තො නත්ථි, ගච්ඡන්තෙ වා ඨිතෙ වා නිසින්නෙ වා නිපන්නෙ වා අඤ්ඤමඤ්ඤං න බාධන්ති. එවං සත්තානං නිරන්තරතාය අවීචි.

කායද්වාරෙ පන ඡ උපෙක්ඛාසහගතානි චිත්තානි උප්පජ්ජන්ති, එකං දුක්ඛසහගතං. එවං සන්තෙපි යථා ජිව්හග්ගෙ ඡ මධුබින්දූනි ඨපෙත්වා එකස්මිං තම්බලොහබින්දුම්හි ඨපිතෙ අනුදහනබලවතාය තදෙව පඤ්ඤායති, ඉතරානි අබ්බොහාරිකානි හොන්ති, එවං අනුදහනබලවතාය දුක්ඛමෙවෙත්ථ නිරන්තරං, ඉතරානි අබ්බොහාරිකානීති. එවං දුක්ඛස්ස නිරන්තරතාය අවීචි.

269. **මහන්තොති** යොජනසතිකො. **සො තත්ථ පතතීති** එකො පාදො මහානිරයෙ හොති, එකො ගූථනිරයෙ නිපතති. **සූචිමුඛාති** සූචිසදිසමුඛා, තෙ හත්ථිගීවප්පමාණා එකදොණිකනාවාප්පමාණා වා හොන්ති.

කුක්කුලනිරයොති යොජනසතප්පමාණොව අන්තො කූටාගාරමත්තවිතච්චිතඅඞ්ගාරපුණ්ණො ආදිත්තඡාරිකනිරයො, යත්ථ පතිතපතිතා කුද්රූසකරාසිම්හි ඛිත්තඵාලවාසිසිලාදීනි විය හෙට්ඨිමතලමෙව ගණ්හන්ති.

ආරොපෙන්තීති අයදණ්ඩෙහි පොථෙන්තා ආරොපෙන්ති. තෙසං ආරොහනකාලෙ තෙ කණ්ටකා අධොමුඛා හොන්ති, ඔරොහනකාලෙ උද්ධංමුඛා.

වාතෙරිතානීති කම්මමයෙන වාතෙන චලිතානි. **හත්ථම්පි ඡින්දන්තීති** ඵලකෙ මංසං විය කොට්ටයමානානි ඡින්දන්ති. සචෙ උට්ඨාය පලායති, අයොපාකාරො සමුට්ඨහිත්වා පරික්ඛිපති, හෙට්ඨා ඛුරධාරා සමුට්ඨාති.

ඛාරොදකා නදීති වෙතරණී නාම තම්බලොහනදී. තත්ථ අයොමයානි ඛරවාලික-පොක්ඛරපත්තානි, හෙට්ඨා ඛුරධාරා උභොසු තීරෙසු වෙත්තලතා ච කුසතිණානි ච. **සො තත්ථ දුක්ඛා තිබ්බා ඛරාති** සො තත්ථ උද්ධඤ්ච අධො ච වුය්හමානො පොක්ඛරපත්තෙසු ඡිජ්ජති. සිඞ්ඝාටකසණ්ඨානාය ඛරවාලිකාය කණ්ටකෙහි විජ්ඣියති, ඛුරධාරාහි ඵාලියති, උභොසු තීරෙසු කුසතිණෙහි විලෙඛති, වෙත්තලතාහි ආකඩ්ඪීයති, තික්ඛසත්තීහි ඵාලියති.

270. **තත්තෙන අයොසඞ්කුනාති** තෙන ජිගච්ඡිතොම්හීති වුත්තෙ මහන්තං ලොහපච්ඡිං ලොහගුළානං පූරෙත්වා තං උපගච්ඡන්ති, සො ලොහගුළභාවං ඤත්වා දන්තෙ සම්පුසෙති, අථස්ස තෙ තත්තෙන අයොසඞ්කුනා මුඛං විවරන්ති, තම්බලොහධාරෙහි මහන්තෙන ලොහකටාහෙන තම්බලොහං උපනෙත්වා එවමෙවං කරොන්ති. පුන **මහානිරයෙති** එවං පඤ්චවිධබන්ධනතො පට්ඨාය යාව තම්බලොහපානා තම්බලොහපානතො පට්ඨාය පුන පඤ්චවිධබන්ධනාදීනි කාරෙත්වා මහානිරයෙ පක්ඛිපන්ති. තත්ථ කොචි පඤ්චවිධබන්ධනෙනෙව මුච්චති, කොචි දුතියෙන, කොචි තතියෙන, කොචි තම්බලොහපානෙන මුච්චති, කම්මෙ පන අපරික්ඛීණෙ පුන මහානිරයෙ පක්ඛිපන්ති.

ඉදං පන සුත්තං ගණ්හන්තො එකො දහරභික්ඛු, – ''භන්තෙ, එත්තකං දුක්ඛමනුභවිතසත්තං පුනපි මහානිරයෙ පක්ඛිපන්තී''ති ආහ. ආම, ආවුසො, කම්මෙ අපරික්ඛීණෙ පුනප්පුනං එවං කරොන්තීති. තිට්ඨතු, භන්තෙ, උද්දෙසො, කම්මට්ඨානමෙව කථෙථාති කම්මට්ඨානං කථාපෙත්වා සොතාපන්නො හුත්වා ආගම්ම උද්දෙසං අග්ගහෙසි. අඤ්ඤෙසම්පි ඉමස්මිං පදෙසෙ උද්දෙසං ඨපෙත්වා අරහත්තං පත්තානං ගණනා නත්ථි. සබ්බබුද්ධානඤ්චෙතං සුත්තං අවිජහිතමෙව හොති.

271. **හීනකායූපගාති** හීනකායං උපගතා හුත්වා. **උපාදානෙති** තණ්හාදිට්ඨිගහණෙ. **ජාතිමරණසම්භවෙති** ජාතියා ච මරණස්ස ච කාරණභූතෙ. **අනුපාදාති** චතූහි උපාදානෙහි අනුපාදියිත්වා. **ජාතිමරණසඞ්ඛයෙති** ජාතිමරණසඞ්ඛයසඞ්ඛාතෙ නිබ්බානෙ විමුච්චන්ති.

දිට්ඨධම්මාභිනිබ්බුතාති දිට්ඨධම්මෙ ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ සබ්බකිලෙසනිබ්බානෙන නිබ්බුතා. **සබ්බදුක්ඛං උපච්චගුන්ති** සබ්බදුක්ඛාතික්කන්තා නාම හොන්ති.

පපඤ්චසූදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

දෙවදූතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

තතියවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. විභඞ්ගවග්ගො

1. භද්දෙකරත්තසුත්තවණ්ණනා

272. **එවං මෙ සුතන්ති** භද්දෙකරත්තසුත්තං. තත්ථ **භද්දෙකරත්තස්සාති** විපස්සනානුයොගසමන්නාගතත්තා භද්දකස්ස එකරත්තස්ස. **උද්දෙසන්ති** මාතිකං. **විභඞ්ගන්ති** විත්ථාරභාජනීයං.

අතීතන්ති අතීතෙ පඤ්චක්ඛන්ධෙ. **නාන්වාගමෙය්‍යාති** තණ්හාදිට්ඨීහි නානුගච්ඡෙය්‍ය. **නප්පටිකඞ්ඛෙති** තණ්හාදිට්ඨීහි න පත්ථෙය්‍ය. **යදතීතන්ති** ඉදමෙත්ථ කාරණවචනං. යස්මා යං අතීතං, තං පහීනං නිරුද්ධං අත්ථඞ්ගතං, තස්මා තං පුන නානුගච්ඡෙය්‍ය. යස්මා ච යං අනාගතං, තං අප්පත්තං අජාතං අනිබ්බත්තං, තස්මා තම්පි න පත්ථෙය්‍ය.

තත්ථ තත්ථාති පච්චුප්පන්නම්පි ධම්මං යත්ථ යත්ථෙව උප්පන්නො, තත්ථ තත්ථෙව ච නං අනිච්චානුපස්සනාදීහි සත්තහි අනුපස්සනාහි යො විපස්සති අරඤ්ඤාදීසු වා තත්ථ තත්ථෙව විපස්සති. **අසංහීරං අසංකුප්පන්ති** ඉදං විපස්සනාපටිවිපස්සනාදස්සනත්ථං වුත්තං. විපස්සනා හි රාගාදීහි න සංහීරති න සංකුප්පතීති අසංහීරං අසංකුප්පං, තං අනුබ්‍රූහයෙ වඩ්ඪෙය්‍ය, පටිවිපස්සෙය්‍යාති වුත්තං හොති. අථ වා නිබ්බානං රාගාදීහි න සංහීරති න සංකුප්පතීති අසංහීරං අසංකුප්පං. තං **විද්වා** පණ්ඩිතො භික්ඛු අනුබ්‍රූහයෙ, පුනප්පුනං තදාරම්මණං තං තං ඵලසමාපත්තිං අප්පෙන්තො වඩ්ඪෙය්‍යාති අත්ථො.

තස්ස පන අනුබ්‍රූහන්තස්ස අත්ථාය – **අජ්ජෙව කිච්චමාතප්පන්ති** කිලෙසානං ආතාපනපරිතාපනෙන ආතප්පන්ති ලද්ධනාමං වීරියං අජ්ජෙව කාතබ්බං. **කො ජඤ්ඤා මරණං සුවෙති** ස්වෙ ජීවිතං වා මරණං වා කො ජානාති. අජ්ජෙව දානං වා දස්සාමි, සීලං වා රක්ඛිස්සාමි, අඤ්ඤතරං වා පන කුසලං කරිස්සාමීති හි ‘‘අජ්ජ තාව පපඤ්චො අත්ථි, ස්වෙ වා පුනදිවසෙ වා කරිස්සාමී’’ති චිත්තං අනුප්පාදෙත්වා අජ්ජෙව කරිස්සාමීති එවං වීරියං කාතබ්බන්ති දස්සෙති. **මහාසෙනෙනාති** අග්ගිවිසසත්ථාදීනි අනෙකානි මරණකාරණානි තස්ස සෙනා, තාය මහතියා සෙනාය වසෙන මහාසෙනෙන එවරූපෙන මච්චුනා සද්ධිං ‘‘කතිපාහං තාව ආගමෙහි යාවාහං බුද්ධපූජාදිං අත්තනො අවස්සයකම්මං කරොමී’’ති . එවං මිත්තසන්ථවාකාරසඞ්ඛාතො වා, ‘‘ඉදං සතං වා සහස්සං වා ගහෙත්වා කතිපාහං ආගමෙහී’’ති එවං ලඤ්ජානුප්පදානසඞ්ඛාතො වා, ‘‘ඉමිනාහං බලරාසිනා පටිබාහිස්සාමී’’ති එවං බලරාසිසඞ්ඛාතො වා සඞ්ගරො නත්ථි. **සඞ්ගරොති** හි මිත්තසන්ථවාකාරලඤ්ජානුප්පදානබලරාසීනං නාමං, තස්මා අයමත්ථො වුත්තො.

අතන්දිතන්ති අනලසං උට්ඨාහකං. එවං පටිපන්නත්තා භද්දො එකරත්තො අස්සාති **භද්දෙකරත්තො.** ඉති තං එවං පටිපන්නපුග්ගලං ‘‘භද්දෙකරත්තො අය’’න්ති. රාගාදීනං සන්තතාය **සන්තො බුද්ධමුනි** ආචික්ඛති.

273. **එවංරූපොතිආදීසු** කාළොපි සමානො ඉන්දනීලමණිවණ්ණො අහොසින්ති එවං මනුඤ්ඤරූපවසෙනෙව එවංරූපො අහොසිං. කුසලසුඛසොමනස්සවෙදනාවසෙනෙව එවංවෙදනො. තංසම්පයුත්තානංයෙව සඤ්ඤාදීනං වසෙන එවංසඤ්ඤො එවංසඞ්ඛාරො එවංවිඤ්ඤාණො අහොසිං අතීතමද්ධානන්ති.

තත්ථ නන්දිං සමන්වානෙතීති තෙසු රූපාදීසු තණ්හං සමන්වානෙති අනුපවත්තෙති. හීනරූපාදිවසෙන පන එවංරූපො අහොසිං…පෙ…. එවංවිඤ්ඤාණො අහොසින්ති න මඤ්ඤති.

නන්දිං න සමන්වානෙතීති තණ්හං වා තණ්හාසම්පයුත්තදිට්ඨිං වා නානුපවත්තයති.

274. **එවංරූපො සියන්තිආදීසුපි** තංමනුඤ්ඤරූපාදිවසෙනෙව තණ්හාදිට්ඨිපවත්තසඞ්ඛාතා නන්දිසමන්වානයනාව වෙදිතබ්බා.

275. **කථඤ්ච , භික්ඛවෙ, පච්චුප්පන්නෙසු ධම්මෙසු සංහීරතීති** ඉදං ‘‘පච්චුප්පන්නඤ්ච යො ධම්මං, තත්ථ තත්ථ විපස්සති. අසංහීරං අසංකුප්ප’’න්ති උද්දෙසස්ස නිද්දෙසත්ථං වුත්තං. කාමඤ්චෙත්ථ ‘‘කථඤ්ච, භික්ඛවෙ, පච්චුප්පන්නං ධම්මං න විපස්සතී’’තිආදි වත්තබ්බං සියා, යස්මා පන අසංහීරාති ච අසංකුප්පාති ච විපස්සනා වුත්තා, තස්මා තස්සා එව අභාවඤ්ච භාවඤ්ච දස්සෙතුං සංහීරතීති මාතිකං උද්ධරිත්වා විත්ථාරො වුත්තො. තත්ථ **සංහීරතීති** විපස්සනාය අභාවතො තණ්හාදිට්ඨීහි ආකඩ්ඪීයති. **න සංහීරතීති** විපස්සනාය භාවෙන තණ්හාදිට්ඨීහි නාකඩ්ඪීයති. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසූදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

භද්දෙකරත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. ආනන්දභද්දෙකරත්තසුත්තවණ්ණනා

276. **එවං මෙ සුතන්ති** ආනන්දභද්දෙකරත්තසුත්තං. තත්ථ **පටිසල්ලානා වුට්ඨිතොති** ඵලසමාපත්තිතො වුට්ඨිතො. **කො නු ඛො, භික්ඛවෙති** ජානන්තොව කථාසමුට්ඨාපනත්ථං පුච්ඡි.

278. **සාධු සාධූති** ථෙරස්ස සාධුකාරමදාසි. **සාධු ඛො ත්වන්ති** පරිමණ්ඩලෙහි පදබ්‍යඤ්ජනෙහි පරිසුද්ධෙහි කථිතත්තා දෙසනං පසංසන්තො ආහ. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසූදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

ආනන්දභද්දෙකරත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. මහාකච්චානභද්දෙකරත්තසුත්තවණ්ණනා

279. **එවං මෙ සුතන්ති** මහාකච්චානභද්දෙකරත්තසුත්තං. තත්ථ **තපොදාරාමෙති** තත්තොදකස්ස රහදස්ස වසෙන එවංලද්ධනාමෙ ආරාමෙ. වෙභාරපබ්බතස්ස කිර හෙට්ඨා භූමට්ඨකනාගානං පඤ්චයොජනසතිකං නාගභවනං දෙවලොකසදිසං මණිමයෙන තලෙන ආරාමඋය්‍යානෙහි ච සමන්නාගතං, තත්ථ නාගානං කීළනට්ඨානෙ මහාඋදකරහදො, තතො තපොදා නාම නදී සන්දති කුථිතා උණ්හොදකා. කස්මා පනෙසා එදිසා ජාතා? රාජගහං කිර පරිවාරෙත්වා මහා පෙතලොකො, තත්ථ ද්වින්නං මහාලොහකුම්භිනිරයානං අන්තරෙන අයං තපොදා ආගච්ඡති, තස්මා සා කුථිතා සන්දති. වුත්තම්පි චෙතං – ‘‘යතායං, භික්ඛවෙ, තපොදා සන්දති, සො දහො අච්ඡොදකො සීතොදකො සාතොදකො සෙතොදකො සුප්පතිත්ථො රමණීයො පහූතමච්ඡකච්ඡපො, චක්කමත්තානි ච පදුමානි පුප්ඵන්ති . අපිචායං, භික්ඛවෙ, තපොදා ද්වින්නං මහානිරයානං අන්තරිකාය ආගච්ඡති, තෙනායං තපොදා කුථිතා සන්දතී’’ති (පාරා. 231). ඉමස්ස පන ආරාමස්ස අභිසම්මුඛට්ඨානෙ තතො මහාඋදකරහදො ජාතො, තස්ස නාමවසෙනායං විහාරො **තපොදාරාමොති** වුච්චති.

280. **සමිද්ධීති** තස්ස කිර ථෙරස්ස අත්තභාවො සමිද්ධො අභිරූපො පාසාදිකො, තස්මා සමිද්ධිත්වෙව සඞ්ඛං ගතො. **ආදිබ්‍රහ්මචරියකොති** මග්ගබ්‍රහ්මචරියස්ස ආදි පුබ්බභාගප්පටිපත්තිභූතො. **ඉදං වත්වාන සුගතො උට්ඨායාසනාති** මධුපිණ්ඩිකසුත්තෙ (ම. නි. 1.199 ආදයො) වුත්තනයෙනෙව විත්ථාරෙතබ්බං.

282. **ඉති මෙ චක්ඛුන්ති** ඉමස්මිං කිර සුත්තෙ භගවා ද්වාදසායතනවසෙනෙව මාතිකං ඨපෙසි. ථෙරොපි ‘‘භගවතා හෙට්ඨා ද්වීසු, උපරි චතුත්ථෙ චාති ඉමෙසු තීසු සුත්තෙසු පඤ්චක්ඛන්ධවසෙන මාතිකා ච විභඞ්ගො ච කතො, ඉධ පන ද්වාදසායතනවසෙනෙව විභජනත්ථං මාතිකා ඨපිතා’’ති නයං පටිලභිත්වා එවමාහ. ඉමං පන නයං ලභන්තෙන ථෙරෙන භාරියං කතං, අපදෙ පදං දස්සිතං, ආකාසෙ පදං කතං, තෙන නං භගවා ඉමමෙව සුත්තං සන්ධාය – ‘‘එතදග්ගං , භික්ඛවෙ, මම සාවකානං භික්ඛූනං සංඛිත්තෙන භාසිතස්ස විත්ථාරෙන අත්ථං විභජන්තානං යදිදං මහාකච්චානො’’ති (අ. නි. 1.197) එතදග්ගෙ ඨපෙසි. එත්ථ පන **චක්ඛූති** චක්ඛුපසාදො. **රූපාති** චතුසමුට්ඨානිකරූපා. ඉමිනා නයෙන සෙසායතනානිපි වෙදිතබ්බානි. **විඤ්ඤාණන්ති** නිකන්තිවිඤ්ඤාණං. **තදභිනන්දතීති** තං චක්ඛුඤ්චෙව රූපඤ්ච තණ්හාදිට්ඨිවසෙන අභිනන්දති. **අන්වාගමෙතීති** තණ්හාදිට්ඨීහි අනුගච්ඡති.

ඉති මෙ මනො අහොසි අතීතමද්ධානං ඉති ධම්මාති එත්ථ පන **මනොති** භවඞ්ගචිත්තං. **ධම්මාති** තෙභූමකධම්මාරම්මණං.

283. **පණිදහතීති** පත්ථනාවසෙන ඨපෙසි. **පණිධානපච්චයාති** පත්ථනාට්ඨපනකාරණා. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසූදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

මහාකච්චානභද්දෙකරත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. ලොමසකඞ්ගියභද්දෙකරත්තසුත්තවණ්ණනා

286. **එවං මෙ සුතන්ති** ලොමසකඞ්ගියභද්දෙකරත්තසුත්තං. තත්ථ **ලොමසකඞ්ගියොති** අඞ්ගථෙරො කිර නාමෙස, කායස්ස පන ඊසකලොමසාකාරතාය ලොමසකඞ්ගියොති පාකටො ජාතො. **චන්දනො දෙවපුත්තොති** කස්සපසම්මාසම්බුද්ධකාලෙ කිරෙස චන්දනො නාම උපාසකො අඩ්ඪො මහද්ධනො තීණි රතනානි චතූහි පච්චයෙහි පූජෙත්වා දෙවලොකෙ නිබ්බත්තො, පුරිමනාමෙන චන්දනො දෙවපුත්තොත්වෙව සඞ්ඛං ගතො. **පණ්ඩුකම්බලසිලායන්ති** රත්තකම්බලසිලායං. තස්සා කිර රත්තකම්බලස්සෙව ජයසුමනපුප්ඵරාසි විය වණ්ණො, තස්මා ‘‘පණ්ඩුකම්බලසිලා’’ති වුච්චති.

කදා පන තත්ථ භගවා විහාසීති? බොධිපත්තිතො සත්තමෙ සංවච්ඡරෙ සාවත්ථියං ආසාළ්හීමාසපුණ්ණමාය ද්වාදසයොජනාය පරිසාය මජ්ඣෙ යමකපාටිහාරියං කත්වා ඔරුය්හ කණ්ඩම්බමූලෙ පඤ්ඤත්තවරබුද්ධාසනෙ නිසීදිත්වා ධම්මදෙසනාය මහාජනං මහාවිදුග්ගතො උද්ධරිත්වා බුද්ධා නාම යස්මා පාටිහාරියං කත්වා මනුස්සපථෙ න වසන්ති, තස්මා පස්සමානස්සෙව තස්ස ජනස්ස පදවික්කමං කත්වා තාවතිංසභවනෙ පාරිච්ඡත්තකමූලෙ පණ්ඩුකම්බලසිලායං වස්සං උපගතො, තස්මිං සමයෙ විහාසි.

තත්‍ර භගවාති තත්‍ර විහරන්තො භගවා යෙභුය්යෙන දසහි චක්කවාළසහස්සෙහි සන්නිපතිතාහි දෙවතාහි පරිවුතො මාතරං කායසක්ඛිං කත්වා **අභිධම්මපිටකං** කථෙන්තො ගම්භීරං නිපුණං තිලක්ඛණාහතං රූපාරූපපරිච්ඡෙදකථං පටිවිජ්ඣිතුං අසක්කොන්තානං දෙවානං සංවෙගජනනත්ථං අන්තරන්තරා භද්දෙකරත්තස්ස උද්දෙසඤ්ච විභඞ්ගඤ්ච අභාසි. තත්‍රායං දෙවපුත්තො උග්ගණ්හන්තො ඉමා ගාථා සද්ධිං විභඞ්ගෙන උග්ගණ්හි, දෙවත්තස්ස පන පමාදාධිට්ඨානත්තා දිබ්බෙහි ආරම්මණෙහි නිප්පීළියමානො අනුපුබ්බෙන සුත්තං සම්මුට්ඨො ගාථාමත්තමෙව ධාරෙසි. තෙනාහ ‘‘එවං ඛො අහං භික්ඛු ධාරෙමි භද්දෙකරත්තියො ගාථා’’ති.

උග්ගණ්හාහි ත්වන්තිආදීසු තුණ්හීභූතො නිසීදිත්වා සුණන්තො උග්ගණ්හාති නාම, වාචාය සජ්ඣායං කරොන්තො පරියාපුණාති නාම, අඤ්ඤෙසං වාචෙන්තො ධාරෙති නාම. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසූදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

ලොමසකඞ්ගියභද්දෙකරත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. චූළකම්මවිභඞ්ගසුත්තවණ්ණනා

289. **එවං මෙ සුතන්ති** චූළකම්මවිභඞ්ගසුත්තං. තත්ථ **සුභොති** සො කිර දස්සනීයො අහොසි පාසාදිකො, තෙනස්ස අඞ්ගසුභතාය සුභොත්වෙව නාමං අකංසු. **මාණවොති** පන තං තරුණකාලෙ වොහරිංසු, සො මහල්ලකකාලෙපි තෙනෙව වොහාරෙන වොහරියති. **තොදෙය්‍යපුත්තොති** තොදෙය්‍යස්ස නාම පසෙනදිරඤ්ඤො පුරොහිතබ්‍රාහ්මණස්ස පුත්තො. සො කිර සාවත්ථියා අවිදූරෙ තුදිගාමො නාම අත්ථි, තස්ස අධිපතිත්තා තොදෙය්‍යොති සඞ්ඛං ගතො. මහාධනො පන හොති සත්තාසීතිකොටිවිභවො පරමමච්ඡරී, ‘‘දදතො භොගානං අපරික්ඛයො නාම නත්ථී’’ති චින්තෙත්වා කස්සචි කිඤ්චි න දෙති. වුත්තම්පි චෙතං –

> ‘‘අඤ්ජනානං ඛයං දිස්වා, වම්මිකානඤ්ච සඤ්චයං;
> මධූනඤ්ච සමාහාරං, පණ්ඩිතො ඝරමාවසෙ’’ති.

එවං අදානමෙව සික්ඛාපෙසි. ධුරවිහාරෙ වසතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස යාගුළුඞ්ගමත්තං වා භත්තකටච්ඡුමත්තං වා අදත්වා ධනලොභෙන කාලං කත්වා තස්මිංයෙව ඝරෙ සුනඛො හුත්වා නිබ්බත්තො. සුභො තං සුනඛං අතිවිය පියායති , අත්තනො භුඤ්ජනකභත්තංයෙව භොජෙති, උක්ඛිපිත්වා වරසයනෙ සයාපෙති. අථ භගවා එකදිවසං පච්චූසසමයෙ ලොකං වොලොකෙන්තො තං සුනඛං දිස්වා – ‘‘තොදෙය්‍යබ්‍රාහ්මණො ධනලොභෙන අත්තනොව ඝරෙ සුනඛො හුත්වා නිබ්බත්තො, අජ්ජ මයි සුභස්ස ඝරං ගතෙ මං දිස්වා සුනඛො භුක්කාරං කරිස්සති, අථස්සාහං එකං වචනං වක්ඛාමි, සො ‘ජානාති මං සමණො ගොතමො’ති ගන්ත්වා උද්ධනට්ඨානෙ නිපජ්ජිස්සති. තතොනිදානං සුභස්ස මයා සද්ධිං එකො කථාසල්ලාපො භවිස්සති, සො ධම්මං සුත්වා සරණෙසු පතිට්ඨහිස්සති, සුනඛො පන කාලං කත්වා නිරයෙ නිබ්බත්තිස්සතී’’ති ඉමං මාණවස්ස සරණෙසු පතිට්ඨානභාවං ඤත්වා භගවා තං දිවසං සරීරපටිජග්ගනං කත්වා එකකොව ගාමං පවිසිත්වා නික්ඛන්තෙ මාණවෙ තං ඝරං පිණ්ඩාය පාවිසි.

සුනඛො භගවන්තං දිස්වා භුක්කාරං කරොන්තො භගවතො සමීපං ගතො. තතො නං භගවා එතදවොච – ‘‘තොදෙය්‍ය ත්වං පුබ්බෙපි මං භො භොති පරිභවිත්වා සුනඛො ජාතො, ඉදානිපි භුක්කාරං කත්වා අවීචිං ගමිස්සසී’’ති. සුනඛො තං සුත්වා – ‘‘ජානාති මං සමණො ගොතමො’’ති විප්පටිසාරී හුත්වා ගීවං ඔනාමෙත්වා උද්ධනන්තරෙ ඡාරිකායං නිපන්නො. මනුස්සා උක්ඛිපිත්වා සයනෙ සයාපෙතුං නාසක්ඛිංසු. සුභො ආගන්ත්වා – ‘‘කෙනායං සුනඛො සයනා ඔරොපිතො’’ති ආහ. මනුස්සා න කෙනචීති වත්වා තං පවත්තිං ආරොචෙසුං. මාණවො සුත්වා – ‘‘මම පිතා බ්‍රහ්මලොකෙ නිබ්බත්තො, තොදෙය්‍යො නාම සුනඛො නත්ථි. සමණො පන ගොතමො පිතරං සුනඛං කරොති, යංකිඤ්චි එස මුඛාරුළ්හං භාසතී’’ති කුජ්ඣිත්වා භගවන්තං මුසාවාදෙන නිග්ගහෙතුකාමො විහාරං ගන්ත්වා තං පවත්තිං පුච්ඡි.

භගවාපි තස්ස තථෙව වත්වා අවිසංවාදනත්ථං ආහ – ‘‘අත්ථි පන තෙ මාණව පිතරා අනක්ඛාතං ධන’’න්ති . අත්ථි, භො ගොතම, සතසහස්සග්ඝනිකා සුවණ්ණමාලා සතසහස්සග්ඝනිකා සුවණ්ණපාදුකා සතසහස්සග්ඝනිකා සුවණ්ණපාති සතසහස්සඤ්ච කහාපණන්ති. ගච්ඡ තං සුනඛං අප්පොදකපායාසං භොජාපෙත්වා සයනෙ ආරොපෙත්වා ඊසකං නිද්දං ඔක්කන්තකාලෙ පුච්ඡ, සබ්බං තෙ ආචික්ඛිස්සති. අථ නං ජානෙය්‍යාසි ‘‘පිතා මෙ එසො’’ති. මාණවො – ‘‘සචෙ සච්චං භවිස්සති, ධනං ලච්ඡාමි, නො චෙ, සමණං ගොතමං මුසාවාදෙන නිග්ගණ්හිස්සාමී’’ති ද්වීහිපි කාරණෙහි තුට්ඨො ගන්ත්වා තථා අකාසි. සුනඛො – ‘‘ඤාතොම්හි ඉමිනා’’ති රොදිත්වා හුං හුන්ති කරොන්තො ධනනිධානට්ඨානං

ගන්ත්වා පාදෙන පථවිං ඛණිත්වා සඤ්ඤං අදාසි, මාණවො ධනං ගහෙත්වා – ‘‘භවපටිච්ඡන්නං නාම එවං සුඛුමං පටිසන්ධිඅන්තරං පාකටං සමණස්ස ගොතමස්ස, අද්ධා එස සබ්බඤ්ඤූ’’ති භගවති පසන්නචිත්තො චුද්දස පඤ්හෙ අභිසඞ්ඛරි. අඞ්ගවිජ්ජාපාඨකො කිරෙස, තෙනස්ස එතදහොසි – ‘‘ඉදං ධම්මපණ්ණාකාරං ගහෙත්වා සමණං ගොතමං පඤ්හෙ පුච්ඡිස්සාමී’’ති දුතියගමනෙන යෙන භගවා තෙනුපසඞ්කමි, තෙන පුට්ඨපඤ්හෙ පන භගවා එකප්පහාරෙනෙව විස්සජ්ජෙන්තො **කම්මස්සකා**තිආදිමාහ.

තත්ථ කම්මං එතෙසං සකං අත්තනො භණ්ඩකන්ති **කම්මස්සකා**. කම්මස්ස දායාදාති **කම්මදායාදා,** කම්මං එතෙසං දායජ්ජං භණ්ඩකන්ති අත්ථො. කම්මං එතෙසං යොනි කාරණන්ති **කම්මයොනී**. කම්මං එතෙසං බන්ධූති **කම්මබන්ධූ,** කම්මඤාතකාති අත්ථො. කම්මං එතෙසං පටිසරණං පතිට්ඨාති **කම්මපටිසරණා. යදිදං හීනප්පණීතතායාති** යං ඉදං ‘‘ත්වං හීනො භව, ත්වං පණීතො, ත්වං අප්පායුකො, ත්වං දීඝායුකො…පෙ…. ත්වං දුප්පඤ්ඤො භව, ත්වං පඤ්ඤවා’’ති එවං හීනප්පණීතතාය විභජනං, තං න අඤ්ඤො කොචි කරොති, කම්මමෙව එවං සත්තෙ විභජතීති අත්ථො. න මාණවො කථිතස්ස අත්ථං සඤ්ජානාසි, සනදුස්සපට්ටෙනස්ස මුඛං බන්ධිත්වා මධුරං පුරතො ඨපිතං විය අහොසි. මානනිස්සිතො කිරෙස පණ්ඩිතමානී, අත්තනා සමං න පස්සති. අථස්ස ‘‘කිං සමණො ගොතමො කථෙති, යමහං ජානාමි, තදෙව කථෙතීති අයං මානො මා අහොසී’’ති මානභඤ්ජනත්ථං භගවා ‘‘ආදිතොව දුප්පටිවිජ්ඣං කත්වා කථෙස්සාමි, තතො ‘නාහං භො ගොතම ජානාමි, විත්ථාරෙන මෙ පාකටං කත්වා කථෙථා’ති මං යාචිස්සති, අථස්සාහං යාචිතකාලෙ කථෙස්සාමි, එවඤ්චස්ස සාත්ථකං භවිස්සතී’’ති දුප්පටිවිජ්ඣං කත්වා කථෙසි.

ඉදානි සො අත්තනො අප්පටිවිද්ධභාවං පකාසෙන්තො **න ඛො අහන්**තිආදිමාහ.

290. **සමත්තෙනාති** පරිපුණ්ණෙන. **සමාදින්නෙනාති** ගහිතෙන පරාමට්ඨෙන. **අප්පායුකසංවත්තනිකා එසා, මාණව, පටිපදා යදිදං පාණාතිපාතී**ති යං ඉදං පාණාතිපාතකම්මං, එසා අප්පායුකසංවත්තනිකා පටිපදාති.

කථං පනෙසා අප්පායුකතං කරොති? චත්තාරි හි කම්මානි උපපීළකං උපච්ඡෙදකං ජනකං උපත්ථම්භකන්ති. බලවකම්මෙන හි නිබ්බත්තං පවත්තෙ උපපීළකං ආගන්ත්වා අත්ථතො එවං වදති නාම – ‘‘සචාහං පඨමතරං ජානෙය්‍යං, න තෙ ඉධ නිබ්බත්තිතුං දදෙය්‍යං, චතූසුයෙව තං අපායෙසු නිබ්බත්තාපෙය්‍යං. හොතු, ත්වං යත්ථ කත්ථචි නිබ්බත්ත, අහං උපපීළකකම්මං නාම තං පීළෙත්වා නිරොජං නියූසං කසටං කරිස්සාමී’’ති. තතො පට්ඨාය තං තාදිසං කරොති. කිං කරොති? පරිස්සයං උපනෙති, භොගෙ විනාසෙති.

තත්ථ දාරකස්ස මාතුකුච්ඡියං නිබ්බත්තකාලතො පට්ඨාය මාතු අස්සාදො වා සුඛං වා න හොති, මාතාපිතූනං පීළාව උප්පජ්ජති. එවං පරිස්සයං උපනෙති. දාරකස්ස පන මාතුකුච්ඡිම්හි නිබ්බත්තකාලතො පට්ඨාය ගෙහෙ භොගා උදකං පත්වා ලොණං විය රාජාදීනං වසෙන නස්සන්ති, කුම්භදොහනධෙනුයො ඛීරං න දෙන්ති, සූරතා ගොණා චණ්ඩා හොන්ති, කාණා හොන්ති, ඛුජ්ජා හොන්ති, ගොමණ්ඩලෙ රොගො පතති, දාසාදයො වචනං න කරොන්ති, වාපිතං සස්සං න ජායති, ගෙහගතං ගෙහෙ, අරඤ්ඤගතං අරඤ්ඤෙ නස්සති, අනුපුබ්බෙන ඝාසච්ඡාදනමත්තං දුල්ලභං හොති, ගබ්භපරිහාරො න හොති, විජාතකාලෙ මාතුථඤ්ඤං ඡිජ්ජති, දාරකො පරිහාරං අලභන්තො පීළිතො නිරොජො නියූසො කසටො හොති, ඉදං **උපපීළකකම්මං** නාම.

දීඝායුකකම්මෙන පන නිබ්බත්තස්ස උපච්ඡෙදකකම්මං ආගන්ත්වා ආයුං ඡින්දති. යථා හි පුරිසො අට්ඨුසභගමනං කත්වා සරං ඛිපෙය්‍ය තමඤ්ඤො ධනුතො විමුත්තමත්තං මුග්ගරෙන පහරිත්වා තත්ථෙව පාතෙය්‍ය, එවං දීඝායුකකම්මෙන නිබ්බත්තස්ස උපච්ඡෙදකකම්මං ආයුං ඡින්දති. කිං කරොති? චොරානං අටවිං පවෙසෙති, වාළමච්ඡොදකං ඔතාරෙති, අඤ්ඤතරං වා පන සපරිස්සයට්ඨානං උපනෙති, ඉදං **උපච්ඡෙදකකම්මං** නාම, ‘‘උපඝාතක’’න්තිපි එතස්සෙව නාමං.

පටිසන්ධිනිබ්බත්තකං පන කම්මං **ජනකකම්මං** නාම. අප්පභොගකුලාදීසු නිබ්බත්තස්ස භොගසම්පදාදිකරණෙන උපත්ථම්භකකම්මං **උපත්ථම්භකකම්මං** නාම.

ඉමෙසු චතූසු පුරිමානි ද්වෙ අකුසලානෙව, ජනකං කුසලම්පි අකුසලම්පි, උපත්ථම්භකං කුසලමෙව. තත්ථ පාණාතිපාතකම්මං උපච්ඡෙදකකම්මෙන අප්පායුකසංවත්තනිකං හොති. පාණාතිපාතිනා වා කතං කුසලකම්මං උළාරං න හොති, දීඝායුකපටිසන්ධිං ජනෙතුං න සක්කොති. එවං පාණාතිපාතො අප්පායුකසංවත්තනිකො හොති. පටිසන්ධිමෙව වා නියාමෙත්වා අප්පායුකං කරොති, සන්නිට්ඨානචෙතනාය වා නිරයෙ නිබ්බත්තති, පුබ්බාපරචෙතනාහි වුත්තනයෙන අප්පායුකො හොති.

දීඝායුකසංවත්තනිකා එසා මාණව පටිපදාති එත්ථ පරිත්තකම්මෙනපි නිබ්බත්තං පවත්තෙ එතං පාණාතිපාතා විරතිකම්මං ආගන්ත්වා අත්ථතො එවං වදති නාම – ‘‘සචාහං පඨමතරං ජානෙය්‍යං, න තෙ ඉධ නිබ්බත්තිතුං දදෙය්‍යං, දෙවලොකෙයෙව තං නිබ්බත්තාපෙය්‍යං. හොතු, ත්වං යත්ථ කත්ථචි නිබ්බත්ති, අහං උපත්ථම්භකකම්මං නාම ථම්භං තෙ කරිස්සාමී’’ති උපත්ථම්භං කරොති. කිං කරොති? පරිස්සයං නාසෙති, භොගෙ උප්පාදෙති.

තත්ථ දාරකස්ස මාතුකුච්ඡියං නිබ්බත්තකාලතො පට්ඨාය මාතාපිතූනං සුඛමෙව සාතමෙව හොති. යෙපි පකතියා මනුස්සාමනුස්සපරිස්සයා හොන්ති, තෙ සබ්බෙ අපගච්ඡන්ති. එවං පරිස්සයං නාසෙති. දාරකස්ස පන මාතුකුච්ඡිම්හි නිබ්බත්තකාලතො පට්ඨාය ගෙහෙ භොගානං පමාණං න හොති, නිධිකුම්භියො පුරතොපි පච්ඡතොපි ගෙහං පවට්ටමානා පවිසන්ති. මාතාපිතරො පරෙහි ඨපිතධනස්සාපි සම්මුඛීභාවං ගච්ඡන්ති. ධෙනුයො බහුඛීරා හොන්ති, ගොණා සුඛසීලා හොන්ති, වප්පට්ඨානෙ සස්සානි සම්පජ්ජන්ති. වඩ්ඪියා වා සම්පයුත්තං, තාවකාලිකං වා දින්නං ධනං අචොදිතා සයමෙව ආහරිත්වා දෙන්ති, දාසාදයො සුවචා හොන්ති, කම්මන්තා න පරිහායන්ති. දාරකො ගබ්භතො පට්ඨාය පරිහාරං ලභති, කොමාරිකවෙජ්ජා සන්නිහිතාව හොන්ති. ගහපතිකුලෙ ජාතො සෙට්ඨිට්ඨානං, අමච්චකුලාදීසු ජාතො සෙනාපතිට්ඨානාදීනි ලභති. එවං භොගෙ උප්පාදෙති. සො අපරිස්සයො සභොගො චිරං ජීවතීති. එවං අපාණාතිපාතකම්මං දීඝායුකසංවත්තනිකං හොති.

අපාණාතිපාතිනා වා කතං අඤ්ඤම්පි කුසලං උළාරං හොති, දීඝායුකපටිසන්ධිං ජනෙතුං සක්කොති, එවම්පි දීඝායුකසංවත්තනිකං හොති. පටිසන්ධිමෙව වා නියාමෙත්වා දීඝායුකං කරොති. සන්නිට්ඨානචෙතනාය වා දෙවලොකෙ නිබ්බත්තති, පුබ්බාපරචෙතනාහි වුත්තනයෙන දීඝායුකො හොති. ඉමිනා නයෙන සබ්බපඤ්හවිස්සජ්ජනෙසු අත්ථො වෙදිතබ්බො.

විහෙඨනකම්මාදීනිපි හි පවත්තෙ ආගන්ත්වා අත්ථතො තථෙව වදමානානි විය උපපීළනෙන නිබ්භොගතං ආපාදෙත්වා පටිජග්ගනං අලභන්තස්ස රොගුප්පාදනාදීහි වා, විහෙඨකාදීහි කතස්ස කුසලස්ස අනුළාරතාය වා, ආදිතොව පටිසන්ධිනියාමනෙන වා, වුත්තනයෙනෙව පුබ්බාපරචෙතනාවසෙන වා බහ්වාබාධතාදීනි කරොන්ති, අපාණාතිපාතො විය ච අවිහෙඨනාදීනිපි අප්පාබාධතාදීනීති.

293. එත්ථ පන **ඉස්සාමනකොති** ඉස්සාසම්පයුත්තචිත්තො. **උපදුස්සතීති** ඉස්සාවසෙනෙව උපක්කොසන්තො දුස්සති. **ඉස්සං බන්ධතීති** යවකලාපං බන්ධන්තො විය යථා න නස්සති එවං බන්ධිත්වා විය ඨපෙති. **අප්පෙසක්ඛොති** අප්පපරිවාරො, රත්තිං ඛිත්තො විය සරො න පඤ්ඤායති, උච්ඡිට්ඨහත්ථො නිසීදිත්වා උදකදායකම්පි න ලභති.

294. **න දාතා හොතීති** මච්ඡරියවසෙන න දාතා හොති. **තෙන කම්මෙනාති** තෙන මච්ඡරියකම්මෙන.

295. **අභිවාදෙතබ්බන්ති** අභිවාදනාරහං බුද්ධං වා පච්චෙකබුද්ධං වා අරියසාවකං වා. **පච්චුට්ඨාතබ්බාදීසුපි** එසෙව නයො. ඉමස්මිං පන පඤ්හවිස්සජ්ජනෙ උපපීළකඋපත්ථම්භකකම්මානි න ගහෙතබ්බානි. න හි පවත්තෙ නීචකුලිනං වා උච්චාකුලිනං වා සක්කා කාතුං, පටිසන්ධිමෙව පන නියාමෙත්වා නීචකුලියං කම්මං නීචකුලෙ නිබ්බත්තෙති, උච්චාකුලියං කම්මං උච්චාකුලෙ.

296. **න පරිපුච්ඡිතා හොතීති** එත්ථ පන අපරිපුච්ඡනෙන නිරයෙ න නිබ්බත්තති. අපරිපුච්ඡකො පන ''ඉදං කාතබ්බං, ඉදං න කාතබ්බ''න්ති න ජානාති, අජානන්තො කාතබ්බං න කරොති, අකාතබ්බං කරොති. තෙන නිරයෙ නිබ්බත්තති, ඉතරො සග්ගෙ. **ඉති ඛො, මාණව…පෙ…. යදිදං හීනප්පණීතතායාති** සත්ථා දෙසනං යථානුසන්ධිං පාපෙසි. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසූදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

චූළකම්මවිභඞ්ගසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සුභසුත්තන්තිපි වුච්චති.

6. මහාකම්මවිභඞ්ගසුත්තවණ්ණනා

298. **එවං මෙ සුතන්ති** මහාකම්මවිභඞ්ගසුත්තං. තත්ථ **මොඝන්ති** තුච්ඡං අඵලං. **සච්චන්ති** තථං භූතං. ඉදඤ්ච එතෙන න සම්මුඛා සුතං, උපාලිසුත්තෙ (ම. නි. 2.56) පන – ''මනොකම්මං මහාසාවජ්ජතරං පඤ්ඤපෙමි පාපස්ස කම්මස්ස කිරියාය පාපස්ස කම්මස්ස පවත්තියා, නො තථා කායකම්මං නො තථා වචීකම්ම''න්ති භගවතා වුත්තං අත්ථි, සා කථා තිත්ථියානං අන්තරෙ පාකටා ජාතා, තං ගහෙත්වා එස වදති. **අත්ථි ච සා සමාපත්තීති** ඉදං – ''කථං නු ඛො, භො, අභිසඤ්ඤානිරොධො හොතී''ති පොට්ඨපාදසුත්තෙ (දී. නි. 1.406 ආදයො) උප්පන්නං අභිසඤ්ඤානිරොධකථං සන්ධාය වදති. **න කිඤ්චි වෙදියතීති** එකවෙදනම්පි න වෙදියති. **අත්ථි ච ඛොති** ථෙරො නිරොධසමාපත්තිං සන්ධාය අනුජානාති. **පරිරක්ඛිතබ්බන්ති** ගරහතො මොචනෙන රක්ඛිතබ්බං. සඤ්චෙතනා අස්ස අත්ථීති **සඤ්චෙතනිකං,** සාභිසන්ධිකං සඤ්චෙතනිකකම්මං කත්වාති අත්ථො. **දුක්ඛං සොති** ථෙරො ''අකුසලමෙව සන්ධාය පරිබ්බාජකො පුච්ඡතී''ති සඤ්ඤාය එවං වදති.

දස්සනම්පි ඛො අහන්ති භගවා චතුරඞ්ගෙපි අන්ධකාරෙ සමන්තා යොජනට්ඨානෙ තිලමත්තම්පි සඞ්ඛාරං මංසචක්ඛුනාව පස්සති, අයඤ්ච පරිබ්බාජකො න දූරෙ ගාවුතමත්තබ්භන්තරෙ වසති, කස්මා භගවා එවමාහාති?

සමාගමදස්සනං සන්ධායෙවමාහ.

299. උදායීති ලාලුදායී. **තං දුක්ඛස්මින්**ති සබ්බං තං දුක්ඛමෙව. ඉති ඉමං වට්ටදුක්ඛං කිලෙසදුක්ඛං සඞ්ඛාරදුක්ඛං සන්ධාය ''සචෙ භාසිතං භවෙය්‍ය භගවා''ති පුච්ඡති.

300. **උම්මඞ්ගන්**ති පඤ්හාඋම්මඞ්ගං. **උම්මුජ්ජමානොති** සීසං නීහරමානො. **අයොනිසො උම්මුජ්ජිස්සතීති** අනුපායෙන සීසං නීහරිස්සති. ඉදඤ්ච පන භගවා ජානන්තො නෙව දිබ්බචක්ඛුනා න චෙතොපරියඤාණෙන න සබ්බඤ්ඤුතඤාණෙන ජානි, අධිප්පායෙනෙව පන අඤ්ඤාසි. කථෙන්තස්ස හි අධිප්පායො නාම සුවිජානො හොති, කථෙතුකාමො ගීවං පග්ගණ්හාති, හනුකං චාලෙති, මුඛමස්ස එන්දති, සන්නිසීදිතුං න සක්කොති. භගවා තස්ස තං ආකාරං දිස්වා ''අයං උදායී සන්නිසීදිතුං න සක්කොති, යං අභූතං, තදෙව කථෙස්සතී''ති ඔලොකෙත්වාව අඤ්ඤාසි. **ආදිං යෙවාති**ආදිම්හියෙව. **තිස්සො වෙදනාති** ''කිං සො වෙදියතී''ති? පුච්ඡන්තෙන ''තිස්සො වෙදනා පුච්ඡාමී''ති එවං වවත්ථපෙත්වාව තිස්සො වෙදනා පුච්ඡිතා. **සුඛවෙදනියන්**ති සුඛවෙදනාය පච්චයභූතං. සෙසෙසුපි එසෙව නයො.

එත්ථ ච කාමාවචරකුසලතො සොමනස්සසහගතචිත්තසම්පයුත්තා චතස්සො චෙතනා, හෙට්ඨා තිකජ්ඣානචෙතනාති එවං පටිසන්ධිපවත්තෙසු සුඛවෙදනාය ජනනතො **සුඛවෙදනියං කම්මං** නාම. කාමාවචරඤ්චෙත්ථ පටිසන්ධියංයෙව එකන්තෙන සුඛං ජනෙති, පවත්තෙ ඉට්ඨමජ්ඣත්තාරම්මණෙ අදුක්ඛමසුඛම්පි.

අකුසලචෙතනා පටිසන්ධිපවත්තෙසු දුක්ඛස්සෙව ජනනතො **දුක්ඛවෙදනියං කම්මං** නාම. කායද්වාරෙ පවත්තෙයෙව චෙතං එකන්තෙන දුක්ඛං ජනෙති, අඤ්ඤත්ථ අදුක්ඛමසුඛම්පි, සා පන වෙදනා අනිට්ඨානිට්ඨමජ්ඣත්තෙසුයෙව ආරම්මණෙසු උප්පජ්ජනතො දුක්ඛාත්වෙව සඞ්ඛං ගතා.

කාමාවචරකුසලතො පන උපෙක්ඛාසහගතචිත්තසම්පයුත්තා චතස්සො චෙතනා, රූපාවචරකුසලතො චතුත්ථජ්ඣානචෙතනාති එවං පටිසන්ධිපවත්තෙසු තතියවෙදනාය ජනනතො **අදුක්ඛමසුඛවෙදනියං කම්මං** නාම. එත්ථ ච කාමාවචරං පටිසන්ධියංයෙව එකන්තෙන අදුක්ඛමසුඛං ජනෙති, පවත්තෙ ඉට්ඨාරම්මණෙ සුඛම්පි. අපිච සුඛවෙදනියකම්මං පටිසන්ධිපවත්තිවසෙන වට්ටති, තථා අදුක්ඛමසුඛවෙදනියං, දුක්ඛවෙදනියං පවත්තිවසෙනෙව වට්ටති. එතස්ස පන වසෙන සබ්බං පවත්තිවසෙනෙව වට්ටති.

එතස්ස භගවාති ථෙරො තථාගතෙන මහාකම්මවිභඞ්ගකථනත්ථං ආලයො දස්සිතො, තථාගතං යාචිත්වා මහාකම්මවිභඞ්ගඤාණං භික්ඛුසඞ්ඝස්ස පාකටං කරිස්සාමීති චින්තෙත්වා අනුසන්ධිකුසලතාය එවමාහ. තත්ථ **මහාකම්මවිභඞ්ගන්**ති මහාකම්මවිභජනං. **කතමෙ චත්තාරො…පෙ…. ඉධානන්ද, එකච්චො පුග්ගලො…පෙ…. නිරයං උපපජ්ජතීති** ඉදං න මහාකම්මවිභඞ්ගඤාණභාජනං, මහාකම්මවිභඞ්ගඤාණභාජනත්ථාය පන මාතිකාට්ඨපනං.

301. **ඉධානන්ද , එකච්චො සමණො වාති** පාටියෙක්කො අනුසන්ධි. ඉදඤ්හි භගවා – ''දිබ්බචක්ඛුකා සමණබ්‍රාහ්මණා ඉදං ආරම්මණං කත්වා ඉමං පච්චයං ලභිත්වා ඉදං දස්සනං ගණ්හන්තී''ති පකාසනත්ථං ආරභි. තත්ථ **ආතප්පන්**තිආදීනි පඤ්චපි වීරියස්සෙව නාමානි. **චෙතොසමාධින්**ති දිබ්බචක්ඛුසමාධිං. **පස්සතීති** ''සො සත්තො කුහිං නිබ්බත්තො''ති ඔලොකෙන්තො පස්සති. **යෙ අඤ්ඤථාති** යෙ ''දසන්නං කුසලානං කම්මපථානං පූරිතත්තා නිරයං උපපජ්ජතී''ති ජානන්ති, මිච්ඡා තෙසං ඤාණන්ති වදති. ඉමිනා නයෙන සබ්බවාරෙසු අත්ථො වෙදිතබ්බො. **විදිතන්**ති පාකටං. **ථාමසාති** දිට්ඨිථාමෙන. **පරාමාසාති** දිට්ඨිපරාමාසෙන. **අභිනිවිස්ස වොහරතීති** අධිට්ඨහිත්වා ආදියිත්වා වොහරති.

302. **තත්‍රානන්දාති** ඉදම්පි න මහාකම්මවිභඞ්ගඤාණස්ස භාජනං, අථ ඛ්වාස්ස මාතිකාට්ඨපනමෙව. එත්ථ පන එතෙසං දිබ්බචක්ඛුකානං වචනෙ එත්තකා අනුඤ්ඤාතා, එත්තකා අනනුඤ්ඤාතාති ඉදං දස්සිතං. තත්ථ **තත්‍රාති** තෙසු චතූසු සමණබ්‍රාහ්මණෙසු. **ඉදමස්සාති** ඉදං වචනං අස්ස. **අඤ්ඤථාති** අඤ්ඤෙනාකාරෙන. ඉති ඉමෙසං සමණබ්‍රාහ්මණානං වාදෙ ද්වීසු ඨානෙසු අනුඤ්ඤාතා, තීසු අනනුඤ්ඤාතාති එවං සබ්බත්ථ අනුඤ්ඤා නානුඤ්ඤා වෙදිතබ්බා.

303. එවං දිබ්බචක්ඛුකානං වචනෙ අනුඤ්ඤා ච අනනුඤ්ඤා ච දස්සෙත්වා ඉදානි මහාකම්මවිභඞ්ගඤාණං විභජන්තො **තත්‍රානන්ද, ය්වායං පුග්ගලොති**ආදිමාහ.

පුබ්බෙ වාස්ස තං කතං හොතීති යං ඉමිනා දිබ්බචක්ඛුකෙන කම්මං කරොන්තො දිට්ඨො, තතො පුබ්බෙ කතං. පුබ්බෙ කතෙනපි හි නිරයෙ නිබ්බත්තති, පච්ඡා කතෙනපි නිබ්බත්තති, මරණකාලෙ වා පන – ''ඛන්දො සෙට්ඨො සිවො සෙට්ඨො, පිතාමහො සෙට්ඨො, ඉස්සරාදීහි වා ලොකො විසට්ඨො''තිආදිනා මිච්ඡාදස්සනෙනපි නිබ්බත්තතෙව. **දිට්ඨෙව ධම්මෙති** යං තත්ථ දිට්ඨධම්මවෙදනීයං හොති, තස්ස දිට්ඨෙව ධම්මෙ, යං උපපජ්ජවෙදනීයං, තස්ස උපපජ්ජිත්වා, යං අපරාපරියවෙදනීයං, තස්ස අපරස්මිං පරියායෙ විපාකං පටිසංවෙදෙති.

ඉති අයං සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වා එකං කම්මරාසිං එකඤ්ච විපාකරාසිං අද්දස, සම්මාසම්බුද්ධො ඉමිනා අදිට්ඨෙ තයො කම්මරාසී, ද්වෙ ච විපාකරාසී අද්දස. ඉමිනා පන දිට්ඨෙ අදිට්ඨෙ ච චත්තාරො කම්මරාසී තයො ච විපාකරාසී අද්දස. ඉමානි සත්ත ඨානානි ජානනඤාණං තථාගතස්ස මහාකම්මවිභඞ්ගඤාණං නාම. දුතියවාරෙ දිබ්බචක්ඛුකෙන කිඤ්චි න දිට්ඨං , තථාගතෙන පන තයො කම්මරාසී, ද්වෙ ච විපාකරාසී දිට්ඨාති. ඉමානිපි පඤ්ච පච්චත්තට්ඨානානි ජානනඤාණං තථාගතස්ස මහාකම්මවිභඞ්ගඤාණං නාම. සෙසවාරද්වයෙපි එසෙව නයො.

අභබ්බන්ති භූතවිරහිතං අකුසලං. **අභබ්බාභාසන්ති** අභබ්බං ආභාසති අභිභවති පටිබාහතීති අත්ථො. බහුකස්මිඤ්හි අකුසලකම්මෙ ආයූහිතෙ බලවකම්මං දුබ්බලකම්මස්ස විපාකං පටිබාහිත්වා අත්තනො විපාකස්ස ඔකාසං කරොති ඉදං අභබ්බඤ්චෙව අභබ්බාභාසඤ්ච. කුසලං පන ආයූහිත්වා ආසන්නෙ අකුසලං කතං හොති, තං කුසලස්ස විපාකං පටිබාහිත්වා අත්තනො විපාකස්ස ඔකාසං කරොති, ඉදං අභබ්බං භබ්බාභාසං. බහුම්හි කුසලෙ ආයූහිතෙපි බලවකම්මං දුබ්බලකම්මස්ස විපාකං පටිබාහිත්වා අත්තනො විපාකස්ස ඔකාසං කරොති, ඉදං භබ්බඤ්චෙව භබ්බාභාසඤ්ච. අකුසලං පන ආයූහිත්වා ආසන්නෙ කුසලං කතං හොති, තං අකුසලස්ස විපාකං පටිබාහිත්වා අත්තනො විපාකස්ස ඔකාසං කරොති, ඉදං භබ්බං අභබ්බාභාසං.

අපිච උපට්ඨානාකාරෙනපෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. ඉදඤ්හි වුත්තං හොති, අභබ්බතො ආභාසති උපට්ඨාතීති **අභබ්බාභාසං**. තත්ථ ''ඉධෙකච්චො පුග්ගලො ඉධ පාණාතිපාතී''තිආදිනා නයෙන චත්තාරො පුග්ගලා වුත්තා, තෙසු පඨමස්ස කම්මං අභබ්බං අභබ්බාභාසං, තඤ්හි අකුසලත්තා අභබ්බං, තස්ස ච නිරයෙ නිබ්බත්තත්තා තත්ථ නිබ්බත්තිකාරණභූතං අකුසලං හුත්වා උපට්ඨාති. දුතියස්ස කම්මං අභබ්බං භබ්බාභාසං, තඤ්හි අකුසලත්තා අභබ්බං. තස්ස පන සග්ගෙ නිබ්බත්තත්තා අඤ්ඤතිත්ථියානං සග්ගෙ නිබ්බත්තිකාරණභූතං කුසලං හුත්වා උපට්ඨාති. ඉතරස්මිම්පි කම්මද්වයෙ එසෙව නයො. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසූදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

මහාකම්මවිභඞ්ගසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. සළායතනවිභඞ්ගසුත්තවණ්ණනා

304. **එවං මෙ සුතන්ති** සළායතනවිභඞ්ගසුත්තං. තත්ථ **වෙදිතබ්බානීති** සහවිපස්සනෙන මග්ගෙන ජානිතබ්බානි. **මනොපවිචාරාති** විතක්කවිචාරා. විතක්කුප්පාදකඤ්හි මනො ඉධ මනොති අධිප්පෙතං, මනස්ස උපවිචාරාති මනොපවිචාරා. **සත්තපදාති** වට්ටවිවට්ටනිස්සිතානං සත්තානං පදා. එත්ථ හි අට්ඨාරස වට්ටපදා නාම, අට්ඨාරස විවට්ටපදා නාම, තෙපි සහවිපස්සනෙන මග්ගෙනෙව වෙදිතබ්බා. **යොග්ගාචරියානන්ති** හත්ථියොග්ගාදිආචාරසික්ඛාපකානං, දමෙතබ්බදමකානන්ති අත්ථො. සෙසං විභඞ්ගෙයෙව ආවිභවිස්සති. **අයමුද්දෙසොති** ඉදං මාතිකාට්ඨපනං.

305. චක්ඛායතනාදීනි විසුද්ධිමග්ගෙ විත්ථාරිතානි. **චක්ඛුවිඤ්ඤාණන්ති** කුසලාකුසලවිපාකතො ද්වෙ චක්ඛුවිඤ්ඤාණානි. සෙසපසාදවිඤ්ඤාණෙසුපි එසෙව නයො. ඉමානි පන දස ඨපෙත්වා සෙසං ඉධ මනොවිඤ්ඤාණං නාම.

චක්ඛුසම්ඵස්සොති චක්ඛුම්හි සම්ඵස්සො. චක්ඛුවිඤ්ඤාණසම්පයුත්තසම්ඵස්සස්සෙතං අධිවචනං. සෙසෙසුපි එසෙව නයො.

චක්ඛුනා රූපං දිස්වාති චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන රූපං දිස්වා. එසෙව නයො සබ්බත්ථ. **සොමනස්සට්ඨානියන්ති** සොමනස්සස්ස ආරම්මණවසෙන කාරණභූතං. **උපවිචරතීති** තත්ථ විචාරපවත්තනෙන උපවිචරති, විතක්කො තංසම්පයුත්තො චාති ඉමිනා නයෙන අට්ඨාරස විතක්කවිචාරසඞ්ඛාතා මනොපවිචාරා වෙදිතබ්බා. **ඡ සොමනස්සූපවිචාරාති** එත්ථ පන සොමනස්සෙන සද්ධිං උපවිචරන්තීති සොමනස්සූපවිචාරා. සෙසපදද්වයෙපි එසෙව නයො.

306. **ගෙහසිතානීති** කාමගුණනිස්සිතානි. **නෙක්ඛම්මසිතානීති** විපස්සනානිස්සිතානි. **ඉට්ඨානන්ති** පරියෙසිතානං. **කන්තානන්ති** කාමිතානං. **මනොරමානන්ති** මනො එතෙසු රමතීති මනොරමානි, තෙසං මනොරමානං. **ලොකාමිසපටිසංයුත්තානන්ති** තණ්හාපටිසංයුත්තානං. **අතීතන්ති** පටිලද්ධං . පච්චුප්පන්නං තාව ආරබ්භ සොමනස්සං උප්පජ්ජතු, අතීතෙ කථං උප්පජ්ජතීති. අතීතෙපි – ''යථාහං එතරහි ඉට්ඨාරම්මණං අනුභවාමි, එවං පුබ්බෙපි අනුභවි''න්ති අනුස්සරන්තස්ස බලවසොමනස්සං උප්පජ්ජති.

අනිච්චතන්ති අනිච්චාකාරං. **විපරිණාමවිරාගනිරොධන්ති** පකතිවිජහනෙන විපරිණාමං, විගච්ඡනෙන විරාගං, නිරුජ්ඣනෙන නිරොධං. **සම්මප්පඤ්ඤායාති** විපස්සනාපඤ්ඤාය. **ඉදං වුච්චති නෙක්ඛම්මසිතං සොමනස්සන්ති** ඉදං රඤ්ඤො විය අත්තනො සිරිසම්පත්තිං ඔලොකෙන්තස්ස විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා නිසින්නස්ස සඞ්ඛාරානං භෙදං

පස්සතො සඞ්ඛාරගතම්හි තික්ඛෙ සූරෙ විපස්සනාඤාණෙ වහන්තෙ උප්පන්නසොමනස්සං ‘‘නෙක්ඛම්මසිතං සොමනස්ස’’න්ති වුච්චති. වුත්තම්පි චෙතං –

‘‘සුඤ්ඤාගාරං පවිට්ඨස්ස, සන්තචිත්තස්ස භික්ඛුනො;
අමානුසී රතී හොති, සම්මා ධම්මං විපස්සතො.

යතො යතො සම්මසති, ඛන්ධානං උදයබ්බයං;
ලභතී පීතිපාමොජ්ජං, අමතන්තං විජානත’’න්ති. (ධ. ප. 373-374);

ඉමානීති ඉමානි ඡසු ද්වාරෙසු ඉට්ඨාරම්මණෙ ආපාථගතෙ අනිච්චාදිවසෙන විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා නිසින්නස්ස උප්පන්නානි ඡ නෙක්ඛම්මසිතානි සොමනස්සානි.

307. **අතීතන්ති** පච්චුප්පන්නං තාව පත්ථෙත්වා අලභන්තස්ස දොමනස්සං උප්පජ්ජතු, අතීතෙ කථං උප්පජ්ජතීති. අතීතෙපි ‘‘යථාහං එතරහි ඉට්ඨාරම්මණං පත්ථෙත්වා න ලභාමි, එවං පුබ්බෙපි පත්ථෙත්වා න ලභි’’න්ති අනුස්සරන්තස්ස බලවදොමනස්සං උප්පජ්ජති.

අනුත්තරෙසු විමොක්ඛෙසූති අනුත්තරවිමොක්ඛො නාම අරහත්තං, අරහත්තෙ පත්ථනං පට්ඨපෙන්තස්සාති අත්ථො. **ආයතනන්ති** අරහත්තායතනං. **පිහං උපට්ඨාපයතොති** පත්ථනං පට්ඨපෙන්තස්ස. තං පනෙතං පත්ථනං පට්ඨපෙන්තස්ස උප්පජ්ජති, ඉති පත්ථනාමූලකත්තා ‘‘පිහං උපට්ඨාපයතො’’ති වුත්තං. **ඉමානි ඡ නෙක්ඛම්මසිතානි දොමනස්සානීති** ඉමානි එවං ඡසු ද්වාරෙසු ඉට්ඨාරම්මණෙ ආපාථගතෙ අරහත්තෙ පිහං පට්ඨපෙත්වා තදධිගමාය අනිච්චාදිවසෙන විපස්සනං උපට්ඨපෙත්වා උස්සුක්කාපෙතුං අසක්කොන්තස්ස – ‘‘ඉමම්පි පක්ඛං ඉමම්පි මාසං ඉමම්පි සංවච්ඡරං අරහත්තං පාපුණිතුං නාසක්ඛි’’න්ති අනුසොචතො ගාමන්තපබ්භාරවාසිමහාසීවත්ථෙරස්ස විය අස්සුධාරාපවත්තනවසෙන උප්පන්නදොමනස්සානි ඡ නෙක්ඛම්මසිතදොමනස්සානීති වෙදිතබ්බානි. වත්ථු පන **සුමඞ්ගලවිලාසිනියා දීඝනිකායට්ඨකථාය** සක්කපඤ්හවණ්ණනායං (දී. නි. අට්ඨ. 2.361) විත්ථාරිතං, ඉච්ඡන්තෙන තතො ගහෙතබ්බං.

308. **උප්පජ්ජති උපෙක්ඛාති** එත්ථ උපෙක්ඛා නාම අඤ්ඤාණුපෙඛා. **අනොධිජිනස්සාති** කිලෙසොධිං ජිනිත්වා ඨිතත්තා ඛීණාසවො ඔධිජිනො නාම, තස්මා අඛීණාසවස්සාති අත්ථො. **අවිපාකජිනස්සාති** එත්ථපි ආයතිං විපාකං ජිනිත්වා ඨිතත්තා ඛීණාසවොව විපාකජිනො නාම, තස්මා අඛීණාසවස්සෙවාති අත්ථො. **අනාදීනවදස්සාවිනොති**ආදීනවතො උපද්දවතො අපස්සන්තස්ස. **ඉමා ඡ ගෙහසිතා උපෙක්ඛාති** ඉමා එවං ඡසු ද්වාරෙසු ඉට්ඨාරම්මණෙ ආපාථගතෙ ගුළපිණ්ඩකෙ නිලීනමක්ඛිකා විය රූපාදීනි අනතිවත්තමානා තත්ථ ලග්ගා ලග්ගිතා හුත්වා උප්පන්නා උපෙක්ඛා ඡ ගෙහසිතා උපෙක්ඛාති වෙදිතබ්බා.

රූපං සා අතිවත්තතීති රූපං සා අනතික්කමති, තත්ථ නිකන්තිවසෙන න තිට්ඨති. **ඉමා ඡ නෙක්ඛම්මසිතා උපෙක්ඛාති** ඉමා එවං ඡසු ද්වාරෙසු ඉට්ඨාදිආරම්මණෙ ආපාථගතෙ ඉට්ඨෙ අරජ්ජන්තස්ස, අනිට්ඨෙ අදුස්සන්තස්ස, අසමපෙක්ඛනෙ අසම්මුය්හන්තස්ස, උප්පන්නවිපස්සනා-ඤාණසම්පයුත්තා ඡ නෙක්ඛම්මසිතා උපෙක්ඛාති වෙදිතබ්බා.

309. **තත්‍ර ඉදං නිස්සාය ඉදං පජහථාති** තෙසු ඡත්තිංසසත්තපදෙසු අට්ඨාරස නිස්සාය අට්ඨාරස පජහථාති අත්ථො. තෙනෙව – ‘‘තත්‍ර, භික්ඛවෙ, යානි ඡ නෙක්ඛම්මසිතානී’’තිආදිමාහ. **නිස්සාය ආගම්මාති** පවත්තනවසෙන නිස්සාය චෙව ආගම්ම ච. **එවමෙතෙසං සමතික්කමො හොතීති** එවං නෙක්ඛම්මසිතානං පවත්තනෙන ගෙහසිතානි අතික්කන්තානි නාම හොන්ති.

එවං සරික්ඛකෙනෙව සරික්ඛකං ජහාපෙත්වා ඉදානි බලවතා දුබ්බලං ජහාපෙන්තො – ‘‘තත්‍ර, භික්ඛවෙ, යානි ඡ නෙක්ඛම්මසිතානි සොමනස්සානී’’තිආදිමාහ. එවං නෙක්ඛම්මසිතසොමනස්සෙහි නෙක්ඛම්මසිතදොමනස්සානි , නෙක්ඛම්මසිතඋපෙක්ඛාහි ච නෙක්ඛම්මසිතසොමනස්සානි ජහාපෙන්තෙන බලවතා දුබ්බලප්පහානං කථිතං.

එත්ථ පන ඨත්වා උපෙක්ඛාකථා වෙදිතබ්බා – අට්ඨසු හි සමාපත්තීසු පඨමාදීනි ච තීණි ඣානානි, සුද්ධසඞ්ඛාරෙ ච පාදකෙ කත්වා විපස්සනං ආරද්ධානං චතුන්නං භික්ඛූනං පුබ්බභාගවිපස්සනා සොමනස්සසහගතා වා හොති උපෙක්ඛාසහගතා වා, වුට්ඨානගාමිනී පන සොමනස්සසහගතාව. චතුත්ථජ්ඣානාදීනි පාදකානි කත්වා විපස්සනං ආරද්ධානං පඤ්චන්නං පුබ්බභාගවිපස්සනා පුරිමසදිසාව. වුට්ඨානගාමිනී පන උපෙක්ඛාසහගතා හොති. ඉදං සන්ධාය – ‘‘යා ඡ නෙක්ඛම්මසිතා උපෙක්ඛා, තා නිස්සාය තා ආගම්ම, යානි ඡ නෙක්ඛම්මසිතානි සොමනස්සානි, තානි පජහථා’’ති වුත්තං. න කෙවලඤ්ච එවංපටිපන්නස්ස භික්ඛුනො අයං විපස්සනාය වෙදනාවිසෙසොව හොති, අරියමග්ගෙපි පන ඣානඞ්ගබොජ්ඣඞ්ගමග්ගඞ්ගානම්පි විසෙසො හොති.

කො පනෙතං විසෙසං නියමෙති? කෙචි තාව ථෙරා විපස්සනාපාදකජ්ඣානං නියමෙතීති වදන්ති, කෙචි විපස්සනාය ආරම්මණභූතා ඛන්ධා නියමෙන්තීති වදන්ති, කෙචි පුග්ගලජ්ඣාසයො නියමෙතීති වදන්ති. තෙසම්පි වාදෙ

අයමෙව පුබ්බභාගෙ වුට්ඨානගාමිනීවිපස්සනා නියමෙතීති වෙදිතබ්බා. විනිච්ඡයකථා පනෙත්ථ **විසුද්ධිමග්ගෙ** සඞ්ඛාරුපෙක්ඛානිද්දෙසෙ වුත්තාව.

310. **නානත්තා**ති නානා බහූ අනෙකප්පකාරා. **නානත්තසිතා**ති නානාරම්මණනිස්සිතා. **එකත්තා**ති එකා. **එකත්තසිතා**ති එකාරම්මණනිස්සිතා. කතමා පනායං උපෙක්ඛාති? හෙට්ඨා තාව අඤ්ඤාණුපෙක්ඛා වුත්තා, උපරි ඡළඞ්ගුපෙක්ඛා වක්ඛති, ඉධ සමථුපෙක්ඛා, විපස්සනුපෙක්ඛාති ද්වෙ උපෙක්ඛා ගහිතා.

තත්ථ යස්මා අඤ්ඤාව රූපෙසු උපෙක්ඛා, අඤ්ඤාව සද්දාදීසු, න හි යා රූපෙ උපෙක්ඛා, සා සද්දාදීසු හොති. රූපෙ උපෙක්ඛා ච රූපමෙව ආරම්මණං කරොති , න සද්දාදයො. රූපෙ උපෙක්ඛාභාවඤ්ච අඤ්ඤා සමථුපෙක්ඛා පථවීකසිණං ආරම්මණං කත්වා උප්පජ්ජති, අඤ්ඤා ආපොකසිණාදීනි. තස්මා නානත්තං නානත්තසිතං විභජන්තො **අත්ථි, භික්ඛවෙ, උපෙක්ඛා රූපෙසූ**තිආදිමාහ . යස්මා පන ද්වෙ වා තීණි වා ආකාසානඤ්චායතනානි වා විඤ්ඤාණඤ්චායතනාදීනි වා නත්ථි, තස්මා එකත්තං එකත්තසිතං විභජන්තො **අත්ථි, භික්ඛවෙ, උපෙක්ඛා ආකාසානඤ්චායතනනිස්සිතා**තිආදිමාහ.

තත්ථ ආකාසානඤ්චායතනඋපෙක්ඛා සම්පයුත්තවසෙන ආකාසානඤ්චායතනනිස්සිතා, ආකාසානඤ්චායතනඛන්ධෙ විපස්සන්තස්ස විපස්සනුපෙක්ඛා ආරම්මණවසෙන ආකාසානඤ්චායතනනිස්සිතා. සෙසාසුපි එසෙව නයො.

තං පජහථාති එත්ථ අරූපාවචරසමාපත්තිඋපෙක්ඛාය රූපාවචරසමාපත්තිඋපෙක්ඛං පජහාපෙති, අරූපාවචරවිපස්සනුපෙක්ඛාය රූපාවචරවිපස්සනුපෙක්ඛං.

අතම්මයතන්ති එත්ථ තම්මයතා නාම තණ්හා, තස්සා පරියාදානතො වුට්ඨානගාමිනීවිපස්සනා අතම්මයතාති වුච්චති. **තං පජහථා**ති ඉධ වුට්ඨානගාමිනීවිපස්සනාය අරූපාවචරසමාපත්තිඋපෙක්ඛඤ්ච විපස්සනුපෙක්ඛඤ්ච පජහාපෙති.

311. **යදරියො**ති යෙ සතිපට්ඨානෙ අරියො සම්මාසම්බුද්ධො සෙවති. තත්ථ තීසු ඨානෙසු සතිං පට්ඨපෙන්තො සතිපට්ඨානෙ සෙවතීති වෙදිතබ්බො. **න සුස්සූසන්තී**ති සද්දහිත්වා සොතුං න ඉච්ඡන්ති. **න අඤ්ඤා**ති ජානනත්ථාය චිත්තං න උපට්ඨපෙන්ති. **වොක්කම්මා**ති අතික්කමිත්වා. **සත්ථු සාසනා**ති සත්ථු ඔවාදං ගහෙතබ්බං පූරෙතබ්බං න මඤ්ඤන්තීති අත්ථො. **න ච අත්තමනො**ති න සකමනො. එත්ථ ච ගෙහසිතදොමනස්සවසෙන අප්පතීතො හොතීති න එවමත්ථො දට්ඨබ්බො, අප්පටිපන්නකෙසු පන අත්තමනතාකාරණස්ස අභාවෙනෙතං වුත්තං. **අනවස්සුතො**ති පටිඝඅවස්සවෙන අනවස්සුතො. **සතො සම්පජානො**ති සතියා ච ඤාණෙන ච සමන්නාගතො . **උපෙක්ඛකො**ති ඡළඞ්ගුපෙක්ඛාය උපෙක්ඛකො. **අත්තමනො**ති ඉධාපි ගෙහසිතසොමනස්සවසෙන උප්පිලාවිතොති න එවමත්ථො දට්ඨබ්බො, පටිපන්නකෙසු පන අනත්තමනතාකාරණස්ස අභාවෙනෙතං වුත්තං. **අනවස්සුතො**ති රාගාවස්සවෙන අනවස්සුතො.

312. **සාරිතො**ති දමිතො. **එකමෙව දිසං ධාවතී**ති අනිවත්තිත්වා ධාවන්තො එකංයෙව දිසං ධාවති, නිවත්තිත්වා පන අපරං ධාවිතුං සක්කොති. **අට්ඨ දිසා විධාවතී**ති එකපල්ලඞ්කෙන නිසින්නො කායෙන අනිවත්තිත්වාව විමොක්ඛවසෙන එකප්පහාරෙනෙව අට්ඨ දිසා විධාවති, පුරත්ථාභිමුඛො වා දක්ඛිණාදීසු අඤ්ඤතරදිසාභිමුඛො වා නිසීදිත්වා අට්ඨ සමාපත්තියො සමාපජ්ජතියෙවාති අත්ථො. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසූදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

සළායතනවිභඞ්ගසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. උද්දෙසවිභඞ්ගසුත්තවණ්ණනා

313. **එවං මෙ සුතන්ති** උද්දෙසවිභඞ්ගසුත්තං. තත්ථ **උද්දෙසවිභඞ්ගන්ති** උද්දෙසඤ්ච විභඞ්ගඤ්ච, මාතිකඤ්ච විභජනඤ්චාති අත්ථො. **උපපරික්ඛෙය්‍යා**ති තුලෙය්‍ය තීරෙය්‍ය පරිග්ගණ්හෙය්‍ය පරිච්ඡින්දෙය්‍ය. **බහිද්ධා**ති බහිද්ධාආරම්මණෙසු. **අවික්ඛිත්තං අවිසටන්ති** නිකන්තිවසෙන ආරම්මණෙ තිට්ඨමානං වික්ඛිත්තං විසටං නාම හොති, තං පටිසෙධෙන්තො එවමාහ. **අජ්ඣත්තං අසණ්ඨිතන්ති** ගොචරජ්ඣත්තෙ නිකන්තිවසෙන අසණ්ඨිතං. **අනුපාදාය න පරිතස්සෙය්‍යා**ති අනුපාදියිත්වා අග්ගහෙත්වා තං විඤ්ඤාණං න පරිතස්සෙය්‍ය. යථා විඤ්ඤාණං බහිද්ධා අවික්ඛිත්තං අවිසටං, අජ්ඣත්තං අසණ්ඨිතං අනුපාදාය න පරිතස්සෙය්‍ය, එවං භික්ඛු උපපරික්ඛෙය්‍යාති වුත්තං හොති. **ජාතිජරාමරණදුක්ඛසමුදයසම්භවො**ති ජාතිජරාමරණස්ස චෙව අවසෙසස්ස ච දුක්ඛස්ස නිබ්බත්ති න හොතීති අත්ථො.

316. **රූපනිමිත්තානුසාරී**ති රූපනිමිත්තං අනුස්සරති අනුධාවතීති රූපනිමිත්තානුසාරී.

318. **එවං ඛො, ආවුසො, අජ්ඣත්තං අසණ්ඨිත**න්ති නිකන්තිවසෙන අසණ්ඨිතං. නිකන්තිවසෙන හි අතිට්ඨමානං හානභාගියං න හොති, විසෙසභාගියමෙව හොති.

320. **අනුපාදා පරිතස්සනා**ති සත්ථාරා ඛන්ධියවග්ගෙ ''උපාදාපරිතස්සනඤ්ච වො, භික්ඛවෙ, දෙසෙස්සාමි අනුපාදාඅපරිතස්සනඤ්චා''ති (සං. නි. 3.7) එවං ගහෙත්වා පරිතස්සනා, අග්ගහෙත්වාව අපරිතස්සනා ච කථිතා, තං මහාථෙරො උපාදාපරිතස්සනමෙව අනුපාදාපරිතස්සනන්ති කත්වා දස්සෙන්තො එවමාහ. කථං පනෙසා අනුපාදාපරිතස්සනා හොතීති. උපාදාතබ්බස්ස අභාවතො. යදි හි කොචි සඞ්ඛාරො නිච්චො වා ධුවො වා අත්තා වා අත්තනියො වාති ගහෙතබ්බයුත්තකො අභවිස්ස, අයං පරිතස්සනා උපාදාපරිතස්සනාව අස්ස. යස්මා පන එවං උපාදාතබ්බො සඞ්ඛාරො නාම නත්ථි, තස්මා රූපං අත්තාතිආදිනා නයෙන රූපාදයො උපාදින්නාපි අනුපාදින්නාව හොන්ති. එවමෙසා දිට්ඨිවසෙන උපාදාපරිතස්සනාපි සමානා අත්ථතො අනුපාදාපරිතස්සනායෙව නාම හොතීති වෙදිතබ්බා.

අඤ්ඤථා හොතීති පරිවත්තති පකතිජහනෙන නස්සති, **රූපවිපරිණාමානුපරිවත්තී**ති ''මම රූපං විපරිණත''න්ති වා, ''යං අහු, තං වත මෙ නත්ථී''ති වා ආදිනා (ම. නි. 1.242) නයෙන කම්මවිඤ්ඤාණං රූපස්ස භෙදානුපරිවත්ති හොති. **විපරිණාමානුපරිවත්තජා**ති විපරිණාමස්ස අනුපරිවත්තනතො විපරිණාමාරම්මණචිත්තතො ජාතා. **පරිතස්සනා ධම්මසමුප්පාදා**ති තණ්හාපරිතස්සනා ච අකුසලධම්මසමුප්පාදා ච. **චිත්තං පරියාදාය තිට්ඨන්තී**ති කුසලචිත්තං පරියාදියිත්වා ගහෙත්වා ඛෙපෙත්වා තිට්ඨන්ති. **උත්තාසවා**ති භයතාසෙනපි සඋත්තාසො තණ්හාතාසෙනපි සඋත්තාසො. **විඝාතවා**ති සවිඝාතො සදුක්ඛො. **අපෙක්ඛවා**ති සාලයො සසිනෙහො. **එවං ඛො, ආවුසො, අනුපාදා පරිතස්සනා හොතී**ති එවං මණිකරණ්ඩකසඤ්ඤාය තුච්ඡකරණ්ඩකං ගහෙත්වා තස්මිං නට්ඨෙ පච්ඡා විඝාතං ආපජ්ජන්තස්ස විය පච්ඡා අග්ගහෙත්වා පරිතස්සනා හොති.

321. **න ච රූපවිපරිණාමානුපරිවත්තී**ති ඛීණාසවස්ස කම්මවිඤ්ඤාණමෙව නත්ථි, තස්මා රූපභෙදානුපරිවත්ති න හොති. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසූදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

උද්දෙසවිභඞ්ගසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. අරණවිභඞ්ගසුත්තවණ්ණනා

323. **එවං මෙ සුත**න්ති අරණවිභඞ්ගසුත්තං. තත්ථ **නෙවුස්සාදෙය්‍ය න අපසාදෙය්‍යා**ති ගෙහසිතවසෙන කඤ්චි පුග්ගලං නෙව උක්ඛිපෙය්‍ය න අවක්ඛිපෙය්‍ය. **ධම්මමෙව දෙසෙය්‍යා**ති සභාවමෙව කථෙය්‍ය. **සුඛවිනිච්ඡය**න්ති විනිච්ඡිතසුඛං. **රහො වාද**න්ති පරම්මුඛා අවණ්ණං, පිසුණවාචන්ති අත්ථො. **සම්මුඛා න ඛීණ**න්ති සම්මුඛාපි ඛීණං ආකිණ්ණං සංකිලිට්ඨං වාචං න භණෙය්‍ය. **නාභිනිවෙසෙය්‍යා**ති න අධිට්ඨහිත්වා ආදාය වොහරෙය්‍ය. **සමඤ්ඤ**න්ති ලොකසමඤ්ඤං ලොකපණ්ණත්තිං. **නාතිධාවෙය්‍යා**ති නාතික්කමෙය්‍ය.

324. **කාමපටිසන්ධිසුඛිනො**ති කාමපටිසන්ධිනා කාමූපසංහිතෙන සුඛෙන සුඛිතස්ස. **සදුක්ඛො**ති විපාකදුක්ඛෙන සංකිලෙසදුක්ඛෙනපි සදුක්ඛො. **සඋපඝාතො**ති විපාකූපඝාතකිලෙසූපඝාතෙහෙව සඋපඝාතො. තථා **සපරිළාහො. මිච්ඡාපටිපදා**ති අයාථාවපටිපදා අකුසලපටිපදා.

326. **ඉත්ථෙකෙ අපසාදෙතී**ති එවං ගෙහසිතවසෙන එකච්චෙ පුග්ගලෙ අපසාදෙති. උස්සාදනෙපි එසෙව නයො. **භවසංයොජන**න්ති භවබන්ධනං, තණ්හායෙතං නාමං.

සුභූතිත්ථෙරො කිර ඉමං චතුක්කං නිස්සාය එතදග්ගෙ ඨපිතො. භගවතො හි ධම්මං දෙසෙන්තස්ස පුග්ගලානං උස්සාදනාඅපසාදනා පඤ්ඤායන්ති, තථා සාරිපුත්තත්ථෙරාදීනං. සුභූතිත්ථෙරස්ස පන ධම්මදෙසනාය ''අයං පුග්ගලො අප්පටිපන්නකො අනාරාධකො''ති වා, ''අයං සීලවා ගුණවා ලජ්ජිපෙසලො ආචාරසම්පන්නො''ති වා නත්ථි, ධම්මදෙසනාය පනස්ස ''අයං මිච්ඡාපටිපදා, අයං සම්මාපටිපදා''ත්වෙව පඤ්ඤායති. තස්මා භගවා ''එතදග්ගං, භික්ඛවෙ, මම සාවකානං භික්ඛූනං අරණවිහාරීනං යදිදං සුභූතී''ති ආහ.

329. **කාලඤ්ඤූ අස්සා**ති අසම්පත්තෙ ච අතික්කන්තෙ ච කාලෙ අකථෙත්වා ''ඉදානි වුච්චමානං මහාජනො ගණ්හිස්සතී''ති යුත්තපත්තකාලං ඤත්වාව පරම්මුඛා අවණ්ණං භාසෙය්‍ය. ඛීණවාදෙපි එසෙව නයො.

330. **උපහඤ්ඤතී**ති ඝාතියති. **සරොපි උපහඤ්ඤතී**ති සද්දොපි භිජ්ජති. **ආතුරීයතී**ති ආතුරො හොති ගෙලඤ්ඤප්පත්තො සාබාධො. **අවිස්සට්ඨ**න්ති විස්සට්ඨං අපලිබුද්ධං න හොති.

331. **තදෙවාති** තංයෙව භාජනං. **අභිනිවිස්ස වොහරතීති** පත්තන්ති සඤ්ජානනජනපදං ගන්ත්වා ‘‘පත්තං ආහරථ ධොවථා’’ති සුත්වා ‘‘අන්ධබාලපුථුජ්ජනො, නයිදං පත්තං, පාති නාමෙසා, එවං වදාහී’’ති අභිනිවිස්ස වොහරති. එවං සබ්බපදෙහි යොජෙතබ්බං. **අතිසාරොති** අතිධාවනං.

332. **තථා තථා වොහරති අපරාමසන්ති** අම්හාකං ජනපදෙ භාජනං පාතීති වුච්චති, ඉමෙ පන නං පත්තන්ති වදන්තීති තතො පට්ඨාය ජනපදවොහාරං මුඤ්චිත්වා පත්තං පත්තන්තෙව අපරාමසන්තො වොහරති. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො.

333. ඉදානි මරියාදභාජනීයං කරොන්තො **තත්‍ර, භික්ඛවෙති**ආදිමාහ. තත්ථ **සරණොති** සරජො සකිලෙසො. **අරණොති** අරජො නික්කිලෙසො. **සුභූති ච පන, භික්ඛවෙති** අයං ථෙරො ද්වීසු ඨානෙසු එතදග්ගං ආරුළ්හො ‘‘**අරණවිහාරීනං** යදිදං සුභූති, **දක්ඛිණෙය්‍යානං** යදිදං සුභූතී’’ති (අ. නි. 1.202).

ධම්මසෙනාපති කිර වත්ථුං සොධෙති, සුභූතිත්ථෙරො දක්ඛිණං සොධෙති. තථා හි ධම්මසෙනාපති පිණ්ඩාය චරන්තො ගෙහද්වාරෙ ඨිතො යාව භික්ඛං ආහරන්ති, තාව පුබ්බභාගෙ පරිච්ඡින්දිත්වා නිරොධං සමාපජ්ජති, නිරොධා වුට්ඨාය දෙය්‍යධම්මං පටිග්ගණ්හාති. සුභූතිත්ථෙරො ච තථෙව මෙත්තාඣානං සමාපජ්ජති, මෙත්තාඣානා වුට්ඨාය දෙය්‍යධම්මං පටිග්ගණ්හාති. එවං පන කාතුං සක්කාති. ආම සක්කා, නෙව අච්ඡරියඤ්චෙතං, යං මහාභිඤ්ඤප්පත්තා සාවකා එවං කරෙය්‍යුං. ඉමස්මිම්පි හි තම්බපණ්ණිදීපෙ පොරාණකරාජකාලෙ පිඞ්ගලබුද්ධරක්ඛිතත්ථෙරො නාම උත්තරගාමං නිස්සාය විහාසි. තත්ථ සත්ත කුලසතානි හොන්ති, එකම්පි තං කුලද්වාරං නත්ථි, යත්ථ ථෙරො සමාපත්තිං න සමාපජ්ජි. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසූදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

අරණවිභඞ්ගසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. ධාතුවිභඞ්ගසුත්තවණ්ණනා

342. **එවං මෙ සුතන්ති** ධාතුවිභඞ්ගසුත්තං. තත්ථ **චාරිකන්ති** තුරිතගමනචාරිකං. **සචෙ තෙ භග්ගව අගරූති** සචෙ තුය්හං භාරියං අඵාසුකං කිඤ්චි නත්ථි. **සචෙ සො අනුජානාතීති** භග්ගවස්ස කිර එතදහොසි – ‘‘පබ්බජිතා නාම නානාඅජ්ඣාසයා, එකො ගණාභිරතො හොති, එකො එකාභිරතො. සචෙ සො එකාභිරතො භවිස්සති, ‘ආවුසො, මා පාවිසි, මයා සාලා ලද්ධා’ති වක්ඛති. සචෙ අයං එකාභිරතො භවිස්සති, ‘ආවුසො, නික්ඛම, මයා සාලා ලද්ධා’ති වක්ඛති. එවං සන්තෙ අහං උභින්නං විවාදකාරෙතා නාම භවිස්සාමි, දින්නං නාම දින්නමෙව වට්ටති, කතං කතමෙවා’’ති. තස්මා එවමාහ.

කුලපුත්තොති ජාතිකුලපුත්තොපි ආචාරකුලපුත්තොපි. **වාසූපගතොති** වාසං උපගතො. කුතො ආගන්ත්වාති? තක්කසීලනගරතො.

තත්‍රායං අනුපුබ්බිකථා – මජ්ඣිමප්පදෙසෙ කිර රාජගහනගරෙ බිම්බිසාරෙ රජ්ජං කාරෙන්තෙ පච්චන්තෙ තක්කසීලනගරෙ පුක්කුසාති රාජා රජ්ජං කාරෙසි. අථ තක්කසීලතො භණ්ඩං ගහෙත්වා වාණිජා රාජගහං ආගතා පණ්ණාකාරං ගහෙත්වා රාජානං අද්දසංසු. රාජා තෙ වන්දිත්වා ඨිතෙ ‘‘කත්ථවාසිනො තුම්හෙ’’ති පුච්ඡි. තක්කසීලවාසිනො දෙවාති. අථ නෙ රාජා ජනපදස්ස ඛෙමසුභික්ඛතාදීනි නගරස්ස ච පවත්තිං පුච්ඡිත්වා ‘‘කො නාම තුම්හාකං රාජා’’ති පුච්ඡි. පුක්කුසාති නාම දෙවාති. ධම්මිකොති? ආම දෙව ධම්මිකො. චතූහි සඞ්ගහවත්ථූහි ජනං සඞ්ගණ්හාති, ලොකස්ස මාතාපිතිට්ඨානෙ ඨිතො, අඞ්කෙ නිපන්නදාරකං විය ජනං තොසෙතීති. කතරස්මිං වයෙ වත්තතීති? අථස්ස වයං ආචික්ඛිංසු. වයෙසුපි බිම්බිසාරෙන සමවයො ජාතො. අථ තෙ රාජා ආහ – ‘‘තාතා තුම්හාකං රාජා ධම්මිකො, වයෙන ච මෙ සමානො, සක්කුණෙය්‍යාථ තුම්හාකං රාජානං මම මිත්තං කාතු’’න්ති. සක්කොම දෙවාති. රාජා තෙසං සුඞ්කං විස්සජ්ජෙත්වා ගෙහඤ්ච දාපෙත්වා – ‘‘ගච්ඡථ භණ්ඩං වික්කිණිත්වා ගමනකාලෙ මං දිස්වා ගච්ඡෙය්‍යාථා’’ති ආහ. තෙ තථා කත්වා ගමනකාලෙ රාජානං අද්දසංසු. ‘‘ගච්ඡථ තුම්හාකං රාජානං මම වචනෙන පුනප්පුනං ආරොග්‍යං පුච්ඡිත්වා ‘රාජා තුම්හෙහි සද්ධිං මිත්තභාවං ඉච්ඡතී’ති වදථා’’ති ආහ.

තෙ සාධූති පටිස්සුණිත්වා ගන්ත්වා භණ්ඩං පටිසාමෙත්වා භුත්තපාතරාසා රාජානං උපසඞ්කමිත්වා වන්දිංසු. රාජා ‘‘කහං භණෙ තුම්හෙ එත්තකෙ ඉමෙ දිවසෙ න දිස්සථා’’ති පුච්ඡි. තෙ සබ්බං පවත්තිං ආරොචෙසුං. රාජා – ‘‘සාධු, තාතා, තුම්හෙ නිස්සාය මයා මජ්ඣිමප්පදෙසෙ රාජා මිත්තො ලද්ධො’’ති අත්තමනො අහොසි. අපරභාගෙ රාජගහවාසිනොපි වාණිජා තක්කසීලං අගමංසු. තෙ පණ්ණාකාරං ගහෙත්වා ආගතෙ පුක්කුසාති රාජා ‘‘කුතො ආගතත්ථා’’ති පුච්ඡිත්වා ‘‘රාජගහතො’’ති සුත්වා ‘‘මය්හං සහායස්ස නගරතො ආගතා තුම්හෙ’’ති. ආම දෙවාති. ආරොග්‍යං මෙ සහායස්සාති ආරොග්‍යං පුච්ඡිත්වා ‘‘අජ්ජ පට්ඨාය යෙ මය්හං සහායස්ස නගරතො ජඞ්ඝසත්ථෙන වා සකටසත්ථෙන වා වාණිජා ආගච්ඡන්ති, සබ්බෙසං මම විසයං පවිට්ඨකාලතො පට්ඨාය වසනගෙහානි, රාජකොට්ඨාගාරතො නිවාපඤ්ච දෙන්තු, සුඞ්කං විස්සජ්ජෙන්තු, කිඤ්චි උපද්දවං මා කරොන්තූ’’ති භෙරිං චරාපෙසි. බිම්බිසාරොපි අත්තනො නගරෙ තථෙව භෙරිං චරාපෙසි.

අථ බිම්බිසාරො පුක්කුසාතිස්ස පණ්ණං පහිණි – ‘‘පච්චන්තදෙසෙ නාම මණිමුත්තාදීනි රතනානි උප්පජ්ජන්ති, යං මය්හං සහායස්ස රජ්ජෙ දස්සනීයං වා සවනීයං වා රතනං උප්පජ්ජති, තත්ථ මෙ මා මච්ඡරායතූ’’ති. පුක්කුසාතිපි – ‘‘මජ්ඣිමදෙසො නාම මහාජනපදො, යං තත්ථ එවරූපං රතනං උප්පජ්ජති, තත්ථ මෙ සහායො මා මච්ඡරායතූ’’ති පටිපණ්ණං පහිණි. එවං තෙ ගච්ඡන්තෙ ගච්ඡන්තෙ කාලෙ අඤ්ඤමඤ්ඤං අදිස්වාපි දළ්හමිත්තා අහෙසුං.

එවං තෙසං කතිකං කත්වා වසන්තානං පඨමතරං පුක්කුසාතිස්ස පණ්ණාකාරො උප්පජ්ජි. රාජා කිර අට්ඨ පඤ්චවණ්ණෙ අනග්ඝකම්බලෙ ලභි. සො – ‘‘අතිසුන්දරා ඉමෙ කම්බලා, අහං සහායස්ස පෙසිස්සාමී’’ති ලාඛාගුළමත්තෙ අට්ඨ සාරකරණ්ඩකෙ ලිඛාපෙත්වා තෙසු තෙ කම්බලෙ පක්ඛිපිත්වා ලාඛාය වට්ටාපෙත්වා සෙතවත්ථෙන වෙඨෙත්වා සමුග්ගෙ පක්ඛිපිත්වා වත්ථෙන වෙඨෙත්වා රාජමුද්දිකාය ලඤ්ඡෙත්වා ‘‘මය්හං සහායස්ස දෙථා’’ති අමච්චෙ පෙසෙසි. සාසනඤ්ච අදාසි – ‘‘අයං පණ්ණාකාරො නගරමජ්ඣෙ අමච්චාදිපරිවුතෙන දට්ඨබ්බො’’ති. තෙ ගන්ත්වා බිම්බිසාරස්ස අදංසු.

සො සාසනං සුත්වා අමච්චාදයො සන්නිපතන්තූති භෙරිං චරාපෙත්වා නගරමජ්ඣෙ අමච්චාදිපරිවුතො සෙතච්ඡත්තෙන ධාරියමානෙන පල්ලඞ්කවරෙ නිසින්නො ලඤ්ඡනං භින්දිත්වා වත්ථං අපනෙත්වා සමුග්ගං විවරිත්වා අන්තො භණ්ඩිකං මුඤ්චිත්වා ලාඛාගුළෙ දිස්වා ‘‘මය්හං සහායො පුක්කුසාති ‘ජූතවිත්තකො මෙ සහායො’ති මඤ්ඤමානො මඤ්ඤෙ ඉමං පණ්ණාකාරං පහිණී’’ති එකං ගුළං ගහෙත්වා හත්ථෙන වට්ටෙත්වා තුලයන්තොව අන්තො දුස්සභණ්ඩිකං අත්ථීති අඤ්ඤාසි. අථ නං පල්ලඞ්කපාදෙ පහරිත්වා තාවදෙව ලාඛා පරිපති, සො නඛෙන කරණ්ඩකං විවරිත්වා අන්තො කම්බලරතනං දිස්වා ඉතරෙපි විවරාපෙසි, සබ්බෙපි කම්බලා අහෙසුං. අථ නෙ පත්ථරාපෙසි, තෙ වණ්ණසම්පන්නා ඵස්සසම්පන්නා දීඝතො සොළසහත්ථා තිරියං අට්ඨහත්ථා අහෙසුං. මහාජනො දිස්වා අඞ්ගුලියො පොථෙසි, චෙලුක්ඛෙපං අකාසි, – ‘‘අම්හාකං රඤ්ඤො අදිට්ඨසහායො පුක්කුසාති අදිස්වාව එවරූපං පණ්ණාකාරං පෙසෙසි, යුත්තං එවරූපං මිත්තං කාතු’’න්ති අත්තමනො අහොසි. රාජා එකමෙකං කම්බලං අග්ඝාපෙසි, සබ්බෙ අනග්ඝා අහෙසුං. තෙසු චත්තාරො සම්මාසම්බුද්ධස්ස පෙසෙසි, චත්තාරො අත්තනො ඝරෙ අකාසි. තතො චින්තෙසි – ‘‘පච්ඡා පෙසෙන්තෙන පඨමං පෙසිතපණ්ණාකාරතො අතිරෙකං පෙසෙතුං වට්ටති, සහායෙන ච මෙ අනග්ඝො පණ්ණාකාරො පෙසිතො, කිං නු ඛො පෙසෙමී’’ති?

කිං පන රාජගහෙ තතො අධිකං රතනං නත්ථීති? නො නත්ථි, මහාපුඤ්ඤො රාජා, අපිච ඛො පනස්ස සොතාපන්නකාලතො පට්ඨාය ඨපෙත්වා තීණි රතනානි අඤ්ඤං රතනං සොමනස්සං ජනෙතුං සමත්ථං නාම නත්ථි . සො රතනං විචිනිතුං ආරද්ධො – රතනං නාම සවිඤ්ඤාණකං අවිඤ්ඤාණකන්ති දුවිධං. තත්ථ අවිඤ්ඤාණකං සුවණ්ණරජතාදි, සවිඤ්ඤාණකං ඉන්ද්‍රියබද්ධං. අවිඤ්ඤාණකං සවිඤ්ඤාණකස්සෙව අලඞ්කාරාදිවසෙන පරිභොගං හොති, ඉති ඉමෙසු ද්වීසු රතනෙසු සවිඤ්ඤාණකං සෙට්ඨං. සවිඤ්ඤාණකම්පි දුවිධං තිරච්ඡානරතනං මනුස්සරතනන්ති. තත්ථ තිරච්ඡානරතනං හත්ථිඅස්සරතනං, තම්පි මනුස්සානං උපභොගත්ථමෙව නිබ්බත්තති , ඉති ඉමෙසුපි ද්වීසු මනුස්සරතනං සෙට්ඨං. මනුස්සරතනම්පි දුවිධං ඉත්ථිරතනං පුරිසරතනන්ති. තත්ථ චක්කවත්තිනො රඤ්ඤො උප්පන්නං ඉත්ථිරතනම්පි පුරිසස්සෙව උපභොගං. ඉති ඉමෙසුපි ද්වීසු පුරිසරතනමෙව සෙට්ඨං.

පුරිසරතනම්පි දුවිධං අගාරියරතනං අනගාරියරතනඤ්ච. තත්ථ අගාරියරතනෙසුපි චක්කවත්තිරාජා අජ්ජ පබ්බජිතසාමණෙරං පඤ්චපතිට්ඨිතෙන වන්දති, ඉති ඉමෙසුපි ද්වීසු අනගාරියරතනමෙව සෙට්ඨං. අනගාරියරතනම්පි දුවිධං සෙක්ඛරතනඤ්ච අසෙක්ඛරතනඤ්ච. තත්ථ සතසහස්සම්පි සෙක්ඛානං අසෙක්ඛස්ස පදෙසං න පාපුණාති, ඉති ඉමෙසුපි ද්වීසු අසෙක්ඛරතනමෙව සෙට්ඨං. තම්පි දුවිධං බුද්ධරතනං සාවකරතනන්ති. තත්ථ සතසහස්සම්පි සාවකරතනානං බුද්ධරතනස්ස පදෙසං න පාපුණාති, ඉති ඉමෙසුපි ද්වීසු බුද්ධරතනමෙව සෙට්ඨං.

බුද්ධරතනම්පි දුවිධං පච්චෙකබුද්ධරතනං සබ්බඤ්ඤුබුද්ධරතනන්ති. තත්ථ සතසහස්සම්පි පච්චෙකබුද්ධානං සබ්බඤ්ඤුබුද්ධස්ස පදෙසං න පාපුණාති, ඉති ඉමෙසුපි ද්වීසු සබ්බඤ්ඤුබුද්ධරතනංයෙව සෙට්ඨං. සදෙවකස්මිඤ්හි ලොකෙ බුද්ධරතනසමං රතනං නාම නත්ථි. තස්මා අසදිසමෙව රතනං මය්හං සහායස්ස පෙසෙස්සාමීති චින්තෙත්වා තක්කසීලවාසිනො පුච්ඡි – ‘‘තාතා තුම්හාකං ජනපදෙ බුද්ධො ධම්මො සඞ්ඝොති ඉමානි තීණි රතනානි දිස්සන්තී’’ති. සොසොපි සො මහාරාජ තාව තත්ථ නත්ථි, දස්සනං පන කුතොති.

‘‘සුන්දරං තාතා’’ති රාජා තුට්ඨො චින්තෙසි – ‘‘සක්කා භවෙය්‍ය ජනසඞ්ගහත්ථාය මය්හං සහායස්ස වසනට්ඨානං සම්මාසම්බුද්ධං පෙසෙතුං, බුද්ධා පන පච්චන්තිමෙසු ජනපදෙසු න අරුණං උට්ඨපෙන්ති. තස්මා සත්ථාරා ගන්තුං න සක්කා. සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානාදයො මහාසාවකෙ පෙසෙතුං සක්කා භවෙය්‍ය. මයා පන ‘ථෙරා පච්චන්තෙ වසන්තී’ති සුත්වාපි මනුස්සෙ පෙසෙත්වා තෙ අත්තනො සමීපං ආණාපෙත්වා උපට්ඨාතුමෙව යුත්තං. තස්මා න ථෙරෙහිපි සක්කා ගන්තුං. යෙන පනාකාරෙන සාසනෙ පෙසිතෙ සත්ථා ච මහාසාවකා ච ගතා විය හොන්ති, තෙනාකාරෙන සාසනං පහිණිස්සාමී’’ති. චින්තෙත්වා චතුරතනායාමං විදත්ථිමත්තපුථුලං නාතිතනුං නාතිබහලං සුවණ්ණපට්ටං කාරාපෙත්වා ‘‘තත්ථ අජ්ජ අක්ඛරානි ලිඛිස්සාමී’’ති. පාතොව සීසං න්හායිත්වා උපොසථඞ්ගානි අධිට්ඨාය භුත්තපාතරාසො අපනීතගන්ධමාලාභරණො සුවණ්ණසරකෙන ජාතිහිඞ්ගුලිකං ආදාය හෙට්ඨතො පට්ඨාය ද්වාරානි පිදහන්තො පාසාදමාරුය්හ පුබ්බදිසාමුඛං සීහපඤ්ජරං විවරිත්වා ආකාසතලෙ නිසීදිත්වා සුවණ්ණපට්ටෙ අක්ඛරානි ලිඛන්තො – ‘‘ඉධ තථාගතො ලොකෙ උප්පන්නො අරහං සම්මාසම්බුද්ධො විජ්ජාචරණසම්පන්නො

සුගතො ලොකවිදූ අනුත්තරො පුරිසදම්මසාරථි සත්ථා දෙවමනුස්සානං බුද්ධො භගවා’’ති. බුද්ධගුණෙ තාව එකදෙසෙන ලිඛි.

තතො ‘‘එවං දස පාරමියො පූරෙත්වා තුසිතභවනතො චවිත්වා මාතුකුච්ඡිම්හි පටිසන්ධිං ගණ්හි , එවං ලොකවිවරණං අහොසි, මාතුකුච්ඡියං වසමානෙ ඉදං නාම අහොසි, අගාරමජ්ඣෙ වසමානෙ ඉදං නාම අහොසි, එවං මහාභිනික්ඛමනං නික්ඛන්තො එවං මහාපධානං පදහි. එවං දුක්කරකාරිකං කත්වා මහාබොධිමණ්ඩං ආරුය්හ අපරාජිතපල්ලඞ්කෙ නිසින්නො සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං පටිවිජ්ඣි, සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං පටිවිජ්ඣන්තස්ස එවං ලොකවිවරණං අහොසි. සදෙවකෙ ලොකෙ අඤ්ඤං එවරූපං රතනං නාම නත්ථී’’ති.

> යංකිඤ්චි විත්තං ඉධ වා හුරං වා,
> සග්ගෙසු වා යං රතනං පණීතං;
> න නො සමං අත්ථි තථාගතෙන,
> ඉදම්පි බුද්ධෙ රතනං පණීතං;
> එතෙන සච්චෙන සුවත්ථි හොතූ’’ති. (ඛු. පා. 6.3; සු. නි. 226) –

එවං එකදෙසෙන බුද්ධගුණෙපි ලිඛිත්වා දුතියං **ධම්මරතනං** ථොමෙන්තො – ‘‘ස්වාක්ඛාතො භගවතා ධම්මො…පෙ…. පච්චත්තං වෙදිතබ්බො විඤ්ඤූහී’’ති. ‘‘චත්තාරො සතිපට්ඨානා…පෙ…. අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො’’ති. ‘‘සත්ථාරා දෙසිතධම්මො නාම එවරූපො ච එවරූපො චා’’ති සත්තතිංස බොධිපක්ඛියෙ එකදෙසෙන ලිඛිත්වා –

> ‘‘යං බුද්ධසෙට්ඨො පරිවණ්ණයී සුචිං,
> සමාධිමානන්තරිකඤ්ඤමාහු;
> සමාධිනා තෙන සමො න විජ්ජති,
> ඉදම්පි ධම්මෙ රතනං පණීතං;
> එතෙන සච්චෙන සුවත්ථි හොතූ’’ති. (ඛු. පා. 6.5; සු. නි. 228) –

එවං එකදෙසෙන ධම්මගුණෙ ලිඛිත්වා තතියං **සඞ්ඝරතනං** ථොමෙන්තො – ‘‘සුප්පටිපන්නො භගවතො සාවකසඞ්ඝො…පෙ…. පුඤ්ඤක්ඛෙත්තං ලොකස්සා’’ති. ‘‘කුලපුත්තා නාම සත්ථු ධම්මකථං සුත්වා එවං නික්ඛමිත්වා පබ්බජන්ති, කෙචි සෙතච්ඡත්තං පහාය පබ්බජන්ති, කෙචි උපරජ්ජං, කෙචි සෙනාපතිට්ඨානාදීනි පහාය පබ්බජන්ති. පබ්බජිත්වා ච පන ඉමඤ්ච පටිපත්තිං පූරෙන්තී’’ති චූළසීලමජ්ඣිමසීලමහාසීලාදීනි එකදෙසෙන ලිඛිත්වා ඡද්වාරසංවරං සතිසම්පජඤ්ඤං චතුපච්චයසන්තොසං නවවිධං සෙනාසනං, නීවරණප්පහානං පරිකම්මං ඣානාභිඤ්ඤා අට්ඨතිංස කම්මට්ඨානානි යාව ආසවක්ඛයා එකදෙසෙන ලිඛි, සොළසවිධං ආනාපානස්සතිකම්මට්ඨානං විත්ථාරෙනෙව ලිඛිත්වා ‘‘සත්ථු සාවකසඞ්ඝො නාම එවරූපෙහි ච ගුණෙහි සමන්නාගතො.

> යෙ පුග්ගලා අට්ඨසතං පසට්ඨා,
> චත්තාරි එතානි යුගානි හොන්ති;
> තෙ දක්ඛිණෙය්‍යා සුගතස්ස සාවකා,
> එතෙසු දින්නානි මහප්ඵලානි;
> ඉදම්පි සඞ්ඝෙ රතනං පණීතං,
> එතෙන සච්චෙන සුවත්ථි හොතූ’’ති. (ඛු. පා. 6.6; සු. නි. 229) –

එවං එකදෙසෙන සඞ්ඝගුණෙ ලිඛිත්වා – ‘‘භගවතො සාසනං ස්වාක්ඛාතං නිය්‍යානිකං, සචෙ මය්හං සහායො සක්කොති, නික්ඛමිත්වා පබ්බජතූ’’ති ලිඛිත්වා සුවණ්ණපට්ටං සංහරිත්වා සුඛුමකම්බලෙන වෙඨෙත්වා සාරසමුග්ගෙ පක්ඛිපිත්වා තං සමුග්ගං සුවණ්ණමයෙ, සුවණ්ණමයං, රජතමයෙ රජතමයං මණිමයෙ, මණිමයං පවාළමයෙ, පවාළමයං ලොහිතඞ්කමයෙ, ලොහිතඞ්කමයං මසාරගල්ලමයෙ, මසාරගල්ලමයං ඵලිකමයෙ, ඵලිකමයං දන්තමයෙ, දන්තමයං සබ්බරතනමයෙ, සබ්බරතනමයං කිලඤ්ජමයෙ, කිලඤ්ජමයං සමුග්ගං සාරකරණ්ඩකෙ ඨපෙසි.

පුන සාරකරණ්ඩකං සුවණ්ණකරණ්ඩකෙති පුරිමනයෙනෙව හරිත්වා සබ්බරතනමයං කරණ්ඩකං කිලඤ්ජමයෙ කරණ්ඩකෙ ඨපෙසි. තතො කිලඤ්ජමයං කරණ්ඩකං සාරමයපෙළායාති පුන වුත්තනයෙනෙව හරිත්වා සබ්බරතනමයං පෙළං කිලඤ්ජමයපෙළාය ඨපෙත්වා බහි වත්ථෙන වෙඨෙත්වා රාජමුද්දිකාය ලඤ්ඡෙත්වා අමච්චෙ ආණාපෙසි – ‘‘මම ආණාපවත්තිට්ඨානෙ මග්ගං අලඞ්කාරාපෙථ මග්ගො අට්ඨුසභවිත්ථතො හොතු, චතුඋසභට්ඨානං සොධිතමත්තකමෙව හොතු, මජ්ඣෙ චතුඋසභං රාජානුභාවෙන පටියාදෙථා’’ති. තතො මඞ්ගලහත්ථිං අලඞ්කාරාපෙත්වා තස්ස උපරි පල්ලඞ්කං පඤ්ඤපෙත්වා සෙතච්ඡත්තං උස්සාපෙත්වා නගරවීථියො සිත්තසම්මට්ඨා සමුස්සිතද්ධජපටාකා කදලිපුණ්ණඝටගන්ධධූමපුප්ඵාදීහි සුප්පටිමණ්ඩිතා කාරෙත්වා ‘‘අත්තනො අත්තනො විසයප්පදෙසෙ එවරූපං පූජං කාරෙන්තූ’’ති අන්තරභොගිකානං ජවනදූතෙ පෙසෙත්වා සයං සබ්බාලඞ්කාරෙන අලඞ්කරිත්වා – ‘‘සබ්බතාලාවචරසම්මිස්සබලකායපරිවුතො පණ්ණාකාරං පෙසෙමී’’ති අත්තනො විසයපරියන්තං ගන්ත්වා අමච්චස්ස මුඛසාසනං අදාසි – ‘‘තාත මය්හං සහායො පුක්කුසාති ඉමං පණ්ණාකාරං පටිච්ඡන්තො ඔරොධමජ්ඣෙ අපටිච්ඡිත්වා

පාසාදං ආරුය්හ පටිච්ඡතූ''ති. එවං සාසනං දත්වා පච්චන්තදෙසං සත්ථා ගච්ඡතීති පඤ්චපතිට්ඨිතෙන වන්දිත්වා නිවත්ති. අන්තරභොගිකා තෙනෙව නියාමෙන මග්ගං පටියාදෙත්වා පණ්ණාකාරං නයිංසු.

පුක්කුසාතිපි අත්තනො රජ්ජසීමතො පට්ඨාය තෙනෙව නියාමෙන මග්ගං පටියාදෙත්වා නගරං අලඞ්කාරාපෙත්වා පණ්ණාකාරස්ස පච්චුග්ගමනං අකාසි. පණ්ණාකාරො තක්කසීලං පාපුණන්තො උපොසථදිවසෙ පාපුණි, පණ්ණාකාරං ගහෙත්වා ගතඅමච්චොපි රඤ්ඤො වුත්තසාසනං ආරොචෙසි. රාජා තං සුත්වා පණ්ණාකාරෙන සද්ධිං ආගතානං කත්තබ්බකිච්චං විචාරෙත්වා පණ්ණාකාරං ආදාය පාසාදං ආරුය්හ ''මා ඉධ කොචි පවිසතූ''ති ද්වාරෙ ආරක්ඛං කාරෙත්වා සීහපඤ්ජරං විවරිත්වා පණ්ණාකාරං උච්චාසනෙ ඨපෙත්වා සයං නීචාසනෙ නිසින්නො ලඤ්ඡනං භින්දිත්වා නිවාසනං අපනෙත්වා කිලඤ්ජපෙළතො පට්ඨාය අනුපුබ්බෙන විවරන්තො සාරමයං සමුග්ගං දිස්වා චින්තෙසි – ''මහාපරිහාරො නායං අඤ්ඤස්ස රතනස්ස භවිස්සති, අද්ධා මජ්ඣිමදෙසෙ සොතබ්බයුත්තකං රතනං උප්පන්න''න්ති. අථ තං සමුග්ගං විවරිත්වා රාජලඤ්ඡනං භින්දිත්වා සුඛුමකම්බලං උභතො වියූහිත්වා සුවණ්ණපට්ටං අද්දස.

සො තං පසාරෙත්වා – ''මනාපානි වත අක්ඛරානි සමසීසානි සමපන්තීනි චතුරස්සානී''තිආදිතො පට්ඨාය වාචෙතුං ආරභි. තස්ස – ''ඉධ තථාගතො ලොකෙ උප්පන්නො''ති බුද්ධගුණෙ වාචෙන්තස්ස බලවසොමනස්සං උප්පජ්ජි, නවනවුතිලොමකූපසහස්සානි උද්ධග්ගලොමානි අහෙසුං. අත්තනො ඨිතභාවං වා නිසින්නභාවං වා න ජානාති. අථස්ස – ''කප්පකොටිසතසහස්සෙහිපි එතං දුල්ලභසාසනං සහායං නිස්සාය සොතුං ලභාමී''ති භියොයා බලවපීති උදපාදි. සො හි උපරි වාචෙතුං අසක්කොන්තො යාව පීතිවෙගපස්සද්ධියා නිසීදිත්වා පරතො – ''ස්වාක්ඛාතො භගවතා ධම්මො''ති ධම්මගුණෙ ආරභි. තත්‍රාපිස්ස තථෙව අහොසි. සො පුන යාව පීතිවෙගපස්සද්ධියා නිසීදිත්වා පරතො ''සුප්පටිපන්නො''ති සඞ්ඝගුණෙ ආරභි . තත්‍රාපිස්ස තථෙව අහොසි. අථ සබ්බපරියන්තෙ ආනාපානස්සතිකම්මට්ඨානං වාචෙත්වා චතුක්කපඤ්චකජ්ඣානානි නිබ්බත්තෙසි, සො ඣානසුඛෙනෙව වීතිනාමෙසි. අඤ්ඤො කොචි දට්ඨුං න ලභති, එකොව චූළුපට්ඨාකො පවිසති. එවං අද්ධමාසමත්තං වීතිනාමෙසි.

නාගරා රාජඞ්ගණෙ සන්නිපතිත්වා උක්කුට්ඨිං අකංසු ''පණ්ණාකාරං පටිච්ඡිතදිවසතො පට්ඨාය බලදස්සනං වා නාටකදස්සනං වා නත්ථි, විනිච්ඡයදානං නත්ථි, රාජා සහායෙන පහිතං පණ්ණාකාරං යස්සිච්ඡති තස්ස දස්සෙතු, රාජානො නාම එකච්චස්ස පණ්ණාකාරවසෙනාපි වඤ්චෙත්වා රජ්ජං අත්තනො කාතුං වායමන්ති. කිං නාම අම්හාකං රාජා කරොතී''ති? රාජා උක්කුට්ඨිසද්දං සුත්වා – ''රජ්ජං නු ඛො ධාරෙමි, උදාහු සත්ථාර''න්ති චින්තෙසි. අථස්ස එතදහොසි – ''රජ්ජකාරිතඅත්තභාවො නාම නෙව ගණකෙන, න ගණකමහාමත්තෙන ගණෙතුං සක්කො. සත්ථුසාසනං ධාරෙස්සාමී''ති සයනෙ ඨපිතං අසිං ගහෙත්වා කෙසෙ ඡින්දිත්වා සීහපඤ්ජරං විවරිත්වා – ''එතං ගහෙත්වා රජ්ජං කාරෙථා''ති සද්ධිං චූළාමණිනා කෙසකලාපං පරිසමජ්ඣෙ පාතෙසි, මහාජනො තං උක්ඛිපිත්වා – ''සහායකසන්තිකා ලද්ධපණ්ණාකාරා නාම රාජානො තුම්හාදිසා හොන්ති දෙවා''ති එකප්පහාරෙනෙව විරවි. රඤ්ඤොපි ද්වඞ්ගුලමත්තං කෙසමස්සු අහොසි. බොධිසත්තස්ස පබ්බජ්ජාසදිසමෙව කිර ජාතං.

තතො චූළුපට්ඨාකං පෙසෙත්වා අන්තරාපණා ද්වෙ කාසායවත්ථානි මත්තිකාපත්තඤ්ච ආහරාපෙත්වා – ''යෙ ලොකෙ අරහන්තො, තෙ උද්දිස්ස මය්හං පබ්බජ්ජා''ති සත්ථාරං උද්දිස්ස එකං කාසාවං නිවාසෙත්වා එකං පාරුපිත්වා පත්තං වාමඅංසකූටෙ කත්වා කත්තරදණ්ඩං ගහෙත්වා – ''සොභති නු ඛො මෙ පබ්බජ්ජා නො වා''ති මහාතලෙ කතිපයවාරෙ අපරාපරං චඞ්කමිත්වා – ''සොභති මෙ පබ්බජ්ජා''ති ද්වාරං විවරිත්වා පාසාදා ඔතරි. ඔතරන්තං පන නං තීසු ද්වාරෙසු ඨිතනාටකාදීනි දිස්වාපි න සඤ්ජානිංසු. ''එකො පච්චෙකබුද්ධො අම්හාකං රඤ්ඤො ධම්මකථං කථෙතුං ආගතො''ති කිර චින්තයිංසු. උපරිපාසාදං පන ආරුය්හ රඤ්ඤො ඨිතනිසින්නට්ඨානානි දිස්වා රාජා ගතොති ඤත්වා සමුද්දමජ්ඣෙ ඔසීදමානාය නාවාය ජනො විය එකප්පහාරෙනෙව විරවිංසු. කුලපුත්තං භූමිතලං ඔතිණ්ණමත්තං අට්ඨාරසසෙනියො සබ්බෙ නාගරා බලකායා ච පරිවාරෙත්වා මහාවිරවං විරවිංසු. අමච්චාපි තං එතදවොචුං – ''දෙව මජ්ඣිමදෙසරාජානො නාම බහුමායා, සාසනං පෙසෙත්වා බුද්ධරතනං නාම ලොකෙ උප්පන්නං වා නො වාති ඤත්වා ගමිස්සථ , නිවත්තථ දෙවා''ති. සද්දහාමහං මය්හං සහායකස්ස, තස්ස මයා සද්ධිං ද්වෙජ්ඣවචනං නාම නත්ථි, තිට්ඨථ තුම්හෙති. තෙ අනුගච්ඡන්තියෙව.

කුලපුත්තො කත්තරදණ්ඩෙන ලෙඛං කත්වා – ''ඉදං රජ්ජං කස්සා''ති ආහ? තුම්හාකං දෙවාති. යො ඉමං ලෙඛං අන්තරං කරොති, රාජාණාය කාරෙතබ්බොති. මහාජනකජාතකෙ බොධිසත්තෙන කතලෙඛං සීවලිදෙවී අන්තරං කාතුං අවිසහන්තී විවත්තමානා අගමාසි. තස්සා ගතමග්ගෙන මහාජනො අගමාසි. තං පන ලෙඛං මහාජනො අන්තරං කාතුං න විසහි, ලෙඛං උස්සීසකං කත්වා විවත්තමානා විරවිංසු. කුලපුත්තො ''අයං මෙ ගතට්ඨානෙ දන්තකට්ඨං වා මුඛොදකං වා දස්සතී''ති අන්තමසො එකචෙටකම්පි අග්ගහෙත්වා පක්කාමි. එවං කිරස්ස අහොසි ''මම සත්ථා ච මහාභිනික්ඛමනං නික්ඛමිත්වා එකකොව පබ්බජිතො''ති එකකොව අගමාසි. ''සත්ථු ලජ්ජාමී''ති ච – ''සත්ථා කිර මෙ පබ්බජිත්වා යානං නාරුළ්හො''ති ච අන්තමසො එකපටලිකම්පි උපාහනං නාරුහි, පණ්ණච්ඡත්තකම්පි න ධාරෙසි. මහාජනො රුක්ඛපාකාරට්ටාලකාදීනි ආරුය්හ එස අම්හාකං රාජා ගච්ඡතීති ඔලොකෙසි. කුලපුත්තො – ''දූරං ගන්තබ්බං, න සක්කා එකෙන මග්ගො නිත්ථරිතු''න්ති එකං සත්ථවාහං අනුබන්ධි. සුඛුමාලස්ස කුලපුත්තස්ස කඨිනතත්තාය පථවියා ගඡන්තස්ස පාදතලෙසු ඵොටා උට්ඨහිත්වා භිජ්ජන්ති, දුක්ඛා වෙදනා උප්පජ්ජන්ති. සත්ථවාහෙ ඛන්ධාවාරං බන්ධිත්වා නිසින්නෙ කුලපුත්තො මග්ගා ඔක්කම්ම එකස්මිං රුක්ඛමූලෙ නිසීදති. නිසින්නට්ඨානෙ පාදපරිකම්මං වා පිට්ඨිපරිකම්මං වා කත්තා නාම නත්ථි, කුලපුත්තො ආනාපානචතුත්ථජ්ඣානං සමාපජ්ජිත්වා මග්ගදරථකිලමථපරිළාහං වික්ඛම්භෙත්වා ඣානරතියා වීතිනාමෙති.

පුනදිවසෙ උට්ඨිතෙ අරුණෙ සරීරපටිජග්ගනං කත්වා පුන සත්ථවාහං අනුබන්ධති. පාතරාසකාලෙ කුලපුත්තස්ස පත්තං ගහෙත්වා ඛාදනීයං භොජනීයං පත්තෙ පක්ඛිපිත්වා දෙන්ති. තං උත්තණ්ඩුලම්පි හොති කිලින්නම්පි සමසක්ඛරම්පි අලොණාතිලොණම්පි, කුලපුත්තො පවිසනට්ඨානං පච්චවෙක්ඛිත්වා අමතං විය පරිභුඤ්ජිත්වා එතෙන නියාමෙන අට්ඨහි ඌනකානි ද්වෙ යොජනසතානි ගතො. ජෙතවනද්වාරකොට්ඨකස්ස පන සමීපෙන ගච්ඡන්තොපි – ‘‘කහං සත්ථා වසතී’’ති නාපුච්ඡි. කස්මා? සත්ථුගාරවෙන චෙව රඤ්ඤො පෙසිතසාසනවසෙන ච. රඤ්ඤො හි – ‘‘ඉධ තථාගතො ලොකෙ උප්පජ්ජතී’’ති සත්ථාරං රාජගහෙ උප්පන්නං විය කත්වා සාසනං පෙසිතං, තස්මා නං අපුච්ඡිත්වාව පඤ්චචත්තාලීසයොජනමත්තං මග්ගං අතික්කන්තො. සො සූරියත්ථඞ්ගමනවෙලාය රාජගහං පත්වා සත්ථා කහං වසතීති පුච්ඡි. කුතො නු, භන්තෙ, ආගතොති? ඉතො උත්තරතොති. සත්ථා තුය්හං ආගතමග්ගෙ ඉතො පඤ්චචත්තාලීසයොජනමත්තෙ සාවත්ථි නාම අත්ථි, තත්ථ වසතීති. කුලපුත්තො චින්තෙසි – ‘‘ඉදානි අකාලො න සක්කා ගන්තුං, අජ්ජ ඉධෙව වසිත්වා ස්වෙ සත්ථු සන්තිකං ගමිස්සාමී’’ති. තතො – ‘‘විකාලෙ සම්පත්තපබ්බජිතා කහං වසන්තී’’ති පුච්ඡි. ඉමාය කුම්භකාරසාලාය, භන්තෙති. අථ සො තං කුම්භකාරං යාචිත්වා තත්ථ වාසත්ථාය පවිසිත්වා නිසීදි.

භගවාපි තංදිවසං පච්චූසකාලෙ ලොකං වොලොකෙන්තො පුක්කුසාතිං දිස්වා චින්තෙසි – ‘‘අයං කුලපුත්තො සහායෙන පෙසිතං සාසනමත්තකං වාචෙත්වා අතිරෙකතියොජනසතිකං මහාරජ්ජං පහාය මං උද්දිස්ස පබ්බජිත්වා අට්ඨහි ඌනකානි ද්වෙ යොජනසතානි අතික්කම්ම රාජගහං පාපුණිස්සති, මයි අගච්ඡන්තෙ පන තීණි සාමඤ්ඤඵලානි අප්පටිවිජ්ඣිත්වා එකරත්තිවාසෙන අනාථකාලකිරියං කරිස්සති, මයි පන ගතෙ තීණි සාමඤ්ඤඵලානි පටිවිජ්ඣිස්සති. ජනසඞ්ගහත්ථායෙව පන මයා සතසහස්සකප්පාධිකානි චත්තාරි අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යානි පාරමියො පූරිතා, කරිස්සාමි තස්ස සඞ්ගහ’’න්ති පාතොව සරීරපටිජග්ගනං කත්වා භික්ඛුසඞ්ඝපරිවුතො සාවත්ථියං පිණ්ඩාය චරිත්වා පච්ඡාභත්තං පිණ්ඩපාතප්පටික්කන්තො ගන්ධකුටිං පවිසිත්වා මුහුත්තං අත්තදරථකිලමථං පටිපස්සම්භෙත්වා – ‘‘කුලපුත්තො මයි ගාරවෙන දුක්කරං අකාසි, අතිරෙකයොජනසතං රජ්ජං පහාය අන්තමසො මුඛධොවනදායකම්පි චෙටකං අග්ගහෙත්වා එකකොව නික්ඛන්තො’’ති සාරිපුත්තමහාමොග්ගල්ලානාදීසු කඤ්චි අනාමන්තෙත්වා සයමෙව අත්තනො පත්තචීවරං ගහෙත්වා එකකොව නික්ඛන්තො. ගච්ඡන්තො ච නෙව ආකාසෙ උප්පති, න පථවිං සංඛිපි, – ‘‘කුලපුත්තො මම ලජ්ජමානො හත්ථිඅස්සරථසුවණ්ණසිවිකාදීසු එකයානෙපි අනිසීදිත්වා අන්තමසො එකපටලිකං උපාහනම්පි අනාරුය්හ පණ්ණච්ඡත්තකම්පි අග්ගහෙත්වා නික්ඛන්තො, මයාපි පදසාව ගන්තුං වට්ටතී’’ති පන චින්තෙත්වා පදසාව අගමාසි.

සො අසීති අනුබ්‍යඤ්ජනානි බ්‍යාමප්පභා ඛාත්තිංස මහාපුරිසලක්ඛණානීති ඉමං බුද්ධසිරිං පටිච්ඡාදෙත්වා වලාහකපටිච්ඡන්නො පුණ්ණචන්දො විය අඤ්ඤතරභික්ඛුවෙසෙන ගච්ඡන්තො එකපච්ඡාභත්තෙනෙව පඤ්චචත්තාලීස යොජනානි අතික්කම්ම සූරියත්ථඞ්ගමලීවෙලාය කුලපුත්තෙ පවිට්ඨමත්තෙයෙව තං කුම්භකාරසාලං පාපුණි. තං සන්ධාය වුත්තං – ‘‘තෙන ඛො පන සමයෙන, පුක්කුසාති, නාම කුලපුත්තො භගවන්තං උද්දිස්ස සද්ධාය අගාරස්මා අනගාරියං පබ්බජිතො, සො තස්මිං කුම්භකාරාවෙසනෙ පඨමං වාසූපගතො හොතී’’ති.

එවං ගන්ත්වාපි පන භගවා – ‘‘අහං සම්මාසම්බුද්ධො’’ති පසය්හ කුම්භකාරසාලං අපවිසිත්වා ද්වාරෙ ඨිතොව කුලපුත්තං ඔකාසං කාරෙන්තො **සචෙ තෙ භික්ඛූ**තිආදිමාහ. **උරුන්ද**න්ති විවිත්තං අසම්බාධං. **විහරතායස්මා යථාසුඛ**න්ති යෙන යෙන ඉරියාපථෙන ඵාසු හොති, තෙන තෙන යථාසුඛං ආයස්මා විහරතූති ඔකාසං අකාසි. අතිරෙකතියොජනසතඤ්හි රජ්ජං පහාය පබ්බජිතො කුලපුත්තො පරස්ස ඡඩ්ඩිතපතිතං කුම්භකාරසාලං කිං අඤ්ඤස්ස සබ්‍රහ්මචාරිනො මච්ඡරායිස්සති. එකච්චෙ පන මොඝපුරිසා සාසනෙ පබ්බජිත්වා ආවාසමච්ඡරියාදීහි අභිභූතා අත්තනො වසනට්ඨානෙ මය්හං කුටි මය්හං පරිවෙණන්ති අඤ්ඤෙසං අවාසාය පරක්කමන්ති. **නිසීදී**ති අච්චන්තසුඛුමාලො ලොකනාථො දෙවවිමානසදිසං ගන්ධකුටිං පහාය තත්ථ තත්ථ විප්පකිණ්ණඡාරිකාය භින්නභාජනතිණපලාසකුක්කුටසූකරවච්චාදිසංකිලිට්ඨාය සඞ්කාරට්ඨානසදිසාය කුම්භකාරසාලාය තිණසන්ථාරං සන්ථරිත්වා පංසුකූලචීවරං පඤ්ඤපෙත්වා දෙවවිමානසදිසං දිබ්බගන්ධසුගන්ධං ගන්ධකුටිං පවිසිත්වා නිසීදන්තො විය නිසීදි.

ඉති භගවාපි අසම්භින්නමහාසම්මතවංසෙ උප්පන්නො, කුලපුත්තොපි ඛත්තියගබ්භෙ වඩ්ඪිතො. භගවාපි අභිනීහාරසම්පන්නො, කුලපුත්තොපි අභිනීහාරසම්පන්නො. භගවාපි රජ්ජං පහාය පබ්බජිතො, කුලපුත්තොපි. භගවාපි සුවණ්ණවණ්ණො, කුලපුත්තොපි. භගවාපි සමාපත්තිලාභී, කුලපුත්තොපි. ඉති ද්වෙපි ඛත්තියා ද්වෙපි අභිනීහාරසම්පන්නා ද්වෙපි රාජපබ්බජිතා ද්වෙපි සුවණ්ණවණ්ණා ද්වෙපි සමාපත්තිලාභිනො කුම්භකාරසාලං පවිසිත්වා නිසින්නාති තෙහි කුම්භකාරසාලා අතිවිය සොභති, ද්වීහි සීහාදීහි පවිට්ඨගුහාදීහි ආහරිත්වා දීපෙතබ්බං. තෙසු පන ද්වීසු භගවා – ‘‘සුඛුමාලො අහං පරමසුඛුමාලො එකපච්ඡාභත්තෙන පඤ්චචත්තාලීස යොජනානි ආගතො, මුහුත්තං තාව සීහසෙය්‍යං කප්පෙත්වා මග්ගදරථං පටිපස්සම්භෙමී’’ති චිත්තම්පි අනුප්පාදෙත්වා නිසීදන්තොව ඵලසමාපත්තිං සමාපජ්ජි. කුලපුත්තොපි – ‘‘ද්වානවුතියොජනසතං ආගතොම්හි, මුහුත්තං තාව නිපජ්ජිත්වා මග්ගදරථං විනොදෙමී’’ති චිත්තං අනුප්පාදෙත්වා නිසීදමානොව ආනාපානචතුත්ථජ්ඣානං සමාපජ්ජි. ඉදං සන්ධාය **අථ ඛො භගවා බහුදෙව රත්ති**න්තිආදි වුත්තං.

නනු ච භගවා කුලපුත්තස්ස ධම්මං දෙසෙස්සාමීති ආගතො, කස්මා න දෙසෙසීති? කුලපුත්තස්ස මග්ගදරථො අප්පටිපස්සද්ධො, න සක්ඛිස්සති ධම්මදෙසනං සම්පටිච්ඡිතුං, සො තාවස්ස පටිපස්සම්භතූති න දෙසෙසි. අපරෙ –

‘‘රාජගහං නාම ආකිණ්ණමනුස්සං අවිවිත්තං දසහි සද්දෙහි, සො සද්දො දියඩ්ඪයාමමත්තෙන සන්නිසීදති, තං ආගමෙන්තො න දෙසෙසී’’ති වදන්ති. තං අකාරණං, බ්‍රහ්මලොකප්පමාණම්පි හි සද්දං භගවා අත්තනො ආනුභාවෙන වූපසමෙතුං සක්කොති, මග්ගදරථවූපසමං ආගමෙන්තොයෙව පන න දෙසෙසි.

තත්ථ **බහුදෙව රත්තින්**ති දියඩ්ඪයාමමත්තං. **එතදහොසී**ති භගවා ඵලසමාපත්තිතො වුට්ඨාය සුවණ්ණවිමානෙ මණිසීහපඤ්ජරං විවරන්තො විය පඤ්චපසාදප්පටිමණ්ඩිතානි අක්ඛීනි උම්මීලෙත්වා ඔලොකෙසි, අථස්ස හත්ථකුක්කුච්චපාදකුක්කුච්චසීසකම්පනවිරහිතං සුනිඛාතඉන්දඛීලං විය නිච්චලං අවිබ්භන්තං සුවණ්ණපටිමං විය නිසින්නං කුලපුත්තං දිස්වා එතං – ‘‘පාසාදිකං ඛො’’තිආදි අහොසි. තත්ථ **පාසාදිකන්**ති පසාදාවහං. භාවනපුංසකං පනෙතං, පාසාදිකෙන ඉරියාපථෙන ඉරියති. යථා ඉරියතො ඉරියාපථො පාසාදිකො හොති, එවං ඉරියතීති අයමෙත්ථ අත්ථො. චතූසු හි ඉරියාපථෙසු තයො ඉරියාපථා න සොභන්ති. ගච්ඡන්තස්ස හි භික්ඛුනො හත්ථා චලන්ති, පාදා චලන්ති, සීසං චලති, ඨිතස්ස කායො ථද්ධො හොති, නිපන්නස්සාපි ඉරියාපථො අමනාපො හොති, පච්ඡාභත්තෙ පන දිවාට්ඨානං සම්මජ්ජිත්වා චම්මඛණ්ඩං පඤ්ඤපෙත්වා සුධොතහත්ථපාදස්ස චතුසන්ධිකපල්ලඞ්කං ආභුජිත්වා නිසින්නස්සෙව ඉරියාපථො සොභති. අයඤ්ච කුලපුත්තො පල්ලඞ්කං ආභුජිත්වා ආනාපානචතුත්ථජ්ඣානං අප්පෙත්වා නිසීදි. ඉතිස්ස ඉරියාපථෙනෙව පසන්නො භගවා – ‘‘පාසාදිකං ඛො’’ති පරිවිතක්කෙසි.

යංනූනාහං පුච්ඡෙය්‍යන්ති කස්මා පුච්ඡති? කිං භගවා අත්තානං උද්දිස්ස පබ්බජිතභාවං න ජානාතීති? නො න ජානාති, අපුච්ඡිතෙ පන කථා න පතිට්ඨාති, අපතිට්ඨිතාය කථාය කථා න සඤ්ජායතීති කථාපතිට්ඨාපනත්ථං පුච්ඡි.

දිස්වා ච පන ජානෙය්‍යාසීති තථාගතං බුද්ධසිරියා විරොචන්තං අයං බුද්ධොති සබ්බෙ ජානන්ති. අනච්ඡරියමෙතං ජානනං, බුද්ධසිරිං පන පටිච්ඡාදෙත්වා අඤ්ඤතරපිණ්ඩපාතිකවෙසෙන චරන්තො දුජ්ජානො හොති. ඉච්චායස්මා, පුක්කුසාති, ‘‘න ජානෙය්‍ය’’න්ති සභාවමෙව කථෙති. තථා හි නං එකකුම්භකාරසාලාය නිසින්නම්පි න ජානාති.

එතදහොසීති මග්ගදරථස්ස වූපසමභාවං ඤත්වා අහොසි. **එවමාවුසොති** කුලපුත්තො සහායෙන පෙසිතං සාසනමත්තං වාචෙත්වා රජ්ජං පහාය පබ්බජමානො – ‘‘දසබලස්ස මධුරධම්මදෙසනං සොතුං ලභිස්සාමී’’ති. පබ්බජිතො, පබ්බජිත්වා එත්තකං අද්ධානං ආගච්ඡන්තො – ‘‘ධම්මං තෙ භික්ඛු දෙසෙස්සාමී’’ති පදමත්තස්ස චත්තාරං නාලත්ථ, සො ‘‘ධම්මං තෙ භික්ඛු දෙසෙස්සාමී’’ති වුත්තං කිං සක්කච්චං න සුණිස්සති. පිපාසිතසොණ්ඩො විය හි පිපාසිතහත්ථී විය චායං, තස්මා සක්කච්චං සවනං පටිජානන්තො ‘‘එවමාවුසො’’ති ආහ.

343. **ඡධාතුරො අයන්**ති භගවා කුලපුත්තස්ස පුබ්බභාගපටිපදං අකථෙත්වා ආදිතොව අරහත්තස්ස පදට්ඨානභූතං අච්චන්තසුඤ්ඤතං විපස්සනාලක්ඛණමෙව ආචික්ඛිතුං ආරද්ධො. යස්ස හි පුබ්බභාගපටිපදා අපරිසුද්ධා හොති, තස්ස පඨමමෙව සීලසංවරං ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරතං භොජනෙ මත්තඤ්ඤුතං ජාගරියානුයොගං සත්ත සද්ධම්මෙ චත්තාරි ඣානානීති ඉමං පුබ්බභාගපටිපදං ආචික්ඛති. යස්ස පනෙසා පරිසුද්ධා, තස්ස තං අකථෙත්වා අරහත්තස්ස පදට්ඨානභූතං විපස්සනමෙව ආචික්ඛති. කුලපුත්තස්ස ච පුබ්බභාගපටිපදා පරිසුද්ධා. තථා හි අනෙන සාසනං වාචෙත්වා පාසාදවරගතෙනෙව ආනාපානචතුත්ථජ්ඣානං නිබ්බත්තිතං, යදස්ස ද්වානවුතියොජනසතං ආගච්ඡන්තස්ස යානකිච්චං සාධෙසි, සාමණෙරසීලම්පිස්ස පරිපුණ්ණං. තස්මා පුබ්බභාගපටිපදං අකථෙත්වා අරහත්තස්ස පදට්ඨානභූතං අච්චන්තසුඤ්ඤතං විපස්සනාලක්ඛණමෙවස්ස ආචික්ඛිතුං ආරද්ධො.

තත්ථ **ඡධාතුරොති** ධාතුයො විජ්ජමානා, පුරිසො අවිජ්ජමානො. භගවා හි කත්ථචි විජ්ජමානෙන අවිජ්ජමානං දස්සෙති, කත්ථචි අවිජ්ජමානෙන විජ්ජමානං, කත්ථචි විජ්ජමානෙන විජ්ජමානං, කත්ථචි අවිජ්ජමානෙන අවිජ්ජමානන්ති සබ්බාසවෙ වුත්තනයෙනෙව විත්ථාරෙතබ්බං. ඉධ පන විජ්ජමානෙන අවිජ්ජමානං දස්සෙන්තො එවමාහ. සචෙ හි භගවා පුරිසොති පණ්ණත්තිං විස්සජ්ජෙත්වා ධාතුයො ඉච්චෙව වත්වා චිත්තං උපට්ඨාපෙය්‍ය, කුලපුත්තො සන්දෙහං කරෙය්‍ය, සම්මොහං ආපජ්ජෙය්‍ය, දෙසනං සම්පටිච්ඡිතුං න සක්කුණෙය්‍ය. තස්මා තථාගතො අනුපුබ්බෙන පුරිසොති පණ්ණත්තිං පහාය ‘‘සත්තොති වා පුරිසොති වා පුග්ගලොති වා පණ්ණත්තිමත්තමෙව, පරමත්ථතො සත්තො නාම නත්ථි, ධාතුමත්තෙයෙව චිත්තං ඨපාපෙත්වා තීණි ඵලානි පටිවිජ්ඣාපෙස්සාමී’’ති අනඞ්ගණසුත්තෙ (ම. නි. 1.57 ආදයො) වුත්තභාසන්තරකුසලො තාය තාය භාසාය සිප්පං උග්ගණ්හාපෙන්තො ආචරියො විය එවමාහ.

තත්ථ ඡ ධාතුයො අස්සාති **ඡධාතුරො**. ඉදං වුත්තං හොති – යං ත්වං පුරිසොති සඤ්ජානාසි, සො ඡධාතුකො, න චෙත්ථ පරමත්ථතො පුරිසො අත්ථි, පුරිසොති පන පණ්ණත්තිමත්තමෙවාති. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. **චතුරාධිට්ඨානොති** එත්ථ අධිට්ඨානං වුච්චති පතිට්ඨා, චතුපතිට්ඨානොති අත්ථො. ඉදං වුත්තං හොති – ස්වායං භික්ඛු පුරිසො ඡධාතුරො ඡඵස්සායතනො අට්ඨාරසමනොපවිචාරො, සො එත්තොව විවට්ටෙත්වා උත්තමසිද්ධිභූතං අරහත්තං ගණ්හමානො ඉමෙසු චතූසු ඨානෙසු පතිට්ඨාය ගණ්හාතීති චතුරාධිට්ඨානොති. **යත්ථ ඨිතන්**ති යෙසු අධිට්ඨානෙසු පතිට්ඨිතං. **මඤ්ඤස්ස වා නප්පවත්තන්තීති** මඤ්ඤස්ස වා මානස්ස වා නප්පවත්තනන්ති. **මුනි සන්තොති වුච්චතීති** ඛීණාසවමුනි උපසන්තො නිබ්බුතොති වුච්චති. **පඤ්ඤං නප්පමජ්ජෙය්‍යාති** අරහත්තඵලපඤ්ඤාය පටිවිජ්ඣනත්ථං ආදිතොව සමාධිවිපස්සනාපඤ්ඤං නප්පමජ්ජෙය්‍ය. **සච්චමනුරක්ඛෙය්‍යාති** පරමත්ථසච්චස්ස නිබ්බානස්ස සච්ඡිකිරියත්ථං ආදිතොව වචීසච්චං රක්ඛෙය්‍ය. **චාගමනුබ්‍රූහෙය්‍යාති** අරහත්තමග්ගෙන

සබ්බකිලෙසපරිච්චාගකරණත්ථං ආදිතොව කිලෙසපරිච්චාගං බ්‍රූහෙය්‍ය. **සන්තිමෙව සො සික්ඛෙය්‍යාති** අරහත්තමග්ගෙන සබ්බකිලෙසවූපසමනත්ථං ආදිතොව කිලෙසවූපසමනං සික්ඛෙය්‍ය. ඉති පඤ්ඤාධිට්ඨානාදීනං අධිගමත්ථාය ඉමානි සමථවිපස්සනාපඤ්ඤාදීනි පුබ්බභාගාධිට්ඨානානි වුත්තානි.

345. **ඵස්සායතනන්ති** ඵස්සස්ස ආයතනං, ආකරොති අත්ථො. **පඤ්ඤාධිට්ඨානන්ති**ආදීනි පුබ්බෙ වුත්තානං අරහත්තඵලපඤ්ඤාදීනං වසෙන වෙදිතබ්බානි.

348. ඉදානි නික්ඛිත්තමාතිකාවසෙන ‘‘යත්ථ ඨිතං මඤ්ඤස්ස වා නප්පවත්තන්තී’’ති වත්තබ්බං භවෙය්‍ය, අරහත්තෙ පන පත්තෙ පුන ‘‘පඤ්ඤං නප්පමජ්ජෙය්‍යා’’තිආදීහි කිච්චං නත්ථි. ඉති භගවා මාතිකං උප්පටිපාටිධාතුකං ඨපෙත්වාපි යථාධම්මවසෙනෙව විභඞ්ගං විභජන්තො **පඤ්ඤං නප්පමජ්ජෙය්‍යාති**ආදිමාහ. තත්ථ කො පඤ්ඤං පමජ්ජති, කො නප්පමජ්ජති? යො තාව ඉමස්මිං සාසනෙ පබ්බජිත්වා වෙජ්ජකම්මාදිවසෙන එකවීසතිවිධාය අනෙසනාය ජීවිකං කප්පෙන්තො පබ්බජ්ජානුරූපෙන චිත්තුප්පාදං ඨපෙතුං න සක්කොති, අයං පඤ්ඤං පමජ්ජති නාම. යො පන සාසනෙ පබ්බජිත්වා සීලෙ පතිට්ඨාය බුද්ධවචනං උග්ගණ්හිත්වා සප්පායං ධුතඞ්ගං සමාදාය චිත්තරුචිතං කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා විවිත්තං සෙනාසනං නිස්සාය කසිණපරිකම්මං කත්වා සමාපත්තිං පත්වා අජ්ජෙව අරහත්තන්ති විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා විචරති, අයං පඤ්ඤං නප්පමජ්ජති නාම. ඉමස්මිං පන සුත්තෙ ධාතුකම්මට්ඨානවසෙන එස පඤ්ඤාය අප්පමාදො වුත්තො. ධාතුකම්මට්ඨානෙ පනෙත්ථ යං වත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා හත්ථිපදොපමසුත්තාදීසු වුත්තමෙව.

354. **අථාපරං විඤ්ඤාණංයෙව අවසිස්සතීති** අයම්පෙත්ථ පාටියෙක්කො අනුසන්ධි. හෙට්ඨතො හි රූපකම්මට්ඨානං කථිතං, ඉදානි අරූපකම්මට්ඨානං වෙදනාවසෙන නිබ්බත්තෙත්වා දස්සෙතුං අයං දෙසනා ආරද්ධා. යං වා පනෙතං ඉමස්ස භික්ඛුනො පථවීධාතුආදීසු ආගමනියවිපස්සනාවසෙන කම්මකාරකවිඤ්ඤාණං, තං විඤ්ඤාණධාතුවසෙන භාජෙත්වා දස්සෙන්තොපි ඉමං දෙසනං ආරභි. තත්ථ **අවසිස්සතීති** කිමත්ථාය අවසිස්සති? සත්ථු කථනත්ථාය කුලපුත්තස්ස ච පටිවිජ්ඣනත්ථාය අවසිස්සති. **පරිසුද්ධන්ති** නිරුපක්කිලෙසං. **පරියොදාතන්ති** පභස්සරං. **සුඛන්තිපි විජානාතීති** සුඛවෙදනං වෙදයමානො සුඛවෙදනං වෙදයාමීති පජානාති. සෙසපදද්වයෙසුපි එසෙව නයො. සචෙ පනායං වෙදනාකථා හෙට්ඨා න කථිතා භවෙය්‍ය, ඉධ ඨත්වා කථෙතුං වට්ටෙය්‍ය. සතිපට්ඨානෙ පනෙසා කථිතාවාති තත්ථ කථිතනයෙනෙව වෙදිතබ්බා. **සුඛවෙදනියන්ති** එවමාදි පච්චයවසෙන උදයත්ථඞ්ගමනදස්සනත්ථං වුත්තං. තත්ථ **සුඛවෙදනියන්ති** සුඛවෙදනාය පච්චයභූතං. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො.

360. **උපෙක්ඛායෙව අවසිස්සතීති** එත්තාවතා හි යථා නාම ඡෙකෙන මණිකාරාචරියෙන වජිරසූචියා විජ්ඣිත්වා චම්මඛණ්ඩෙ පාතෙත්වා පාතෙත්වා දින්නමුත්තං අන්තෙවාසිකො ගහෙත්වා ගහෙත්වා සුත්තගතං කරොන්තො මුත්තොලම්බකමුත්තජාලාදීනි කරොති, එවමෙව භගවතා කථෙත්වා කථෙත්වා දින්නං කම්මට්ඨානං අයං කුලපුත්තො මනසිකරොන්තො මනසිකරොන්තො පගුණං අකාසීති රූපකම්මට්ඨානම්පිස්ස අරූපකම්මට්ඨානම්පි පගුණං ජාතං, අථ භගවා ‘‘අථාපරං උපෙක්ඛායෙව අවසිස්සතී’’ති ආහ.

කිමත්ථං පන අවසිස්සතීති? සත්ථු කථනත්ථං. කුලපුත්තස්ස පටිවිජ්ඣනත්ථන්තිපි වදන්ති , තං න ගහෙතබ්බං. කුලපුත්තෙන හි සහායස්ස සාසනං වාචෙත්වා පාසාදතලෙ ඨිතෙනෙව ආනාපානචතුත්ථජ්ඣානං නිබ්බත්තිතං, යදස්ස එත්තකං මග්ගං ආගච්ඡන්තස්ස යානකිච්චං සාධෙති. සත්ථු කථනත්ථංයෙව අවසිස්සති. ඉමස්මිඤ්හි ඨානෙ සත්ථා කුලපුත්තස්ස රූපාවචරජ්ඣානෙ වණ්ණං කථෙසි. ඉදඤ්හි වුත්තං හොති ‘‘භික්ඛු පගුණං තව ඉදං රූපාවචරචතුත්ථජ්ඣාන’’න්ති. **පරිසුද්ධාති**ආදි තස්සායෙව උපෙක්ඛාය වණ්ණභණනං. **උක්කං බන්ධෙය්‍යාති** අඞ්ගාරකපල්ලං සජ්ජෙය්‍ය. **ආලිම්පෙය්‍යාති** තත්ථ අඞ්ගාරෙ පක්ඛිපිත්වා අග්ගිං දත්වා නාළිකාය ධමෙන්තො අග්ගිං ජාලෙය්‍ය. **උක්කාමුඛෙ පක්ඛිපෙය්‍යාති** අඞ්ගාරෙ වියූහිත්වා අඞ්ගාරමත්ථකෙ වා ඨපෙය්‍ය, තත්තකෙ වා පක්ඛිපෙය්‍ය. **නීහටන්ති** නීහටදොසං. **නින්නීතකසාවන්ති** අපනීතකසාවං. **එවමෙව ඛොති** යථා තං සුවණ්ණං ඉච්ඡිතිච්ඡිතාය පිළන්ධනවිකතියා සංවත්තති, එවමෙව අයං තාව චතුත්ථජ්ඣානුපෙක්ඛා විපස්සනා අභිඤ්ඤා නිරොධො භවොක්කන්තීති ඉමෙසු යං ඉච්ඡති, තස්සත්ථාය හොතීති වණ්ණං කථෙසි.

කස්මා පන භගවා ඉමස්මිං රූපාවචරචතුත්ථජ්ඣානෙ නිකන්තිපරියාදානත්ථං අවණ්ණං අකථෙත්වා වණ්ණං කථෙසීති. කුලපුත්තස්ස හි චතුත්ථජ්ඣානෙ නිකන්තිපරියුට්ඨානං බලවං. සචෙ අවණ්ණං කථෙය්‍ය, – ‘‘මය්හං පබ්බජිත්වා ද්වානවුතියොජනසතං ආගච්ඡන්තස්ස ඉමං චතුත්ථජ්ඣානං යානකිච්චං සාධෙසි, අහං එත්තකං මග්ගං ආගච්ඡන්තො ඣානසුඛෙන ඣානරතියා ආගතො, එවරූපස්ස නාම පණීතධම්මස්ස අවණ්ණං කථෙති, ජානං නු ඛො කථෙති අජානා’’න්ති කුලපුත්තො සංසයං සම්මොහං ආපජ්ජෙය්‍ය, තස්මා භගවා වණ්ණං කථෙසි.

361. **තදනුධම්මන්ති** එත්ථ අරූපාවචරජ්ඣානං ධම්මො නාම, තං අනුගතත්තා රූපාවචරජ්ඣානං **අනුධම්මොති** වුත්තං. විපාකජ්ඣානං වා ධම්මො, කුසලජ්ඣානං අනුධම්මො. **තදුපාදානාති** තග්ගහණා. **චිරං දීඝමද්ධානන්ති** වීසතිකප්පසහස්සානි. විපාකවසෙන හෙතං වුත්තං. ඉතො උත්තරිම්පි එසෙව නයො.

362. එවං චතුහි වාරෙහි අරූපාවචරජ්ඣානස්ස වණ්ණං කථෙත්වා ඉදානි තස්සෙව ආදීනවං දස්සෙන්තො **සො එවං පජානාතී**තිආදිමාහ. තත්ථ **සඞ්ඛතමෙත**න්ති කිඤ්චාපි එත්ථ වීසතිකප්පසහස්සානි ආයු අත්ථි, එතං පන සඞ්ඛතං පකප්පිතං ආයූහිතං, කරොන්තෙන කරීයති, අනිච්චං අධුවං අසස්සතං තාවකාලිකං, චවනපරිභෙදනවිද්ධංසනධම්මං, ජාතියා අනුගතං, ජරාය අනුසටං, මරණෙන අබ්භාහතං, දුක්ඛෙ පතිට්ඨිතං, අතාණං අලෙණං අසරණං අසරණීභූතන්ති. විඤ්ඤාණඤ්චායතනාදීසුපි එසෙව නයො.

ඉදානි අරහත්තනිකූටෙන දෙසනං ගණ්හන්තො **සො නෙව තං අභිසඞ්ඛරොතී**තිආදිමාහ. යථා හි ඡෙකො භිසක්කො විසවිකාරං දිස්වා වමනං කාරෙත්වා විසං ඨානතො චාවෙත්වා උපරි ආරොපෙත්වා ඛන්ධං වා සීසං වා ගහෙතුං අදත්වා විසං ඔතාරෙත්වා පථවියං පාතෙය්‍ය, එවමෙව භගවා කුලපුත්තස්ස අරූපාවචරජ්ඣානෙ වණ්ණං කථෙසි. තං සුත්වා කුලපුත්තො රූපාවචරජ්ඣානෙ නිකන්තිං පරියාදාය අරූපාවචරජ්ඣානෙ පත්ථනං ඨපෙසි.

භගවා තං ඤත්වා තං අසම්පත්තස්ස අප්පටිලද්ධස්සෙව භික්ඛුනො ''අත්ථෙසා ආකාසානඤ්චායතනාදීසු සම්පත්ති නාම. තෙසඤ්හි පඨමබ්‍රහ්මලොකෙ වීසතිකප්පසහස්සානි ආයු, දුතියෙ චත්තාලීසං, තතියෙ සට්ඨි, චතුත්ථෙ චතුරාසීති කප්පසහස්සානි ආයු. තං පන අනිච්චං අධුවං අසස්සතං තාවකාලිකං, චවනපරිභෙදනවිද්ධංසනධම්මං, ජාතියා අනුගතං, ජරාය අනුසටං, මරණෙන අබ්භාහතං, දුක්ඛෙ පතිට්ඨිතං, අතාණං අලෙණං අසරණං අසරණීභූතං, එත්තකං කාලං තත්ථ සම්පත්තිං අනුභවිත්වාපි පුථුජ්ජනකාලකිරියං කත්වා පුන චතූසු අපායෙසු පතිතබ්බ''න්ති සබ්බමෙතං ආදීනවං එකපදෙනෙව ''සඞ්ඛතමෙත''න්ති කථෙසි. කුලපුත්තො තං සුත්වා අරූපාවචරජ්ඣානෙ නිකන්තිං පරියාදියි, භගවා තස්ස රූපාවචරාරූපාවචරෙසු නිකන්තියා පරියාදින්නභාවං ඤත්වා අරහත්තනිකූටං ගණ්හන්තො ''සො නෙව තං අභිසඞ්ඛරොතී''තිආදිමාහ.

යථා වා පනෙකො මහායොධො එකං රාජානං ආරාධෙත්වා සතසහස්සුට්ඨානකං ගාමවරං ලභෙය්‍ය, පුන රාජා තස්සානුභාවං සරිත්වා – ''මහානුභාවො යොධො, අප්පකං තෙන ලද්ධ''න්ති – ''නායං තාත ගාමො තුය්හං අනුච්ඡවිකො, අඤ්ඤං චතුසතසහස්සුට්ඨානකං ගණ්හාහී''ති දදෙය්‍ය සො සාධු දෙවාති තං විස්සජ්ජෙත්වා ඉතරං ගාමං ගණ්හෙය්‍ය. රාජා අසම්පත්තමෙව ච නං පක්කොසාපෙත්වා – ''කිං තෙ තෙන, අහිවාතරොගො එත්ථ උප්පජ්ජති? අසුකස්මිං පන ඨානෙ මහන්තං නගරං අත්ථි, තත්ථ ඡත්තං උස්සාපෙත්වා රජ්ජං කාරෙහී''ති පහිණෙය්‍ය, සො තථා කරෙය්‍ය.

තත්ථ රාජා විය සම්මාසම්බුද්ධො දට්ඨබ්බො, මහායොධො විය පුක්කුසාති කුලපුත්තො, පඨමලද්ධගාමො විය ආනාපානචතුත්ථජ්ඣානං, තං විස්සජ්ජෙත්වා ඉතරං ගාමං ගණ්හාහීති වුත්තකාලො විය ආනාපානචතුත්ථජ්ඣානෙ නිකන්තිපරියාදානං කත්වා ආරුප්පකථනං, තං ගාමං අසම්පත්තමෙව පක්කොසාපෙත්වා ''කිං තෙ තෙන, අහිවාතරොගො එත්ථ උප්පජ්ජති? අසුකස්මිං ඨානෙ නගරං අත්ථි, තත්ථ ඡත්තං උස්සාපෙත්වා රජ්ජං කාරෙහී''ති වුත්තකාලො විය අරූපෙ සඞ්ඛතමෙතන්ති ආදීනවකථනෙන අප්පත්තාසුයෙව තාසු සමාපත්තීසු පත්ථනං නිවත්ථාපෙත්වා උපරි අරහත්තනිකූටෙන දෙසනාගහණං.

තත්ථ **නෙව අභිසඞ්ඛරොතී**ති නායූහති න රාසිං කරොති. **න අභිසඤ්චෙතයතී**ති න කප්පෙති. **භවාය වා විභවාය වා**ති වුද්ධියා වා පරිහානියා වා, සස්සතුච්ඡෙදවසෙනපි යොජෙතබ්බං. **න කිඤ්චි ලොකෙ උපාදියතී**ති ලොකෙ රූපාදීසු කිඤ්චි එකධම්මම්පි තණ්හාය න ගණ්හාති, න පරාමසති. **නාපරං ඉත්ථත්තායාති පජානාතී**ති භගවා අත්තනො බුද්ධවිසයෙ ඨත්වා දෙසනාය අරහත්තනිකූටං ගණ්හි. කුලපුත්තො පන අත්තනො යථොපනිස්සයෙන තීණි සාමඤ්ඤඵලානි පටිවිජ්ඣි. යථා නාම රාජා සුවණ්ණභාජනෙන නානාරසභොජනං භුඤ්ජන්තො අත්තනො පමාණෙන පිණ්ඩං වට්ටෙත්වා අඞ්කෙ නිසින්නෙන රාජකුමාරෙන පිණ්ඩම්හි ආලයෙ දස්සිතෙ තං පිණ්ඩං උපනාමෙය්‍ය, කුමාරො අත්තනො මුඛප්පමාණෙනෙව කබළං කරෙය්‍ය, සෙසං රාජා සයං වා භුඤ්ජෙය්‍ය, පාතියං වා පක්ඛිපෙය්‍ය, එවං ධම්මරාජා තථාගතො අත්තනො පමාණෙන අරහත්තනිකූටං ගණ්හන්තො දෙසනං දෙසෙසි, කුලපුත්තො අත්තනො යථොපනිස්සයෙන තීණි සාමඤ්ඤඵලානි පටිවිජ්ඣි.

ඉතො පුබ්බෙ පනස්ස ඛන්ධා ධාතුයො ආයතනානීති එවරූපං අච්චන්තසුඤ්ඤතං තිලක්ඛණාහතං කථං කථෙන්තස්ස නෙව කඞ්ඛා, න විමති, නාපි – ''එවං කිර තං, එවං මෙ ආචරියෙන වුත්ත''න්ති ඉති කිර න දන්ධායිතත්තං න විත්ථායිතත්තං අත්ථි . එකච්චෙසු ච කිර ඨානෙසු බුද්ධා අඤ්ඤාතකවෙසෙන විචරන්ති, සම්මාසම්බුද්ධො නු ඛො එසොති අහුදෙව සංසයො, අහු විමති. යතො අනෙන අනාගාමිඵලං පටිවිද්ධං, අථ අයං මෙ සත්ථාති නිට්ඨං ගතො. යදි එවං කස්මා අච්චයං න දෙසෙසීති. ඔකාසාභාවතො. භගවා හි යථානික්ඛිත්තාය මාතිකාය අච්ඡින්නධාරං කත්වා ආකාසගඞ්ගං ඔතාරෙන්තො විය දෙසනං දෙසෙසියෙව.

363. **සොති** අරහා. **අනජ්ඣොසිතාති** ගිලිත්වා පරිනිට්ඨාපෙත්වා ගහෙතුං න යුත්තාති පජානාති. **අනභිනන්දිතාති** තණ්හාදිට්ඨිවසෙන අභිනන්දිතුං න යුත්තාති පජානාති.

364. **විසංයුත්තො නං වෙදෙතී**ති සචෙ හිස්ස සුඛවෙදනං ආරබ්භ රාගානුසයො, දුක්ඛවෙදනං ආරබ්භ පටිඝානුසයො, ඉතරං ආරබ්භ අවිජ්ජානුසයො උප්පජ්ජෙය්‍ය, සංයුත්තො වෙදියෙය්‍ය නාම. අනුප්පජ්ජනතො පන විසංයුත්තො නං වෙදෙති නිස්සටො විප්පමුත්තො. **කායපරියන්තික**න්ති කායකොටිකං. යාව කායපවත්තා

උප්පජ්ජිත්වා තතො පරං අනුප්පජ්ජනවෙදනන්ති අත්ථො. දුතියපදෙපි එසෙව නයො. **අනභිනන්දිතානි සීතීභවිස්සන්තීති** ද්වාදසසු ආයතනෙසු කිලෙසානං විසෙවනස්ස නත්ථිතාය අනභිනන්දිතානි හුත්වා ඉධ ද්වාදසසුයෙව ආයතනෙසු නිරුජ්ඣිස්සන්ති. කිලෙසා හි නිබ්බානං ආගම්ම නිරුද්ධාපි යත්ථ නත්ථි, තත්ථ නිරුද්ධාති වුච්චන්ති. ස්වායමත්ථො – ''එත්ථෙසා තණ්හා නිරුජ්ඣමානා නිරුජ්ඣති''ති සමුදයපඤ්හෙන දීපෙතබ්බො. තස්මා භගවා නිබ්බානං ආගම්ම සීතිභූතානිපි ඉධෙව සීතීභවිස්සන්තීති ආහ. නනු ච ඉධ වෙදයිතානි වුත්තානි, න කිලෙසාති. වෙදයිතානිපි කිලෙසාභාවෙනෙව සීතීභවන්ති. ඉතරථා නෙසං සීතිභාවො නාම නත්ථීති සුවුත්තමෙතං.

365. **එවමෙව ඛොති** එත්ථ ඉදං ඔපම්මසංසන්දනං – යථා හි එකො පුරිසො තෙලපදීපස්ස ඣායතො තෙලෙ ඛීණෙ තෙලං ආසිඤ්චති, වට්ටියා ඛීණාය වට්ටිං පක්ඛිපති, එවං දීපසිඛාය අනුපච්ඡෙදොව හොති, එවමෙව පුථුජ්ජනො එකස්මිං භවෙ ඨිතො කුසලාකුසලං කරොති, සො තෙන සුගතියඤ්ච අපායෙසු ච නිබ්බත්තතියෙව, එවං වෙදනානං අනුපච්ඡෙදොව හොති. යථා පනෙකො දීපසිඛාය උක්කණ්ඨිතො – ''ඉමං පුරිසං ආගම්ම දීපසිඛා න උපච්ඡිජ්ජතී''ති නිලීනො තස්ස පුරිසස්ස සීසං ඡින්දෙය්‍ය, එවං වට්ටියා ච තෙලස්ස ච අනුපහාරා දීපසිඛා අනාහාරා නිබ්බායති, එවමෙව වට්ටෙ උක්කණ්ඨිතො යොගාවචරො අරහත්තමග්ගෙන කුසලාකුසලං සමුච්ඡින්දති, තස්ස සමුච්ඡින්නත්තා ඛීණාසවස්ස භික්ඛුනො කායස්ස භෙදා පුන වෙදයිතානි න උප්පජ්ජන්තීති.

තස්මාති යස්මා ආදිම්හි සමාධිවිපස්සනාපඤ්ඤාහි අරහත්තඵලපඤ්ඤා උත්තරිතරා, තස්මා. **එවං සමන්නාගතොති** ඉමිනා උත්තමෙන අරහත්තඵලපඤ්ඤාධිට්ඨානෙන සමන්නාගතො. **සබ්බදුක්ඛක්ඛයෙ ඤාණං** නාම අරහත්තමග්ගෙ ඤාණං, ඉමස්මිං පන සුත්තෙ අරහත්තඵලෙ ඤාණං අධිප්පෙතං. තෙනෙවාහ **තස්ස සා විමුත්ති සච්චෙ ඨිතා අකුප්පා හොතීති**.

366. එත්ථ හි **විමුත්තීති** අරහත්තඵලවිමුත්ති, **සච්චන්ති** පරමත්ථසච්චං නිබ්බානං. ඉති අකුප්පාරම්මණකරණෙන **අකුප්පාති** වුත්තා. **මුසාති** විතථං. **මොසධම්මන්ති** නස්සනසභාවං. **තං සච්චන්ති** තං අවිතථං සභාවො. **අමොසධම්මන්ති** අනස්සනසභාවං.

තස්මාති යස්මා ආදිතො සමථවිපස්සනාවසෙන වචීසච්චතො දුක්ඛසච්චසමුදයසච්චෙහි ච පරමත්ථසච්චං නිබ්බානමෙව උත්තරිතරං, තස්මා. **එවං සමන්නාගතොති** ඉමිනා උත්තමෙන පරමත්ථසච්චාධිට්ඨානෙන සමන්නාගතො.

367. **පුබ්බෙති** පුථුජ්ජනකාලෙ. **උපධී හොන්තීති** ඛන්ධූපධි කිලෙසූපධි අභිසඞ්ඛාරූපධි පඤ්චකාමගුණූපධීති ඉමෙ උපධයො හොන්ති. **සමත්තා සමාදින්නාති** පරිපූරා ගහිතා පරාමට්ඨා. **තස්මාති** යස්මා ආදිතො සමථවිපස්සනාවසෙන කිලෙසපරිච්චාගතො, සොතාපත්තිමග්ගාදීහි ච කිලෙසපරිච්චාගතො අරහත්තමග්ගෙනෙව කිලෙසපරිච්චාගො උත්තරිතරො, තස්මා. **එවං සමන්නාගතොති** ඉමිනා උත්තමෙන චාගාධිට්ඨානෙන සමන්නාගතො.

368. **ආඝාතොති**ආදීසු ආඝාතකරණවසෙන ආඝාතො, බ්‍යාපජ්ජනවසෙන **බ්‍යාපාදො,** සම්පදුස්සනවසෙන **සම්පදොසොති** තීහි පදෙහි දොසාකුසලමූලමෙව වුත්තං. **තස්මාති** යස්මා ආදිතො සමථවිපස්සනාවසෙන කිලෙසවූපසමතො, සොතාපත්තිමග්ගාදීහි කිලෙසවූපසමතො ච අරහත්තමග්ගෙනෙව කිලෙසවූපසමො උත්තරිතරො, තස්මා. **එවං සමන්නාගතොති** ඉමිනා උත්තමෙන උපසමාධිට්ඨානෙන සමන්නාගතො.

369. **මඤ්ඤිතමෙතන්ති** තණ්හාමඤ්ඤිතං මානමඤ්ඤිතං දිට්ඨිමඤ්ඤිතන්ති තිවිධම්පි වට්ටති. **අයමහමස්මීති** එත්ථ පන අයමහන්ති එකං තණ්හාමඤ්ඤිතමෙව වට්ටති. **රොගොති**ආදීසු ආබාධට්ඨෙන **රොගො,** අන්තොදොසට්ඨෙන **ගණ්ඩො,** අනුපවිට්ඨට්ඨෙන **සල්ලං. මුනි සන්තොති වුච්චතීති** ඛීණාසවමුනි සන්තො නිබ්බුතොති වුච්චති. **යත්ථ ඨිතන්ති** යස්මිං ඨානෙ ඨිතං. **සංඛිත්තෙනාති** බුද්ධානං කිර සබ්බාපි ධම්මදෙසනා සංඛිත්තාව, විත්ථාරදෙසනා නාම නත්ථි, සමන්තපට්ඨානකථාපි සංඛිත්තායෙව. ඉති භගවා දෙසනං යථානුසන්ධිං පාපෙසි. උග්ඝාටිතඤ්ඤූතිආදීසු පන චතූසු පුග්ගලෙසු පුක්කුසාති කුලපුත්තො විපඤ්චිතඤ්ඤූ, ඉති විපඤ්චිතඤ්ඤූවසෙන භගවා ඉමං ධාතුවිභඞ්ගසුත්තං කථෙසි.

370. **න ඛො මෙ, භන්තෙ, පරිපුණ්ණං පත්තචීවරන්ති** කස්මා කුලපුත්තස්ස ඉද්ධිමයපත්තචීවරං න නිබ්බත්තන්ති. පුබ්බෙ අට්ඨන්නං පරික්ඛාරානං අදින්නත්තා. කුලපුත්තො හි දින්නදානො කතාභිනීහාරො, න දින්නත්තාති න වත්තබ්බං. ඉද්ධිමයපත්තචීවරං පන පච්ඡිමභවිකානංයෙව නිබ්බත්තති, අයඤ්ච පුනපටිසන්ධිකො, තස්මා න නිබ්බත්තන්ති. අථ භගවා සයං පරියෙසිත්වා කස්මා න උපසම්පාදෙසීති. ඔකාසාභාවතො. කුලපුත්තස්ස ආයු පරික්ඛීණං, සුද්ධාවාසිකො අනාගාමී මහාබ්‍රහ්මා කුම්භකාරසාලං ආගන්ත්වා නිසින්නො විය අහොසි. තස්මා සයං න පරියෙසි.

පත්තචීවරපරියෙසනං පක්කාමීති කාය වෙලාය පක්කාමි? උට්ඨිතෙ අරුණෙ. භගවතො කිර ධම්මදෙසනාපරිනිට්ඨානඤ්ච අරුණුට්ඨානඤ්ච රස්මිවිස්සජ්ජනඤ්ච එකක්ඛණෙ අහොසි. භගවා කිර දෙසනං නිට්ඨපෙත්වාව ඡබ්බණ්ණරස්මියො විස්සජ්ජි, සකලකුම්භකාරනිවෙසනං එකපජ්ජොතං අහොසි, ඡබ්බණ්ණරස්මියො

ජාලජාලා පුඤ්ජපුඤ්ජා හුත්වා විධාවන්තියො සබ්බදිසාභාගෙ සුවණ්ණපටපරියොනද්ධෙ විය ච නානාවණ්ණකුසුමරතනවිසරසමුජ්ජලෙ විය ච අකංසු. භගවා ‘‘නගරවාසිනො මං පස්සන්තූ’’ති අධිට්ඨාසි. නගරවාසිනො භගවන්තං දිස්වාව ‘‘සත්ථා කිර ආගතො, කුම්භකාරසාලාය කිර නිසින්නො’’ති අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස ආරොචෙත්වා රඤ්ඤො ආරොචෙසුං.

රාජා ආගන්ත්වා සත්ථාරං වන්දිත්වා, ‘‘භන්තෙ, කාය වෙලාය ආගතත්ථා’’ති පුච්ඡි. හියො සූරියත්ථඞ්ගමනවෙලාය මහාරාජාති. කෙන කම්මෙන භගවාති? තුම්හාකං සහායො පුක්කුසාති රාජා තුම්හෙහි පහිතං සාසනං සුත්වා නික්ඛමිත්වා පබ්බජිත්වා මං උද්දිස්ස ආගච්ඡන්තො සාවත්ථිං අතික්කම්ම පඤ්චචත්තාලීස යොජනානි ආගන්ත්වා ඉමං කුම්භකාරසාලං පවිසිත්වා නිසීදි, අහං තස්ස සඞ්ගහත්ථං ආගන්ත්වා ධම්මකථං කථෙසිං, කුලපුත්තො තීණි ඵලානි පටිවිජ්ඣි මහාරාජාති. ඉදානි කහං, භන්තෙති? උපසම්පදං යාචිත්වා අපරිපුණ්ණපත්තචීවරතාය පත්තචීවරපරියෙසනත්ථං ගතො මහාරාජාති. රාජා කුලපුත්තස්ස ගතදිසාභාගෙන අගමාසි. භගවාපි ආකාසෙනාගන්ත්වා ජෙතවනගන්ධකුටිම්හියෙව පාතුරහොසි.

කුලපුත්තොපි පත්තචීවරං පරියෙසමානො නෙව බිම්බිසාරරඤ්ඤො න තක්කසීලකානං ජඞ්ඝවාණිජානං සන්තිකං අගමාසි. එවං කිරස්ස අහොසි – ‘‘න ඛො මෙ කුක්කුටස්ස විය තත්ථ තත්ථ මනාපාමනාපමෙව විචිනිත්වා පත්තචීවරං පරියෙසිතුං යුත්තං, මහන්තං නගරං වජ්ජෙත්වා උදකතිත්ථසුසානසඞ්කාරට්ඨානඅන්තරවීථීසු පරියෙසිස්සාමී’’ති අන්තරවීථියං සඞ්කාරකූටෙසු තාව පිලොතිකං පරියෙසිතුං ආරද්ධො.

ජීවිතා වොරොපෙසීති එතස්මිං සඞ්කාරකූටෙ පිලොතිකං ඔලොකෙන්තං විබ්භන්තා තරුණවච්ඡා ගාවී උපධාවිත්වා සිඞ්ගෙන විජ්ඣිත්වා ඝාතෙසි. ඡාතකජ්ඣත්තො කුලපුත්තො ආකාසෙයෙව ආයුක්ඛයං පත්වා පතිතො. සඞ්කාරට්ඨානෙ අධොමුඛට්ඨපිතා සුවණ්ණපටිමා විය අහොසි, කාලඞ්කතො ච පන අවිහාබ්‍රහ්මලොකෙ නිබ්බත්ති, නිබ්බත්තමත්තොව අරහත්තං පාපුණි. අවිහාබ්‍රහ්මලොකෙ කිර නිබ්බත්තමත්තාව සත්ත ජනා අරහත්තං පාපුණිංසු. වුත්තඤ්හෙතං –

> ‘‘අවිහං උපපන්නාසෙ, විමුත්තා සත්ත භික්ඛවො;
> රාගදොසපරික්ඛීණා, තිණ්ණා ලොකෙ විසත්තිකං.
>
> කෙ ච තෙ අතරුං පඞ්කං, මච්චුධෙය්‍යං සුදුත්තරං;
> කෙ හිත්වා මානුසං දෙහං, දිබ්බයොගං උපච්චගුං.
>
> උපකො පලගණ්ඩො ච, පුක්කුසාති ච තෙ තයො;
> භද්දියො ඛණ්ඩදෙවො ච, බාහුරග්ගි ච සිඞ්ගියො;
> තෙ හිත්වා මානුසං දෙහං, දිබ්බයොගං උපච්චගු’’න්ති. (සං. නි. 1.50, 105);

බිම්බිසාරොපි ‘‘මය්හං සහායො මයා පෙසිතසාසනමත්තං වාචෙත්වා හත්ථගතං රජ්ජං පහාය එත්තකං අද්ධානං ආගතො, දුක්කරං කතං කුලපුත්තෙන, පබ්බජිතසක්කාරෙන තං සක්කරිස්සාමී’’ති ‘‘පරියෙසථ මෙ සහායක’’න්ති තත්ථ තත්ථ පෙසෙසි. පෙසිතා තං අද්දසංසු සඞ්කාරට්ඨානෙ පතිතං, දිස්වා ආගම්ම රඤ්ඤො ආරොචෙසුං. රාජා ගන්ත්වා කුලපුත්තං දිස්වා – ‘‘න වත, භො, ලභිම්හා සහායකස්ස සක්කාරං කාතුං, අනාථො මෙ ජාතො සහායකො’’ති. පරිදෙවිත්වා කුලපුත්තං මඤ්චකෙන ගණ්හාපෙත්වා යුත්තොකාසෙ ඨපෙත්වා අනුපසම්පන්නස්ස සක්කාරං කාතුං ජානනාභාවෙන න්හාපකකප්පකාදයො පක්කොසාපෙත්වා කුලපුත්තං සීසං න්හාපෙත්වා සුද්ධවත්ථානි නිවාසාපෙත්වා රාජවෙසෙන අලඞ්කාරාපෙත්වා සොවණ්ණසිවිකං ආරොපෙත්වා සබ්බතාළාවචරගන්ධමාලාදීහි පූජං කරොන්තො නගරා නීහරිත්වා බහූහි ගන්ධකට්ඨෙහි මහාචිතකං කාරෙත්වා කුලපුත්තස්ස සරීරකිච්චං කත්වා ධාතුයො ආදාය චෙතියං පතිට්ඨපෙසි. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසූදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

ධාතුවිභඞ්ගසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. සච්චවිභඞ්ගසුත්තවණ්ණනා

371. එවං මෙ සුතන්ති සච්චවිභඞ්ගසුත්තං. තත්ථ **ආචික්ඛනාති** ඉදං දුක්ඛං අරියසච්චං නාම…පෙ…. අයං දුක්ඛනිරොධගාමිනී පටිපදා අරියසච්චං නාමාති. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. අපිචෙත්ථ **පඤ්ඤාපනා** නාම දුක්ඛසච්චාදීනං ඨපනා. ආසනං ඨපෙන්තො හි ආසනං පඤ්ඤපෙතීති වුච්චති. **පට්ඨපනාති** පඤ්ඤාපනා. **විවරණාති** විවටකරණා. **විභජනාති** විභාගකිරියා. **උත්තානීකම්මන්ති** පාකටභාවකරණං.

අනුග්ගාහකාති ආමිසසඞ්ගහෙන ධම්මසඞ්ගහෙනාති ද්වීහිපි සඞ්ගහෙහි අනුග්ගාහකා. **ජනෙතාති** ජනිකා මාතා. **ආපාදෙතාති** පොසෙතා. පොසිකමාතා විය මොග්ගල්ලානොති දීපෙති. ජනිකමාතා හි නව වා දස වා මාසෙ

ලොණම්බිලාදීනි පරිහරමානා කුච්ඡියා දාරකං ධාරෙත්වා කුච්ඡිතො නික්ඛන්තං පොසිකමාතරං ධාතිං පටිච්ඡාපෙති. සා ඛීරනවනීතාදීහි දාරකං පොසෙත්වා වඩ්ඪෙති, සො වුද්ධිමාගම්ම යථාසුඛං විචරති. එවමෙව සාරිපුත්තො අත්තනො වා පරෙසං වා සන්තිකෙ පබ්බජිතෙ ද්වීහි සඞ්ගහෙහි සඞ්ගණ්හන්තො ගිලානෙ පටිජග්ගන්තො කම්මට්ඨානෙ යොජෙත්වා සොතාපන්නභාවං ඤත්වා අපායභයෙහි වුට්ඨිතකාලතො පට්ඨාය – ''ඉදානි පච්චත්තපුරිසකාරෙන උපරිමග්ගෙ නිබ්බත්තෙස්සන්ති''ති තෙසු අනපෙක්ඛො හුත්වා අඤ්ඤෙ නවෙ නවෙ ඔවදති. මහාමොග්ගල්ලානොපි අත්තනො වා පරෙසං වා සන්තිකෙ පබ්බජිතෙ තථෙව සඞ්ගණ්හිත්වා කම්මට්ඨානෙ යොජෙත්වා හෙට්ඨා තීණි ඵලානි පත්තෙසුපි අනපෙක්ඛතං න ආපජ්ජති. කස්මා? එවං කිරස්ස හොති – වුත්තං භගවතා – ''සෙය්‍යථාපි, භික්ඛවෙ, අප්පමත්තකොපි ගූථො දුග්ගන්ධො හොති…පෙ…. අප්පමත්තකම්පි මුත්තං… ඛෙළො… පුබ්බො… ලොහිතං දුග්ගන්ධං හොති, එවමෙව ඛො අහං, භික්ඛවෙ, අප්පමත්තකම්පි භවං න වණ්ණෙමි අන්තමසො අච්ඡරාසඞ්ඝාතමත්තම්පී''ති (අ. නි. 1.320-321). තස්මා යාව අරහත්තං න පාපුණන්ති, තාව තෙසු අනපෙක්ඛතං අනාපජ්ජිත්වා අරහත්තං පත්තෙසුයෙව ආපජ්ජතීති. තෙනාහ භගවා – ''සෙය්‍යථාපි, භික්ඛවෙ, ජනෙතා එවං සාරිපුත්තො. සෙය්‍යථාපි ජාතස්ස ආපාදෙතා, එවං මොග්ගල්ලානො. සාරිපුත්තො, භික්ඛවෙ, සොතාපත්තිඵලෙ විනෙති, මොග්ගල්ලානො උත්තමත්ථෙ''ති. **පහොතීති** සක්කොති.

දුක්ඛෙ ඤාණන්ති සවනසම්මසනපටිවෙධඤාණං, තථා **දුක්ඛසමුදයෙ. දුක්ඛනිරොධෙ** සවනපටිවෙධඤාණන්ති වට්ටති, තථා **දුක්ඛනිරොධගාමිනියා** පටිපදාය. නෙක්ඛම්මසඞ්කප්පාදීසු කාමපච්චනීකට්ඨෙන, කාමතො නිස්සටභාවෙන වා, කාමං සම්මසන්තස්ස උප්පන්නොති වා, කාමපදඝාතං කාමවූපසමං කරොන්තො උප්පන්නොති වා, කාමවිවිත්තන්තෙ උප්පන්නොති වා **නෙක්ඛම්මසඞ්කප්පො**. සෙසපදද්වයෙපි එසෙව නයො. සබ්බෙපි චෙතෙ පුබ්බභාගෙ නානාචිත්තෙසු, මග්ගක්ඛණෙ එකචිත්තෙ ලබ්භන්ති. තත්‍ර හි මිච්ඡාසඞ්කප්පචෙතනාය සමුග්ඝාතකො එකොව සඞ්කප්පො ලබ්භති, න නානා ලබ්භති . සම්මාවාචාදයොපි පුබ්බභාගෙ නානාචිත්තෙසු, වුත්තනයෙනෙව මග්ගක්ඛණෙ එකචිත්තෙ ලබ්භන්ති. අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපො, විත්ථාරෙන පන සච්චකථා **විසුද්ධිමග්ගෙ** ච සම්මාදිට්ඨිසුත්තෙ (ම. නි. 1.89 ආදයො) ච වුත්තායෙවාති.

පපඤ්චසූදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

සච්චවිභඞ්ගසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

12. දක්ඛිණාවිභඞ්ගසුත්තවණ්ණනා

376. **එවං මෙ සුතන්ති** දක්ඛිණාවිභඞ්ගසුත්තං. තත්ථ **මහාපජාපති ගොතමීති ගොතමීති** ගොත්තං. නාමකරණදිවසෙ පනස්සා ලද්ධසක්කාරා බ්‍රාහ්මණා ලක්ඛණසම්පත්තිං දිස්වා – ''සචෙ අයං ධීතරං ලභිස්සති, චක්කවත්තිරඤ්ඤො අග්ගමහෙසී භවිස්සති. සචෙ පුත්තං ලභිස්සති, චක්කවත්තිරාජා භවිස්සතීති උභයථාපි මහතීයෙවස්සා පජා භවිස්සතී''ති බ්‍යාකරිංසු. අථස්සා **මහාපජාපතීති** නාමං අකංසු. ඉධ පන ගොත්තෙන සද්ධිං සංසන්දිත්වා **මහාපජාපතිගොතමීති** වුත්තං. **නවන්ති** අහතං. **සාමං වායිතන්ති** න සහත්ථෙනෙව වායිතං, එකදිවසං පන ධාතිගණපරිවුතා සිප්පිකානං වායනට්ඨානං ආගන්ත්වා වෙමකොටිං ගහෙත්වා වායනාකාරං අකාසි. තං සන්ධායෙතං වුත්තං.

කදා පන ගොතමියා භගවතො දුස්සයුගං දාතුං චිත්තං උප්පන්නන්ති. අභිසම්බොධිං පත්වා පඨමගමනෙන කපිලපුරං ආගතකාලෙ. තදා හි පිණ්ඩාය පවිට්ඨං සත්ථාරං ගහෙත්වා සුද්ධොදනමහාරාජා සකං නිවෙසනං පවෙසෙසි, අථ භගවතො රූපසොභග්ගං දිස්වා මහාපජාපතිගොතමී චින්තෙසි – ''සොභති වත මෙ පුත්තස්ස අත්තභාවො''ති. අථස්සා බලවසොමනස්සං උප්පජ්ජි. තතො චින්තෙසි – ''මම පුත්තස්ස එකූනතිංස වස්සානි අගාරමජ්ඣෙ වසන්තස්ස අන්තමසො මොචඵලමත්තම්පි මයා දින්නකමෙව අහොසි, ඉදානිපිස්ස චීවරසාටකං දස්සාමී''ති. ''ඉමස්මිං ඛො පන රාජගෙහෙ බහූනි මහග්ඝානි වත්ථානි අත්ථි, තානි මං න තොසෙන්ති, සහත්ථා කතමෙව මං තොසෙති, සහත්ථා කත්වා දස්සාමී''ති චිත්තං උප්පාදෙසි.

අථන්තරාපණා කප්පාසං ආහරාපෙත්වා සහත්ථෙනෙව පිසිත්වා පොථෙත්වා සුඛුමසුත්තං කන්තිත්වා අන්තොවත්ථුස්මිංයෙව සාලං කාරාපෙත්වා සිප්පිකෙ පක්කොසාපෙත්වා සිප්පිකානං අත්තනො පරිභොගඛාදනීයභොජනීයමෙව දත්වා වායාපෙසි, කාලානුකාලඤ්ච ධාතිගණපරිවුතා ගන්ත්වා වෙමකොටිං අග්ගහෙසි. නිට්ඨිතකාලෙ සිප්පිකානං මහාසක්කාරං කත්වා දුස්සයුගං ගන්ධසමුග්ගෙ පක්ඛිපිත්වා වාසං ගාහාපෙත්වා – ''මය්හං පුත්තස්ස චීවරසාටකං ගහෙත්වා ගමිස්සාමී''ති රඤ්ඤො ආරොචෙසි . රාජා මග්ගං පටියාදාපෙසි, වීථියො සම්මජ්ජිත්වා පුණ්ණඝටෙ ඨපෙත්වා ධජපටාකා උස්සාපෙත්වා රාජඝරද්වාරතො පට්ඨාය යාව නිග්‍රොධාරාමා මග්ගං පටියාදාපෙත්වා පුප්ඵාභිකිණ්ණං අකංසු. මහාපජාපතිපි සබ්බාලඞ්කාරං අලඞ්කරිත්වා ධාතිගණපරිවුතා සමුග්ගං සීසෙ ඨපෙත්වා භගවතො සන්තිකං ගන්ත්වා **ඉදං මෙ, භන්තෙ, නවං දුස්සයුගන්ති**ආදිමාහ.

දුතියම්පි ඛොති ''සඞ්ඝෙ ගොතමි දෙහී''ති වුත්තෙ – ''පහොමහං, භන්තෙ, දුස්සකොට්ඨාගාරතො භික්ඛුසතස්සාපි භික්ඛුසහස්සස්සාපි භික්ඛුසතසහස්සස්සාපි චීවරදුස්සානි දාතුං, ඉදං පන මෙ භගවන්තං උද්දිස්ස සාමං කන්තං සාමං වායිතං, තං මෙ, භන්තෙ, භගවා පටිග්ගණ්හාතූ''ති නිමන්තයමානා ආහ. එවං යාවතතියං යාචි, භගවාපි පටික්ඛිපියෙව.

කස්මා පන භගවා අත්තනො දියයමානං භික්ඛුසඞ්ඝස්ස දාපෙතීති? මාතරි අනුකම්පාය. එවං කිරස්ස අහොසි – ‘‘ඉමිස්සා මං ආරබ්භ පුබ්බචෙතනා මුඤ්චචෙතනා පරචෙතනාති තිස්සො චෙතනා උප්පන්නා, භික්ඛුසඞ්ඝම්පිස්සා ආරබ්භ උප්පජ්ජන්තු, එවමස්සා ඡ චෙතනා එකතො හුත්වා දීඝරත්තං හිතාය සුඛාය පවත්තිස්සන්තී’’ති. විතණ්ඩවාදී පනාහ – ‘‘සඞ්ඝෙ දින්නං මහප්ඵලන්ති තස්මා එවං වුත්ත’’න්ති. සො වත්තබ්බො – ‘‘කිං ත්වං සත්ථු දින්නතො සඞ්ඝෙ දින්නං මහප්ඵලතරං වදසී’’ති ආම වදාමීති. සුත්තං ආහරාති. සඞ්ඝෙ ගොතමි දෙහි, සඞ්ඝෙ තෙ දින්නෙ අහඤ්චෙව පූජිතො භවිස්සාමි සඞ්ඝො චාති. කිං පනස්ස සුත්තස්ස අයමෙව අත්ථොති ? ආම අයමෙවාති. යදි එවං ‘‘තෙන හානන්ද, විසාඛාදානං පුථුං දෙහී’’ති ච (පාචි. 269) ‘‘තෙන හි ත්ව, කච්චාන, විසාඛාදානං ගුළං දෙහී’’ති (මහාව. 284) ච වචනතො විසාඛාදානං දින්නං මහප්ඵලතරඤ්ච භවෙය්‍ය. එවම්පි හි ‘‘සත්ථා අත්තනො දියයමානං දාපෙතී’’ති. රාජරාජමහාමත්තාදයොපි අත්තනො ආගතං පණ්ණාකාරං හත්ථිගොපකාදීනං දාපෙන්ති, තෙ රාජාදීහි මහන්තතරා භවෙය්‍යුං. තස්මා මා එවං ගණ්හ –

> ‘‘නයිමස්මිං ලොකෙ පරස්මිං වා පන,
> බුද්ධෙන සෙට්ඨො සදිසො වා විජ්ජති;
> යමාහුනෙය්‍යානමග්ගතං ගතො,
> පුඤ්ඤත්ථිකානං විපුලප්ඵලෙසින’’න්ති. –

වචනතො හි සත්ථාරා උත්තරිතරො දක්ඛිණෙය්‍යො නාම නත්ථි. එවමස්සා ඡ චෙතනා එකතො හුත්වා දීඝරත්තං හිතාය සුඛාය භවිස්සන්තීති සන්ධාය යාවතතියං පටිබාහිත්වා සඞ්ඝස්ස දාපෙසි.

පච්ඡිමාය ජනතාය සඞ්ඝෙ චිත්තීකාරජනනත්ථං චාපි එවමාහ. එවං කිරස්ස අහොසි – ‘‘අහං න චිරට්ඨිතිකො, මය්හං පන සාසනං භික්ඛුසඞ්ඝෙ පතිට්ඨහිස්සති, පච්ඡිමා ජනතා සඞ්ඝෙ චිත්තීකාරං ජනෙතූ’’ති යාවතතියං පටිබාහිත්වා සඞ්ඝස්ස දාපෙසි. එවඤ්හි සති – ‘‘සත්ථා අත්තනො දියයමානම්පි සඞ්ඝස්ස දාපෙසි, සඞ්ඝො නාම දක්ඛිණෙය්‍යො’’ති පච්ඡිමා ජනතා සඞ්ඝෙ චිත්තීකාරං උප්පාදෙත්වා චත්තාරො පච්චයෙ දාතබ්බෙ මඤ්ඤිස්සති, සඞ්ඝො චතූහි පච්චයෙහි අකිලමන්තො බුද්ධවචනං උග්ගහෙත්වා සමණධම්මං කරිස්සති. එවං මම සාසනං පඤ්ච වස්සසහස්සානි ඨස්සතීති. ‘‘පටිග්ගණ්හාතු, භන්තෙ, භගවා’’ති වචනතොපි චෙතං වෙදිතබ්බං ‘‘සත්ථාරා උත්තරිතරො දක්ඛිණෙය්‍යො නාම නත්ථී’’ති. න හි ආනන්දත්ථෙරස්ස මහාපජාපතියා ආඝාතො වා වෙරං වා අත්ථි. න ථෙරො – ‘‘තස්සා දක්ඛිණා මා මහප්ඵලා අහොසී’’ති ඉච්ඡති. පණ්ඩිතො හි ථෙරො බහුස්සුතො සෙක්ඛපටිසම්භිදාපත්තො , සො සත්ථු දින්නස්ස මහප්ඵලභාවෙ සම්පස්සමානොව පටිග්ගණ්හාතු, භන්තෙ, භගවාති ගහණත්ථං යාචි.

පුන විතණ්ඩවාදී ආහ – ‘‘සඞ්ඝෙ තෙ දින්නෙ අහඤ්චෙව පූජිතො භවිස්සාමි සඞ්ඝො චා’’ති වචනතො සත්ථා සඞ්ඝපරියාපන්නො චාති. සො වත්තබ්බො – ‘‘ජානාසි පන ත්වං කති සරණානි, කති අවෙච්චප්පසාදා’’ති ජානන්තො තීණීති වක්ඛති, තතො වත්තබ්බො – තව ලද්ධියා සත්ථු සඞ්ඝපරියාපන්නත්තා ද්වෙයෙව හොන්ති. එවං සන්තෙ ච – ‘‘අනුජානාමි, භික්ඛවෙ, ඉමෙහි තීහි සරණගමනෙහි පබ්බජ්ජං උපසම්පද’’න්ති (මහාව. 34) එවං අනුඤ්ඤාතා පබ්බජ්ජාපි උපසම්පදාපි න රුහති. තතො ත්වං නෙව පබ්බජිතො අසි, න ගිහි. සම්මාසම්බුද්ධෙ ච ගන්ධකුටියං නිසින්නෙ භික්ඛූ උපොසථම්පි පවාරණම්පි සඞ්ඝකම්මානිපි කරොන්ති, තානි සත්ථු සඞ්ඝපරියාපන්නත්තා කුප්පානි භවෙය්‍යුං, න ච හොන්ති. තස්මා න වත්තබ්බමෙතං ‘‘සත්ථා සඞ්ඝපරියාපන්නො’’ති.

377. **ආපාදිකාති** සංවඩ්ඪිකා, තුම්හාකං හත්ථපාදෙසු හත්ථපාදකිච්චං අසාධෙන්තෙසු හත්ථෙ ච පාදෙ ච වඩ්ඪෙත්වා පටිජග්ගිකාති අත්ථො. **පොසිකාති** දිවසස්ස ද්වෙ තයො වාරෙ න්හාපෙත්වා භොජෙත්වා පායෙත්වා තුම්හෙ පොසෙසි. **ථඤ්ඤං පායෙසීති** නන්දකුමාරො කිර බොධිසත්තතො කතිපාහෙනෙව දහරො, තස්මිං ජාතෙ මහාපජාපති අත්තනො පුත්තං ධාතීනං දත්වා සයං බොධිසත්තස්ස ධාතිකිච්චං සාධයමානා අත්තනො ථඤ්ඤං පායෙසි. තං සන්ධාය ථෙරො එවමාහ. ඉති මහාපජාපතියා බහූපකාරතං කථෙත්වා ඉදානි තථාගතස්ස බහූපකාරතං දස්සෙන්තො **භගවාපි, භන්තෙතිආදිමාහ**. තත්ථ **භගවන්තං, භන්තෙ, ආගම්මාති** භගවන්තං පටිච්ච නිස්සාය සන්ධාය.

378. අථ භගවා ද්වීසු උපකාරෙසු අතිරෙකතරං අනුමොදන්තො **එවමෙතන්තිආදිමාහ**. තත්ථ **යං හානන්ද, පුග්ගලො පුග්ගලං ආගම්මාති** යං ආචරියපුග්ගලං අන්තෙවාසිකපුග්ගලො ආගම්ම. **ඉමස්සානන්ද, පුග්ගලස්ස ඉමිනා පුග්ගලෙනාති** ඉමස්ස ආචරියපුග්ගලස්ස ඉමිනා අන්තෙවාසිකපුග්ගලෙන. **න සුප්පතිකාරං වදාමීති** පච්චුපකාරං න සුකරං වදාමි, අභිවාදනාදීසු ආචරියං දිස්වා අභිවාදනකරණං **අභිවාදනං** නාම. යස්මිං වා දිසාභාගෙ ආචරියො වසති, ඉරියාපථෙ වා කප්පෙන්තො තදභිමුඛො වන්දිත්වා ගච්ඡති, වන්දිත්වා නිසීදති, වන්දිත්වා නිපජ්ජති, ආචරියං පන දූරතොව දිස්වා පච්චුට්ඨාය පච්චුග්ගමනකරණං **පච්චුට්ඨානං** නාම. ආචරියං පන දිස්වා අඤ්ජලිං පග්ගය්හ සීසෙ ඨපෙත්වා ආචරියං නමස්සති, යස්මිං වා දිසාභාගෙ සො වසති, තදභිමුඛොපි තථෙව නමස්සති, ගච්ඡන්තොපි ඨිතොපි නිසින්නොපි අඤ්ජලිං පග්ගය්හ නමස්සතියෙවාති ඉදං **අඤ්ජලිකම්මං** නාම. අනුච්ඡවිකකම්මස්ස පන කරණං **සාමීචිකම්මං** නාම. චීවරාදීසු චීවරං දෙන්තො න යං වා තං වා දෙති, මහග්ඝං සතමූලිකම්පි පඤ්චසතමූලිකම්පි සහස්සමූලිකම්පි දෙතියෙව . පිණ්ඩපාතාදීසුපි එසෙව නයො. කිං බහුනා, චතූහි පණීතපච්චයෙහි චක්කවාළන්තරං පූරෙත්වා සිනෙරුපබ්බතෙන කූටං ගහෙත්වා දෙන්තොපි ආචරියස්ස අනුච්ඡවිකං කිරියං කාතුං න සක්කොතියෙව.

379. **චුද්දස ඛො පනිමාති** කස්මා ආරභි? ඉදං සුත්තං පාටිපුග්ගලිකං දක්ඛිණං ආරබ්භ සමුට්ඨිතං. ආනන්දත්ථෙරොපි ''පටිග්ගණ්හාතු, භන්තෙ, භගවා''ති පාටිපුග්ගලිකදක්ඛිණංයෙව සමාදපෙති, චුද්දසසු ච ඨානෙසු දින්නදානං පාටිපුග්ගලිකං නාම හොතීති දස්සෙතුං ඉමං දෙසනං ආරභි. **අයං පඨමාති** අයං දක්ඛිණා ගුණවසෙනපි පඨමා ජෙට්ඨකවසෙනපි. අයඤ්හි පඨමා අග්ගා ජෙට්ඨිකා, ඉමිස්සා දක්ඛිණාය පමාණං නාම නත්ථි. දුතියතතියාපි පරමදක්ඛිණායෙව, සෙසා පරමදක්ඛිණභාවං න පාපුණන්ති. **බාහිරකෙ කාමෙසු වීතරාගෙති** කම්මවාදිකිරියවාදිම්හි ලොකියපඤ්චාභිඤ්ඤෙ. **පුථුජ්ජනසීලවන්තෙති** පුථුජ්ජනසීලවා නාම ගොසීලධාතුකො හොති, අසඨො අමායාවී පරං අපීළෙත්වා ධම්මෙන සමෙන කසියා වා වණිජ්ජාය වා ජීවිකං කප්පෙතා. **පුථුජ්ජනදුස්සීලෙති** පුථුජ්ජනදුස්සීලා නාම කෙවට්ටමච්ඡබන්ධාදයො පරං පීළාය ජීවිකං කප්පෙතා.

ඉදානි පාටිපුග්ගලිකදක්ඛිණාය විපාකං පරිච්ඡින්දන්තො **තත්‍රානන්දාති**ආදිමාහ. තත්ථ **තිරච්ඡානගතෙති** යං ගුණවසෙන උපකාරවසෙන පොසනත්ථං දින්නං, ඉදං න ගහිතං. යම්පි ආලොපඅඩ්ඪආලොපමත්තං දින්නං, තම්පි න ගහිතං. යං පන සුනඛසූකරකුක්කුටකාකාදීසු යස්ස කස්සචි සම්පත්තස්ස ඵලං පටිකඞ්ඛිත්වා යාවදත්ථං දින්නං, ඉදං සන්ධාය වුත්තං ''තිරච්ඡානගතෙ දානං දත්වා''ති. **සතගුණාති** සතානිසංසා. **පාටිකඞ්ඛිතබ්බාති** ඉච්ඡිතබ්බා. ඉදං වුත්තං හොති – අයං දක්ඛිණා ආයුසතං වණ්ණසතං සුඛසතං බලසතං පටිභානසතන්ති පඤ්ච ආනිසංසසතානි දෙති, අත්තභාවසතෙ ආයුං දෙති, වණ්ණං, සුඛං, බලං, පටිභානං දෙති, නිප්පරිතසං කරොති. භවසතෙපි වුත්තෙ අයමෙව අත්ථො. ඉමිනා උපායෙන සබ්බත්ථ නයො නෙතබ්බො.

සොතාපත්තිඵලසච්ඡිකිරියාය පටිපන්නෙති එත්ථ හෙට්ඨිමකොටියා තිසරණං ගතො උපාසකොපි සොතාපත්තිඵලසච්ඡිකිරියාය පටිපන්නො නාම, තස්මිං දින්නදානම්පි අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යං අප්පමෙය්‍යං. පඤ්චසීලෙ පතිට්ඨිතස්ස තතො උත්තරි මහප්ඵලං, දසසීලෙ පතිට්ඨිතස්ස තතො උත්තරි, තදහුපබ්බජිතස්ස සාමණෙරස්ස තතො උත්තරි, උපසම්පන්නභික්ඛුනො තතො උත්තරි, උපසම්පන්නස්සෙව වත්තසම්පන්නස්ස තතො උත්තරි, විපස්සකස්ස තතො උත්තරි, ආරද්ධවිපස්සකස්ස තතො උත්තරි, උත්තමකොටියා පන මග්ගසමඞ්ගී සොතාපත්තිඵලසච්ඡිකිරියාය පටිපන්නො නාම. එතස්ස දින්නදානං තතො උත්තරි මහප්ඵලමෙව.

කිං පන මග්ගසමඞ්ගිස්ස සක්කා දානං දාතුන්ති? ආම සක්කා. ආරද්ධවිපස්සකො හි පත්තචීවරමාදාය ගාමං පිණ්ඩාය පවිසති, තස්ස ගෙහද්වාරෙ ඨිතස්ස හත්ථතො පත්තං ගහෙත්වා ඛාදනීයභොජනීයං පක්ඛිපන්ති. තස්මිං ඛණෙ භික්ඛුනො මග්ගවුට්ඨානං හොති, ඉදං දානං මග්ගසමඞ්ගිනො දින්නං නාම හොති. අථ වා පනෙස ආසනසාලාය නිසින්නො හොති, මනුස්සා ගන්ත්වා පත්තෙ ඛාදනීයභොජනීයං ඨපෙන්ති, තස්මිං ඛණෙ තස්ස මග්ගවුට්ඨානං හොති, ඉදම්පි දානං මග්ගසමඞ්ගිනො දින්නං නාම. අථ වා පනස්ස විහාරෙ වා ආසනසාලාය වා නිසින්නස්ස උපාසකා පත්තං ආදාය අත්තනො ඝරං ගන්ත්වා ඛාදනීයභොජනීයං පක්ඛිපන්ති, තස්මිං ඛණෙ තස්ස මග්ගවුට්ඨානං හොති, ඉදම්පි දානං මග්ගසමඞ්ගිනො දින්නං නාම. තත්ථ සොණ්ඩියං උදකස්ස විය සොතාපත්තිඵලසච්ඡිකිරියාය පටිපන්නෙ දින්නදානස්ස අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යතා වෙදිතබ්බා. තාසු තාසු මහානදීසු මහාසමුද්දෙ ච උදකස්ස විය සොතාපන්නාදීසු දින්නදානස්ස උත්තරිතරවසෙන අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යතා වෙදිතබ්බා. පථවියා ඛයමණ්ඩලමත්තෙ පදෙසෙ පංසුං ආදිං කත්වා යාව මහාපථවියා පංසුනො අප්පමෙය්‍යතායපි අයමත්ථො දීපෙතබ්බො.

380. **සත්ත ඛො පනිමාති** කස්මා ආරභි? ''සඞ්ඝෙ ගොතමි දෙහි, සඞ්ඝෙ තෙ දින්නෙ අහඤ්චෙව පූජිතො භවිස්සාමි සඞ්ඝො චා''ති හි වුත්තං, තත්ථ සත්තසු ඨානෙසු දින්නදානං සඞ්ඝෙ දින්නං නාම හොතීති දස්සෙතුං ඉමං දෙසනං ආරභි. තත්ථ **බුද්ධප්පමුඛෙ උභතොසඞ්ඝෙති** එකතො භික්ඛුසඞ්ඝො, එකතො භික්ඛුනිසඞ්ඝො, සත්ථා මජ්ඣෙ නිසින්නො හොතීති අයං බුද්ධප්පමුඛො උභතොසඞ්ඝො නාම. **අයං පඨමාති** ඉමාය දක්ඛිණාය සමප්පමාණා දක්ඛිණා නාම නත්ථි. දුතියදක්ඛිණාදයො පන එතං පරමදක්ඛිණං න පාපුණන්ති.

කිං පන තථාගතෙ පරිනිබ්බුතෙ බුද්ධප්පමුඛස්ස උභතොසඞ්ඝස්ස දානං දාතුං සක්කාති? සක්කා. කථං? උභතොසඞ්ඝස්ස හි පමුඛෙ සධාතුකං පටිමං ආසනෙ ඨපෙත්වා ආධාරකං ඨපෙත්වා දක්ඛිණොදකං ආදිං කත්වා සබ්බං සත්ථු පඨමං දත්වා උභතොසඞ්ඝස්ස දාතබ්බං, එවං බුද්ධප්පමුඛස්ස උභතොසඞ්ඝස්ස දානං දින්නං නාම හොති. තත්ථ යං සත්ථු දින්නං, තං කිං කාතබ්බන්ති? යො සත්ථාරං පටිජග්ගති වත්තසම්පන්නො භික්ඛු, තස්ස දාතබ්බං. පිතුසන්තකඤ්හි පුත්තස්ස පාපුණාති, භික්ඛුසඞ්ඝස්ස දාතුම්පි වට්ටති, සප්පිතෙලානි පන ගහෙත්වා දීපා ජලිතබ්බා, සාටකං ගහෙත්වා පටාකා ආරොපෙතබ්බාති. **භික්ඛුසඞ්ඝෙති** අපරිච්ඡින්නකමහාභික්ඛුසඞ්ඝෙ. භික්ඛුනිසඞ්ඝෙපි එසෙව නයො.

ගොත්‍රභුනොති ගොත්තමත්තකමෙව අනුභවමානා, නාමමත්තසමණාති අත්ථො. **කාසාවකණ්ඨාති** කාසාවකණ්ඨනාමකා. තෙ කිර එකං කාසාවඛණ්ඩං හත්ථෙ වා ගීවාය වා බන්ධිත්වා විචරිස්සන්ති . ඝරද්වාරං පන තෙසං පුත්තභරියා කසිවණිජ්ජාදිකම්මානි ච පාකතිකානෙව භවිස්සන්ති. **තෙසු දුස්සීලෙසු සඞ්ඝං උද්දිස්ස දානං දස්සන්තීති** එත්ථ දුස්සීලසඞ්ඝන්ති න වුත්තං. සඞ්ඝො හි දුස්සීලො නාම නත්ථි. දුස්සීලා පන උපාසකා තෙසු දුස්සීලෙසු භික්ඛුසඞ්ඝං උද්දිස්ස සඞ්ඝස්ස දෙමාති දානං දස්සන්ති. ඉති භගවතා බුද්ධප්පමුඛෙ සඞ්ඝෙ දින්නදක්ඛිණාපි ගුණසඞ්ඛාය අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යාති වුත්තං. කාසාවකණ්ඨසඞ්ඝෙ දින්නදක්ඛිණාපි ගුණසඞ්ඛායෙව අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යාති වුත්තා. සඞ්ඝගතා දක්ඛිණා හි සඞ්ඝෙ චිත්තීකාරං කාතුං සක්කොන්තස්ස හොති, සඞ්ඝෙ පන චිත්තීකාරො දුක්කරො හොති.

යො හි සඞ්ඝගතං දක්ඛිණං දස්සාමීති දෙය්‍යධම්මං පටියාදෙත්වා විහාරං ගන්ත්වා, – ‘‘භන්තෙ, සඞ්ඝං උද්දිස්ස එකං ථෙරං දෙථා’’ති වදති, අථ සඞ්ඝතො සාමණෙරං ලභිත්වා ‘‘සාමණෙරො මෙ ලද්ධො’’ති අඤ්ඤථත්තං ආපජ්ජති, තස්ස දක්ඛිණා සඞ්ඝගතා න හොති. මහාථෙරං ලභිත්වාපි ‘‘මහාථෙරො මෙ ලද්ධො’’ති සොමනස්සං උප්පාදෙන්තස්සාපි න හොතියෙව. යො පන සාමණෙරං වා උපසම්පන්නං වා දහරං වා ථෙරං වා බාලං වා පණ්ඩිතං වා යංකිඤ්චි සඞ්ඝතො ලභිත්වා නිබ්බෙමතිකො හුත්වා සඞ්ඝස්ස දෙමීති සඞ්ඝෙ චිත්තීකාරං කාතුං සක්කොති, තස්ස දක්ඛිණා සඞ්ඝගතා නාම හොති. පරසමුද්දවාසිනො කිර එවං කරොන්ති.

තත්ථ හි එකො විහාරසාමි කුටුම්බිකො ‘‘සඞ්ඝගතං දක්ඛිණං දස්සාමී’’ති සඞ්ඝතො උද්දිසිත්වා එකං භික්ඛුං දෙථාති යාචි. සො එකං දුස්සීලභික්ඛුං ලභිත්වා නිසින්නට්ඨානං ඔපුඤ්ජාපෙත්වා ආසනං පඤ්ඤාපෙත්වා උපරි විතානං බන්ධිත්වා ගන්ධධූමපුප්ඵෙහි පූජෙත්වා පාදෙ ධොවිත්වා තෙලෙන මක්ඛෙත්වා බුද්ධස්ස නිපච්චකාරං කරොන්තො විය සඞ්ඝෙ චිත්තීකාරෙන දෙය්‍යධම්මං අදාසි. සො භික්ඛු පච්ඡාභත්තං විහාරජග්ගනත්ථාය කුදාලකං දෙථාති සරද්වාරං ආගතො, උපාසකො නිසින්නොව කුදාලං පාදෙන ඛිපිත්වා ‘‘ගණ්හා’’ති අදාසි. තමෙනං මනුස්සා ආහංසු – ‘‘තුම්හෙහි පාතොව එතස්ස කතසක්කාරො වත්තුං න සක්කා, ඉදානි උපචාරමත්තකම්පි නත්ථි, කිං නාමෙත’’න්ති. උපාසකො – ‘‘සඞ්ඝස්ස සො අය්‍යා චිත්තීකාරො, න එතස්සා’’ති ආහ. කාසාවකණ්ඨසඞ්ඝස්ස දින්නදක්ඛිණං පන කො සොධෙතීති? සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානාදයො අසීති මහාථෙරා සොධෙන්තීති. අපිච ථෙරා චිරපරිනිබ්බුතා, ථෙරෙ ආදිං කත්වා යාවජ්ජ ධරමානා ඛීණාසවා සොධෙන්තියෙව.

න ත්වෙවාහං , ආනන්ද, කෙනචි පරියායෙන සඞ්ඝගතාය දක්ඛිණායාති එත්ථ අත්ථි බුද්ධප්පමුඛො සඞ්ඝො, අත්ථි එතරහි සඞ්ඝො, අත්ථි අනාගතෙ කාසාවකණ්ඨසඞ්ඝො. බුද්ධප්පමුඛො සඞ්ඝො එතරහි සඞ්ඝෙන න උපනෙතබ්බො, එතරහි සඞ්ඝො අනාගතෙ කාසාවකණ්ඨසඞ්ඝෙන සද්ධිං න උපනෙතබ්බො. තෙන තෙනෙව සමයෙන කථෙතබ්බං. සඞ්ඝතො උද්දිසිත්වා ගහිතසමණපුථුජ්ජනො හි පාටිපුග්ගලිකො සොතාපන්නො, සඞ්ඝෙ චිත්තීකාරං කාතුං සක්කොන්තස්ස පුථුජ්ජනසමණෙ දින්නං මහප්ඵලතරං. උද්දිසිත්වා ගහිතො සොතාපන්නො පාටිපුග්ගලිකො සකදාගාමීතිආදීසුපි එසෙව නයො. සඞ්ඝෙ චිත්තීකාරං කාතුං සක්කොන්තස්ස හි ඛීණාසවෙ දින්නදානතො උද්දිසිත්වා ගහිතෙ දුස්සීලෙපි දින්නං මහප්ඵලතරමෙව . යං පන වුත්තං ‘‘සීලවතො ඛො, මහාරාජ, දින්නං මහප්ඵලං, නො තථා දුස්සීලෙ’’ති, තං ඉමං නයං පහාය ‘‘චතස්සො ඛො ඉමානන්ද, දක්ඛිණා විසුද්ධියො’’ති ඉමස්මිං චතුක්කෙ දට්ඨබ්බං.

381. **දායකතො විසුජ්ඣතීති** මහප්ඵලභාවෙන විසුජ්ඣති, මහප්ඵලා හොතීති අත්ථො. **කල්‍යාණධම්මොති** සුචිධම්මො, න පාපධම්මො. **දායකතො විසුජ්ඣතීති** වෙස්සන්තරමහාරාජා කථෙතබ්බො. සො හි ජූජකබ්‍රාහ්මණස්ස දාරකෙ දත්වා පථවිං කම්පෙසි.

පටිග්ගාහකතො විසුජ්ඣතීති එත්ථ කල්‍යාණීනදීමුඛද්වාරවාසිකෙවට්ටො කථෙතබ්බො. සො කිර දීඝසොමත්ථෙරස්ස තික්ඛත්තුම්පි පිණ්ඩපාතං දත්වා මරණමඤ්චෙ නිපන්නො ‘‘අය්‍යස්ස මං දීඝසොමත්ථෙරස්ස දින්නපිණ්ඩපාතො උද්ධරතී’’ති ආහ.

නෙව දායකතොති එත්ථ වඩ්ඪමානවාසිලුද්දකො කථෙතබ්බො. සො කිර පෙතදක්ඛිණං දෙන්තො එකස්ස දුස්සීලස්සෙව තයො වාරෙ අදාසි, තතියවාරෙ ‘‘අමනුස්සො දුස්සීලො මං විලුම්පතී’’ති විරවි, එකස්ස සීලවන්තභික්ඛුනො දත්වා පාපිතකාලෙයෙවස්ස පාපුණි.

දායකතො චෙව විසුජ්ඣතීති එත්ථ අසදිසදානං කථෙතබ්බං.

සා දක්ඛිණා දායකතො විසුජ්ඣතීති එත්ථ යථා නාම ඡෙකො කස්සකො අසාරම්පි ඛෙත්තං ලභිත්වා සමයෙ කසිත්වා පංසුං අපනෙත්වා සාරබීජානි පතිට්ඨපෙත්වා රත්තින්දිවං ආරක්ඛෙ පමාදං අනාපජ්ජන්තො අඤ්ඤස්ස සාරඛෙත්තතො අධිකතරං ධඤ්ඤං ලභති, එවං සීලවා දුස්සීලස්ස දත්වාපි ඵලං මහන්තං අධිගච්ඡතීති. ඉමිනා උපායෙන සබ්බපදෙසු විසුජ්ඣනං වෙදිතබ්බං.

වීතරාගො වීතරාගෙසූති එත්ථ **වීතරාගො** නාම අනාගාමී, අරහා පන එකන්තවීතරාගොව, තස්මා අරහතා අරහතො දින්නදානමෙව අග්ගං. කස්මා? භවාලයස්ස භවපත්ථනාය අභාවතො. නනු ඛීණාසවො දානඵලං න සද්දහතීති? දානඵලං සද්දහන්තා ඛීණාසවසදිසා න හොන්ති. ඛීණාසවෙන කතකම්මං පන නිච්ඡන්දරාගත්තා කුසලං වා අකුසලං වා න හොති, කිරියට්ඨානෙ තිට්ඨති, තෙනෙවස්ස දානං අග්ගං හොතීති වදන්ති.

කිං පන සම්මාසම්බුද්ධෙන සාරිපුත්තත්ථෙරස්ස දින්නං මහප්ඵලං, උදාහු සාරිපුත්තත්ථෙරෙන සම්මාසම්බුද්ධස්ස දින්නන්ති. සම්මාසම්බුද්ධෙන සාරිපුත්තත්ථෙරස්ස දින්නං මහප්ඵලන්ති වදන්ති. සම්මාසම්බුද්ධඤ්හි ඨපෙත්වා අඤ්ඤො දානස්ස විපාකං ජානිතුං සමත්ථො නාම නත්ථි. දානඤ්හි චතූහි සම්පදාහි දාතුං සක්කොන්තස්ස තස්මිංයෙව අත්තභාවෙ විපාකං දෙති. තත්‍රිමා සම්පදා – දෙය්‍යධම්මස්ස ධම්මෙන සමෙන පරං අපීළෙත්වා උප්පන්නතා, පුබ්බචෙතනාදිවසෙන චෙතනාය මහත්තතා, ඛීණාසවභාවෙන ගුණාතිරෙකතා, තංදිවසං නිරොධතො වුට්ඨිතභාවෙන වත්ථුසම්පන්නතාති.

පපඤ්චසූදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

දක්ඛිණාවිභඞ්ගසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

චතුත්ථවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. සළායතනවග්ගො

1. අනාථපිණ්ඩිකොවාදසුත්තවණ්ණනා

383. **එවං මෙ සුතන්ති** අනාථපිණ්ඩිකොවාදසුත්තං. තත්ථ **බාළ්හගිලානොති** අධිමත්තගිලානො මරණසෙය්‍යං උපගතො. **ආමන්තෙසීති** ගහපතිස්ස කිර යාව පාදා වහිංසු, තාව දිවසෙ සකිං වා ද්වික්ඛත්තුං වා තික්ඛත්තුං වා බුද්ධුපට්ඨානං අඛණ්ඩං අකාසි. යත්තකඤ්චස්ස සත්ථු උපට්ඨානං අහොසි, තත්තකංයෙව මහාථෙරානං. සො අජ්ජ ගමනපාදස්ස පච්ඡින්නත්තා අනුට්ඨානසෙය්‍යං උපගතො සාසනං පෙසෙතුකාමො අඤ්ඤතරං පුරිසං ආමන්තෙසි. **තෙනුපසඞ්කමීති** භගවන්තං ආපුච්ඡිත්වා සූරියත්ථඞ්ගමනවෙලාය උපසඞ්කමි.

384. **පටික්කමන්තීති** ඔසක්කන්ති, තනුකා භවන්ති. **අභික්කමන්තීති** අභිවඩ්ඪන්ති ඔත්ථරන්ති, බලවතියො හොන්ති.

අභික්කමොසානං පඤ්ඤායති නො පටික්කමොති යස්මිඤ්හි සමයෙ මාරණන්තිකා වෙදනා උප්පජ්ජති, උපරිවාතෙ ජලිතග්ගි විය හොති, යාව උස්මා න පරියාදියති, තාව මහතාපි උපක්කමෙන න සක්කා වූපසමෙතුං, උස්මාය පන පරියාදින්නාය වූපසම්මති.

385. අථායස්මා සාරිපුත්තො චින්තෙසි – ‘‘අයං මහාසෙට්ඨිස්ස වෙදනා මාරණන්තිකා, න සක්කා පටිබාහිතුං, අවසෙසා කථා නිරත්ථකා, ධම්මකථමස්ස කථෙස්සාමී’’ති. අථ නං තං කථෙන්තො **තස්මාතිහාති**ආදිමාහ. තත්ථ **තස්මාති** යස්මා චක්ඛුං තීහි ගාහෙහි ගණ්හන්තො උප්පන්නං මාරණන්තිකං වෙදනං පටිබාහිතුං සමත්ථො නාම නත්ථි, තස්මා. **න චක්ඛුං උපාදියිස්සාමීති** චක්ඛුං තීහි ගාහෙහි න ගණ්හිස්සාමි. **න ච මෙ චක්ඛුනිස්සිතං විඤ්ඤාණන්ති** විඤ්ඤාණඤ්චාපි මෙ චක්ඛුනිස්සිතං න භවිස්සති. **න රූපන්ති** හෙට්ඨා ආයතනරූපං කථිතං, ඉමස්මිං ඨානෙ සබ්බම්පි කාමභවරූපං කථෙන්තො එවමාහ.

386. **න ඉධලොකන්ති** වසනට්ඨානං වා සාසච්ඡාදනං වා න උපාදියිස්සාමීති අත්ථො. ඉදඤ්හි පච්චයෙසු අපරිතස්සනත්ථං කථිතං. **න පරලොකන්ති** එත්ථ පන මනුස්සලොකං ඨපෙත්වා සෙසා පරලොකා නාම. ඉදං – ‘‘අසුකදෙවලොකෙ නිබ්බත්තිත්වා අසුකට්ඨානෙ භවිස්සාමි, ඉදං නාම ඛාදිස්සාමි භුඤ්ජිස්සාමි නිවාසෙස්සාමි පාරුපිස්සාමී’’ති එවරූපාය පරිතස්සනාය පහානත්ථං වුත්තං. තම්පි න උපාදියිස්සාමි, න ච මෙ තන්නිස්සිතං විඤ්ඤාණං භවිස්සතීති එවං තීහි ගාහෙහි පරිමොචෙත්වා ථෙරො දෙසනං අරහත්තනිකූටෙන නිට්ඨපෙසි.

387. **ඔලීයසීති** අත්තනො සම්පත්තිං දිස්වා ආරම්මණෙසු බජ්ඣසි අල්ලීයසීති. ඉති ආයස්මා ආනන්දො – ‘‘අයම්පි නාම ගහපති එවං සද්ධො පසන්නො මරණභයස්ස භායති, අඤ්ඤො කො න භායිස්සතී’’ති මඤ්ඤමානො තස්ස ගාළ්හං කත්වා ඔවාදං දෙන්තො එවමාහ. **න ච මෙ එවරූපී ධම්මීකථා සුතපුබ්බාති** අයං උපාසකො – ‘‘සත්ථු සන්තිකාපි මෙ එවරූපී ධම්මකථා න සුතපුබ්බා’’ති වදති, කිං සත්ථා එවරූපි සුඛුමං ගම්භීරකථං න කථෙතීති? නො න කථෙති. එවං පන ඡ අජ්ඣත්තිකානි ආයතනානි ඡ බාහිරානි ඡ විඤ්ඤාණකායෙ ඡ ඵස්සකායෙ ඡ වෙදනාකායෙ ඡ ධාතුයො පඤ්චක්ඛන්ධෙ චත්තාරො අරූපෙ ඉධලොකඤ්ච පරලොකඤ්ච දස්සෙත්වා දිට්ඨසුතමුතවිඤ්ඤාතවසෙන අරහත්තෙ පක්ඛිපිත්වා කථිතකථා එතෙන න සුතපුබ්බා, තස්මා එවං වදති.

අපිචායං උපාසකො දානාධිමුත්තො දානාභිරතො බුද්ධානං සන්තිකං ගච්ඡන්තො තුච්ඡහත්ථො න ගතපුබ්බො. පුරෙභත්තං ගච්ඡන්තො යාගුඛජ්ජකාදීනි ගාහාපෙත්වා ගච්ඡති, පච්ඡාභත්තං සප්පිමධුඵාණිතාදීනි. තස්මිං අසති වාලිකං ගාහාපෙත්වා ගන්ධකුටිපරිවෙණෙ ඔකිරාපෙති, දානං දත්වා සීලං රක්ඛිත්වා ගෙහං ගතො. බොධිසත්තගතිකො කිරෙස උපාසකො, තස්මා භගවා චතුවීසති සංවච්ඡරානි උපාසකස්ස යෙභුය්‍යෙන දානකථමෙව කථෙසි – ‘‘උපාසක, ඉදං දානං නාම බොධිසත්තානං ගතමග්ගො, මය්හම්පි ගතමග්ගො, මයා සතසහස්සකප්පාධිකානි චත්තාරි අසඞ්ඛෙය්‍යානි දානං දින්නං, ත්වං මයා ගතමග්ගමෙව අනුගච්ඡසී’’ති. ධම්මසෙනාපතිආදයො මහාසාවකාපි අත්තනො අත්තනො සන්තිකං ආගතකාලෙ දානකථමෙවස්ස කථෙන්ති. තෙනෙවාහ **න ඛො ගහපති ගිහීනං ඔදාතවසනානං එවරූපී ධම්මීකථා පටිභාතීති**. ඉදං වුත්තං හොති – ගහපති ගිහීනං නාම ඛෙත්තවත්ථුහිරඤ්ඤසුවණ්ණදාසිදාසපුත්තභරියාදීසු තිබ්බො ආලයො තිබ්බං නිකන්තිපරියුට්ඨානං , තෙසං – ‘‘එත්ථ ආලයො න කාතබ්බො, නිකන්ති න කාතබ්බා’’ති කථා න පටිභාති න රුච්චතීති.

යෙන භගවා තෙනුපසඞ්කමීති කස්මා උපසඞ්කමි? තුසිතභවනෙ කිරස්ස නිබ්බත්තමත්තස්සෙව තිගාවුතප්පමාණං සුවණ්ණක්ඛන්ධං විය විජ්ජොතමානං අත්තභාවං උය්‍යානවිමානාදිසම්පත්තිඤ්ච දිස්වා – ‘‘මහතී අයං මය්හං සම්පත්ති, කිං නු ඛො මෙ මනුස්සපථෙ කම්මං කත’’න්ති ඔලොකෙන්තො තීසු රතනෙසු අධිකාරං දිස්වා චින්තෙසි ‘‘පමාදට්ඨානමිදං දෙවත්තං නාම, ඉමාය හි මෙ සම්පත්තියා මොදමානස්ස සතිසම්මොසොපි සියා, හන්දාහං ගන්ත්වා මම ජෙතවනස්ස චෙව භික්ඛුසඞ්ඝස්ස ච තථාගතස්ස ච අරියමග්ගස්ස ච සාරිපුත්තත්ථෙරස්ස ච වණ්ණං කථෙත්වා තතො ආගන්ත්වා සම්පත්තිං අනුභවිස්සාමී’’ති. සො තථා අකාසි. තං දස්සෙතුං **අථ ඛො අනාථපිණ්ඩිකොති**ආදි වුත්තං.

තත්ථ **ඉසිසඞ්ඝනිසෙවිතන්ති** භික්ඛුසඞ්ඝනිසෙවිතං. එවං පඨමගාථාය ජෙතවනස්ස වණ්ණං කථෙත්වා ඉදානි අරියමග්ගස්ස වණ්ණං කථෙන්තො **කම්මං විජ්ජා චා**තිආදිමාහ. තත්ථ **කම්මන්ති** මග්ගචෙතනා. **විජ්ජාති** මග්ගපඤ්ඤා. **ධම්මොති** සමාධිපක්ඛිකො ධම්මො. **සීලං ජීවිතමුත්තමන්ති** සීලෙ පතිට්ඨිතස්ස ජීවිතං උත්තමන්ති දස්සෙති. අථ වා **විජ්ජාති** දිට්ඨිසඞ්කප්පො. **ධම්මොති** වායාමසතිසමාධයො. **සීලන්ති** වාචාකම්මන්තාජීවා. **ජීවිතමුත්තමන්ති** එතස්මිං සීලෙ පතිට්ඨිතස්ස ජීවිතං නාම උත්තමං. **එතෙන මච්චා සුජ්ඣන්තීති** එතෙන අට්ඨඞ්ගිකෙන මග්ගෙන සත්තා විසුජ්ඣන්ති.

තස්මාති යස්මා මග්ගෙන සුජ්ඣන්ති, න ගොත්තධනෙහි, තස්මා. **යොනිසො විචිනෙ ධම්මන්ති** උපායෙන සමාධිපක්ඛියං ධම්මං විචිනෙය්‍ය. **එවං තත්ථ විසුජ්ඣතීති** එවං තස්මිං අරියමග්ගෙ විසුජ්ඣති . අථ වා **යොනිසො විචිනෙ ධම්මන්ති** උපායෙන පඤ්චක්ඛන්ධධම්මං විචිනෙය්‍ය. **එවං තත්ථ විසුජ්ඣතීති** එවං තෙසු චතූසු සච්චෙසු විසුජ්ඣති.

ඉදානි සාරිපුත්තත්ථෙරස්ස වණ්ණං කථෙන්තො **සාරිපුත්තො වා**තිආදිමාහ. තත්ථ **සාරිපුත්තො වාති** අවධාරණවචනං. එතෙහි පඤ්ඤාදීහි සාරිපුත්තොව සෙය්‍යොති වදති. **උපසමෙනාති** කිලෙසඋපසමෙන. **පාරඞ්ගතොති** නිබ්බානං ගතො. යො කොචි නිබ්බානං පත්තො භික්ඛු, සො එතාවපරමො සියා, න ථෙරෙන උත්තරිතරො නාම අත්ථීති වදති. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසූදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

අනාථපිණ්ඩිකොවාදසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. ඡන්නොවාදසුත්තවණ්ණනා

389. **එවං මෙ සුතන්ති** ඡන්නොවාදසුත්තං. තත්ථ **ඡන්නොති** එවංනාමකො ථෙරො, න අභිනික්ඛමනං නික්ඛන්තත්ථෙරො. **පටිසල්ලානාති** ඵලසමාපත්තිතො. **ගිලානපුච්ඡකාති** ගිලානුපට්ඨානං නාම බුද්ධවණ්ණිතං, තස්මා එවමාහ. **සත්ථන්ති** ජීවිතහාරකසත්ථං. **නාවකඞ්ඛාමීති** ඉච්ඡාමි.

390. **අනුපවජ්ජන්ති** අනුප්පත්තිකං අප්පටිසන්ධිකං.

391. **එතං මමාති**ආදීනි තණ්හාමානදිට්ඨිගාහවසෙන වුත්තානි. **නිරොධං දිස්වාති** ඛයවයං ඤත්වා. **නෙතං මම නෙසොහමස්මි න මෙසො අත්තාති සමනුපස්සාමීති** අනිච්චං දුක්ඛං අනත්තාති සමනුපස්සාමි.

393. **තස්මාති** යස්මා මාරණන්තිකවෙදනං අධිවාසෙතුං අසක්කොන්තො සත්ථං ආහරාමීති වදති, තස්මා. පුථුජ්ජනො ආයස්මා, තෙන ඉදම්පි මනසි කරොහීති දීපෙති. **නිච්චකප්පන්ති** නිච්චකාලං. **නිස්සිතස්සාති** තණ්හාදිට්ඨීහි නිස්සිතස්ස. **චලිතන්ති** විප්ඵන්දිතං හොති. **පස්සද්ධීති** කායචිත්තපස්සද්ධි, කිලෙසපස්සද්ධි නාම හොතීති අත්ථො. **නතීති** තණ්හානති. **නතියා අසතීති** භවත්ථාය ආලයනිකන්තිපරියුට්ඨානෙසු අසති. **ආගතිගති න හොතීති** පටිසන්ධිවසෙන ආගති නාම න හොති, චුතිවසෙන ගමනං නාම න හොති. **චුතූපපාතොති** චවනවසෙන චුති, උපපජ්ජනවසෙන උපපාතො. **නෙවිධ න හුරං න උභයමන්තරෙනාති** නයිධ ලොකෙ, න පරලොකෙ, න උභයත්ථ හොති. **එසෙවන්තො දුක්ඛස්සාති** වට්ටදුක්ඛකිලෙසදුක්ඛස්ස අයමෙව අන්තො අයං පරිච්ඡෙදො පරිවටුමභාවො හොති. අයමෙව හි එත්ථ අත්ථො. යෙ පන ''න උභයමන්තරෙනා''ති වචනං ගහෙත්වා අන්තරාභවං ඉච්ඡන්ති, තෙසං උත්තරං හෙට්ඨා වුත්තමෙව.

394. **සත්ථං ආහරෙසීති** ජීවිතහාරකං සත්ථං ආහරි, කණ්ඨනාළිං ඡින්දි. අථස්ස තස්මිං ඛණෙ මරණභයං ඔක්කමි, ගතිනිමිත්තං උපට්ඨාසි. සො අත්තනො පුථුජ්ජනභාවං ඤත්වා සංවිග්ගො විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා සඞ්ඛාරෙ පරිග්ගණ්හන්තො අරහත්තං පත්වා සමසීසී හුත්වා පරිනිබ්බායි. **සම්මුඛායෙව අනුපවජ්ජතා බ්‍යාකතාති** කිඤ්චාපි ඉදං ථෙරස්ස පුථුජ්ජනකාලෙ බ්‍යාකරණං හොති, එතෙන පන බ්‍යාකරණෙන අනන්තරායමස්ස පරිනිබ්බානං අහොසි. තස්මා භගවා තමෙව බ්‍යාකරණං ගහෙත්වා කථෙසි. **උපවජ්ජකුලානීති** උපසඞ්කමිතබ්බකුලානි. ඉමිනා ථෙරො, – ''භන්තෙ, එවං උපට්ඨාකෙසු ච උපට්ඨායිකාසු ච විජ්ජමානාසු සො භික්ඛු තුම්හාකං සාසනෙ පරිනිබ්බායිස්සතී''ති පුච්ඡති. අථස්ස භගවා කුලෙසු සංසග්ගාභාවං දීපෙන්තො **හොන්ති හෙතෙ සාරිපුත්තාති**ආදිමාහ. ඉමස්මිං කිර ඨානෙ ථෙරස්ස කුලෙසු අසංසට්ඨභාවො පාකටො අහොසි. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසූදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

ඡන්නොවාදසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. පුණ්ණොවාදසුත්තවණ්ණනා

395. **එවං මෙ සුතන්ති** පුණ්ණොවාදසුත්තං. තත්ථ **පටිසල්ලානාති** එකීභාවා. **තං චෙති** තං චක්ඛුඤ්චෙව රූපඤ්ච. **නන්දීසමුදයා දුක්ඛසමුදයොති** නන්දියා තණ්හාය සමොධානෙන පඤ්චක්ඛන්ධදුක්ඛස්ස සමොධානං හොති. ඉති ඡසු ද්වාරෙසු දුක්ඛං සමුදයොති ද්වින්නං සච්චානං වසෙන වට්ටං මත්ථකං පාපෙත්වා දස්සෙසි. දුතියනයෙ නිරොධො මග්ගොති ද්වින්නං සච්චානං වසෙන විවට්ටං මත්ථකං පාපෙත්වා දස්සෙසි. **ඉමිනා ච ත්වං පුණ්ණාති** පාටියෙක්කො අනුසන්ධි. එවං තාව වට්ටවිවට්ටවසෙන දෙසනං අරහත්තෙ පක්ඛිපිත්වා ඉදානි පුණ්ණත්ථෙරං සත්තසු ඨානෙසු සීහනාදං නදාපෙතුං **ඉමිනා ච ත්වන්ති**ආදිමාහ.

396. **චණ්ඩාති** දුට්ඨා කිබ්බිසා. **ඵරුසාති** කක්ඛළා. **අක්කොසිස්සන්තීති** දසහි අක්කොසවත්ථූහි අක්කොසිස්සන්ති. **පරිභාසිස්සන්තීති** කිං සමණො නාම ත්වං, ඉදඤ්ච ඉදඤ්ච තෙ කරිස්සාමාති තජ්ජෙස්සන්ති. **එවමෙත්ථාති** එවං මය්හං එත්ථ භවිස්සති.

දණ්ඩෙනාති චතුහත්ථෙන දණ්ඩෙන වා ඝටිකමුග්ගරෙන වා. **සත්ථෙනාති** එකතොධාරාදිනා. **සත්ථහාරකං පරියෙසන්තීති** ජීවිතහාරකං සත්ථං පරියෙසන්ති. ඉදං ථෙරො තතියපාරාජිකවත්ථුස්මිං අසුභකථං සුත්වා අත්තභාවෙන ජිගුච්ඡන්තානං භික්ඛූනං සත්ථහාරකපරියෙසනං සන්ධායාහ. **දමූපසමෙනාති** එත්ථ **දමොති** ඉන්ද්‍රියසංවරාදීනං එතං නාමං. ''සච්චෙන දන්තො දමසා උපෙතො, වෙදන්තගූ වුසිතබ්‍රහ්මචරියො''ති (සං. නි. 1.195; සු. නි. 467) එත්ථ හි ඉන්ද්‍රියසංවරො දමොති වුත්තො. ''යදි සච්චා දමා චාගා, ඛන්ත්‍යා භියොධ විජ්ජතී''ති (සං. නි. 1.246; සු. නි. 191) එත්ථ පඤ්ඤා දමොති වුත්තො. ''දානෙන දමෙන සංයමෙන සච්චවජ්ජෙනා''ති (දී. නි. 1.166; ම. නි. 2.226) එත්ථ උපොසථකම්මං දමොති වුත්තං. ඉමස්මිං පන සුත්තෙ ඛන්ති දමොති වෙදිතබ්බා. **උපසමොති** තස්සෙව වෙවචනං.

397. **අථ ඛො ආයස්මා පුණ්ණොති** කො පනෙස පුණ්ණො, කස්මා පනෙත්ථ ගන්තුකාමො අහොසීති . සුනාපරන්තවාසිකො එව එසො, සාවත්ථියං පන අසප්පායවිහාරං සල්ලක්ඛෙත්වා තත්ථ ගන්තුකාමො අහොසි.

තත්‍රායං අනුපුබ්බිකථා – සුනාපරන්තරට්ඨෙ කිර එකස්මිං වාණිජකගාමෙ එතෙ ද්වෙ භාතරො. තෙසු කදාචි ජෙට්ඨො පඤ්ච සකටසතානි ගහෙත්වා ජනපදං ගන්ත්වා භණ්ඩං ආහරති, කදාචි කනිට්ඨො. ඉමස්මිං පන සමයෙ කනිට්ඨං ඝරෙ ඨපෙත්වා ජෙට්ඨභාතිකො පඤ්ච සකටසතානි ගහෙත්වා ජනපදචාරිකං චරන්තො අනුපුබ්බෙන සාවත්ථිං පත්වා ජෙතවනස්ස නාතිදූරෙ සකටසත්ථං නිවාසෙත්වා භුත්තපාතරාසො පරිජනපරිවුතො ඵාසුකට්ඨානෙ නිසීදි.

තෙන ච සමයෙන සාවත්ථිවාසිනො භුත්තපාතරාසා උපොසථඞ්ගානි අධිට්ඨාය සුද්ධුත්තරාසඞ්ගා ගන්ධපුප්ඵාදිහත්ථා යෙන බුද්ධො යෙන ධම්මො යෙන සඞ්ඝො, තන්නින්නා තප්පොණා තප්පබ්භාරා හුත්වා දක්ඛිණද්වාරෙන නික්ඛමිත්වා ජෙතවනං ගච්ඡන්ති. සො තෙ දිස්වා ''කහං ඉමෙ ගච්ඡන්තී''ති එකමනුස්සං පුච්ඡි. කිං ත්වං අය්‍යො න ජානාසි, ලොකෙ බුද්ධධම්මසඞ්ඝරතනානි නාම උප්පන්නානි, ඉච්චෙස මහාජනො සත්ථු සන්තිකෙ ධම්මකථං සොතුං ගච්ඡතීති. තස්ස බුද්ධොති වචනං ඡවිචම්මාදීනි ඡින්දිත්වා අට්ඨිමිඤ්ජං ආහච්ච අට්ඨාසි. අථ අත්තනො පරිජනපරිවුතො තාය පරිසාය සද්ධිං විහාරං ගන්ත්වා සත්ථු මධුරස්සරෙන ධම්මං දෙසෙන්තස්ස පරිසපරියන්තෙ ඨිතො ධම්මං සුත්වා පබ්බජ්ජාය චිත්තං උප්පාදෙසි. අථ තථාගතෙන කාලං විදිත්වා පරිසාය උය්‍යොජිතාය සත්ථාරං උපසඞ්කමිත්වා වන්දිත්වා ස්වාතනාය නිමන්තෙත්වා දුතියදිවසෙ මණ්ඩපං කාරෙත්වා ආසනානි පඤ්ඤපෙත්වා බුද්ධප්පමුඛස්ස සඞ්ඝස්ස මහාදානං දත්වා භුත්තපාතරාසො උපොසථඞ්ගානි අධිට්ඨාය භණ්ඩාගාරිකං පක්කොසාපෙත්වා, එත්තකං භණ්ඩං විස්සජ්ජිතං, එත්තකං න විස්සජ්ජිතන්ති සබ්බං ආචික්ඛිත්වා – ''ඉමං සාපතෙය්‍යං මය්හං කනිට්ඨස්ස දෙහී''ති සබ්බං නිය්‍යාතෙත්වා සත්ථු සන්තිකෙ පබ්බජිත්වා කම්මට්ඨානපරායණො අහොසි.

අථස්ස කම්මට්ඨානං මනසිකරොන්තස්ස කම්මට්ඨානං න උපට්ඨාති. තතො චින්තෙසි – ''අයං ජනපදො මය්හං අසප්පායො, යංනූනාහං සත්ථු සන්තිකෙ කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා සකට්ඨානමෙව ගච්ඡෙය්‍ය''න්ති. අථ පුබ්බණ්හසමයෙ පිණ්ඩාය චරිත්වා සායන්හසමයෙ පටිසල්ලානා වුට්ඨහිත්වා භගවන්තං උපසඞ්කමිත්වා කම්මට්ඨානං කථාපෙත්වා සත්ත සීහනාදෙ නදිත්වා පක්කාමි. තෙන වුත්තං – ''අථ ඛො ආයස්මා පුණ්ණො…පෙ…. විහරතී''ති.

කත්ථ පනායං විහාසීති? චතූසු ඨානෙසු විහාසි, සුනාපරන්තරට්ඨං තාව පවිසිත්වා **අජ්ජුහත්ථපබ්බතෙ** නාම පවිසිත්වා වාණිජගාමං පිණ්ඩාය පාවිසි. අථ නං කනිට්ඨභාතා සඤ්ජානිත්වා භික්ඛං දත්වා, ''භන්තෙ, අඤ්ඤත්ථ අගන්ත්වා ඉධෙව වසථා''ති පටිඤ්ඤං කාරෙත්වා තත්ථෙව වසාපෙසි.

තතො **සමුද්දගිරිවිහාරං** නාම අගමාසි. තත්ථ අයකන්තපාසාණෙහි පරිච්ඡින්දිත්වා කතචඞ්කමො අත්ථි, තං කොචි චඞ්කමිතුං සමත්ථො නාම නත්ථි. තත්ථ සමුද්දවීචියො ආගන්ත්වා අයකන්තපාසාණෙසු පහරිත්වා මහාසද්දං කරොන්ති. ථෙරොනං – ''කම්මට්ඨානං මනසිකරොන්තානං ඵාසුවිහාරො හොතූ''ති සමුද්දං නිස්සද්දං කත්වා අධිට්ඨාසි.

තතො **මාතුලගිරිං** නාම අගමාසි. තත්ථ සකුණසඞ්ඝො උස්සන්නො, රත්තිඤ්ච දිවා ච සද්දො එකාබද්ධොව හොති, ථෙරො ඉමං ඨානං අඵාසුකන්ති තතො **මකුලකාරාමවිහාරං** නාම ගතො. සො වාණිජගාමස්ස නාතිදූරො නච්චාසන්නො ගමනාගමනසම්පන්නො විවිත්තො අප්පසද්දො. ථෙරො ඉමං ඨානං ඵාසුකන්ති තත්ථ රත්තිට්ඨානදිවාට්ඨානචඞ්කමනාදීනි කාරෙත්වා වස්සං උපගච්ඡි. එවං චතූසු ඨානෙසු විහාසි.

අථෙකදිවසං තස්මිංයෙව අන්තොවස්සෙ පඤ්ච වාණිජසතානි පරසමුද්දං ගච්ඡාමාති නාවාය භණ්ඩං පක්ඛිපිංසු. නාවාරොහනදිවසෙ ථෙරස්ස කනිට්ඨභාතා ථෙරං භොජෙත්වා ථෙරස්ස සන්තිකෙ සික්ඛාපදානි ගහෙත්වා වන්දිත්වා ගච්ඡන්තො, – ‘‘භන්තෙ, මහාසමුද්දො නාම අප්පමෙය්‍යො අනෙකන්තරායො, අම්හෙ ආවජ්ජෙය්‍යාථා’’ති වත්වා නාවං ආරුහි. නාවා උත්තමජවෙන ගච්ඡමානා අඤ්ඤතරං දීපකං පාපුණි. මනුස්සා පාතරාසං කරිස්සාමාති දීපකෙ ඔතිණ්ණා. තස්මිං දීපෙ අඤ්ඤං කිඤ්චි නත්ථි, චන්දනවනමෙව අහොසි.

අථෙකො වාසියා රුක්ඛං ආකොටෙත්වා ලොහිතචන්දනභාවං ඤත්වා ආහ – ‘‘භො මයං ලාභත්ථාය පරසමුද්දං ගච්ඡාම, ඉතො ච උත්තරි ලාභො නාම නත්ථි, චතුරඞ්ගුලමත්තා ඝටිකා සතසහස්සං අග්ඝති, හාරෙතබ්බකයුත්තං භණ්ඩං හාරෙත්වා චන්දනස්ස පූරෙමා’’ති. තෙ තථා කරිංසු. චන්දනවනෙ අධිවත්ථා අමනුස්සා කුජ්ඣිත්වා – ‘‘ඉමෙහි අම්හාකං චන්දනවනං නාසිතං, ඝාතෙස්සාම නෙ’’ති චින්තෙත්වා – ‘‘ඉධෙව ඝාතිතෙසු සබ්බං වනං එකං කුණපං භවිස්සති, සමුද්දමජ්ඣෙ නෙසං නාවං ඔසීදෙස්සාමා’’ති ආහංසු. අථ තෙසං නාවං ආරුය්හ මුහුත්තං ගතකාලෙයෙව උප්පාදිකං උට්ඨපෙත්වා සයම්පි තෙ අමනුස්සා භයානකානි රූපානි දස්සයිංසු. භීතා මනුස්සා අත්තනො අත්තනො දෙවතා නමස්සන්ති. ථෙරස්ස කනිට්ඨො චූළපුණ්ණකුටුම්බිකො – ‘‘මය්හං භාතා අවස්සයො හොතූ’’ති ථෙරස්ස නමස්සමානො අට්ඨාසි.

ථෙරොපි කිර තස්මිංයෙව ඛණෙ ආවජ්ජිත්වා තෙසං බ්‍යසනුප්පත්තිං ඤත්වා වෙහාසං උප්පතිත්වා සම්මුඛෙ අට්ඨාසි. අමනුස්සා ථෙරං දිස්වා ‘‘අය්‍යො පුණ්ණත්ථෙරො එතී’’ති පක්කමිංසු, උප්පාදිකං සන්නිසීදි. ථෙරො මා භායථාති තෙ අස්සාසෙත්වා ‘‘කහං ගන්තුකාමත්ථා’’ති පුච්ඡි. භන්තෙ, අම්හාකං සකට්ඨානමෙව ගච්ඡාමාති. ථෙරො නාවං ඵලෙ අක්කමිත්වා ‘‘එතෙසං ඉච්ඡිතට්ඨානං ගච්ඡතූ’’ති අධිට්ඨාසි. වාණිජා සකට්ඨානං ගන්ත්වා තං පවත්තිං පුත්තදාරස්ස ආරොචෙත්වා ‘‘එථ ථෙරං සරණං ගච්ඡාමා’’ති පඤ්චසතා අත්තනො පඤ්චමාතුගාමසතෙහි සද්ධිං තීසු සරණෙසු පතිට්ඨාය උපාසකත්තං පටිවෙදෙසුං. තතො නාවාය භණ්ඩං ඔතාරෙත්වා ථෙරස්ස එකං කොට්ඨාසං කත්වා – ‘‘අයං, භන්තෙ, තුම්හාකං කොට්ඨාසො’’ති ආහංසු. ථෙරො – ‘‘මය්හං විසුං කොට්ඨාසකිච්චං නත්ථි, සත්ථා පන තුම්හෙහි දිට්ඨපුබ්බො’’ති. න දිට්ඨපුබ්බො, භන්තෙති. තෙන හි ඉමිනා සත්ථු මණ්ඩලමාළං කරොථ, එවං සත්ථාරං පස්සිස්සථාති. තෙ සාධු, භන්තෙති තෙන ච කොට්ඨාසෙන අත්තනො ච කොට්ඨාසෙහි මණ්ඩලමාළං කාතුං ආරභිංසු.

සත්ථාපි කිර ආරද්ධකාලතො පට්ඨාය පරිභොගං අකාසි. ආරක්ඛමනුස්සා රත්තිං ඔභාසං දිස්වා ‘‘මහෙසක්ඛා දෙවතා අත්ථී’’ති සඤ්ඤං කරිංසු. උපාසකා මණ්ඩලමාළඤ්ච භික්ඛුසඞ්ඝස්ස ච සෙනාසනානි නිට්ඨපෙත්වා දානසම්භාරං සජ්ජෙත්වා – ‘‘කතං, භන්තෙ, අම්හෙහි අත්තනො කිච්චං, සත්ථාරං පක්කොසථා’’ති ථෙරස්ස ආරොචෙසුං. ථෙරො සායන්හසමයෙ ඉද්ධියා සාවත්ථිං පත්වා, ‘‘භන්තෙ, වාණිජගාමවාසිනො තුම්හෙ දට්ඨුකාමා, තෙසං අනුකම්පං කරොථා’’ති භගවන්තං යාචි. භගවා අධිවාසෙසි. ථෙරො භගවතො අධිවාසනං විදිත්වා සකට්ඨානමෙව පච්චාගතො.

භගවාපි ආනන්දථෙරං ආමන්තෙසි , – ‘‘ආනන්ද, ස්වෙ සුනාපරන්තෙ වාණිජගාමෙ පිණ්ඩාය චරිස්සාම, ත්වං එකූනපඤ්චසතානං භික්ඛූනං සලාකං දෙහී’’ති. ථෙරො සාධු, භන්තෙති භික්ඛුසඞ්ඝස්ස තමත්ථං ආරොචෙත්වා නභචාරිකා භික්ඛූ සලාකං ගණ්හන්තූති ආහ. තංදිවසං කුණ්ඩධානත්ථෙරො පඨමං සලාකං අග්ගහෙසි. වාණිජගාමවාසිනොපි ‘‘ස්වෙ කිර සත්ථා ආගමිස්සතී’’ති ගාමමජ්ඣෙ මණ්ඩපං කත්වා දානග්ගං සජ්ජයිංසු. භගවා පාතොව සරීරපටිජග්ගනං කත්වා ගන්ධකුටිං පවිසිත්වා ඵලසමාපත්තිං අප්පෙත්වා නිසීදි. සක්කස්ස පණ්ඩුකම්බලසිලාසනං උණ්හං අහොසි. සො කිං ඉදන්ති ආවජ්ජෙත්වා සත්ථු සුනාපරන්තගමනං දිස්වා විස්සකම්මං ආමන්තෙසි – ‘‘තාත අජ්ජ භගවා තිමත්තානි යොජනසතානි පිණ්ඩචාරං කරිස්සති, පඤ්ච කූටාගාරසතානි මාපෙත්වා ජෙතවනද්වාරකොට්ඨමත්ථකෙ ගමනසජ්ජානි කත්වා ඨපෙහී’’ති. සො තථා අකාසි. භගවතො කූටාගාරං චතුමුඛං අහොසි, ද්වින්නං අග්ගසාවකානං ද්විමුඛානි, සෙසානි එකමුඛානි. සත්ථා ගන්ධකුටිතො නික්ඛම්ම පටිපාටියා ඨපිතකූටාගාරෙසු ධුරකූටාගාරං පාවිසි. ද්වෙ අග්ගසාවකෙ ආදිං කත්වා එකූනපඤ්චභික්ඛුසතානිපි කූටාගාරං ගන්ත්වා නිසින්නා අහෙසුං. එකං තුච්ඡකූටාගාරං අහොසි, පඤ්චපි කූටාගාරසතානි ආකාසෙ උප්පතිංසු.

සත්ථා සච්චබන්ධපබ්බතං නාම පත්වා කූටාගාරං ආකාසෙ ඨපෙසි. තස්මිං පබ්බතෙ සච්චබන්ධො නාම මිච්ඡාදිට්ඨිකතාපසො මහාජනං මිච්ඡාදිට්ඨිං උග්ගණ්හාපෙන්තො ලාභග්ගයසග්ගප්පත්තො හුත්වා වසති. අබ්භන්තරෙ චස්ස අන්තොචාටියං පදීපො විය අරහත්තස්ස උපනිස්සයො ජලති. තං දිස්වා ධම්මමස්ස කථෙස්සාමීති ගන්ත්වා ධම්මං දෙසෙසි. තාපසො දෙසනාපරියොසානෙ අරහත්තං පාපුණි, මග්ගෙනෙවාස්ස අභිඤ්ඤා ආගතා. එහිභික්ඛු හුත්වා ඉද්ධිමයපත්තචීවරධරො හුත්වා කූටාගාරං පාවිසි.

භගවා කූටාගාරගතෙහි පඤ්චහි භික්ඛුසතෙහි සද්ධිං වාණිජගාමං ගන්ත්වා කූටාගාරානි අදිස්සමානානි කත්වා වාණිජගාමං පාවිසි. වාණිජා බුද්ධප්පමුඛස්ස භික්ඛුසඞ්ඝස්ස මහාදානං දත්වා සත්ථාරං මකුලකාරාමං නයිංසු. සත්ථා

මණ්ඩලමාළං පාවිසි. මහාජනො යාව සත්ථා භත්තදරථං පටිපස්සම්භෙති, තාව පාතරාසං කත්වා උපොසථඞ්ගානි සමාදාය බහුං ගන්ධඤ්ච පුප්ඵඤ්ච ආදාය ධම්මස්සවනත්ථාය ආරාමං පච්චාගමාසි. සත්ථා ධම්මං දෙසෙසි. මහාජනස්ස බන්ධනමොක්ඛො ජාතො, මහන්තං බුද්ධකොලාහලං අහොසි.

සත්ථා මහාජනස්ස සඞ්ගහත්ථං කතිපාහං තත්ථෙව වසි, අරුණං පන මහාගන්ධකුටියංයෙව උට්ඨපෙසි. තත්ථ කතිපාහං වසිත්වා වාණිජගාමෙ පිණ්ඩාය චරිත්වා ''ත්වං ඉධෙව වසාහී''ති පුණ්ණත්ථෙරං නිවත්තෙත්වා අන්තරෙ නම්මදානදී නාම අත්ථි, තස්සා තීරං අගමාසි. නම්මදානාගරාජා සත්ථු පච්චුග්ගමනං කත්වා නාගභවනං පවෙසෙත්වා තිණ්ණං රතනානං සක්කාරං අකාසි. සත්ථා තස්ස ධම්මං කථෙත්වා නාගභවනා නික්ඛමි. සො – ''මය්හං, භන්තෙ, පරිචරිතබ්බං දෙථා''ති යාචි, භගවා නම්මදානදීතීරෙ පදචෙතියං දස්සෙසි. තං වීචීසු ආගතාසු පිධීයති, ගතාසු විවරීයති, මහාසක්කාරප්පත්තං අහොසි. සත්ථා තතො නික්ඛම්ම සච්චබන්ධපබ්බතං ගන්ත්වා සච්චබන්ධං ආහ – ''තයා මහාජනො අපායමග්ගෙ ඔතාරිතො, ත්වං ඉධෙව වසිත්වා එතෙසං ලද්ධිං විස්සජ්ජාපෙත්වා නිබ්බානමග්ගෙ පතිට්ඨාපෙහී''ති. සොපි පරිචරිතබ්බං යාචි. සත්ථා ඝනපිට්ඨිපාසාණෙ අල්ලමත්තිකපිණ්ඩම්හි ලඤ්ඡනං විය පදචෙතියං දස්සෙසි, තතො ජෙතවනමෙව ගතො. එතමත්ථං සන්ධාය **තෙනෙවන්තරවස්සෙනා**තිආදි වුත්තං.

පරිනිබ්බායීති අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බායි. මහාජනො ථෙරස්ස සත්ත දිවසානි සරීරපූජං කත්වා බහූනි ගන්ධකට්ඨානි සමොධානෙත්වා සරීරං ඣාපෙත්වා ධාතුයො ආදාය චෙතියං අකාසි. **සම්බහුලා භික්ඛූ**ති ථෙරස්ස ආළාහනෙ ඨිතභික්ඛූ. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසූදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

පුණ්ණොවාදසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. නන්දකොවාදසුත්තවණ්ණනා

398. **එවං මෙ සුතන්ති** නන්දකොවාදසුත්තං. තත්ථ **තෙන ඛො පන සමයෙනා**ති භගවා මහාපජාපතියා යාචිතො භික්ඛුනිසඞ්ඝං උය්යොජෙත්වා භික්ඛුසඞ්ඝං සන්නිපාතෙත්වා – ''ථෙරා භික්ඛූ වාරෙන භික්ඛුනියො ඔවදන්තූ''ති සඞ්ඝස්ස භාරං අකාසි. තං සන්ධායෙතං වුත්තං. තත්ථ **පරියායෙනා**ති වාරෙන. **න ඉච්ඡතී**ති අත්තනො වාරෙ සම්පත්තෙ දූරං ගාමං වා ගන්ත්වා සූචිකම්මාදීනි වා ආරභිත්වා ''අයං නාමස්ස පපඤ්චො''ති වදාපෙසි. ඉමං පන පරියායෙන ඔවාදං භගවා නන්දකත්ථෙරස්සෙව කාරණා අකාසි. කස්මා? ඉමාසඤ්හි භික්ඛුනීනං ථෙරං දිස්වා චිත්තං එකග්ගං හොති පසීදති. තෙන තා තස්ස ඔවාදං සම්පටිච්ඡිතුකාමා, ධම්මකථං සොතුකාමා. තස්මා භගවා – ''නන්දකො අත්තනො වාරෙ සම්පත්තෙ ඔවාදං දස්සති, ධම්මකථං කථෙස්සතී''ති වාරෙන ඔවාදං අකාසි. ථෙරො පන අත්තනො වාරං න කරොති, කස්මාති චෙ? තා කිර භික්ඛුනියො පුබ්බෙ ථෙරස්ස ජම්බුදීපෙ රජ්ජං කාරෙන්තස්ස ඔරොධා අහෙසුං. ථෙරො පුබ්බෙනිවාසඤාණෙන තං කාරණං ඤත්වා චින්තෙසි – ''මං ඉමස්ස භික්ඛුනිසඞ්ඝස්ස මජ්ඣෙ නිසින්නං උපමායො ච කාරණානි ච ආහරිත්වා ධම්මං කථයමානං දිස්වා අඤ්ඤො පුබ්බෙනිවාසඤාණලාභී භික්ඛු ඉමං කාරණං ඔලොකෙත්වා 'ආයස්මා නන්දකො යාවජ්ජදිවසා ඔරොධෙ න විස්සජ්ජෙති, සොභතායමායස්මා ඔරොධපරිවුතො'ති වත්තබ්බං මඤ්ඤෙය්‍යා''ති. එතමත්ථං සම්පස්සමානො ථෙරො අත්තනො වාරං න කරොති. ඉමාසඤ්ච කිර භික්ඛුනීනං ථෙරස්සෙව දෙසනා සප්පායා භවිස්සතීති ඤත්වා **අථ ඛො භගවා ආයස්මන්තං නන්දකං ආමන්තෙසි**.

තාසං භික්ඛුනීනං පුබ්බෙ තස්ස ඔරොධභාවජානනත්ථං ඉදං වත්ථුං – පුබ්බෙ කිර බාරාණසියං පඤ්ච දාසසතානි පඤ්ච දාසිසතානි චාති ජඞ්ඝසහස්සං එකතොව කම්මං කත්වා එකස්මිං ඨානෙ වසි. අයං නන්දකත්ථෙරො තස්මිං කාලෙ ජෙට්ඨකදාසො හොති , ගොතමී ජෙට්ඨකදාසී. සා ජෙට්ඨකදාසස්ස පාදපරිචාරිකා අහොසි පණ්ඩිතා බ්‍යත්තා. ජඞ්ඝසහස්සම්පි පුඤ්ඤකම්මං කරොන්තං එකතො කරොති. අථ වස්සූපනායිකසමයෙ පඤ්ච පච්චෙකබුද්ධා නන්දමූලකපබ්භාරතො ඉසිපතනෙ ඔතරිත්වා නගරෙ පිණ්ඩාය චරිත්වා ඉසිපතනමෙව ගන්ත්වා – ''වස්සූපනායිකකුටියා අත්ථාය හත්ථකම්මං යාචිස්සාමා''ති චීවරං පාරුපිත්වා සායන්හසමයෙ නගරං පවිසිත්වා සෙට්ඨිස්ස ඝරද්වාරෙ අට්ඨංසු. ජෙට්ඨකදාසී කුටං ගහෙත්වා උදකතිත්ථං ගච්ඡන්තී පච්චෙකබුද්ධෙ නගරං පවිසන්තෙ අද්දස. සෙට්ඨි තෙසං ආගතකාරණං සුත්වා ''අම්හාකං ඔකාසො නත්ථි, ගච්ඡන්තූ''ති ආහ.

අථ තෙ නගරා නික්ඛමන්තෙ ජෙට්ඨකදාසී කුටං ගහෙත්වා පවිසන්තී දිස්වා කුටං ඔතාරෙත්වා වන්දිත්වා ඔනමිත්වා මුඛං පිධාය – ''අය්‍යා නගරං පවිට්ඨමත්තාව නික්ඛන්තා, කිං නු ඛො''ති පුච්ඡි. වස්සූපනායිකකුටියා හත්ථකම්මං යාචිතුං ආගමිම්හාති. ලද්ධං, භන්තෙති. න ලද්ධං උපාසිකෙති? කිං පනෙසා කුටි ඉස්සරෙහෙව කාතබ්බා, දුග්ගතෙහිපි සක්කා කාතුන්ති. යෙන කෙනචි සක්කාති? සාධු, භන්තෙ, මයං කරිස්සාම. ස්වෙ මය්හං භික්ඛං ගණ්හථාති නිමන්තෙත්වා උදකං නෙත්වා පුන කුටං ගහෙත්වා ආගම්ම තිත්ථමග්ගෙ ඨත්වා ආගතා අවසෙසදාසියො ''එත්ථෙව හොථා''ති වත්වා සබ්බාසං ආගතකාලෙ ආහ – ''අම්ම කිං නිච්චමෙව පරස්ස දාසකම්මං කරිස්සථ, උදාහු දාසභාවතො මුච්චිතුං ඉච්ඡථා''ති? අජ්ජෙව මුච්චිතුමිච්ඡාම අය්‍යෙති. යදි එවං මයා පඤ්ච පච්චෙකබුද්ධා හත්ථකම්මං අලභන්තා ස්වාතනාය නිමන්තිතා, තුම්හාකං සාමිකෙහි එකදිවසං හත්ථකම්මං දාපෙථාති. තා සාධූති සම්පටිච්ඡිත්වා සායං අටවිතො ආගතකාලෙ සාමිකානං ආරොචෙසුං. තෙ සාධූති ජෙට්ඨකදාසස්ස ගෙහද්වාරෙ සන්නිපතිංසු.

අථ නෙ ජෙට්ඨකදාසී ස්වෙ තාතා පච්චෙකබුද්ධානං භත්ථකම්මං දෙථාති ආනිසංසං ආචික්ඛිත්වා යෙපි න කාතුකාමා, තෙ ගාළ්හෙන ඔවාදෙන තජ්ජෙත්වා පටිච්ඡාපෙසි. සා පුනදිවසෙ පච්චෙකබුද්ධානං භත්තං දත්වා සබ්බෙසං දාසපුත්තානං සඤ්ඤං අදාසි. තෙ තාවදෙව අරඤ්ඤං පවිසිත්වා දබ්බසම්භාරෙ සමොධානෙත්වා සතං සතං හුත්වා එකෙකකුටිං එකෙකචඞ්කමනාදිපරිවාරං කත්වා මඤ්චපීඨපානීයපරිභොජනීයභාජනාදීනි ඨපෙත්වා පච්චෙකබුද්ධෙ තෙමාසං තත්ථ වසනත්ථාය පටිඤ්ඤං කාරෙත්වා වාරභික්ඛං පට්ඨපෙසුං. යො අත්තනො වාරදිවසෙ න සක්කොති. තස්ස ජෙට්ඨකදාසී සකගෙහතො ආහරිත්වා දෙති. එවං තෙමාසං ජග්ගිත්වා ජෙට්ඨකදාසී එකෙකං දාසං එකෙකං සාටකං විස්සජ්ජාපෙසි. පඤ්ච ථූලසාටකසතානි අහෙසුං. තානි පරිවත්තාපෙත්වා පඤ්චන්නං පච්චෙකබුද්ධානං තිචීවරානි කත්වා අදාසි. පච්චෙකබුද්ධා යථාඵාසුකං අගමංසු. තම්පි ජඞ්ඝසහස්සං එකතො කුසලං කත්වා කායස්ස භෙදා දෙවලොකෙ නිබ්බත්ති. තානි පඤ්ච මාතුගාමසතානි කාලෙන කාලං තෙසං පඤ්චන්නං පුරිසසතානං ගෙහෙ හොන්ති, කාලෙන කාලං සබ්බාපි ජෙට්ඨකදාසපුත්තස්සෙව ගෙහෙ හොන්ති. අථ එකස්මිං කාලෙ ජෙට්ඨකදාසපුත්තො දෙවලොකතො චවිත්වා රාජකුලෙ නිබ්බත්තො. තාපි පඤ්චසතා දෙවකඤ්ඤා මහාභොගකුලෙසු නිබ්බත්තිත්වා තස්ස රඤ්ඤෙ ධීතස්ස ගෙහං අගමංසු. එතෙන නියාමෙන සංසරන්තියො අම්හාකං භගවතො කාලෙ කොලියනගරෙ දෙවදහනගරෙ ච ඛත්තියකුලෙසු නිබ්බත්තා.

නන්දකත්ථෙරොපි පබ්බජිත්වා අරහත්තං පත්තො, ජෙට්ඨකදාසිධීතා වයං ආගම්ම සුද්ධොදනමහාරාජස්ස අග්ගමහෙසිට්ඨානෙ ඨිතා, ඉතරාපි තෙසං තෙසං රාජපුත්තානංයෙව ඝරං ගතා. තාසං සාමිකා පඤ්චසතා රාජකුමාරා උදකවුම්බටකලහෙ සත්ථු ධම්මදෙසනං සුත්වා පබ්බජිතා, රාජධීතරො තෙසං උක්කණ්ඨනත්ථං සාසනං පෙසෙසුං. තෙ උක්කණ්ඨිතෙ භගවා කුණාලදහං නෙත්වා සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨපෙත්වා මහාසමයදිවසෙ අරහත්තෙ පතිට්ඨාපෙසි. තාපි පඤ්චසතා රාජධීතරො නික්ඛමිත්වා මහාපජාපතියා සන්තිකෙ පබ්බජිංසු. අයමායස්මා නන්දකො එත්තාව තා භික්ඛුනියොති එවමෙතං වත්ථු දීපෙතබ්බං.

රාජකාරාමොති පසෙනදිනා කාරිතො නගරස්ස දක්ඛිණදිසාභාගෙ ථූපාරාමසදිසෙ ඨානෙ විහාරො.

399. **සම්මප්පඤ්ඤාය සුදිට්ඨන්ති** හෙතුනා කාරණෙන විපස්සනාපඤ්ඤාය යාථාවසරසතො දිට්ඨං.

401. **තජ්ජං තජ්ජන්ති** තංසභාවං තංසභාවං, අත්ථතො පන තං තං පච්චයං පටිච්ච තා තා වෙදනා උප්පජ්ජන්තීති වුත්තං හොති.

402. **පගෙවස්ස ඡායාති** මූලාදීනි නිස්සාය නිබ්බත්තා ඡායා පඨමතරංයෙව අනිච්චා.

413. **අනුපහච්චාති** අනුපහනිත්වා. තත්ථ මංසං පිණ්ඩං පිණ්ඩං කත්වා චම්මං අල්ලියාපෙන්තො මංසකායං උපහනති නාම. චම්මං බද්ධං බද්ධං කත්වා මංසෙ අල්ලියාපෙන්තො මංසකායං උපහනති නාම. එවං අකත්වා. **විලිමංසං න්හාරුබන්ධනන්ති** සබ්බචම්මෙ ලග්ගවිලීපනමංසමෙව. **අන්තරාකිලෙසසංයොජනබන්ධනන්ති** සබ්බං අන්තරකිලෙසමෙව සන්ධාය වුත්තං.

414. **සත්ත ඛො පනිමෙති** කස්මා ආභාති? යා හි එසා පඤ්ඤා කිලෙසෙ ඡින්දතීති වුත්තා, සා න එකිකාව අත්තනො ධම්මතාය ඡින්දිතුං සක්කොති. යථා පන කුඨාරී න අත්තනො ධම්මතාය ඡෙජ්ජං ඡින්දති, පුරිසස්ස තජ්ජං වායාමං පටිච්චෙව ඡින්දති, එවං න විනා ඡහි බොජ්ඣඞ්ගෙහි පඤ්ඤා කිලෙසෙ ඡින්දිතුං සක්කොති. තස්මා එවමාහ. **තෙන හීති** යෙන කාරණෙන තයා ඡ අජ්ඣත්තිකානි ආයතනානි, ඡ බාහිරානි , ඡ විඤ්ඤාණකායෙ, දීපොපමං, රුක්ඛොපමං, ගාවූපමඤ්ච දස්සෙත්වා සත්තහි බොජ්ඣඞ්ගෙහි ආසවක්ඛයෙන දෙසනා නිට්ඨපිතා, තෙන කාරණෙන ත්වං ස්වෙපි තා භික්ඛුනියො තෙනෙව ඔවාදෙන ඔවදෙය්‍යාසීති.

415. **සා සොතාපන්නාති** යා සා ගුණෙහි සබ්බපච්ඡිමිකා, සා සොතාපන්නා. සෙසා පන සකදාගාමිඅනාගාමිනියො ච ඛීණාසවා ච. යදි එවං කථං පරිපුණ්ණසඞ්කප්පාති. අජ්ඣාසයපාරිපූරියා. යස්සා හි භික්ඛුනියා එවමහොසි – ‘‘කදා නු ඛො අහං අය්‍යස්ස නන්දකස්ස ධම්මදෙසනං සුණන්තී තස්මිංයෙව ආසනෙ සොතාපත්තිඵලං සච්ඡිකරෙය්‍යා’’න්ති, සා සොතාපත්තිඵලං සච්ඡාකාසි. යස්සා අහොසි ‘‘සකදාගාමිඵලං අනාගාමිඵලං අරහත්ත’’න්ති, සා අරහත්තං සච්ඡාකාසි. තෙනාහ භගවා ‘‘අත්තමනා චෙව පරිපුණ්ණසඞ්කප්පා චා’’ති.

පපඤ්චසූදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

නන්දකොවාදසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. රාහුලොවාදසුත්තවණ්ණනා

416. **එවං මෙ සුතන්ති** රාහුලොවාදසුත්තං. තත්ථ **විමුත්තිපරිපාචනීයාති** විමුත්තිං පරිපාචෙන්තීති විමුත්තිපරිපාචනීයා. **ධම්මාති** පන්නරස ධම්මා. තෙ සද්ධින්ද්‍රියාදීනං විසුද්ධිකාරණවසෙන වෙදිතබ්බා. වුත්තඤ්හෙතං –

"අස්සද්ධෙ පුග්ගලෙ පරිවජ්ජයතො, සද්ධෙ පුග්ගලෙ සෙවතො භජතො පයිරුපාසතො පසාදනීයෙ සුත්තන්තෙ පච්චවෙක්ඛතො ඉමෙහි තීහාකාරෙහි සද්ධින්ද්‍රියං විසුජ්ඣති. කුසීතෙ පුග්ගලෙ පරිවජ්ජයතො ආරද්ධවීරියෙ පුග්ගලෙ සෙවතො භජතො පයිරුපාසතො සම්මප්පධානෙ පච්චවෙක්ඛතො ඉමෙහි තීහාකාරෙහි වීරියින්ද්‍රියං විසුජ්ඣති. මුට්ඨස්සති පුග්ගලෙ පරිවජ්ජයතො උපට්ඨිතස්සති පුග්ගලෙ සෙවතො භජතො පයිරුපාසතො සතිපට්ඨානෙ පච්චවෙක්ඛතො ඉමෙහි තීහාකාරෙහි සතින්ද්‍රියං විසුජ්ඣති . අසමාහිතෙ පුග්ගලෙ පරිවජ්ජයතො සමාහිතෙ පුග්ගලෙ සෙවතො භජතො පයිරුපාසතො ඣානවිමොක්ඛෙ පච්චවෙක්ඛතො ඉමෙහි තීහාකාරෙහි සමාධින්ද්‍රියං විසුජ්ඣති. දුප්පඤ්ඤෙ පුග්ගලෙ පරිවජ්ජයතො පඤ්ඤවන්තෙ පුග්ගලෙ සෙවතො භජතො පයිරුපාසතො ගම්භීරඤාණචරියං පච්චවෙක්ඛතො ඉමෙහි තීහාකාරෙහි පඤ්ඤින්ද්‍රියං විසුජ්ඣති. ඉති ඉමෙ පඤ්ච පුග්ගලෙ පරිවජ්ජයතො පඤ්ච පුග්ගලෙ සෙවතො භජතො පයිරුපාසතො පඤ්ච සුත්තන්තක්ඛන්ධෙ පච්චවෙක්ඛතො ඉමෙහි පන්නරසහි ආකාරෙහි ඉමානි පඤ්චින්ද්‍රියානි විසුජ්ඣන්තී"ති (පටි. ම. 1.185).

අපරෙපි පන්නරස ධම්මා විමුත්තිපරිපාචනීයා – සද්ධාදීනි පඤ්චිමානි ඉන්ද්‍රියානි, අනිච්චසඤ්ඤා, අනිච්චෙ දුක්ඛසඤ්ඤා, දුක්ඛෙ අනත්තසඤ්ඤා, පහානසඤ්ඤා, විරාගසඤ්ඤාති, ඉමා පඤ්ච නිබ්බෙධභාගියා සඤ්ඤා, මෙඝියත්ථෙරස්ස කථිතා කල්‍යාණමිත්තතාදයො පඤ්චධම්මාති. කාය පන වෙලාය භගවතො එතදහොසීති. පච්චූසසමයෙ ලොකං වොලොකෙන්තස්ස.

419. **අනෙකානං දෙවතාසහස්සානන්**ති ආයස්මතා රාහුලෙන පදුමුත්තරස්ස භගවතො පාදමූලෙ පාලිතනාගරාජකාලෙ පත්ථනං පට්ඨපෙන්තෙන සද්ධිං පත්ථනං පට්ඨපිතදෙවතායෙව. තාසු පන කාචි භුමට්ඨකා දෙවතා, කාචි අන්තලික්ඛකා, කාචි චාතුමහාරාජිකා, කාචි දෙවලොකෙ, කාචි බ්‍රහ්මලොකෙ නිබ්බත්තා. ඉමස්මිං පන දිවසෙ සබ්බා එකට්ඨානෙ අන්ධවනස්මිංයෙව සන්නිපතිතා. **ධම්මචක්ඛුන්**ති උපාලිඔවාද- (ම. නි. 2.69) දීඝනඛසුත්තෙසු (ම. නි. 2.206) පඨමමග්ගො ධම්මචක්ඛුන්ති වුත්තො, බ්‍රහ්මායුසුත්තෙ (ම. නි. 2.395) තීණි ඵලානි, ඉමස්මිං සුත්තෙ චත්තාරො මග්ගා, චත්තාරි ච ඵලානි ධම්මචක්ඛුන්ති වෙදිතබ්බානි. තත්ථ හි කාචි දෙවතා සොතාපන්නා අහෙසුං, කාචි සකදාගාමී, අනාගාමී, ඛීණාසවා. තාසඤ්ච පන දෙවතානං එත්තකාති ගණනවසෙන පරිච්ඡෙදො නත්ථි. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසූදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

රාහුලොවාදසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. ඡඡක්කසුත්තවණ්ණනා

420. **එවං මෙ සුතන්**ති ඡඡක්කසුත්තං. තත්ථ **ආදිකල්‍යාණන්**තිආදිම්හි කල්‍යාණං භද්දකං නිද්දොසං කත්වා දෙසෙස්සාමි. මජ්ඣපරියොසානෙසුපි එසෙව නයො. ඉති භගවා අරියවංසං නවහි, මහාසතිපට්ඨානං සත්තහි, මහාඅස්සපුරං සත්තහියෙව පදෙහි ථොමෙසි. ඉදං පන සුත්තං නවහි පදෙහි ථොමෙසි.

වෙදිතබ්බානීති සහවිපස්සනෙන මග්ගෙන ජානිතබ්බානි. මනායතනෙන තෙභූමකචිත්තමෙව කථිතං, ධම්මායතනෙන බහිද්ධා තෙභූමකධම්මා ච, මනොවිඤ්ඤාණෙන ඨපෙත්වා ද්වෙ පඤ්චවිඤ්ඤාණානි සෙසං බාවීසතිවිධං ලොකියවිපාකචිත්තං. ඵස්සවෙදනා යථාවුත්තවිපාකවිඤ්ඤාණසම්පයුත්තාව. **තණ්හා**ති විපාකවෙදනාපච්චයා ජවනක්ඛණෙ උප්පන්නතණ්හා.

422. **චක්ඛු අත්තා**ති පාටියෙක්කො අනුසන්ධි. හෙට්ඨා කථිතානඤ්හි ද්වින්නං සච්චානං අනත්තභාවදස්සනත්ථං අයං දෙසනා ආරද්ධා. තත්ථ **න උපපජ්ජතී**ති න යුජ්ජති. **වෙතී**ති විගච්ඡති නිරුජ්ඣති.

424. **අයං ඛො පන, භික්ඛවෙ**ති අයම්පි පාටියෙක්කො අනුසන්ධි. අයඤ්හි දෙසනා තිණ්ණං ගාහානං වසෙන වට්ටං දස්සෙතුං ආරද්ධා. දුක්ඛං සමුදයොති ද්වින්නං සච්චානං වසෙන වට්ටං දස්සෙතුන්තිපි වදන්තියෙව. **එතං මමා**තිආදීසු තණ්හාමානදිට්ඨිගාහාව වෙදිතබ්බා. **සමනුපස්සතී**ති ගාහත්තයවසෙන පස්සති.

එවං වට්ටං දස්සෙත්වා ඉදානි තිණ්ණං ගාහානං පටිපක්ඛවසෙන, නිරොධො මග්ගොති ඉමෙසං වා ද්වින්නං සච්චානං වසෙන විවට්ටං දස්සෙතුං **අයං ඛො පනා**තිආදිමාහ. **නෙතං මමා**තිආදීනි තණ්හාදීනං පටිසෙධවචනානි. **සමනුපස්සතී**ති අනිච්චං දුක්ඛමනත්තාති පස්සති.

425. එවං විවට්ටං දස්සෙත්වා ඉදානි තිණ්ණං අනුසයානං වසෙන පුන වට්ටං දස්සෙතුං **චක්ඛුඤ්ච, භික්ඛවෙ**තිආදිමාහ. තත්ථ **අභිනන්දතී**තිආදීනි තණ්හාදිට්ඨිවසෙනෙව වුත්තානි. **අනුසෙතී**ති අප්පහීනො හොති. **දුක්ඛස්සා**ති වට්ටදුක්ඛකිලෙසදුක්ඛස්ස.

426. එවං තිණ්ණං අනුසයානං වසෙන වට්ටං කථෙත්වා ඉදානි තෙසං පටික්ඛෙපවසෙන විවට්ටං දස්සෙන්තො පුන චක්ඛුඤ්චාතිආදිමාහ. **අවිජ්ජං පහායාති** වට්ටමූලිකං අවිජ්ජං පජහිත්වා. **විජ්ජන්ති** අරහත්තමග්ගවිජ්ජං උප්පාදෙත්වා.

427. **ඨානමෙතං විජ්ජතීති** එත්තකෙනෙව කථාමග්ගෙන වට්ටවිවට්ටවසෙන දෙසනං මත්ථකං පාපෙත්වා පුන තදෙව සම්පිණ්ඩෙත්වා දස්සෙන්තො **එවං පස්සං, භික්ඛවෙ**තිආදිමාහ. **සට්ඨිමත්තානං භික්ඛූනන්ති** එත්ථ අනච්ඡරියමෙතං, යං සයමෙව තථාගතෙ දෙසෙන්තෙ සට්ඨි භික්ඛූ අරහත්තං පත්තා. ඉමස්මිං හි සුත්තං ධම්මසෙනාපතිම්හි කථෙන්තෙපි සට්ඨි භික්ඛූ අරහත්තං පත්තා, මහාමොග්ගල්ලානෙ කථෙන්තෙපි, අසීතිමහාථෙරෙසු කථෙන්තෙසුපි පත්තා එව. එතම්පි අනච්ඡරියං. මහාභිඤ්ඤප්පත්තා හි තෙ සාවකා.

අපරභාගෙ පන තම්බපණ්ණිදීපෙ මාලෙය්‍යදෙවත්ථෙරො නාම හෙට්ඨා ලොහපාසාදෙ ඉදං සුත්තං කථෙසි. තදාපි සට්ඨි භික්ඛූ අරහත්තං පත්තා. යථා ච ලොහපාසාදෙ, එවං ථෙරො මහාමණ්ඩපෙපි ඉදං සුත්තං කථෙසි. මහාවිහාරා නික්ඛමිත්වා චෙතියපබ්බතං ගතො, තත්ථාපි කථෙසි. තතො සාකියවංසවිහාරෙ, කූටාලිවිහාරෙ, අන්තරසොබ්භෙ, මුත්තඞ්ගණෙ, වාතකපබ්බතෙ, පාචිනසරකෙ, දීඝවාපියං, ලොකන්දරෙ, නොමණ්ඩලතලෙ කථෙසි. තෙසුපි ඨානෙසු සට්ඨි සට්ඨි භික්ඛූ අරහත්තං පත්තා. තතො නික්ඛමිත්වා පන ථෙරො චිත්තලපබ්බතං ගතො. තදා ච චිත්තලපබ්බතවිහාරෙ අතිරෙකසට්ඨිවස්සො මහාථෙරො, පොක්ඛරණියං කුරුවකතිත්ථං නාම පටිච්ඡන්නට්ඨානං අත්ථි, තත්ථ ථෙරො න්හායිස්සාමීති ඔතිණ්ණො. දෙවත්ථෙරො තස්ස සන්තිකං ගන්ත්වා න්හාපෙමි, භන්තෙති ආහ. ථෙරො පටිසන්ථාරෙනෙව – ''මාලෙය්‍යදෙවො නාම අත්ථීති වදන්ති, සො අයං භවිස්සතී''ති ඤත්වා ත්වං දෙවොති ආහ. ආම, භන්තෙති. සට්ඨිවස්සද්ධානං මෙ, ආවුසො, කොචි සරීරං හත්ථෙන ඵුසිතුං නාම න ලභි, ත්වං පන න්හාපෙහීති උත්තරිත්වා තීරෙ නිසීදි.

ථෙරො සබ්බම්පි හත්ථපාදාදිපරිකම්මං කත්වා මහාථෙරං න්හාපෙසි. තං දිවසඤ්ච ධම්මස්සවනදිවසො හොති. අථ මහාථෙරො – ''දෙව අම්හාකං ධම්මදානං දාතුං වට්ටතී''ති ආහ. ථෙරො සාධු, භන්තෙති සම්පටිච්ඡි. අත්ථඞ්ගතෙ සූරියෙ ධම්මස්සවනං ඝොසෙසුං. අතික්කන්තසට්ඨිවස්සාව සට්ඨි මහාථෙරා ධම්මස්සවනත්ථං අගමංසු. දෙවත්ථෙරො සරභාණාවසානෙ ඉමං සුත්තං ආරභි, සුත්තන්තපරියොසානෙ ච සට්ඨි මහාථෙරා අරහත්තං පාපුණිංසු. තතො තිස්සමහාවිහාරං ගන්ත්වා කථෙසි, තස්මිම්පි සට්ඨි ථෙරා. තතො නාගමහාවිහාරෙ කාළකච්ඡගාමෙ කථෙසි, තස්මිම්පි සට්ඨි ථෙරා. තතො කල්‍යාණිං ගන්ත්වා තත්ථ චාතුද්දසෙ හෙට්ඨාපාසාදෙ කථෙසි, තස්මිම්පි සට්ඨි ථෙරා. උපොසථදිවසෙ උපරිපාසාදෙ කථෙසි, තස්මිම්පි සට්ඨි ථෙරාති එවං දෙවත්ථෙරෙයෙව ඉදං සුත්තං කථෙන්තෙ සට්ඨිට්ඨානෙසු සට්ඨි සට්ඨි ජනා අරහත්තං පත්තා.

අම්බිලකාළකවිහාරෙ පන තිපිටකචූළනාගත්ථෙරෙ ඉමං සුත්තං කථෙන්තෙ මනුස්සපරිසා ගාවුතං අහොසි, දෙවපරිසා යොජනිකා. සුත්තපරියොසානෙ සහස්සභික්ඛූ අරහත්තං පත්තා, දෙවෙසු පන තතො තතො එකෙකොව පුථුජ්ජනො අහොසීති.

පපඤ්චසූදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

ඡඡක්කසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. මහාසළායතනිකසුත්තවණ්ණනා

428. **එවං මෙ සුතන්ති** මහාසළායතනිකසුත්තං. තත්ථ **මහාසළායතනිකන්ති** මහන්තානං ඡන්නං ආයතනානං ජොතකං ධම්මපරියායං.

429. **අජානන්ති** සහවිපස්සනෙන මග්ගෙන අජානන්තො. **උපචයං ගච්ඡන්තීති** වුඩ්ඪිං ගච්ඡන්ති, වසිභාවං ගච්ඡන්තීති අත්ථො. **කායිකාති** පඤ්චද්වාරිකදරථා. **චෙතසිකාති** මනොද්වාරිකදරථා. **සන්තාපාදීසුපි** එසෙව නයො.

430. **කායසුඛන්ති** පඤ්චද්වාරිකසුඛං. **චෙතොසුඛන්ති** මනොද්වාරිකසුඛං. එත්ථ ච පඤ්චද්වාරිකජවනෙන සමාපජ්ජනං වා වුට්ඨානං වා නත්ථි, උප්පන්නමත්තකමෙව හොති. මනොද්වාරිකෙන සබ්බං හොති. අයඤ්ච මග්ගවුට්ඨානස්ස පච්චයභූතා බලවවිපස්සනා, සාපි මනොද්වාරිකෙනෙව හොති.

431. **තථාභූතස්සාති** කුසලචිත්තසම්පයුත්තචෙතොසුඛසමඞ්ගීභූතස්ස. **පුබ්බෙව ඛො පනස්සාති** අස්ස භික්ඛුනො වාචාකම්මන්තාජීවා පුබ්බසුද්ධිකා නාම ආදිතො පට්ඨාය පරිසුද්ධාව හොන්ති. දිට්ඨිසඞ්කප්පවායාමසතිසමාධිසඞ්ඛාතානි පන පඤ්චඞ්ගානි සබ්බත්ථකකාරාපකඞ්ගානි නාම. එවං ලොකුත්තරමග්ගො අට්ඨඞ්ගිකො වා සත්තඞ්ගිකො වා හොති.

විතණ්ඩවාදී පන ''යා යථාභූතස්ස දිට්ඨී''ති ඉමමෙව සුත්තපදෙසං ගහෙත්වා ''ලොකුත්තරමග්ගො පඤ්චඞ්ගිකො''ති වදති. සො – ''එවමස්සායං අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො භාවනාපාරිපූරිං ගච්ඡතී''ති ඉමිනා

අනන්තරවචනෙනෙව පටිසෙධිතබ්බො. උත්තරි ච එවං සඤ්ඤාපෙතබ්බො – ලොකුත්තරමග්ගො පඤ්චඞ්ගිකො නාම නත්ථි, ඉමානි පන පඤ්ච සබ්බත්ථකකාරාපකඞ්ගානි මග්ගක්ඛණෙ විරතිවසෙන පූරෙන්ති. ''යා චතූහි වචීදුච්චරිතෙහි ආරති විරතී''ති එවං වුත්තවිරතීසු හි මිච්ඡාවාචං පජහති, සම්මාවාචං භාවෙති, එවං සම්මාවාචං භාවෙන්තස්ස ඉමානි පඤ්චඞ්ගිකානි න විනා, සහෙව විරතියා පූරෙන්ති. සම්මාකම්මන්තාජීවෙසුපි එසෙව නයො. ඉති වචීකම්මාදීනි ආදිතො පට්ඨාය පරිසුද්ධානෙව වට්ටන්ති. ඉමානි පන පඤ්ච සබ්බත්ථකකාරාපකඞ්ගානි විරතිවසෙන පරිපූරෙන්තීති පඤ්චඞ්ගිකො මග්ගො නාම නත්ථි. සුභද්දසුත්තෙපි (දී. නි. 2.214) චෙතං වුත්තං – ''යස්මිං ඛො, සුභද්ද, ධම්මවිනයෙ අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො''ති. අඤ්ඤෙසු ච අනෙකෙසු සුත්තසතෙසු අට්ඨඞ්ගිකොව මග්ගො ආගතොති.

433. **චත්තාරොපි සතිපට්ඨානාති** මග්ගසම්පයුත්තාව චත්තාරො සතිපට්ඨානා. සම්මප්පධානාදීසුපි එසෙව නයො. **යුගනන්ධාති** එකක්ඛණිකයුගනන්ධා. එතෙහි අඤ්ඤස්මිං ඛණෙ සමාපත්ති, අඤ්ඤස්මිං විපස්සනාති. එවං නානාඛණිකාපි හොන්ති, අරියමග්ගෙ පන එකක්ඛණිකා.

විජ්ජා ච විමුත්ති චාති අරහත්තමග්ගවිජ්ජා ච ඵලවිමුත්ති ච. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසූදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

මහාසළායතනිකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. නගරවින්දෙය්‍යසුත්තවණ්ණනා

435. **එවං මෙ සුතන්ති** නගරවින්දෙය්‍යසුත්තං. තත්ථ **සමවිසමං චරන්තීති** කාලෙන සමං චරන්ති, කාලෙන විසමං. **සමචරියම්පි හෙතන්ති** සමචරියම්පි හි එතං.

437. **කෙ ආකාරාති** කානි කාරණානි? **කෙ අන්වයාති** කා අනුබුද්ධියො? **නත්ථි ඛො පන තත්ථාති** කස්මා ආහ, නනු අරඤ්ඤෙ හරිතතිණචම්පකවනාදිවසෙන අතිමනුඤ්ඤා රූපාදයො පඤ්ච කාමගුණා අත්ථීති? නො නත්ථි. න පනෙතං වනසණ්ඩෙන කථිතං, ඉත්ථිරූපාදීනි පන සන්ධායෙතං කථිතං. තානි හි පුරිසස්ස චිත්තං පරියාදාය තිට්ඨන්ති. යථාහ – ''නාහං, භික්ඛවෙ, අඤ්ඤං එකරූපම්පි සමනුපස්සාමි, යං එවං පුරිසස්ස චිත්තං පරියාදාය තිට්ඨති, යථයිදං, භික්ඛවෙ, ඉත්ථිරූපං. ඉත්ථිරූපං, භික්ඛවෙ, පුරිසස්ස චිත්තං පරියාදාය තිට්ඨතී''ති (අ. නි. 1.1) විත්ථාරෙතබ්බං. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසූදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

නගරවින්දෙය්‍යසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. පිණ්ඩපාතපාරිසුද්ධිසුත්තවණ්ණනා

438. **එවං මෙ සුතන්ති** පිණ්ඩපාතපාරිසුද්ධිසුත්තං. තත්ථ **පටිසල්ලානාති** ඵලසමාපත්තිතො.

විප්පසන්නානීති ඔකාසවසෙනෙතං වුත්තං. ඵලසමාපත්තිතො හි වුට්ඨිතස්ස පඤ්චහි පසාදෙහි පතිට්ඨිතොකාසො විප්පසන්නො හොති, ඡවිවණ්ණො පරිසුද්ධො. තස්මා එවමාහ. **සුඤ්ඤතවිහාරෙනාති** සුඤ්ඤතඵලසමාපත්තිවිහාරෙන. **මහාපුරිසවිහාරොති** බුද්ධපච්චෙකබුද්ධතථාගතමහාසාවකානං මහාපුරිසානං විහාරො. **යෙන චාහං මග්ගෙනාතිආදීසු** විහාරතො පට්ඨාය යාව ගාමස්ස ඉන්දඛීලා එස පවිට්ඨමග්ගො නාම, අන්තොගාමං පවිසිත්වා ගෙහපටිපාටියා චරිත්වා යාව නගරද්වාරෙන නික්ඛමනා එස චරිතබ්බපදෙසො නාම, බහි ඉන්දඛීලතො පට්ඨාය යාව විහාරා එස පටික්කන්තමග්ගො නාම. **පටිසං චාපි චෙතසොති** චිත්තෙ පටිහඤ්ඤනකිලෙසජාතං කිඤ්චි අත්ථි නත්ථීති. **අහොරත්තානුසික්ඛිනාති** දිවසඤ්ච රත්තිඤ්ච අනුසික්ඛන්තෙන.

440. **පහීනා නු ඛො මෙ පඤ්ච කාමගුණාතිආදීසු** එකභික්ඛුස්ස පච්චවෙක්ඛණා නානා, නානාභික්ඛූනං පච්චවෙක්ඛණා නානාති. කථං? එකො හි භික්ඛු පච්ඡාභත්තං පිණ්ඩපාතපටික්කන්තො පත්තචීවරං පටිසාමෙත්වා විවිත්තොකාසෙ නිසින්නො පච්චවෙක්ඛති ''පහීනා නු ඛො මෙ පඤ්චකාමගුණා''ති. සො ''අප්පහීනා''ති ඤත්වා වීරියං පග්ගය්හ අනාගාමිමග්ගෙන පඤ්චකාමගුණිකරාගං සමුග්ඝාටෙත්වා මග්ගානන්තරං ඵලං ඵලානන්තරං මග්ගං තතො වුට්ඨාය පච්චවෙක්ඛන්තො ''පහීනා''ති පජානාති. නීවරණාදීසුපි එසෙව නයො. එතෙසං පන අරහත්තමග්ගෙන පහානාදීනි හොන්ති, එවං එකභික්ඛුස්ස නානාපච්චවෙක්ඛණා හොති. එතාසු පන පච්චවෙක්ඛණාසු අඤ්ඤො භික්ඛු එකං පච්චවෙක්ඛණං පච්චවෙක්ඛති, අඤ්ඤො එකන්ති එවං නානාභික්ඛූනං නානාපච්චවෙක්ඛණා හොති. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසූදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

පිණ්ඩපාතපාරිසුද්ධිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. ඉන්ද්‍රියභාවනාසුත්තවණ්ණනා

453. **එවං මෙ සුතන්ති** ඉන්ද්‍රියභාවනාසුත්තං. තත්ථ **ගජඞ්ගලායන්ති** එවංනාමකෙ නිගමෙ. **සුවෙළුවනෙති** සුවෙළු නාම එකා රුක්ඛජාති, තෙහි සඤ්ඡන්නො මහාවනසණ්ඩො, තත්ථ විහරති. **චක්ඛුනා රූපං න පස්සති, සොතෙන සද්දං න සුණාතීති** චක්ඛුනා රූපං න පස්සිතබ්බං, සොතෙන සද්දො න සොතබ්බොති එවං දෙසෙතීති අධිප්පායෙන වදති.

අඤ්ඤථා අරියස්ස විනයෙති ඉමිනා භගවා අත්තනො සාසනෙ අසදිසාය ඉන්ද්‍රියභාවනාය කථනත්ථං ආලයං අකාසි. අථායස්මා ආනන්දො – ''සත්ථා ආලයං දස්සෙති, හන්දාහං ඉමිස්සං පරිසති භික්ඛුසඞ්ඝස්ස ඉන්ද්‍රියභාවනාකථං කාරෙමී''ති සත්ථාරං යාචන්තො **එතස්ස භගවාති**ආදිමාහ. අථස්ස භගවා ඉන්ද්‍රියභාවනං කථෙන්තො **තෙන හානන්දාති**ආදිමාහ.

454. තථ **යදිදං උපෙක්ඛාති** යා එසා විපස්සනුපෙක්ඛා නාම, එසා සන්තා එසා පණීතා, අතප්පිකාති අත්ථො. ඉති අයං භික්ඛු චක්ඛුද්වාරෙ රූපාරම්මණම්පි ඉට්ඨෙ ආරම්මණෙ මනාපං, අනිට්ඨෙ අමනාපං, මජ්ඣත්තෙ මනාපාමනාපඤ්ච චිත්තං, තස්ස රජ්ජිතුං වා දුස්සිතුං වා මුය්හිතුං වා අදත්වාව පරිග්ගහෙත්වා විපස්සනං මජ්ඣත්තෙ ඨපෙති. **චක්ඛුමාති** සම්පන්නචක්ඛුවිසුද්ධනෙත්තො. චක්ඛාබාධිකස්ස හි උද්ධං උම්මීලනනිම්මීලනං න හොති, තස්මා සො න ගහිතො.

456. **ඊසකංපොණෙති** රථීසා විය උට්ඨහිත්වා ඨිතෙ.

461. **පටිකූලෙ අප්පටිකූලසඤ්ඤීති**ආදීසු පටිකූලෙ මෙත්තාඵරණෙන වා ධාතුසො උපසංහාරෙන වා අප්පටිකූලසඤ්ඤී විහරති. අප්පටිකූලෙ අසුභඵරණෙන වා අනිච්චතො උපසංහාරෙන වා පටිකූලසඤ්ඤී විහරති. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. තදුභයං අභිනිවජ්ජෙත්වාති මජ්ඣත්තො හුත්වා විහරිතුකාමො කිං කරොතීති? ඉට්ඨානිට්ඨෙසු ආපාථගතෙසු නෙව සොමනස්සිකො න දොමනස්සිකො හොති. වුත්තඤ්හෙතං –

> ''කථං පටිකූලෙ අප්පටිකූලසඤ්ඤී විහරති? අනිට්ඨස්මිං වත්ථුස්මිං මෙත්තාය වා ඵරති, ධාතුතො වා උපසංහරති, එවං පටිකූලෙ අප්පටිකූලසඤ්ඤී විහරති. කථං අප්පටිකූලෙ පටිකූලසඤ්ඤී විහරති? ඉට්ඨස්මිං වත්ථුස්මිං අසුභාය වා ඵරති, අනිච්චතො වා උපසංහරති, එවං අප්පටිකූලෙ පටිකූලසඤ්ඤී විහරති. කථං පටිකූලෙ ච අප්පටිකූලෙ ච අප්පටිකූලසඤ්ඤී විහරති? අනිට්ඨස්මිඤ්ච ඉට්ඨස්මිඤ්ච වත්ථුස්මිං මෙත්තාය වා ඵරති, ධාතුතො වා උපසංහරති. එවං පටිකූලෙ ච අප්පටිකූලෙ ච අප්පටිකූලසඤ්ඤී විහරති. කථං අප්පටිකූලෙ ච පටිකූලෙ ච පටිකූලසඤ්ඤී විහරති? ඉට්ඨස්මිඤ්ච අනිට්ඨස්මිඤ්ච වත්ථුස්මිං අසුභාය වා ඵරති, අනිච්චතො වා උපසංහරති, එවං අප්පටිකූලෙ ච පටිකූලෙ ච පටිකූලසඤ්ඤී විහරති . කථං පටිකූලෙ ච අප්පටිකූලෙ ච තදුභයං අභිනිවජ්ජෙත්වා උපෙක්ඛකො විහරති සතො සම්පජානො? ඉධ භික්ඛු චක්ඛුනා රූපං දිස්වා නෙව සුමනො හොති න දුම්මනො, උපෙක්ඛකො විහරති සතො සම්පජානො…පෙ…. මනසා ධම්මං විඤ්ඤාය නෙව සුමනො හොති න දුම්මනො, උපෙක්ඛකො විහරති සතො සම්පජානො. එවං පටිකූලෙ ච අප්පටිකූලෙ ච තදුභයං අභිනිවජ්ජෙත්වා උපෙක්ඛකො විහරති සතො සම්පජානො''ති.

ඉමෙසු ච තීසු නයෙසු පඨමනයෙ මනාපං අමනාපං මනාපාමනාපන්ති සංකිලෙසං වට්ටති, නික්කිලෙසං වට්ටති. දුතියනයෙ සංකිලෙසං, තතියනයෙ සංකිලෙසනික්කිලෙසං වට්ටති. පුන වුත්තං – ''පඨමං සංකිලෙසං වට්ටති, දුතියං සංකිලෙසම්පි නික්කිලෙසම්පි, තතියං නික්කිලෙසමෙව වට්ටතී''ති. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පපඤ්චසූදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

ඉන්ද්‍රියභාවනාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පඤ්චමවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

උපරිපණ්ණාසට්ඨකථා නිට්ඨිතා.

යො චායං ''සබ්බධම්මමූලපරියායං වො, භික්ඛවෙ, දෙසිස්සාමී''ති ආරද්ධත්තා **ආදිකල්‍යාණො,** මජ්ඣෙ ''සුත්තං ගෙය්‍යං වෙය්‍යාකරණං ගාථා උදානං ඉතිවුත්තකං ජාතකං අබ්භුතධම්මං වෙදල්ල''න්ති වචනතො **මජ්ඣෙකල්‍යාණො,** සන්නිට්ඨානෙ ''අරියො භාවිතින්ද්‍රියො''ති වචනතො **පරියොසානකල්‍යාණොති** තිවිධකල්‍යාණො මජ්ඣිමනිකායො ''මහාවිපස්සනා නාමාය''න්ති වුත්තො, සො වණ්ණනාවසෙන සමත්තො හොති.

නිගමනකථා

එත්තාවතා ච –

ආයාචිතො සුමතිනා ථෙරෙන **භදන්තබුද්ධමිත්තෙන,**
පුබ්බෙ මයූරදූතපට්ටනම්හි සද්ධිං නිවසන්තෙන.

පරවාදවිද්ධංසනස්ස **මජ්ඣිමනිකායසෙට්ඨස්ස,**
යමහං **පපඤ්චසූදනිමට්ඨකථං** කාතුමාරභිං.

සා හි මහාඅට්ඨකථාය සාරමාදාය නිට්ඨිතා එසා,
සත්තුත්තරසතමත්තාය පාළියා භාණවාරෙහි.

එකූනසට්ඨිමත්තො විසුද්ධිමග්ගොපි භාණවාරෙහි,
අත්ථප්පකාසනත්ථාය ආගමානං කතො යස්මා.

තස්මා තෙන සහා'යං ගාථාගණනානයෙන අට්ඨකථා,
සමධිකඡසට්ඨිසතමිති විඤ්ඤෙය්‍යා භාණවාරානං.

සමධිකඡසට්ඨිසතපමාණමිති භාණවාරතො එසා,
සමයං පකාසයන්ති මහාවිහාරාධිවාසීනං.

මූලට්ඨකථාසාරං ආදාය මයා ඉමං කරොන්තෙන,
යං පුඤ්ඤමුපචිතං තෙන හොතු ලොකො සදා සුඛිතොති.

පරමවිසුද්ධසද්ධාබුද්ධිවීරියප්පටිමණ්ඩිතෙන සීලාචාරජ්ජවමද්දවාදිගුණසමුදයසමුදිතෙන සකසමයසමයන්තරගහනජ්ඣොගාහනසමත්ථෙන පඤ්ඤාවෙය්‍යත්තියසමන්නාගතෙන තිපිටකපරියත්තිප්පභෙදෙ සාට්ඨකථෙ සත්ථු සාසනෙ අප්පටිහතඤාණප්පභාවෙන මහාවෙය්‍යාකරණෙන කරණසම්පත්තිජනිතසුඛවිනිග්ගතමධුරොදාරවචනලාවණ්ණයුත්තෙන යුත්තමුත්තවාදිනා වාදීවරෙන මහාකවිනා පභින්නපටිසම්භිදාපරිවාරෙ ඡළභිඤ්ඤාදිප්පභෙදගුණප්පටිමණ්ඩිතෙ උත්තරිමනුස්සධම්මෙ සුප්පතිට්ඨිතබුද්ධීනං ථෙරවංසප්පදීපානං ථෙරානං මහාවිහාරවාසීනං වංසාලඞ්කාරභූතෙන විපුලවිසුද්ධබුද්ධිනා **බුද්ධඝොසොති** ගරූහි ගහිතනාමධෙය්‍යෙන ථෙරෙන කතා අයං **පපඤ්චසූදනී** නාම මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථා –

තාව තිට්ඨතු ලොකස්මිං, ලොකනිත්ථරණෙසිනං;
දස්සෙන්තී කුලපුත්තානං, නයං දිට්ඨිවිසුද්ධියා.

බුද්ධොති නාමම්පි, සුද්ධචිත්තස්ස තාදිනො;
ලොකම්හි ලොකජෙට්ඨස්ස, පවත්තති මහෙසිනොති.

පපඤ්චසූදනී නාම

මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථා සබ්බාකාරෙන නිට්ඨිතා.